

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

Фесенко Олександр Миколайович

УДК 347.73: [342.95]

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.М. Фесенко

Науковий консультант –
Дрозд Олексій Юрійович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Фесенко О. М. Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Науково-дослідний інститут публічного права; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація містить комплексний науковий аналіз правових аспектів адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні.

На підставі аналізу дефініцій інвестицій, представлених у вітчизняній нормативній базі, встановлено одну з важливих проблем українського інвестиційного законодавства – численність різних законодавчо закріплених визначень цієї категорії. Зазначений факт вказує на низький рівень законодавчої техніки розробників законів, що ускладнює процес регулювання інвестицій органами виконавчої влади та зумовлює потребу в уніфікації таких визначень.

Виокремлено характерні риси фінансової діяльності держави, що позначаються на інвестиційній діяльності. По-перше, ознака фінансової діяльності держави виявляється в обов'язковості участі публічно-правового утворення. По-друге, фінансова діяльність держави передбачає акумулювання, розподіл та використання державних і муніципальних грошових фондів. По-третє, цільова спрямованість інвестиційної діяльності держави дозволяє констатувати публічний характер її цілей, що мають також економічні й соціальні риси. По-четверте, відносини, що виникають унаслідок державної інвестиційної діяльності, як і в межах фінансової, належать до різновиду майнових, оскільки складаються з приводу розподілу та вкладення державних інвестицій (фінансових ресурсів). По-п'яте, у фінансово-правовому регулюванні інвестиційної діяльності держави переважно використовують імперативний метод фінансового права, заснований на владних приписах учасників інвестиційних відносин за участю державних органів. По-шосте, інвестиційній

діяльності держави притаманний фінансовий контроль за дотриманням законності й доцільності дій у сфері реалізації інвестиційних проектів, що фінансуються повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету України чи місцевих бюджетів, а також інших державних джерел.

Доведено, що правову категорію «інвестиції» слід розглядати як відносини із вкладення капіталу або майнових відносин, які ґрунтуються на рівності, автономії волі, майновій самостійності учасників і врегульовані нормами права. Причому їх законодавче легальне визначення досить повно відображає сутність, форми й порядок ведення. Осмислення інвестиційної діяльності базується на законодавчо визначених принципах, які дозволяють вважати її окремим об'єктом регулювання з боку держави: принципи захисту прав і законних інтересів інвесторів, оптимального поєднання інтересів держави й інвесторів, стимулювання інвестиційних вкладень з огляду на загальнодержавні інтереси.

Зауважено, що інвестиційне законодавство посідає визначальне місце в адміністративно-правовому регулюванні діяльності інвесторів та слугує вихідним елементом регулювання інвестиційної діяльності. Однак наявність чималої кількості нормативно-правових актів, виданих різними гілками влади, суттєво ускладнює орієнтування інвесторів у значному розмаїтті норм права та не дозволяє інвестору повною мірою скористатися адміністративно-правовими способами захисту власних прав, які передбачено інвестиційним законодавством.

Акцентовано увагу на суттєвих ознаках принципів права, які відображено в принципах фінансово-правового інституту інвестиційної діяльності нашої держави, а саме: 1) керівна (визначальна) роль принципів права в розробленні, удосконаленні та застосуванні правових норм; 2) нормативно-керівний характер основних начал, що виявляється в регулюючому впливі на суспільні відносини; 3) стабільність принципів права, тобто їх міцне, стійке, чинне нормативно-керівне положення.

Констатовано, що принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності становлять основоположні начала, ідеї,

установки, на яких базується правове регулювання цього інституту. Вказані принципи в концентрованому вигляді виражають суть правового регулювання інвестування (особливо державного) та є елементом цього регулювання, оскільки слугують основними керівними положеннями, що поширюються на всі відносини, які становлять предмет регулювання зазначеного інституту. Вони також спрямовують розвиток і функціонування цього фінансово-правового інституту.

Розкрито сутність поняття допуску прямих іноземних інвестицій як сукупності законодавчо закріплених норм, що встановлюють загальні принципи, правила та процедури, включаючи зміст іноземних інвестицій, вилучення стимулюючого й обмежувального характеру, урегулювання спорів, спрямовані на реалізацію можливості іноземного інвестора здійснювати інвестиції на території держави-реципієнта та формування відповідних контрольних механізмів відповідно до чинних заборон, обмежень, вимог та умов держави-реципієнта до здійснення іноземних інвестицій.

Наголошено на тому, що серед основних правових недоліків сьогодні найбільш очевидною є несформованість спеціального законодавчого механізму захисту інтересів та права всіх суб'єктів інвестиційних правовідносин. Можна оскаржити, наприклад, такі ненормативні акти державних органів: 1) рішення, спрямовані на порушення майнових і немайнових прав інвесторів; 2) рішення про стягнення різних фіскальних платежів за рахунок грошових коштів, що знаходяться на рахунках інвестора в кредитних організаціях; 3) інкасове доручення (розпорядження) про таке списання фіскальних та інших адміністративних платежів з рахунків інвестора; 4) рішення державного органу про відмову в продовженні інвестиційного договору; 5) рішення державного органу про зупинення операцій за банківськими рахунками інвестора; 6) рішення про арешт майна інвестора; 7) акт про вчинення інвестором порушень законодавства; 8) рішення, прийняті вищими державними органами за підсумками розгляду первинних скарг.

Визначено, що систему інвестиційного законодавства, серед іншого,

становлять такі нормативно-правові акти: нормативно-правові акти, що встановлюють основні засади організації та здійснення інвестиційної діяльності на території України; законодавчі та підзаконні акти, що регламентують можливість та умови здійснення інвестиційної діяльності на території України нерезидентами, порядок залучення та реалізації іноземних інвестицій в Україні; закони та підзаконні акти, що встановлюють умови та порядок гарантування інвестиційної діяльності й захист прав інвестора, припинення інвестиційної діяльності та правові наслідки, що випливають з цього; нормативно-правові акти, що впорядковують організацію державного нагляду та контролю у сфері інвестування, повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування, пов'язані з організацією, здійсненням і припиненням інвестиційної діяльності; законодавчі та нормативні акти органів державної влади, які регулюють порядок здійснення і припинення в конкретних інвестиційних сферах (приватизаційне інвестування, інноваційне інвестування, лізингове інвестування, концесійне інвестування, спільне інвестування, інвестування у формі капітального будівництва тощо); закони й підзаконні акти, що встановлюють порядок вступу, здійснення та припинення інвестиційної діяльності в спеціальних режимах інвестування на певних територіях, у надзвичайних умовах; нормативно-правові акти, що регулюють порядок укладення, реалізації та припинення договірних зобов'язань, які використовують з метою інвестування (інвестиційних договорів).

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестор, захист інвестицій, адміністративно-правовий захист, адміністративно-правовий захист інвестицій, адміністративне законодавство, суб'єкти, адміністративні правопорушення, адміністративна відповідальність.

SUMMARY

Fesenko O. M. Administrative and legal protection of investments in Ukraine. Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a doctoral degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Scientific Institute of Public Law; Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation deals with a comprehensive scientific analysis of legal aspects of administrative and legal protection of investments in Ukraine.

It has been established that the analysis of investment definitions presented in the domestic regulatory framework reveals another important problem of Ukrainian investment legislation, namely, the multiplicity of different legally fixed definitions of investment. This fact indicates the low level of legislative technique of law developers, and, as a result, the difficulty of regulating investments by Executive authorities and the need to unify such definitions.

The characteristic features of the state's financial activity that are reflected in investment activities are highlighted, namely: first, the sign of the state's financial activity is expressed in the mandatory participation of a public legal entity. Secondly, the financial activity of the state is manifested in the accumulation, distribution and use of state and municipal funds. Third, the targeted orientation of the state's investment activity allows us to draw a conclusion about the public nature of its goals, as well as economic and social features. Fourth, the relations that arise as a result of state investment activities, as well as financial ones, belong to the type of property, since they are formed about the distribution and investment of state investments (financial resources). Fifth, in the financial and legal regulation of investment activities of the state, the mandatory method of financial law is mainly used, based on the power prescriptions of participants in investment relations with the participation of state bodies. Sixth, the investment activity of the state is characterized by financial control over compliance with the legality and expediency of actions in the implementation of investment projects financed in full or in part from the state budget

of Ukraine or local budgets, as well as other state sources.

The author has concluded that investments as a legal category should be considered as capital investment relations or property relations based on equality, autonomy of will and property independence of participants, regulated by law. At the same time, their legal definition in General quite fully reflects the essence, forms and procedure of conduct. When considering further issues of regulation of investment activity, its understanding is based on legally defined principles that allow it to be singled out as a separate object of regulation by the state. These are the principles of protecting the rights and legitimate interests of investors, the optimal combination of the interests of the state and investors, and encouraging investment based on national interests.

It has been noted that investment legislation occupies a defining place in the administrative and legal regulation of investors activities and acts as the initial element of regulating investment activities. However, the existing problem, characterized by the presence of a considerable number of legal acts issued by various branches of government, significantly complicates the orientation of investors in this incredible number of legal norms and does not allow the investor to fully take advantage of administrative and legal ways to protect the rights of investors, which are provided for by investment legislation.

Attention is focused on the essential features of the principles of law, which are reflected in the principles of the financial and legal Institute of investment activity of our state. Among them are the following: 1) the guiding (defining) role of the principles of law in the development, improvement and application of legal norms; 2) the normative-guiding nature of the main principles, which is manifested in the regulatory impact on public relations; 3) the stability of the principles of law, that is, their strong, stable, current regulatory-guiding position.

It is stated that the principles of the Institute of administrative and legal protection of investments and investment activities are the fundamental principles, ideas, and attitudes on which the legal regulation of this Institute is based. These principles in a concentrated form Express the very essence of legal regulation of

investment (especially state) and is an element of this regulation, since they are the main guidelines that apply to all relations that are the subject of regulation of this institution. They also guide the development and functioning of this financial and legal institution.

The essence of the concept of "tolerance of foreign direct investment" as the aggregate of the statutory rules establishing the General principles, rules and procedures, including the contents of foreign investments, withdrawal stimulating and restrictive, dispute resolution, aimed at enabling the foreign investor to make investments in the territory of the recipient state and the formation of appropriate control mechanisms in accordance with the existing prohibitions, restrictions, requirements and conditions of the recipient state to implement foreign investment.

Proposed classification of administrative-legal means, depending on the administrative-legal status citizens (associated with the recognition of administrative-legal status (including in case of deprivation) or the enforcement of rights and legitimate interests); the nature of the violated rights and legitimate interests (tangible, intangible); on the subject of protection (individual, collective); the nature of the appeal for protection (direct, indirect); objectives (implementation of unused rights, restore the situation that existed before the violation of rights and legitimate interests, and the like) and others.

The emphasis is placed on the fact that among the main legal shortcomings today, the most obvious is the lack of a special legislative mechanism for protecting the interests and rights of all subjects of investment legal relations. For example, the following non-normative acts of state bodies may be appealed: 1) decisions aimed at violating the property and non-property rights of investors; 2) decisions to collect various fiscal payments at the expense of funds held in the investor's accounts in credit organizations; 3) collection order (orders) on such write-off of fiscal and other administrative payments from the investor's accounts; 4) decisions of the state body on refusal to extend the investment agreement; 5) decision of the state body on suspension of operations on the investor's Bank accounts; 6) decisions on the seizure of the investor's property; 7) an act on the investor's committing violations of the law;

8) decisions taken by the highest state bodies as a result of consideration of initial complaints.

It is determined that the system of investment legislation also includes the following normative legal acts: normative legal acts that establish the basic principles of organizing and implementing investment activities in Ukraine; legislative and bylaws that regulate the possibility and conditions for investment activities in Ukraine by non-residents, the procedure for attracting and implementing foreign investment in Ukraine; laws and regulations that establish the conditions and procedure for ensuring investment activity and protecting the rights of investors, termination of investment activity and the legal consequences arising from this; normative legal acts that regulate the organization of state supervision and control in the field of investment, the powers of state authorities and local governments related to the organization, implementation and termination of investment activities; legislative acts and regulations of public authorities that regulate the procedure for implementation and termination in specific investment areas (privatization investment, innovative investment, leasing investment, concession investment, joint investment, investment in the form of capital construction, etc.); laws and regulations that establish the procedure for the introduction, implementation and termination of investment activities in special investment regimes in certain territories, in emergency conditions; legal acts regulating the procedure for concluding, implementing and terminating contractual obligations used for the purpose of investment (investment agreements).

Keywords: investment, investment activity, investor, investment protection, administrative-legal protection, administrative-legal protection of investments, administrative legislation, subjects, administrative offenses, administrative responsibility.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації:

Монографія:

1. Фесенко О. М. Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні : монограф. Київ : Гельветика, 2020. 462 с.

Статті у періодичних фахових виданнях України:

1. Фесенко О. М. Страхування як дієвий адміністративно-правовий засіб захисту інвестицій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1. Том 5. С. 161–165.

2. Фесенко О. М. Поняття та зміст механізму адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 111–116.

3. Фесенко О. М. Щодо механізму адміністративно-правового регулювання та захисту інвестиційної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 1. Том 2. С. 190–194.

4. Фесенко О. М. Види та адміністративно-правовий статус суб'єктів захисту інвестицій в Україні. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. Том 2. С. 203–209.

5. Фесенко О. М. «Учасники» як суб'єкти захисту інвестиційної діяльності. *Юридична наука*. 2019. №1. С. 178–184.

6. Фесенко О. М. Види адміністративно-правових засобів захисту інвестицій в Україні. *Юридична наука*. 2019. №2. С. 144–150.

7. Фесенко О. М. Проблеми та перспективи адміністративної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності. *Юридична наука*. 2019. №3. С. 166–172.

8. Фесенко О. М. Інвестиції та інвестиційна діяльність як об'єкт правового захисту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019.

Випуск 6. С. 132–136.

9. Фесенко О. М. Розвиток інституту інвестицій в Україні та їх правового захисту. *Наукові записки*. 2019. Випуск 6. Спецвипуск. С. 88–93.

10. Фесенко О. М. Поняття, особливості та система адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 144–148.

11. Фесенко О. М. Принципи адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Правова позиція*. 2020. № 2. С. 119–124.

12. Фесенко О. М. Поняття та види адміністративно-правових режимів інвестицій. *Юридичний бюлетень*. 2019. №11. С. 118–123.

13. Фесенко О. М. Адміністративні відносини у сфері інвестування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 5. С. 126–130.

14. Фесенко О. М. Міжнародно-правові стандарти захисту інвестицій. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 123–127.

15. Фесенко О. М. Сучасний стан адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Том 31 (70) № 3. С. 149–155.

16. Фесенко О. М. Компетенція та повноваження правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 4. С. 131–136.

17. Фесенко О. М. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 3. Том 2. С. 155–160.

18. Фесенко О. М. Адміністративна діяльність органів національної поліції України у сфері захисту інвестицій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 5. С. 178–184.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Фесенко А. Н. Отдельные вопросы административно-правовой защиты прав инвестора. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 122–128. (Киргизька Республіка).

2. Фесенко А. Н. Нормативные основы административно-правовой защиты инвестиций в Украине. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 3. Р. 110–115. (Словацька Республіка).

3. Фесенко О. М. Шляхи оптимізації адміністративно-правового регулювання захисту інвестицій в Україні. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6\3. Р. 188–192. (Словацька Республіка).

4. Фесенко О. М. Зарубіжний досвід адміністративно-правового захисту інвестицій та можливості його використання в Україні. *KELM*. 2020. № 3. С. 148–153 (Республіка Польща).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Фесенко О. М. Щодо питання відмежування інвестиційної діяльності від схожих з нею юридичних конструкцій та категорій. Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1–2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 78–80.

2. Фесенко О. М. Окремі аспекти інвестиційної політики держави. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 9–10 березня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 60–63.

3. Фесенко О. М. Принципи правового регулювання інвестиційної діяльності держави. Теорія і практика сучасної юриспруденції: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 7–8 грудня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 77–80.

4. Фесенко О. М. Методи інвестиційної діяльності держави. Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 березня 2019 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 56–59.

5. Фесенко О. М. Щодо моделі допуску прямих іноземних інвестицій в

рамках адміністративно-правового режиму інвестицій. Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 14–15 лютого 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

6. Фесенко О. М. Державно-правове регулювання прямих іноземних інвестицій. Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 березня 2019 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 88–90.

7. Фесенко О. М. Державна гарантія адміністративно-правового захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності. Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20–21 жовтня 2017 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 89–92.

8. Фесенко О. М. Щодо погляду МВФ на ефективність державних інвестицій. Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1–2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 78–80.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ	28
1.1. Інвестиції та інвестиційна діяльність як об'єкт правового захисту... ..	28
1.2. Розвиток інституту інвестицій в Україні та їх правового захисту.....	56
1.3. Поняття, особливості та система адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні	74
1.4. Принципи адміністративно-правового захисту інвестицій	105
1.5. Нормативні засади адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні	124
Висновки до розділу 1	152
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	
154	
2.1. Поняття та види адміністративно-правових режимів інвестицій в Україні	154
2.2. Адміністративні правовідносини у сфері інвестування.....	175
2.3. Міжнародно-правові стандарти захисту інвестицій.....	196
2.4. Сучасний стан адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні	217
Висновки до розділу 2	232
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ.....	
235	
3.1. Поняття та зміст механізму адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні	235
3.2. Види й адміністративно-правовий статус суб'єктів захисту інвестицій в Україні	253

3.3. Адміністративно-правові засоби захисту інвестицій в Україні	276
3.4. Проблеми та перспективи адміністративної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності	298
Висновки до розділу 3	314

РОЗДІЛ 4. ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ	317
4.1. Компетенція та повноваження правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні	317
4.2. Адміністративна діяльність органів Національної поліції України у сфері захисту інвестицій.....	331
4.3. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні.....	350
Висновки до розділу 4	362

РОЗДІЛ 5. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

5.1. Шляхи оптимізації адміністративно-правового регулювання захисту інвестицій в Україні	364
5.2. Зарубіжний досвід адміністративно-правового захисту інвестицій та можливості його використання в Україні	377
Висновки до розділу 5	398

ВИСНОВКИ.....	401
---------------	-----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	410
---------------------------------	-----

ДОДАТКИ	463
---------------	-----

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасному світі транскордонний рух капіталу відіграє все важливішу роль у світовій та національній економіці. Більшість держав світу, в тому числі й Україна, ставлять за мету якомога ширше залучення інвестицій, зокрема іноземних у національну економіку. Адже вони є рушійною силою структурних економічних перетворень, освоєння нових галузей промисловості, застосування інновацій, що, врешті-решт, виводить країну на шлях стабільного фінансового процвітання та, відповідно, зростання добробуту її громадян.

Наша держава з моменту здобуття незалежності оголосила беззаперечним пріоритетом залучення іноземного капіталу у вітчизняну економіку. Відтоді розпочалося формування правил його залучення – правового режиму іноземного інвестування. Для залучення необхідних іноземних ресурсів стає очевидною гостра необхідність формування надійного та привабливого інвестиційного клімату, без якого здійснення поставлених завдань у короткостроковій перспективі є вкрай складним, а в окремих випадках і зовсім неможливим. З метою дослідження правового забезпечення захисту прав та інтересів національних та іноземних інвесторів, котрі здійснюють інвестиції на території України, необхідно підкреслити, що одним із найбільш значущих чинників у процесі формування сприятливого інвестиційного клімату є високий рівень національного правового захисту інвестицій. Найважливішою складовою правового захисту національних та іноземних інвестицій є система державних гарантій захисту прав інвесторів. На жаль, низка об'єктивних та суб'єктивних чинників, зокрема непродуманість, стихійність, незбалансованість, недалекоглядність інвестиційної політики зумовили поширення випадків порушення прав інвесторів у процесі їхньої інвестиційної діяльності. Відтак актуалізується питання правового, зокрема адміністративно-правового захисту прав інвесторів в Україні.

Загальні проблеми адміністративно-правового захисту суспільних

відносин у різних сферах висвітлено в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених: В. Авер'янова, О. Амоші, А. Аренса, Д. Бахраха, В. Баліцької, О. Бандурки, О. Батури, А. Берлача, Н. Бортник, І. Бланка, Я. Бондаренка, І. Бородіна, П. Борщевського, М. Бліхар, Є. Брігхем, Є. Величко, О. Вінник, Л. Воронової, В. Галунька, М. Герасимчука, Л. Гітмана, І. Голосніченка, О. Горбунової, О. Грачової, Я. Греци, О. Григораша, Є. Додіна, М. Денисенка, А. Здравомислова, Н. Ісаєвої, Р. Калюжного, М. Карасьової, С. Ківалова, А. Ключніченка, Л. Коваля, Т. Коломоєць, В. Колпакова, В. Копейчикова, А. Комзюка, О. Кузьменко, Д. Кравцова, С. Лісніченка, Д. Лук'янця, В. Лушкіна, О. Малька, М. Матейковича, О. Мінаєва, С. Михайлова, А. Монаєнко, О. Музики-Стефанчук, О. Негодченка, О. Остапенка, І. Пахомова, А. Пересади, О. Погрібного, В. Поєдинок, Т. Разіної, З. Ромовської, Л. Савченко, В. Селіванова, О. Сімсон, С. Стеценка, В. Стефанюка, Є. Усенко, Г. Фоміна, О. Федорчука, Н. Хімічева, О. Хрімлі, В. Цветкова, С. Ципкіна, В. Чернадчука, О. Чеписа, В. Шаповала, У. Шарпа, І. Шахова, В. Шевчука та ін. Окремо слід звернути увагу на дослідження, проведене Т. І. Разіною «Адміністративно-правове забезпечення позитивного інвестиційного клімату в Україні» (Запоріжжя, 2020 р.). Воно, хоча стосується проблематики адміністративно-правового забезпечення інвестиційного клімату, все ж не охопило всієї сукупності важливих питань, оскільки було здійснене на рівні кандидатської дисертації. Серед інших сучасних досліджень з означеної тематики можна відзначити докторську дисертаційну роботу М. М. Бліхар на тему: «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання» (Львів, 2018 р.) щодо вирішення проблеми фінансово-правової регламентації суспільних відносин у сфері інвестиційної діяльності, а також податково-правового регулювання діяльності, пов'язаної з інвестуванням. Слід зазначити, що з моменту проведення даного дослідження відбулися зміни у законодавчому врегулюванні інвестиційної діяльності, а отже, наукові пошуки в цьому напрямі не можна вважати завершеними.

Необхідно зазначити, що абсолютна більшість науковців розглядають

здебільшого загальні теоретичні питання адміністративного захисту права власності в окремих його проявах або правового регулювання інвестиційної діяльності, тоді як проблемам захисту інвестування, його адміністративно-правовим засадам належна увага не приділяється.

Потреби посилення правового захисту інвестицій, наявність неточностей, протиріч та неузгодженостей в чинному інвестиційному законодавстві та практиці його застосування, відсутність комплексних наукових розробок з даної проблематики обумовлюють актуальність обраної теми дисертації та необхідність проведення дослідження адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні з метою вироблення концептуальної моделі адміністративно-правового захисту суспільних відносин у сфері інвестицій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженої указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р, Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 року № 474-р, Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р.

Дисертацію включено до плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у визначенні сутності, системи та особливостей адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні та розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо його розвитку і вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації передбачається вирішити

такі основні *задачі*:

- охарактеризувати інвестиції та інвестиційну діяльність як об'єкт правового захисту;
- з'ясувати закономірності розвитку інституту інвестицій в Україні та їх правового захисту;
- визначити поняття, особливості та систему адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні;
- виокремити принципи адміністративно-правового захисту інвестицій;
- окреслити нормативні засади адміністративно-правового захисту інвестицій;
- визначити поняття та види адміністративно-правових режимів інвестицій в Україні;
- дослідити адміністративні правовідносини у сфері інвестування;
- охарактеризувати міжнародно-правові стандарти захисту інвестицій;
- висвітлити сучасний стан адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні;
- визначити поняття та зміст механізму адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні;
- з'ясувати види та адміністративно-правовий статус суб'єктів захисту інвестицій в Україні;
- окреслити компетенцію та повноваження правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні;
- розкрити особливості адміністративної діяльності органів Національної поліції України у сфері захисту інвестицій;
- охарактеризувати адміністративно-правове забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні;
- визначити шляхи оптимізації адміністративно-правового регулювання захисту інвестицій в Україні;
- узагальнити зарубіжний досвід адміністративно-правового захисту інвестицій та визначити можливості його використання в Україні.

Об'єкт дослідження – адміністративно-правові відносини, що виникають у процесі захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації стали філософські, сучасні загальнотеоретичні та спеціальні методи наукового пізнання, котрі ґрунтуються на діалектичному підході до досліджуваних явищ та процесів. Застосування саме таких методів обумовлено їх системним підходом, що надає можливість досліджувати проблеми нерозривно та комплексно. Зокрема, історико-правовий метод застосовано для вивчення історичних аспектів розвитку інституту інвестицій (підрозділ 1.2). За допомогою гносеологічного методу дослідження визначено сутність інвестицій та інвестиційної діяльності як об'єктів правового захисту, а також встановлено закономірності правового захисту інвестицій в Україні, охарактеризовано зміст, особливості та систему адміністративно-правового захисту інвестицій, визначено поняття та види адміністративно-правових режимів інвестицій в Україні (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1). З використанням логіко-семантичного методу сформульовано низку понять, зокрема, таких як: «інвестиції», «інвестиційна діяльність», «адміністративно-правовий захист інвестицій», «принципи адміністративно-правового захисту інвестицій», «адміністративні правовідносини у сфері інвестування», «адміністративно-правові засоби захисту інвестицій в Україні», «механізм адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні», «адміністративно-правовий статус суб'єктів захисту інвестицій в Україні» (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). Метод системного аналізу використано для характеристики нормативних засад адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні, а також для виявлення проблем та визначення перспектив удосконалення адміністративної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності, з'ясування сучасного стану адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні, характеристики адміністративно-правового забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в

Україні (підрозділи 1.5, 2.4, 3.4, 4.3). Порівняльно-правовий метод використано з метою узагальнення зарубіжного досвіду адміністративно-правового захисту інвестицій та можливості його використання в Україні, визначення шляхів оптимізації адміністративно-правового регулювання захисту інвестицій в Україні (підрозділи 5.1, 5.2). Системно-структурний метод застосовано для з'ясування сутності міжнародно-правових стандартів захисту інвестицій, окреслення компетенції та повноважень правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні та розкриття особливостей адміністративної діяльності органів Національної поліції України у сфері захисту інвестицій (підрозділи 2.3, 4.1, 4.2).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії управління, загальної теорії держави і права, адміністративного права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. *Нормативною основою дослідження* є Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають правові засади забезпечення публічної безпеки держави. У ході дисертаційного дослідження було використано також документи зарубіжних країн, досвід яких щодо забезпечення публічної безпеки може бути використано в Україні.

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики діяльності Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, окремих місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, довідкові видання, статистичні матеріали – статистичні бюлетені Державної служби статистики України (2017-2019 рр.), інфляційний звіт Національного банку України за 2020 рік, доповідь ЮНКТАД про світові інвестиції 2019 року тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є однією з перших спроб комплексно та концептуально дослідити сутність, особливості, а також теоретичні та практичні перспективи адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано

низку нових наукових положень та висновків. Основні з них такі:

уперше:

– вироблено концептуальну модель адміністративно-правового захисту суспільних відносин у сфері інвестицій, яка полягає у формуванні ефективного механізму реалізації правових норм про захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності та охоплює відповідну структуру системи адміністративно-правового захисту інвестицій. Зазначено, що така концептуальна модель адміністративно-правового захисту суспільних відносин у сфері інвестицій здатна вдосконалюватися за допомогою розширення (зміни) системи об'єктів захисту; розширення та визначення статусу суб'єктів; розширення повноважень органів, що здійснюють захист інвестицій, а також розвитку механізмів захисту;

– обґрунтовано, що система адміністративно-правового захисту інвестиційної діяльності включає в себе три основні структурні елементи: 1) об'єкти інвестиційної діяльності, що підлягають адміністративно-правовому захисту; 2) суб'єкти адміністративно-правового захисту, або учасники адміністративних правовідносин у сфері здійснення інвестиційної діяльності; 3) адміністративно-правовий механізм захисту інвестицій та інвестиційної діяльності. При цьому адміністративно-правовий механізм правового регулювання являє собою механізм, цілісну конструкцію правового впливу на суспільні відносини в певній сфері за допомогою різних правових та організаційних засобів;

– здійснено класифікацію інвестиційних правовідносин за різними критеріями: 1) залежно від основних функцій права інвестиційні правовідносини поділяються на регулятивні та охоронні; 2) від ступеня конкретизації та суб'єктного складу – абсолютні, відносні та загальнорегулятивні; 3) характеру обов'язків – активні та пасивні; 4) співвідношення правового статусу – вертикальні та горизонтальні; 4) ролі в механізмі правового регулювання – матеріальні та процесуальні; 5) виду субінститутів, що входять до складу інституту правового регулювання інвестиційної діяльності, виділяють інвестиційні правовідносини у сфері капітальних вкладень, фінансових вкладень

та капітальних трансфертів;

– обґрунтовано пропозицію прийняти Закон України «Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності», в якому має бути: 1) визначено місце обов'язкового інвестиційного страхування в системі обов'язкового страхування в Україні; 2) визначено основні поняття у цій сфері; 3) встановлено умови та порядок здійснення обов'язкового страхування; 4) визначено розміри та порядок виплати компенсаційних виплат для відшкодування шкоди життю або здоров'ю потерпілих; 5) визначено вимоги до страховиків; 6) з'ясовано роль професійних об'єднань страховиків при обов'язковому страхуванні цивільної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності та інші;

– серед адміністративно-правових засобів захисту інвестицій виокремлено субстанційні та діяльнісні, розкрито їхню сутність;

– охарактеризовано суб'єктів захисту інвестиційної діяльності та класифіковано їх на такі групи: 1) публічні утворення – держава Україна, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, територіальні громади, державні підприємства, установи й навчальні заклади тощо, які є переважно суб'єктами публічного права; 2) «квазісуб'єкти інвестування», тобто об'єднання осіб, які спільно вкладають матеріальні та фінансові ресурси для досягнення економічних та соціально корисних цілей; 3) інвестори (вкладники, кредитори та покупці) та інші учасники (замовники, підрядники й користувачі об'єктів інвестиційної діяльності);

– виділено низку заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією в середньостроковій перспективі, а саме: формування міжвідомчих антикорупційних структур; розробка антикорупційних програм на державному та регіональному рівнях, включаючи останні у відповідні державні програми; взаємодія з громадськими організаціями України та міжнародними антикорупційними структурами й розробка відповідних заходів за їх участю; приєднання до міжнародних антикорупційних конвенцій; запропоновано прийняти Закон України «Про підстави та умови передачі Президентом України,

народними депутатами України, особами, що займають керівні посади в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, державними службовцями керівної ланки та іншими представниками влади у трастове управління належної їм власності»;

удосконалено:

– обґрунтування доцільності доповнення Закону України «Про режим іноземного інвестування» окремою главою щодо створення та діяльності системи з оцінки угоди за участю іноземного інвестора на предмет національної безпеки, чим закріпити необхідність проведення процедури оцінки іноземних інвестицій в частині загрози національній безпеці та соціально-економічному розвитку України. Також необхідно передбачити добровільний, а не обов'язковий характер процедури перевірки іноземних інвестицій на відповідність вимогам національної безпеки;

– характеристику співвідношення адміністративно-правових способів та засобів захисту інвестицій;

– підхід, відповідно до якого виділено три способи (виду) захисту прав інвестора: адміністративний, судовий та міжнародний. При цьому адміністративний й судовий способи захисту прав інвестора мають суто правовий, а міжнародний – політико-правовий характер. Здійснено їх детальний аналіз;

– розуміння особливостей адміністративно-правового захисту, які полягають у тому що: по-перше, він проявляється лише у правовій формі діяльності, а не в будь-якій іншій діяльності органів публічної адміністрації; по-друге, здійснюється з моменту набуття чинності нормативно-правового акта, що гарантує правовий статус особи; по-третє, регулює відносини, пов'язані зі здійсненням прав та виконанням обов'язків, адже останні – невід'ємна складова правового статусу особи; по-четверте, обов'язково підкріплений юридичними гарантіями, що встановлені державою та відображені у нормах права;

– відмежування інвестиційної діяльності від подібних юридичних конструкцій та категорій через низку ознак, властивих інвестуванню і,

відповідно, відсутніх повністю або частково в інших юридичних конструкціях, зовні подібних до інвестиційної діяльності, – від підприємницької діяльності та від приватизації державного майна. Розкрито зміст питання щодо співвідношення понять «державна інвестиційна діяльність» та «державна підтримка інвестиційної діяльності»;

– класифікацію інвестицій, відповідно до якої вони поділяються за такими ознаками: за об'єктами вкладення, характером участі в інвестуванні, періоду інвестування, за формами власності інвестиційних ресурсів, регіональною ознакою;

– уявлення про поділ державних гарантій захисту інвестицій, які передбачено законодавством України, на 6 видів: 1) гарантії від примусових вилучень, а також від незаконних дій державних органів та їхніх посадових осіб; 2) гарантії компенсації та відшкодування збитків інвесторам; 3) гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності; 4) гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних у результаті здійснення іноземних інвестицій; 5) гарантії захисту інвестицій у разі зміни законодавства. До складу цієї групи можна віднести також гарантії стабільності умов законодавства при здійсненні інвестиційної діяльності; 6) гарантії захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності. До цієї групи гарантій можна віднести й гарантію державної підтримки самозахисту прав суб'єктами інвестиційної діяльності.

дістало подальшого розвитку:

– визначення інвестиційних правовідносин у сфері інвестиційної діяльності як врегульованих нормами фінансового та адміністративного права суспільних відносин, що мають владно-майновий характер та виникають у процесі планомірного розподілу та вкладення публічних інвестицій у діяльність іншого публічно-правового утворення або приватної особи з метою отримання прибутку (доходу) і досягнення іншого корисного соціального та екологічного ефекту. Структуру інвестиційних правовідносин утворюють такі три елементи: суб'єкти правовідносин, об'єкти правовідносини, юридичний зміст правовідносини, тобто суб'єктивні права та юридичні обов'язки;

– обґрунтування пропозиції з метою оптимізації управління стратегічно важливим процесом залучення іноземних інвестицій у структурі Кабінету Міністрів України спеціалізований державний орган – Державну службу (агентство) з питань іноземних інвестицій. Оскільки відсутність спеціалізованого органу з регулювання іноземних інвестицій ускладнює роботу іноземних інвесторів на території України, призводить до порушень принципів законності у сфері інвестиційних-захисних відносин;

– розуміння практики зарубіжного законодавства, яка показує, що інституційний підхід до інвестування надано в більш однозначній формі, відтак основну увагу приділено опису конкретного механізму дії пільг, що дозволяє врахувати і виключити прогалини в правовому регулюванні механізму захисту прав інвесторів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що в подальшому вони можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальших загальних і спеціальних наукових досліджень теоретичних та практичних проблем адміністративно-правового регулювання у сфері захисту інвестицій в Україні (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 26.08.2020);

– *правотворчій діяльності* – для уточнення та доповнення чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів, а також для розроблення норм адміністративного законодавства на загальнодержавному рівні;

– *правозастосовній діяльності* – результати дослідження сприятимуть удосконаленню практики застосування норм чинного адміністративного законодавства у сфері захисту інвестицій в Україні (акт впровадження у практичну діяльність Інституту законодавства Верховної Ради України від 16.05.2019);

– *освітньому процесі* – тези, положення, висновки, пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані під час наукових конференцій та диспутів, для вивчення таких наукових дисциплін, як

«Адміністративне право», «Проблеми адміністративного права», «Фінансове право», «Інвестиційне право» у вищих юридичних закладах освіти, при підготовці лекційних та семінарських занять, у науково-дослідній роботі здобувачів вищої освіти, у процесі підготовки робочих програм та планів, підручників, навчальної та прикладної літератури (акт впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 27.08.2020).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення й висновки було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (м. Харків, 1–2 листопада 2019 р.), «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 9–10 березня 2018 р.), «Теорія і практика сучасної юриспруденції» (м. Київ, 7–8 грудня 2018 р.), «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 15–16 березня 2019 р.), «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 14–15 лютого 2020 р.), «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 15–16 березня 2019 р.), «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 20–21 жовтня 2017 р.), «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (м. Харків, 1–2 листопада 2019 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в одноосібній монографії, двадцяти двох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, з яких чотири у наукових періодичних виданнях інших держав, та восьми тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із основної частини (вступу, п'ять розділів, які містять вісімнадцять підрозділів, висновків), списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 474 сторінки, з яких 394 сторінки основного тексту. Список використаних джерел налічує 588 найменувань і займає 53 сторінки. Додатки займають 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ

1.1. Інвестиції та інвестиційна діяльність як об'єкт правового захисту

На сучасному етапі безперечним є той факт, що економіка України залежить від імпорту товарів і технологій. Водночас численні проблемні питання в цій сфері дають змогу стверджувати, що якщо найближчим часом не відбудуться корінні зміни, то Україну зрештою почнуть сприймати на світовій арені лише як сировинну державу з неінноваційною системою. Передумовою недопущення такої ситуації є істотна зміна механізмів економічного зростання України, одним з яких має стати масштабна переорієнтація інвестицій в інноваційну сферу. Це значною мірою залежить від повноти і ступеня досконалості нормативно-правової бази. Саме тому потреба в залученні додаткових коштів для розв'язання економічних проблем спонукає законодавця до пошуку оптимальних способів покращення інвестиційного клімату в державі. Адже інвестори не мають бажання вкладати кошти в країни, у яких належним чином не забезпечено захист їхніх прав і законних інтересів [521, с. 5]. Таким чином, питання забезпечення належного адміністративно-правового захисту інвестицій і прав інвесторів в Україні потребують першочергового вирішення. З цього приводу К. Г. Булатов зазначає, що на потребу в докорінному оновленні методології формування, а отже, теоретичного аналізу адміністративно-правового захисту, вказує також комплекс соціальних, економічних і правових причин [69, с. 11].

Одна з основних проблем, яка призводить до колізійної ситуації в українському законодавстві та інших нормативно-правових актах, пов'язана з розбіжностями в застосуванні тих чи інших термінів та їх визначень. З огляду на

викладене вище, уже сьогодні варто формувати національний єдиний нормативно-правовий простір і забезпечувати однозначність застосування юридичної, економічної та фінансової термінології в межах як окремих нормативно-правових актів, так і галузевого законодавства загалом. Визначаючи загальноправову міжгалузеву й галузеву термінологію, слід установлювати, як стверджує О. Б. Олійник [293, с. 28], і неухильно дотримуватися приписів щодо застосування однозначності юридичних, економічних і фінансових термінів, а також вимог щодо їхньої точності та зрозумілості. У цьому контексті слушною є позиція Ю. Ф. Прадіда [330], згідно з якою законодавець, розробник будь-якого нормативно-правового акта, положення, інструкції чи стандарту має дати юридичному, економічному термінові «єдине визначення, включаючи в нього всі істотні, на його погляд, ознаки, тобто такі, що мають регулятивний характер і правове значення» [293, с. 28; 330].

У гуманітарній сфері багатозначність окремих категорій є цілком природним явищем, адже вона характеризує багатство української мови. Натомість у суспільних науках вказана ситуація може призвести до негативних наслідків. З огляду на це, доцільно запровадити правові механізми для попередження цього явища, що спонукатиме до вживання в економічних, фінансових та юридичних документах лише чітко визначених термінів, які мають однозначне та зрозуміле трактування. Для запобігання появі та застосуванню багатозначних, неточних і незрозумілих термінів доцільно ухвалити спеціальні стандарти або ж закони, які б регламентували використання їх у законодавчих і нормативно-правових актах, а також різноманітних документах, які регулюють діяльність фінансових та юридичних інститутів. У таких документах до стилістики й категоріального апарату варто висувати вимоги щодо однозначності, точності та зрозумілості вживаної термінології, яку використовують у теоретичній і практичній діяльності правознавців, економістів, фінансистів та інших фахівців [171, с. 207–210; 173; 474, с. 46–48].

Необхідність формування єдиної понятійної бази у сфері інвестицій зумовила потребу в однаковому формулюванні таких ключових понять, як

«інвестиція», «іноземна інвестиція», «державна інвестиція», «інвестиційна діяльність», «інвестиційна політика» тощо. На сьогодні ця проблема вирізняється нагальністю, адже ні вітчизняна, ні зарубіжна правова наука не запропонувала однозначного формулювання цих термінів [494, с. 135].

Попри те, що самостійних монографічних досліджень щодо сутності інвестиційного права як правої освіти в сучасній юридичній науці не проводилося, у літературі наведено різні думки про місце інвестиційного права в системі права [103, с. 32]. З огляду на неабияку популярність упродовж останніх років теорії комплексних галузей права, учені нерідко наголошують, що інвестиційне право, як і фінансове право загалом, є комплексною галуззю права (позицію про комплексний характер фінансового права вперше обґрунтував І. С. Гуревич [119], у сучасній українській науці цю точку зору обстоюють М. П. Кучерявенко, М. Г. Волощук, Т. О. Карабін, М. В. Менджул [314; 92]).

Існує також твердження про те, що інвестиційне право – не галузь права, а комплексна галузь законодавства, яка об'єднує норми різної галузевої належності, тому інвестиційне право не має самостійного предмета й методу правового регулювання і не може бути визнане самостійною галуззю права [193, с. 151]. З цим твердженням не погоджується О. М. Вінник, зазначаючи, що перш ніж формулювати висновок про місце інвестиційного права в системі права, слід уважно вивчити питання щодо визначення сутності власне системи права як складного системного формування [86, с. 11]. Стосовно цього утворилися два підходи – концепція «подвоєння структури права» [20, с. 22, 27] та концепція «одноплощинної структури права» [97; 268; 295]. Аналіз обох концепцій дає змогу вченому дійти висновку про те, що і тими, й іншими визнають наявність комплексних правових норм у системі права і в системі законодавства. Крім того, встановити відмінності між такими поняттями, як комплексні галузі або комплексні правові спільності, практично неможливо. Це саме стосується й співвідношення системи права та системи законодавства, відмінності між якими не здатні істотно вплинути на формування галузей права. Тому ми погоджуємося з тим, що раціональнішою виглядає наявність вторинної

структури, яка нашаровується на основні галузі. Слушним слід визнати також уявлення про те, що передумовою формування комплексної галузі права є наявність комплексного акта, що визначає цілі сфери соціального життя або їх окремі аспекти [103, с. 32]. Наприклад, С. О. Гуткевич доводить, що інвестиційне право становить цілісне правове утворення, що вирізняється єдністю його складових інститутів та об'єднує норми різних галузей права, а отже, є комплексною галуззю права, що співіснує з основними галузями права (цивільним, кримінальним, адміністративним, трудовим, процесуальним) і посідає чільне місце в системі права [120, с. 27; 231, с. 35]. Нам імпонує позиція О. Б. Заверухи, С. В. Запольського, Е. М. Ашмариної, М. П. Кучерявенка та інших [27, с. 44–62; 143, с. 19; 148, с. 36; 221, с. 179–182], згідно з якою інвестиційне право слугує підгалуззю фінансового права та на комплексному (вторинному) рівні правового регулювання здатна згодом сформуватися як самостійна комплексна галузь права [103, с. 32].

Наявність ефективного механізму забезпечення державних гарантій прав суб'єктів інвестиційної діяльності та безумовності адміністративно-правового захисту їх фінансових вкладень є ключовою рисою інвестиційного клімату держави та водночас визначальним фактором інвестиційної привабливості (непривабливості) економіки відповідної держави як для іноземних, так і для внутрішніх інвесторів. Причому, крім заходів структурної економічної політики, спрямованих на забезпечення існування та сталого функціонування такої системи державних гарантій прав суб'єктів інвестиційної діяльності та безумовності адміністративно-правового захисту їх інвестицій, вагомим фактором є наявність розвиненої системи фінансово-правового забезпечення іноземних і внутрішніх інвестицій [135, с. 38].

Для з'ясування сутності інвестицій та інвестиційної діяльності як об'єктів адміністративно-правового захисту необхідно визначити правову сутність і зміст вказаних понять. У межах нашого дослідження категорії «інвестиція» та «інвестиційна діяльність» фігуруватимуть не як поняття економічної науки, а як поняття інвестиційного права, а також вид економічної діяльності, що підлягає

адміністративно-правовому захисту. Розглядаючи інвестиції як категорію інвестиційного права, слід ураховувати, що: по-перше, поняття «інвестиція» використовується в низці галузей законодавства, а отже, є міжгалузевим; по-друге, воно законодавчо закріплене в декількох нормативних актах, де його тлумачення різняться; по-третє, у юридичній науці існує декілька підходів до визначення цього поняття, запропоновані представниками різних концептуальних напрямів, що нерідко суттєво відрізняються [304, с. 67]. Класифікувати їх досить складно з огляду на труднощі, пов'язані з визначенням критеріїв класифікації. У дослідженні буде розглянуто визначення, згруповані за способом їх застосування, тобто ті, що знаходяться в науковому обігу й дефініції яких законодавчо закріплені. У межах групи законодавчо закріплених визначень буде розглянуто тлумачення, представлені у вітчизняній нормативній базі, а також легальні визначення з правових нормативно-правових актів зарубіжних країн. Слід зауважити, що терміни «інвестиції» та «інвестиційна діяльність» імплементовані в правову науку з іншої галузі знань – економіки. У зв'язку з цим слід зважати також на економічний їх аспект, що слугує підґрунтям тлумачення вказаної категорії.

Інвестиції (нім. *investition*, від лат. *investire* – вкладати) – довгострокове вкладання капіталу в яке-небудь підприємство, справу, особливо за кордоном, що має на меті одержання прибутку [280, с. 260]. Дослідники припускають, що поняття «інвестиції» етимологічно походить з англійського слова *in vest* («у жилетку»), тобто «капіталовкладення» [452, с. 360]. Зазначене підтверджує синонімічність цих термінів. Інвестиції становлять «сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокового вкладення капіталу в промисловість, сільське господарство, транспорт та інші галузі народного господарства» [31, с. 126].

Метою інвестицій автори однієї з енциклопедій [31] вважають одержання підприємницького доходу, прибутку та відповідного відсотка від зроблених витрат, тобто вкладеного капіталу. Інвестиції поділяють на фінансові (вкладення в цінні папери (акції, облігації та інші), які емітуються компаніями або

державою, а також об'єкти тезаврації (накопичення), банківські депозити тощо) та реальні (вкладення в основний капітал і на приріст матеріально-виробничих запасів, оновлення та вдосконалення технології, модернізацію обладнання та устаткування тощо) [173, с. 15].

Вагомий внесок в усвідомлення ролі інвестицій зробили нобелівські лауреати з економіки. Джозеф Стігліц [555] (лауреат 2001 року і на той час голова Всесвітнього Банку) в періоди світової кризи рекомендує не заощаджувати кошти, а активно інвестувати, адже вкладені інвестиції згодом сприятимуть економічному зростанню. 1990 року Нобелівську премію з економіки присудили вченим Гаррі Марковіцу, Мертону Міллеру та Вільяму Шарпу, наукові здобутки яких істотно вплинули на розвиток теорії та практики фінансів, зокрема портфельного інвестування [252, с. 12].

Стисло розглянувши історичні витoki поняття «інвестиції», варто зосередити увагу на доробках сучасних науковців. В Україні дослідження вказаної категорії та споріднених понять суттєво активізувалося в період становлення системи господарювання, що ґрунтувалося на приватній власності й конкуренції. Саме в період 90-х років минулого століття спостерігається поява значної кількості наукових публікацій, у яких актуальними питаннями є інвестиції, інвестиційний процес, механізм інвестування та інші пов'язані з ними процеси та явища. Варто зауважити, що донині багато вчених-економістів обстоюють думку, яку висловив Дж. Кейс стосовно розгляду інвестицій як процесу: «Сукупне перевищення доходу над споживанням, яке ми називаємо заощадженнями, не відрізняється від збільшення цінності капітального майна, котре ми називаємо інвестиціями» [252, с. 12; 581, с. 119].

Цілком погоджуємося з А. П. Дукою, яка зазначає, «що інвестиції, вкладені в реальний сектор національної економіки, не лише сприяють отриманню прибутку, а й забезпечують інші різноманітні ефекти (економічний, енергетичну безпеку тощо), у тому числі й соціальний ефект, а також розвиток соціальної інфраструктури» [137, с. 46]. Подібну думку обстоює значна кількість науковців (І. Й. Малий, Г. П. Подшиваленко, Н. Н. Єрмошенко, Н. Н. Скворцов,

Д. В. Черваньов, Л. І. Нейкова, О. Б. Кутик, О. Г. Нікольска, М. П. Бутко тощо) [72; 139; 219; 248; 317; 530].

Вартий уваги підхід до трактування інвестицій, запропонований Д. Л. Левчинським [228, с. 138]. Науковець вказує на їх значущість у межах держави та регіону, пов'язує інвестиції із забезпеченням соціально-економічного розвитку, екологічної рівноваги та якості життя населення, отриманням економічного, соціального, екологічного й інших видів ефекту. Проте в цьому визначенні бракує вказівки на зацікавленість інвестора у вкладенні, адже інвестиції становлять взаємовигідні вкладення для держави, регіонів, суб'єктів підприємництва та інвесторів. У цьому контексті слушним є твердження Н. М. Сас, відповідно до якого інвестиції базуються на рівноцінній зацікавленості всіх рівнів національної економіки (макро-, мезо- та мікрорівня), суспільства й інвесторів. Так, науковець пропонує інвестиціями вважати вкладення фінансових, матеріальних, інтелектуальних, інформаційних ресурсів у розвиток та відтворення окремих об'єктів, зумовлені паритетним задоволенням інтересів суспільства, учасників усіх рівнів національної економіки (макро-, мезо- та мікрорівня), інвесторів у досягненні фінансового ефекту (для інвестора), а також економічного, екологічного, соціального та інших видів ефекту (для національної економіки та суспільства) [421, с. 16].

Окремі дослідники, звертаючись до трактування інвестицій, крім економічних ознак інвестицій, вказують на необхідність досягнення іншого неекономічного ефекту [394, с. 69]. Так, В. В. Бочаров та Р. Г. Попова стверджують, що інвестиції ураховують всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, унаслідок яких формується прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [65, с. 24]. Наявна в більшості визначень вказівка на позитивний матеріальний результат або досягнення позитивного соціального ефекту як цілі інвестування не є безперечною, у тому числі й у сфері адміністративно-правового захисту інвестицій. Одним з головних критеріїв інвестиції є приріст капіталу. Представники такого підходу – Е. Дж. Долан та Б. І. Домненко – стверджують,

що до інвестицій належать витрати лише на новостворені або здобуті блага [130, с. 184]. Більшість інших визначень також зводять процес інвестування до отримання прибутку, тобто збільшення капіталу щодо вкладеної кількості. Ці визначення розкривають глибинну проблему сучасної економічної, статистичної та правової науки – складність кількісного та якісного визначення інвестицій [394, с. 69].

За сучасної системи обліку інвестицій як міжнародного, так і національного походження неможливо розмежувати інвестиції, які викликають приріст капіталу, а також дії суб'єктів інвестиційної діяльності, що формально підпадають під легальні визначення інвестицій, але не сприяють приросту капіталу.

Оскільки в повсякденній практиці терміном «інвестиції» позначають сукупність різних способів капіталовкладення в приватному секторі економіки та використання доходів з метою подальшого збільшення, придбання засобів виробництва, то інвестиції можна схарактеризувати як будь-який можливий засіб не лише збільшення, а й збереження та адміністративно-правового захисту капіталу.

У нашій державі законодавче визначення інвестицій вперше з'явилося з прийняттям 1991 року Закону України «Про інвестиційну діяльність», який визначив загальні правові, економічні й соціальні умови інвестиційної діяльності на території України [355]. Згідно зі ст. 1 цього Закону, інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, унаслідок якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Наукова критика наведеного визначення висвітлила низку його недоліків – ішлося, передусім, про те, що визначення не містить прямої вказівки на грошові кошти як об'єкт інвестиційних відносин [142, с. 35; 394, с. 70; 542, с. 17]. Отже, у вказаному тлумаченні наголошено на тому, що саме вкладається (інвестиція – певна цінність, що вкладається) та з якою метою (отримання прибутку або соціального ефекту). Водночас про засіб інвестування не йдеться. На нашу

думку, таке визначення є прикладом обмеженого трактування поняття. Законодавець намагався перелічити всі види інвестування, хоча такий підхід є не зовсім коректним, оскільки подальший розвиток економіки незмінно призведе до виникнення його нових видів, які будуть знаходитися за межами правового регулювання. Таким чином, попри певні недоліки, відбулися перші спроби визначити поняття інвестицій з метою правового регулювання.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», до цінностей, які становлять сутність інвестицій, законодавець зараховує: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме й нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду, необхідних для організації певного виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права та інші цінності [355]. Це поняття застосовується як до випадків фінансування капітальних вкладень, так і до практики їх адміністративно-правового захисту. Однак слід зауважити, що оскільки існує межа між інвестиціями та заощадженнями, то в ньому відсутнє довготермінове розміщення та систематизація цих вкладень, а перелічені цінності перетворюються на інвестиції лише тоді, коли інвестори їх вклали в об'єкти діяльності. Акції та інші цінні папери є вже фактично здійсненими інвестиціями. На нашу думку, зводити мету інвестицій лише до отримання прибутку або досягнення соціального ефекту не слід, адже віддача може бути пов'язана водночас з обома цими наслідками (наприклад, утримання центрів талановитих дітей, який може одночасно приносити дохід і мати соціальний ефект).

У законодавстві України фактично існує ще два легальні визначення поняття інвестиції. Так, відповідно до п. 14.1.81 Податкового кодексу України, інвестицією є господарська операція, яка передбачає придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в

обмін на кошти або майно [315]. Отже, у другому визначенні наголошено на засобі інвестування (придбання, тобто лише купівля-продаж), а також на об'єкті інвестування (на тому, куди вкладається інвестиція).

Згідно зі ст. 326 Господарського кодексу (далі – ГК) України, інвестиціями у сфері господарювання є довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей і майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту [108]. Поняттям «вкладення» в цьому випадку є не інвестиція як матеріальний предмет, а інвестування як процес, а отже, наведене тлумачення не збігається з визначенням, закріпленим у Законі України «Про інвестиційну діяльність».

Таким чином, аналіз визначень інвестицій, представлених у вітчизняній нормативній базі, актуалізує ще одну важливу проблему українського інвестиційного законодавства – численність різних законодавчо закріплених визначень вказаної категорії. Цей факт вказує на низький рівень законодавчої техніки розробників законів, що ускладнює регулювання інвестицій органами виконавчої влади та підтверджує потребу в уніфікації таких визначень.

Залежно від того, яке майно становить предмет інвестицій або в яку сферу інвестор його вкладає, розрізняють реальні, фінансові, інтелектуальні інвестиції тощо. Слова «реальні» або «продуктивні» використовують для того, щоб виділити капітальні вкладення промисловості в основні фонди. На відміну від «реальних» інвестицій «фінансові» відповідають загальноприйнятому розумінню категорії «інвестиція».

У найбільш комплексній класифікації всі інвестиції поділяють за такими ознаками: джерело походження, об'єкти вкладення, характер участі в інвестуванні, період інвестування, форми власності інвестиційних ресурсів, регіональна ознака, ступінь залежності.

З огляду на джерело походження, розрізняють інвестиції, що фінансуються за рахунок власних коштів організацій (у тому числі прибутку, що залишається в розпорядженні організацій, амортизації, інших власних коштів) та

за рахунок залучених коштів, а саме: кредитів банків, коштів від продажу акцій, благодійних та інших внесків, коштів, що виділяються вищими холдинговими та акціонерними компаніями, промислово-фінансовими групами на безоплатній основі; різних форм позикових коштів, зокрема кредитів, що надаються державою на поворотній основі, кредитів іноземних інвесторів, облігаційних позик, кредитів інституційних інвесторів: інвестиційних фондів і компаній, страхових товариств, а також векселів та інших коштів; коштів з державного та місцевого бюджетів; коштів позабюджетних фондів (Пенсійного фонду, фонду соціального страхування, фондів обов'язкового медичного страхування); іноземних інвестицій.

За об'єктами вкладання коштів (майна) розрізняють інвестиції реальні та фінансові, а також реінвестиції. Реальні інвестиції становлять вкладення коштів у реальні (матеріальні та нематеріальні) активи, які необхідні економічному суб'єкту для здійснення операційної діяльності та вирішення соціально-економічних проблем. Фінансовими інвестиціями вважають вкладення капіталу в різні фінансові інструменти, передусім цінні папери. Реінвестиції пов'язані зі спрямуванням інвестиційних ресурсів на придбання або створення нових засобів виробництва з метою підтримки складу основних фондів підприємств і передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок доходу (прибутку), отриманого від інвестиційних операцій.

За характером участі в інвестуванні розрізняють прямі, портфельні та інші інвестиції. Згідно із Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 року № 283/97-ВР (утратив чинність), пряма інвестиція – це господарська операція, яка передбачає внесення коштів або майна в статутний капітал (фонд) юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою. До прямих інвестицій можна віднести безпосереднє внесення будь-яких цінностей на основі договору інвестицій. Прямими вважають інвестиції, що формують понад 10–25 % капіталу фірми й дають право на участь в управлінні підприємством. Портфельні інвестиції – це господарська операція, яка передбачає придбання цінних паперів,

деривативів та інших фінансових активів за грошові кошти на фондовому ринку. Основною рисою портфельних інвестицій є те, що інвестор не має права на участь в управлінні підприємства, а такі інвестиції передбачають лише одержання інвестором дивідендів на акції підприємства або інші цінні папери [472, с. 14]. Інші інвестиції – інвестиції, що не підпадають під категорію прямих і портфельних (торгові кредити, інші кредити (крім торгових кредитів і кредитів, отриманих від прямих іноземних інвесторів), депозити, інші активи та зобов'язання).

Залежно від періоду інвестування інвестиції поділяють на короткострокові (на строк один рік і менше) та довгострокові (на строк понад один рік).

За формами власності інвестиційних ресурсів інвестиції поділяють на приватні, державні, іноземні та спільні. Приватні інвестиції здійснюють фізичні особи, а також юридичні особи з приватним капіталом, державні – державні та місцеві органи влади, державні підприємства з бюджетних фондів, іноземні – фізичні та юридичні особи іноземних держав, спільні – суб'єкти певної держави та іноземних держав.

Залежно від регіональної ознаки інвестиції можуть бути: внутрішні – інвестиції резидентів всередині країни; іноземні – вкладення іноземних інвесторів; зарубіжні – вкладення в активи, що знаходяться за межами країни [526, с. 306].

За ступенем залежності інвестиції поділяють на три групи: 1) ізольовані інвестиції – вкладення, які не потребують додаткових інвестицій; 2) інвестиції, які залежать від зовнішніх факторів впливу, тобто інвестиції, які залежать від виробничої та соціальної інфраструктури, рівня інфляції; 3) інвестиції, які впливають на зовнішні фактори, прикладом яких є вкладення в засоби масової інформації. Друга і третя групи інвестицій є взаємозалежними.

Також існує два принципові способи залучення інвестицій: інвестиції в статутний фонд підприємства та боргове фінансування. У першому разі інвестор, в обмін на надані інвестиції, набуває частку в статутному капіталі, тобто стає акціонером підприємства. У другому випадку надання коштів

оформлюють у вигляді заборгованості й інвестор стає кредитором підприємства. Крім того, існують комбіновані види залучення інвестицій, які за певних умов можуть переходити з однієї категорії в іншу, наприклад: конвертовані облігації або банківський кредит під заставу акцій підприємства. У науковій літературі наводяться й інші класифікації інвестицій. Усі ці класифікації мають право на існування як у практичному, так і в науковому контексті, оскільки вони дозволяють більш детально представити інвестиції та здійснювати ґрунтовний аналіз з метою підвищення ефективності їх використання і захисту [526, с. 307].

Слід зауважити, що правове визначення інвестицій з'являється спочатку саме у сфері правового регулювання міжнародних економічних відносин. Інвестиції – капітал, товар виробничого призначення, так само як і праця та споживчі товари, слугують передусім об'єктом приватної власності учасників ринкових відносин. Отже, інвестиційні відносини в умовах ринку є відносинами власності, які обов'язково передбачають державне правове регулювання. Правове регулювання охоплює норми різного характеру, що впливають на відносини: а) імперативні або державно-правові; б) діапозитивні або приватноправові. Таким чином, регулювання відносин власності має комплексний характер й охоплює державно-правові та приватноправові норми.

На думку М. М. Богуславського, будь-яку інвестицію слід розглядати як об'єкт права та юридичну категорію [57, с. 55–56]. Схожу думку також обстоює А. В. Омельченко, вказуючи, що предметом інвестиційного права є суспільні відносини, які виникають у процесі інвестиційної діяльності, відносини з приводу діяльності громадян, юридичних осіб і держав з реалізації інвестицій [294, с. 10]. Деталізуючи цей предмет, А. Слепушкіна вважає за доцільне застосовувати категорію «власність» як головний елемент, що визначає правовий характер понять «інвестиція» та «іноземна інвестиція» [433, с. 47]. Отже, інвестиційні відносини слід розглядати як відносини між власниками-інвесторами з приводу власності-інвестицій, що визначає характер присвоєння [285]. Розкриваючи правовий характер інвестиційних відносин, В. О. Паламарчук та О. С. Семерак зауважують, що прийняття та розвиток

законодавства (інвестиційного та фінансового) дає змогу розкрити поняття «інвестиція», «інвестиційна діяльність», «об'єкт інвестування». Ці категорії використовують у широкому спектрі відносин, тобто не лише фінансових, економічних, а й цивільно-правових, підґрунтям яких є відносини власності [285; 305, с. 108].

Отже, слід ураховувати важливу роль правового аспекту дослідження категорії «інвестиція». Втім використання спрощеного підходу й абсолютизація лише правових відносин обмежують сутнісне розуміння вказаної категорії. У зв'язку з цим слушним є твердження О. В. Носової, згідно з яким основною відмінною ознакою правового визначення інвестицій від економічного змісту є характер, який виражає відносини власності. Правове закріплення інвестиційних відносин характеризує правове регулювання майнових прав і дозволених до інвестування майнових цінностей, що виражає надбудовні відносини. Базисний характер економічних відносин власності визначається матеріально-речовим змістом процесу присвоєння результатів інвестиційної діяльності. Безперервний характер переміщення значних потоків товарів, капіталу, робочої сили протягом усього природно-історичного періоду розвитку людства вказує на об'єктивний економічний характер категорії «інвестиція» [285].

Сенс і сутність адміністративно-правового регулювання інвестицій, інвестиційного процесу полягає у встановленні правових норм, що визначають статус суб'єктів й об'єктів, а також умови та гарантії реалізації інвестиційних відносин. Саме для адміністративно-правового регулювання інвестиційних відносин як відносин власності має вагоме значення питання правового визначення інвестицій як власності. Національне право, передусім конституційне, цивільне й адміністративне, спочатку визначає та закріплює статус приватної та державної власності, як національної, так й іноземної. Міжнародне публічне право в межах регулювання міжнародних економічних відносин також базується на положенні про різний статус державної та приватної власності. Безперечно, інвестиційний процес як у національному, так і в міжнародному масштабах неможливий без відповідного правового

регулювання, тобто без інвестиційної політики. Держава повинна слугувати організатором інвестиційного процесу та головним інвеститором – це основна функція держави з точки зору соціальної політики в умовах існування громадянського суспільства та правової держави [105, с. 12].

Саме держава-інвеститор зазвичай є безпосереднім ініціатором та учасником інвестиційного процесу. Крім цієї функції, держава має бути ще й організатором вказаного процесу. Організаційна роль держави в інвестиційному процесі здійснюється шляхом проведення відповідної інвестиційної політики, тобто створення стимулів та умов для інвестування приватних інвестицій через відповідне правове регулювання, що забезпечує інтереси конкретних власників. У цьому випадку держава створює сприятливий правовий клімат для інвестування.

Слід також підкреслити, адміністративно-правове регулювання інвестиційних відносин починається з визначення та закріплення Національної інвестиційної політики в інвестиційному законодавстві. В умовах формування громадянського суспільства та правової держави інвестиційна політика повинна, відповідно, бути правовою, тобто вона має бути сформульована в національному законодавстві, ґрунтуватися на об'єктивних інтересах усього суспільства, оскільки її реалізація можлива лише за допомогою інвестиційної діяльності всіх працездатних членів суспільства. Причому однією з характерних рис інвестиційного законодавства є те, що воно закріплює національну інвестиційну політику держави та містить відповідні юридичні норми й засоби для її реалізації.

В умовах стабільного громадянського суспільства та ринкової економіки інвестиційна політика правової держави набуває свого правового опосередкованого вираження в інвестиційному національному законодавстві та відповідних міжнародно-правових актах. У цьому контексті національне інвестиційне законодавство є правовим засобом реалізації національної інвестиційної політики. Однак аналіз національного інвестиційного законодавства низки розвинутих країн засвідчує, що в деяких з цих країн

закріплена в законах інвестиційна політика не завжди відображає національні інтереси більшості населення країни. Ця інвестиційна політика має односторонній характер. Вона орієнтована переважно на залучення іноземних інвестицій, тоді як реальний соціально-економічний розвиток можливий лише за умови активізації внутрішньоекономічної інвестиційної діяльності. Причин такого стану речей декілька. Найбільш важливі фактори, що впливають на інвестиційний клімат у будь-якій країні, зокрема в Україні, умовно можна розділити на чотири групи. Це фактори, що характеризують політичну та економічну ситуацію в країні, рівень законодавчого й організаційно-інфраструктурного забезпечення, необхідного для залучення іноземних інвестицій, а також наявність або відсутність обумовлених цими факторами ризиків. Ще одним серйозним наслідком економічної та політичної нестабільності є витік капіталу з території України, що перевищує його приплив у декілька разів.

Наприклад, серед інших факторів, що ускладнюють здійснення іноземних інвестицій, М. М. Богуславський виокремлює такі: а) нерозвиненість системи страхування іноземних інвестицій як від комерційних, так і політичних ризиків. З юридичної точки зору ключовою проблемою забезпечення сприятливого інвестиційного клімату є проблема стабільності правового регулювання. Так, вкладаючи свій капітал, іноземний інвестор хоче мати гарантію стосовно того, що умови інвестування не зміняться надалі та жодні зміни в законодавстві не погіршать комерційні (матеріальні) результати його діяльності як інвестора, на досягнення яких він розраховував, приймаючи рішення про свої капіталовкладення в цей проєкт; б) відсутність необхідної для нормальної організації бізнесу інфраструктури, транспорту, зв'язку тощо; в) низька культура ведення бізнесу з боку іноземних партнерів; г) приватизація державних підприємств, що розцінюється іноземними інвесторами й низкою експертів переважно як можливість передачі прав на їх володіння адміністрації підприємств і меншою мірою їх працівникам, а не як засіб залучення закордонного капіталу; д) корумпованість у системі державного управління,

організована злочинність і низка інших факторів [57, с. 54–55].

Також слід зауважити, що саме за допомогою інвестицій держава здійснює вкладення капіталу в розвиток ключових галузей економіки й соціальної сфери, що мають загальнонаціональне значення, проте з огляду на високу капіталомісткість, підвищені ризики й віддалений економічний ефект часто є малопривабливими, а нерідко й зовсім нереальними для приватного підприємництва (розвиваюча функція). За їх допомогою держава спонукає суб'єктів економічної діяльності здійснювати інвестиційну діяльність для задоволення власного та суспільного інтересу (стимулююча функція), а також інформує інвесторів про основні вектори розвитку економіки на відповідній території, що засвідчує певну стабільність і прозорість інвестиційно-правової політики держави (інформаційна функція).

Необхідність використання державою інвестицій для виконання своїх функцій і виконання завдань зумовила здійснення нею специфічної, а саме інвестиційної діяльності. Усвідомлення сутності процесу інвестування дозволяє органам виконавчої влади адекватно його регулювати, направляти капітал у певну сферу економіки залежно від потреб країни в розвитку деяких виробництв або територій. Регулювання інвестицій, що базуватиметься на ґрунтовному знанні їх природи, дозволить залучити в інвестиційний процес більшу кількість учасників, збільшити ступінь їх взаємозалежності, створити передумови для вкладень, розрахованих на тривалу перспективу, а не для кон'юнктурного інвестування капіталу на короткі терміни.

Термін «інвестиційна діяльність» досить часто зустрічається як в нормативних актах, так і в науковій літературі. Водночас питання про сутність і зміст цього явища залишається відкритим та потребує подальшого дослідження.

Отже, реалізація інвестицій відбувається в процесі інвестиційної діяльності. У широкому значенні інвестиційною діяльністю вважають господарську діяльність загалом, тобто безперервний процес вкладення матеріальних і фінансових коштів для відтворення [56, с. 9].

У вузькому значенні інвестиційну діяльність тлумачать як здійснення

практичних дій щодо збереження та примноженню капіталу. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [355].

Науковці розглядають інвестування аналогічно, маючи на увазі діяльність щодо вкладення капіталу в об'єкти не лише підприємницької, а й іншої діяльності для отримання прибутку або досягнення іншого корисного результату [34, с. 43].

Більш вузький підхід до трактування інвестиційної діяльності представлено в зарубіжній науці та законодавстві, особливо в країнах із системою загального права. Нею вважають підприємницьку діяльність, спрямовану на залучення вільних грошових коштів невизначено широкого кола осіб для подальшого вкладання їх у цінні папери з метою одержання прибутку [407, с. 371]. Відповідно до такого підходу склад суб'єктів інвестиційної діяльності обмежений професійними учасниками ринку цінних паперів, що діють на підставі отриманої ліцензії.

З огляду на те, що інвестиційній діяльності як правовому поняттю притаманні системний порядок її здійснення, учинення дій в законодавчо закріплених межах, можна дійти висновку, що інвестиційна діяльність має правовий характер, а її суб'єкти здійснюють дії, що передбачають встановлення та реалізацію інвестиційних правовідносин. Водночас правові межі інвестиційної діяльності держава встановлює в процесі її адміністративно-правового регулювання.

Отже, інвестиційна діяльність становить складне, багатопланове явище. З одного боку, вона є діяльністю з управління державними інвестиціями, а з іншого – об'єктом управлінського впливу. Однак слід зауважити, що участь держави в інвестиційній діяльності має об'єктивні межі, зумовлені реальними фінансовими можливостями публічно-територіальних утворень, а також тим, що зростання присутності держави в економіці має сприяти притоку приватних інвестицій, а не їх витісненню.

У науковій літературі обґрунтовано думку, згідно з якою інвестиційна діяльність держави є різновидом фінансової діяльності [205; 438; 544], що свідчить про її фінансово-правовий характер. Погоджуючись з цією точкою зору, наведемо додаткові аргументи. Так, на інвестиційній діяльності позначаються характерні риси фінансової діяльності держави, а саме:

– по-перше, ознака фінансової діяльності держави виявляється в обов'язковості участі публічно-правового утворення (зокрема в особі її уповноважених органів), а також у тому, що «держава як учасник інвестиційної діяльності, діючи як інвестор, одночасно здійснює верховенство в межах державної території та організовує свою законодавчу, виконавчу й судову владу шляхом прийняття правових приписів» [467, с. 110];

– по-друге, фінансова діяльність держави виявляється в акумулюванні, розподілі та використанні державних і муніципальних грошових фондів. Зазначена ознака притаманна й інвестиційній діяльності держави, оскільки державні інвестиції в економічному аспекті становлять сукупність державних ресурсів (активів, асигнувань), що підлягають розподілу на публічні цілі, і державних вкладень (використання державних ресурсів), що забезпечують створення та збільшення вартості державного майна;

– по-третє, цільова спрямованість інвестиційної діяльності держави дозволяє констатувати публічний характер її цілей, що мають також економічні й соціальні риси (державні інвестиції завжди спрямовані на соціально-економічний та науково-технічний розвиток України);

– по-четверте, відносини, що виникають унаслідок державної інвестиційної діяльності, як і в межах фінансової, належать до різновиду майнових, оскільки складаються з приводу розподілу та вкладення державних інвестицій (фінансових ресурсів);

– по-п'яте, у фінансово-правовому регулюванні інвестиційної діяльності держави переважно використовують імперативний метод фінансового права, заснований на владних приписах учасників інвестиційних відносин за участю державних органів;

– по-шосте, інвестиційній діяльності держави притаманний фінансовий контроль за дотриманням законності й доцільності дій у сфері реалізації інвестиційних проєктів, що фінансуються повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету України чи місцевих бюджетів, а також інших державних джерел.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти висновку, що інвестиційній діяльності держави притаманні основні ознаки фінансової діяльності. Це дає змогу характеризувати її як складову механізму соціального управління, спрямованого на задоволення публічних інтересів, та свідчить про можливість її регулювання нормами фінансового права.

Зміст інвестиційної діяльності держави, так само як і фінансової, полягає в численних різноманітних функціях, які діють у двох напрямках: розподіл і вкладення державних інвестицій.

Варто зауважити, що інвестиційна діяльність із застосуванням умов публічно-приватного партнерства має подвійний характер [51, с. 54]. З одного боку, вона є переважно безперервним, послідовним, циклічним процесом пошуку й залучення різноманітних видів інвестиційних ресурсів, необхідних для реалізації того чи іншого проєкту, а з іншого – є складною організаційною системою, що охоплює сукупність джерел інвестиційних ресурсів, а також відповідних форм та інструментів, які дають змогу обґрунтувати, вибрати спосіб ресурсного забезпечення, оцінити його ефективність, і загалом дозволяють комплексно підходити до вирішення питання інвестування [214, с. 363–373]. Зазначені особливості застосування інвестиційних ресурсів через приватно-публічне партнерство створюють додаткові умови для підвищення ефективності інвестиційного процесу, дають змогу оптимізувати співвідношення джерел інвестування й водночас досягти інноваційного ефекту.

Зосередження державних коштів на інвестиціях є об'єктивною потребою та зумовлене двома чинниками – економічним і правовим, які є взаємопов'язаними і взаємозумовленими. Причому в літературі назріла думка про пріоритетне значення одного з них. Так, О. Худяков цілком слушно вважав,

що фінансово-економічні відносини, які виникають у процесі фінансової діяльності держави, можуть реалізуватись лише у формі правових відносин. По-перше, ці відносини є продуктом фінансової діяльності держави, а отже, складно припустити, що держава може здійснювати їх неправовими методами. По-друге, держава є суб'єктом фінансових відносин і має визначити свій правовий статус у ролі такого суб'єкта. По-третє, держава здійснює регулювання цих відносин лише правовими засобами. По-четверте, відносини, пов'язані із формуванням грошових фондів, утілюють те чи інше грошове зобов'язання перед державою, яке може виникнути лише в законодавчому полі [51, с. 55; 524, с. 65].

Реалізуючи себе в інвестиційному процесі, держава нарівні з громадянами та юридичними особами може чинити певні практичні дії (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність») із вкладення матеріальних цінностей. Порядок і спектр цих дій докладно регламентовано низкою законодавчих актів України. У разі безпосереднього виконання державою ролі інвестора здійснюється фінансування тих галузей і виробництв, продукція яких має загальнонаціональне значення та які найближчим часом не підлягають приватизації (оборонна промисловість, загальнодержавна інфраструктура, соціальна сфера) [51, с. 58]. Водночас участь держави в інвестиційному процесі може бути як прямою, так й опосередкованою – через гарантування суб'єктам інвестиційної діяльності рівних прав під час її здійснення, забезпечення стабільності цих прав, удосконалення системи податків шляхом встановлення спеціальних податкових режимів суб'єктам інвестиційної діяльності, визначення механізмів нарахування амортизації та використання амортизаційних відрахувань, регулювання умов інвестиційної діяльності за посередництвом грошово-кредитної, антимонопольної політики й інших заходів [450, с. 44].

Крім того, інвестиційна діяльність держави як практично організована динамічна система в усьому різноманітті виявів здійснюється різними методами, зумовленими її цільовим призначенням, завданнями та функціями. Методами інвестиційної діяльності є ті конкретні прийоми та способи, за допомогою яких держава здійснює розподіл і вкладення державних інвестицій.

У науці фінансового права обґрунтовано два основні методи розподілу фінансових ресурсів, які може бути застосовано також до державних інвестицій: фінансування, тобто безповоротне та безоплатне їх надання; кредитування, що означає виділення коштів на засадах відплатності та зворотності [508, с. 57]. Метод безповоротного та безоплатного надання державних інвестицій застосовується виключно стосовно фінансування капітальних трансфертів [88, с. 63], а також будівництва та об'єктів, призначених для державних потреб [509, с. 152]. В інших випадках послуговуються методом кредитування (вкладення державних інвестицій у статутні капітали юридичних осіб, які не є державними установами й державними унітарними підприємствами; розміщення бюджетних коштів на банківських депозитах та передача їх до довірчого управління тощо).

На нашу думку, передумовою реалізації основних завдань з вкладення державних інвестицій є застосування методів чистих витрат, а також митного, ринкового та прибутково-монопольного.

Метод чистих витрат передбачає вкладення державних інвестицій суто в соціальних цілях, тобто економічний ефект від цих вкладень буде не прямим, а опосередкованим – у вигляді зростання обсягів валового внутрішнього продукту та валового регіонального продукту, збільшення податкових надходжень, скорочення бюджетних витрат, вирівнювання бюджетної забезпеченості муніципальних утворень тощо. Вказаний метод застосовують під час фінансування витрат на капітальні трансферти, а також будівництва та об'єкти для державних потреб не виробничого призначення (будівлі шкіл, лікарень, театрів тощо).

Митний метод вкладення полягає в наданні державою інвестицій з ініціативи власне організатора інвестування, а не держави, унаслідок чого доходи від подібних вкладень лише частково покривають витрати на їх здійснення (у реальному вираженні з урахуванням рівня інфляції). Відповідно до цього методу відбувається надання бюджетних кредитів іншим бюджетам бюджетної системи України, юридичним особам, іноземним державам, іноземним юридичним особам; здійснення бюджетних інвестицій у статутні

капітали юридичних осіб, які не є державними унітарними підприємствами та установами тощо.

Ринковий метод передбачає вкладення державних інвестицій у будь-які об'єкти інвестиційної діяльності, що функціонують на принципах вільної конкуренції, тобто доступні для інвестування абсолютно будь-якому інвестору, з огляду на що держава отримує дохід, який не перевищує середнього комерційного прибутку на витрачений капітал. Тут держава самостійно слугує ініціатором інвестиційної діяльності. Вказаний метод використовують під час придбання за рахунок коштів резервного фонду бюджету фінансових активів; фінансування будівництва та об'єктів для державних потреб виробничого призначення; інвестування коштів пенсійних накопичень у фінансові активи тощо.

Прибутково-монопольний метод означений вкладенням державних інвестицій з метою отримання доходу, який значно перевищує середній комерційний прибуток, завдяки монопольній експлуатації державою того чи іншого інституту. Застосування вказаного методу можна прослідкувати під час інвестування державою об'єктів концесійних угод, а також здійснення державних інвестицій у статутні капітали міжнародних фінансових організацій, що передбачають розподіл отриманого прибутку між їх учасниками [35, с. 41–42].

Варто побіжно розглянути такі категорії інвестиційної діяльності, як об'єкт і суб'єкт. Якщо інвестиційна діяльність – процес збереження та примноження капіталу, то об'єктами інвестування слугують будь-які інструменти, що дозволяють зберегти й примножити такий капітал. Натомість суб'єктами інвестиційної діяльності є компетентні органи держави, юридичні та фізичні особи, у тому числі іноземні, зайняті збереженням й примноженням свого капіталу.

Необхідність розгляду об'єктів інвестування зумовлена тим, що під час регулювання їх різних видів з метою підвищення економічного та іншого ефекту від інвестицій можна використовувати відповідний інструментарій засобів

адміністративно-правового регулювання. Проблема визначення об'єктів інвестиційної діяльності також має свої труднощі. Передусім це пов'язано з різноманіттям об'єктів вкладення. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, у тому числі основні фонди й оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права [355].

Законодавець забороняє інвестувати в об'єкти, створення та використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права й інтереси громадян, юридичних осіб і держави. Крім того, інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управління, може здійснюватися виключно через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, а також шляхом емісії цільових облігацій підприємств, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва. Інші способи фінансування будівництва таких об'єктів визначаються виключно законами [355].

Об'єкти інвестування можна типологізувати за кількома критеріями. У найбільш широкому значенні їх можна розділити на об'єкти, пов'язані з виробничою діяльністю, та об'єкти фінансових інвестицій. Також їх розрізняють за фінансовими інструментами інвестування (акції, частки, паї тощо). Розглядаючи інвестування в цінні папери, слід відрізнити інвестиційну діяльність від діяльності з надання кредиту. Наприклад, державні цінні папери, боргові зобов'язання та вкладення в них коштів становить діяльність з надання кредиту, оскільки такі вкладення є позичкою в грошовій формі, здійснюються на умовах повернення та зі сплатою відсотків.

Для визначення заходів адміністративного та фінансового впливу на

суб'єкти відносин з приводу інвестування необхідно встановити коло таких суб'єктів та з'ясувати їх правовий статус. Законом визначено, що суб'єктами (інвесторами й учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України й іноземних держав, а також держави [355]. Отже, можна дійти висновку, що суб'єктами інвестиційних відносин слугує широке коло осіб. Це власне інвестори та інші учасники інвестиційного процесу: спеціалізовані інститути (міжнародні організації, які здійснюють функції гаранта інвестицій або забезпечують вирішення судових спорів), страхові та банківські установи тощо.

Інвесторами вважають таких осіб, які мають права та несуть обов'язки, а також ризики, пов'язані з вкладенням інвестицій. Ними можуть бути юридичні та фізичні особи, а також держави в особі уповноважених органів, міжнародні організації, які самостійно використовують об'єкти цивільних прав з метою отримання прибутку або іншого ефекту.

Попри наявне в багатьох країнах однакове розуміння суб'єктного складу інвесторів, законодавство таких країн продовжує використовувати невдалі формулювання поняття «інвестор», які обмежують деякі їх види в здійсненні інвестицій. Так, наприклад, Конвенція про захист прав інвестора [194], ратифікована Україною 21 січня 1999 року, на жаль, не передбачила можливість існування міждержавного інституту, що здійснює вкладення власних, позикових або залучених коштів у формі інвестицій у країнах-учасницях, обмеживши суб'єктний склад інвесторів державами, юридичними або фізичними особами. Більш детально питання адміністративно-правового статусу суб'єктів захисту інвестицій та інвестиційної діяльності розглянемо в наступних підрозділах.

Варто також зупинитися на питанні відмежування інвестиційної діяльності від схожих юридичних конструкцій і категорій через низку ознак, притаманних інвестуванню і, відповідно, представлених повністю або частково в інших юридичних конструкціях, зовні подібних на інвестиційну діяльність.

Наприклад, інвестиційна діяльність держави не може бути ототожнена з підприємницькою діяльністю (у судовій практиці та науковій літературі

сформувалася точка зору, згідно з якою інвестиційна діяльність становить різновид підприємницької, тобто самостійної, здійснюваної на власний ризик діяльності, спрямованої на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт чи надання послуг особами, зареєстрованими в цій якості в установленому законом порядку) [55, с. 82; 242, с. 37; 444, с. 69] з огляду на низку причин: по-перше, для її здійснення не потрібно державної реєстрації відповідних «державних суб'єктів» як підприємців [39, с. 34]; по-друге, у межах державного інвестування не відбувається зустрічного надання майна, здійснюваного контрагентами на адресу відповідних державних суб'єктів; по-третє, реалізацію державних інвестицій здійснює не власне держава, а організатор інвестування, оскільки «інвестор не бере участь у тій діяльності, яка приносить або може принести дохід» [242, с. 14]; по-четверте, здійснюючи інвестиційну діяльність, держава переслідує публічні цілі, які досягаються за допомогою економічних цілей у вигляді створення та збільшення вартості державного майна, а «метою підприємництва є отримання прибутку за рахунок ініціативного первинного вкладу власних коштів і ресурсів у якесь підприємство» [446, с. 45]; по-п'яте, характерною рисою державного інвестування є наявність інвестиційного ризику в держави-інвестора, який обумовлений діяльністю виключно організатора інвестування, тоді як підприємницька діяльність ґрунтується на професійному підприємницькому ризику, тобто ризику діяльності власне підприємця. На підставі викладеного вище можна дійти висновку, що інвестиційна діяльність держави становить виключно вкладення державних інвестицій у діяльність іншої публічної або приватної особи, тоді як підприємницька діяльність безпосередньо пов'язана з розміщенням залучених інвестицій і здійсненням відповідних практичних дій з їх реалізації (виробництво товарів, виконання робіт, надання послуг тощо).

Інвестиційну діяльність держави слід відрізнити також від приватизації державного майна за низкою основних критеріїв: по-перше, метою державного інвестування є соціально-економічний і науково-технічний розвиток України за

допомогою створення, збереження та збільшення вартості державного майна, а цілями приватизації є «прискорення економічного зростання, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій, зменшення частки державної або комунальної власності в структурі економіки шляхом продажу об'єктів приватизації ефективному приватному власнику» [366]; по-друге, державне інвестування націлене на систематичне отримання доходу, тоді як приватизація спрямована на разовий характер таких дій; по-третє, для державного інвестування характерна наявність інвестиційного ризику, а для приватизації – його відсутність; по-четверте, об'єктами державного інвестування можуть слугувати будь-які об'єкти, незалежно від ступеня їх оборотоздатності, тоді як приватизації не підлягають казенні підприємства та об'єкти, необхідні для виконання державою своїх основних функцій, для забезпечення обороноздатності держави, та об'єкти права власності Українського народу, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України (виключний перелік об'єктів, що не підлягають приватизації закріплено в ст. 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18 січня 2018 року № 2269-VIII) [366]. Розмежування понять державного інвестування та приватизації державного майна дозволяє констатувати неможливість віднесення до способів приватизації такого її різновиду, як внесення державного або комунального майна як вкладу в статутні капітали відкритих акціонерних товариств, адже в цьому разі діяльність держави має інвестиційний характер і спрямована на систематичне отримання прибутку.

Стосовно співвідношення понять «державна інвестиційна діяльність» та «державна підтримка інвестиційної діяльності» слід зазначити, що державне інвестування є складовою державної підтримки, однак цим поняттям повністю не поглинається, оскільки може здійснюватися не лише в інтересах приватних осіб (стимулююча функція), а й в інтересах суспільства та держави загалом (розвиваюча функція). Причому державну підтримку інвестиційної діяльності не можна повністю ототожнювати виключно з фінансовими та економічними заходами; вона також охоплює комплекс заходів організаційного, правового й

іншого характеру, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку інвестиційної діяльності.

Аналізуючи поняття інвестиції та інвестиційної діяльності як об'єктів адміністративно-правового захисту, ми дійшли висновку, що чинне законодавство, на жаль, не містить визначень, а отже, повною мірою не розкриває сутності правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності. На нашу думку, правовий захист інвестицій (англ. *protegu of investments*) становить гарантовану державою на основі законодавства про інвестиційну діяльність забезпеченість інвесторам, у тому числі іноземним, рівноправних умов діяльності, що виключають застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкоджати управлінню та розпоряджанню інвестиціями [466, с. 81].

Необхідно також означити низку принципів питань, які потребують нагального вирішення з позицій адміністративно-правового забезпечення захисту інвестицій: по-перше, у національному законодавстві, яке регламентує інвестиційну діяльність, відсутнє єдине визначення поняття «інвестиції», що ускладнює державно-правове регулювання захисту інвестиційної діяльності; по-друге, законодавство закріпило лише загальні принципи здійснення інвестиційної діяльності (у Законі України «Про інвестиційну діяльність»). Тому потрібен їх розвиток, конкретизація та систематизація з точки зору правового захисту інвестицій; по-третє, попри те, що сукупність нормативних правових актів, які регламентують здійснення інвестиційної діяльності, становить хоча й комплексну, проте вельми безсистемну галузь законодавства. Видається очевидною необхідність визначення й законодавчого закріплення єдиного для всіх видів інвестиційної діяльності поняття «правового забезпечення інвестицій». Також назріла потреба в розробленні комплексного акта про інвестиції із закріпленням у ньому основоположних принципів здійснення захисту прав інвесторів, предмета, методу правового регулювання та гарантій захисту інвестиційної діяльності.

Закріплюючи правові норми, що стосуються регулювання захисту

інвестиційної діяльності в різних нормативних правових актах, законодавець намагається врегулювати окремі аспекти й види інвестиційних відносин (у сфері іноземного інвестування, прямих інвестицій у цінні папери тощо). Така розрізненість у регулюванні призводить до того, що норми інвестиційного законодавства містяться в спеціальних законодавчих та інших нормативних актах, належать до різних галузей законодавства, відірвані одна від одної, що істотно знижує ефективність інвестиційного законодавства та практики його застосування в процесі адміністративно-правового захисту інвестицій [268, с. 57].

1.2. Розвиток інституту інвестицій в Україні та їх правового захисту

Стимулювання інвестиційних процесів є одним з пріоритетів державної економічної політики. Створення сприятливого інвестиційного клімату є складним завданням, що потребує виваженого та збалансованого підходу з боку законодавця. З огляду на зазначене, складні інвестиційні процеси, які відбуваються в нашій країні, підтверджують потребу в ретельному підході до вибору моделей регулювання. Попри те, що практика, зокрема юридична, активно займається питаннями інвестування, у доктрині не сформульовано загально визнаних підходів до розуміння базових категорій інвестиційного права. Цими питаннями займаються переважно фахівці з міжнародного інвестиційного права (однак в українському праві відповідних досліджень майже немає). Це стосується навіть вихідного поняття – інвестицій [208, с. 47].

Інвестиції та інвестування в останні 20 років в Україні становлять один з ключових елементів економіки. З переходом від планової економіки до ринкової на залучення інвестицій та інвестиційні процеси покладають величезні надії. Законодавство вдосконалюють з метою залучення інвестицій, ведеться облік інвестиційної привабливості тих чи інших регіонів нашої країни. Прихильники ринкового устрою економіки розглядають інститут інвестування як природний і

закономірний процес у будь-якому суспільстві та вбачають в інвестиціях власне суть капіталізму, орієнтованого на рух капіталів [208, с. 47].

Економічні реалії України свідчать про суперечливість інвестиційних процесів, що відбуваються в нашій державі. Так, надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за період з 2002-го до 2018 року суттєво коливається та залежить від політичної й економічної ситуації в країні та світі. Так, 2005 року, сподіваючись на позитивні зміни після подій 2004 року, іноземні інвестори вклали в економіку України 7808 млн доларів США, що в 4,6 раза більше, ніж попереднього року. Найбільший обсяг надходжень іноземних інвестицій в Україну відбувся 2008 року – 10 913 млн доларів США, що було в 6,4 раза або на 9198 млн доларів США більше, ніж 2004 року. Суттєве скорочення надходжень прямих іноземних інвестицій 2009 року значною мірою пояснюється світовою економічною кризою – обсяг надходжень зменшився порівняно з 2008 роком на 55,9 %, що становило 6097 млн доларів США. У наступний період, з 2010-го до 2012 року, спостерігається поступове зростання іноземних інвестицій, обсяг надходжень яких 2012 року збільшився до 8041 млн доларів США. Проте вже 2013 року політична нестабільність в Україні призвела до значного зменшення надходжень іноземних інвестицій, які 2014 року становили всього 410 млн доларів США, тобто всього 9,1 % від обсягу надходжень у 2013 році. Упродовж 2015–2016 років ситуація почала дещо покращуватись і обсяг іноземних інвестицій в економіку України становив відповідно 2961 і 3130 млн доларів США, що, водночас, значно менше, ніж 2012 року. Але невиправдані надії на стабілізацію політичної ситуації, боротьбу з корупцією, ефективність економічних реформ знов призвели до скорочення надходжень прямих іноземних інвестицій, обсяг яких 2017 року порівняно з 2016 роком зменшився майже на 30 %. Незначне збільшення надходжень у 2018 році (на 153 млн доларів США, або на 6,9 %) свідчить про недовіру іноземних інвесторів до можливостей стабільного ведення бізнесу та поліпшення інвестиційного клімату в країні [417]. Отже, питання про повне відновлення економіки та повернення колишньої динаміки інтенсивності інвестицій досі залишається відкритим.

Варто зауважити, що чільне місце в дослідженні питань інвестицій належить іноземним інвестиціям, орієнтація на які стала загальною тенденцією пострадянської України. Іноземні інвестиції покликані надати додатковий імпульс розвитку національної економіки й частково компенсувати шкоду, заподіяну глобальними перетвореннями в економіці та устрої держави загалом, які відбулись у 80–90-х роках ХХ ст. Однак безперечним є те, що залучення іноземних інвестицій стало одним з пріоритетних завдань як держави, так і бізнесу [208, с. 48]. У зв'язку з цим цілком закономірною є суттєва активізація наукових досліджень, присвячених саме інвестиціям з іноземним елементом.

Наприклад, у дисертаційній роботі Н. О. Березніченко «Зарубіжні інвестиції в системі факторів економічної модернізації України» здійснено порівняльний аналіз досвіду залучення іноземних інвестицій у процесі двох індустріальних модернізацій економіки України: ранньої індустріальної (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) та нинішньої ринкової модернізації, яка здійснюється за умов глобалізації світової економіки. Дослідниця розкрила теоретично-методологічні засади процесу модернізації як феномену індустріальної доби, проаналізувала об'єктивні передумови (внутрішні та зовнішні), специфіку сучасного модернізаційного процесу в Україні, обґрунтувала пропозиції щодо поліпшення інвестиційного клімату та вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій в економіку нашої держави [45, с. 19]. Натомість у праці В. В. Покоłodного висвітлено тенденції розвитку інвестування за секторами економіки, розглянуто та систематизовано внутрішні джерела інвестиційного зростання на рівні окремих підприємств та економіки загалом. Автор обґрунтував основні напрями вдосконалення державної інвестиційної політики в Україні [265; 321, с. 18].

В. В. Видобора у дисертаційній роботі «Іноземні інвестиції як фактор економічного зростання» висвітлив досвід розвинутих країн і країн, що розвиваються, стосовно використання прямого іноземного інвестування. Науковець розкрив роль транснаціональних корпорацій у міжнародній міграції капіталу, вияв обставини, які перешкоджають припливу іноземного капіталу й

обґрунтував заходи щодо його стимулювання. У зазначеній праці розглянуто вплив форми ввезеного капіталу та політики країни-реципієнта на економічний прогрес і структурну перебудову економіки, проаналізовано процес іноземного інвестування в Україні, розглянуто найбільш значущі інвестиційні проєкти, визначено їх недоліки та обґрунтовано шляхи подолання виявлених суперечностей, а також розроблено стратегію залучення, контролю та використання іноземного капіталу [82, с. 18; 265].

У дисертації С. М. Лісніченка «Фінансово-правове регулювання іноземного інвестування в Україні (за законодавством України та країн ЄС і США)» здійснено комплексне дослідження правовідносин, урегульованих чинним законодавством України, що виникають між державними адміністративними органами й іноземними інвесторами, а також фінансові основи та рамкові умови здійснення нерезидентами підприємницької діяльності в Україні. Науковець обґрунтував пропозиції з удосконалення нормативних актів, які регулюють іноземні інвестиції в Україні [235, с. 16].

Цивільно-правові аспекти регулювання та взаємного захисту іноземних інвестицій на практиці України, Угорщини, Польщі та Словаччини дослідив О. С. Семерак. Науковець здійснив порівняльно-правовий аналіз правового режиму іноземних інвестицій за законодавством України, Угорщини, Польщі та Словаччини. У праці цього автора досліджено цивільно-правові аспекти регулювання іноземних інвестицій та проблеми взаємного захисту майнових прав інвесторів; проаналізовано систему допуску іноземних інвестицій, правовий статус іноземних інвесторів, правовий режим іноземних інвестицій, особливості правового регулювання іноземних інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах; розкрито види та форми здійснення іноземних інвестицій, правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями, дочірніх підприємств, специфіку спільної інвестиційної діяльності на підставі договорів (контрактів) [265; 426, с. 17].

Натомість у дисертації І. А. Федоренка досліджено механізм державного регулювання та планування залучення інвестицій, запропоновано організаційно-

економічний механізм планування залучення та регулювання інвестицій, який базується на моделі оцінки та прогнозуванні факторів, що впливають на активізацію інвестиційних проектів, а також на стратегії управління інституційними й організаційними структурами. Учений обґрунтував організаційно-економічний механізм державного регулювання залучення інвестицій, що є системою принципів, форм і методів разом з відповідними інституційними й організаційними структурами, які виконують функції, адекватні сучасному стану економіки, щодо активізації інвестиційного капіталу з метою забезпечення стійкого економічного зростання. У вказаній праці розглянуто методичні засади визначення потенційних джерел інвестування, що дає змогу виявити й локалізувати причини кризового стану в галузі інвестування; презентовано економіко-математичні моделі оцінки залежності між факторами й умовами, що впливають на показники динаміки інвестицій до основного капіталу та прямі іноземні інвестиції, виявлено закономірності й розраховано прогнози за показниками [482, с. 18]. Водночас О. Шаров у статті «Державне управління інвестиціями у світлі міжнародного досвіду» розглянув основні завдання державного управління інвестиційним процесом, зосередившись на діях державних органів щодо залучення та використання прямих іноземних інвестицій [535, с. 299].

Адміністративно-правове забезпечення позитивного інвестиційного клімату досліджено в дисертаційній роботі Т. І. Разіної, де вона проаналізувала рівень наукового розроблення проблематики адміністративно-правового забезпечення інвестиційного клімату. На думку авторки, попри те, що питання адміністративно-правового забезпечення інвестиційного клімату частково належали до предмета багатьох наукових праць, присвячених правовому регулюванню інвестиційної діяльності, а також правовому забезпеченню інвестиційного клімату, пошуки в цьому напрямі не можна вважати завершеними [397].

У цьому контексті можна стверджувати, що ґрунтовному визначенню поняття інвестицій як своєрідної економічної та правової категорії належної

уваги не приділили. Попри появу протягом останніх років низки робіт [467], присвячених теоретичному осмисленню, правовому регулюванню інвестицій та інвестиційної діяльності, вказана тематика, на наше переконання, залишається недостатньо розробленою та потребує ретельного аналізу.

Історично так склалося, що в Україні переважно акцентують увагу на інвестиціях у реальний сектор економіки. Останніми роками ми спостерігаємо інтенсифікацію будівництва, інвестування в рукотворні об'єкти нерухомості й землю. Водночас, попри традиційну орієнтованість на реальні інвестиції в нашій країні, ця проблематика, з огляду на особливості влаштування планової економіки в радянський період, розроблена недостатньо. Часті та не завжди виважені зміни в економіці, за якими законодавство часом не встигає, призводять до теоретичних і практичних проблем у процесі інвестиційної діяльності. У законодавстві відсутнє однакове розуміння інвестицій. В економічній та юридичній літературі також немає єдиного теоретичного підходу до інвестицій. Аналогічною є ситуація і щодо адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності. Загальні методологічні прогалини в інвестиційній проблематиці разом з мінливими економічними реаліями зумовлюють численні практичні проблеми, зокрема неоднозначність у визначенні основних понять, термінологічну суперечливість, а отже, правову невизначеність у різних аспектах адміністративно-правового захисту інвестування [208, с. 49].

Розглядаючи це питання, не можна оминати увагою радянські часи існування нашої держави. Так, з кінця 1920-х і до 1980-х рр. офіційне ставлення до іноземного капіталу в СРСР було суто негативним [397, с. 25]. Фактично після періоду НЕПу від інвестицій (у класичному їх розумінні) загалом і від іноземних інвестицій зокрема держава відмовилася. Термін «інвестиції» практично не використовували [179, с. 17].

Таким чином, про вкладення приватних осіб, рух капіталу в процесі інвестування в сучасному його значенні взагалі не йшлося. Отримання прибутку в умовах планової економіки також не можна розглядати як цільовий орієнтир

вкладень. Проте за своєю суттю розглянуті процеси були саме вкладенням тих чи інших ресурсів (якщо й не грошей, то матеріальних цінностей, наприклад у будівництво). Таким чином, суспільні відносини, які розглядаються в цьому дослідженні як інвестиції, у радянський час мали специфічний вигляд з огляду на особливості наявної економічної системи. Правове регулювання таких відносин також відрізнялося від прийнятих у капіталістичному суспільстві моделей [208, с. 49]. Однак, на наш погляд, не можна погодитися з позицією Н. Г. Дороніної та Н. Г. Семілютіної, які вказують, що «законодавство радянського соціалістичного періоду не містить правових норм, які стосуються правових форм руху грошового капіталу, здійснення інвестицій» [133, с. 30]. Інвестиції в актуальній на той час модифікації склалися в суспільстві та відповідним чином регулювалися законодавцем.

У правовій доктрині в межах зміни економічних реалій розробляли проблеми реальних інвестицій всередині країни, а також капітальних вкладень [78; 166]. Для радянської економічної моделі характерним було існування системи господарювання. В умовах планової економіки про інвестиції в ті чи інші фінансові інструменти, цінні папери не могло йтися у зв'язку з відсутністю ринку грошових капіталів [579, с. 94], обмеженням повноважень юридичних і фізичних осіб за розпорядженням активами та кола об'єктів, на які могли бути спрямовані вкладення. Таким чином, слід констатувати, що в радянський період першочерговий інтерес викликали саме реальні інвестиції. Причому вони не передбачали іноземні інвестиції, залучення яких було неможливим. Тут вбачається друга історична домінанта, яка визначає сучасне осмислення ідеї інвестицій у вітчизняній теорії права, законодавстві та практиці правозастосування. Вектор розвитку з акцентом на реальному секторі економіки, заданий у радянський час, є одним з основних факторів, що впливають на економічні процеси донині. Саме тому в історичному й економічному контекстах не можна не враховувати тенденцію до вкладення капіталу в нашої країні саме у сферу реальних інвестицій. Безперечно, ця тенденція простежується й нині, що закономірно позначається на специфіці правового

регулювання інвестицій та їх розумінні в теорії та на практиці. Таким чином, інвестиційна історія України зводиться до зміни підходів у розумінні інвестицій з огляду на політичні установки, що панували в той чи інший період, та економічних реалій відповідного періоду. Зазначене дає змогу констатувати дві основні домінанти, які історично склались у вітчизняному усвідомленні інвестицій: реальний характер інвестицій (вкладення капіталу передусім у видобуток ресурсів) та акцентування на іноземних інвестиціях. Вони визначають основні тенденції в розвитку сучасної вітчизняної теорії та практики права в галузі інвестицій [208, с. 45–46].

Розглядаючи сучасний етап розвитку інвестицій в Україні та чинному правовому регулюванні, слід окреслити основні віхи в зміні радянського підходу до інвестицій. Загалом до початку 1990-х років в Україні категорією «інвестиції» не послуговувалися ні в теорії, ні на практиці. Уперше її почали використовувати у вітчизняній економічній літературі, коли йшлося про поняття капітальних вкладень у матеріальні активи [241, с. 63]. Фактично інвестиції зводилися до реальних інвестицій у західному їх розумінні [25, с. 16–17]. Причому йшлося про суто внутрішні вкладення держави, без залучення іноземних суб'єктів або капіталів. Інвестиції розглядали як найважливіший економічний інструмент, який характеризував діяльність будівельного комплексу. Капітальні вкладення (іноді – інвестиції) аналізували у двох аспектах: як економічну категорію та як процес, пов'язаний з рухом грошових коштів (ресурсів) [241, с. 64].

Початок перетворень пов'язують з постановою Ради Міністрів СРСР від 13 січня 1987 року № 49 «Про порядок створення на території СРСР і діяльності спільних підприємств з участю радянських організацій і фірм капіталістичних та країн, що розвиваються» [288], яким було закріплено можливість створення на території СРСР спільних підприємств з участю радянських організацій і фірм капіталістичних та країн, що розвиваються, на основі договорів, що укладаються учасниками таких підприємств. Після цього було прийнято постанову Ради Міністрів СРСР від 2 грудня 1988 року № 1405 «Про подальший розвиток

зовнішньоекономічної діяльності державних, кооперативних та інших громадських підприємств, об'єднань і організацій» [287], яка зняла низку основних обмежень на іноземні інвестиції в СРСР. Почалося активне зростання спільних підприємств за участю іноземного капіталу. Як вказує С. П. Мороз, за даними на жовтень 1987 року в СРСР було створено 12 спільних підприємств, а на 15 травня 1989 року їх було зареєстровано вже 448 (з них 386 – за участю фірм капіталістичних країн і країн, що розвиваються), 22 міжнародні об'єднання, 2 спільні організації та 49 філій спільних господарських організацій [208, с. 48; 266, с. 110].

Із формуванням в Україні засад ринкових відносин поступово починає змінюватися наукове бачення сутності інвестицій (капітальних вкладень), виникають і розвиваються суто ринкові підходи до їх оцінки та прогнозування форм, методів і принципів здійснення інвестиційної діяльності [241, с. 63].

Суттєвому розвитку теорії інвестицій в Україні сприяло становлення системи приватного підприємництва та конкуренції. Цей період означений активною роллю держави у створенні сприятливого інвестиційного клімату та здійсненні вкладень державних інвестицій в суспільну інфраструктуру, стимулюванням приватних інвесторів шляхом надання державної фінансової підтримки на конкурсній основі. Піком досліджень можна вважати 1990-ті роки, коли проблемам теоретичного осмислення категорії «інвестиції» та пов'язаних із цим поняттям процесам приділяли особливу увагу [241, с. 64]. Наприклад, автори посібника «Теорії інвестицій» Н. О. Татаренко та А. М. Поручник розкривають процес еволюції теорії інвестиційної діяльності – від констатації фактів до сучасного розуміння процесів інвестування як основи моделі економічного прогресу [454]. Водночас А. А. Пересада в монографічному дослідженні «Управління інвестиційним процесом» ґрунтовно аналізує теоретичні засади прискорення інвестиційних процесів в Україні, удосконалює відповідно до сучасного стану економіки України методологічну базу прийняття інвестиційних рішень щодо проєктів, здатних принести найбільшу віддачу [309]. Своєю чергою Б. В. Губський у монографії «Інвестиційні процеси в глобальному

середовищі» деталізує найсуттєвіші характеристики процесів інвестування в національній економічній системі, досліджуючи шляхи та форми інвестиційної взаємодії на міжнародному і глобальному рівнях [117; 241, с. 64].

У юридичній літературі цивілістичного спрямування зміст інвестицій також висвітлено досить широко та невизначено: інвестиціями визнано всі об'єкти цивільного права, не вилучені з обігу та не обмежені в обороті. Недосконалість такого підходу очевидна, є безліч не вилучених з обороту та не обмежених в обігу об'єктів цивільних прав, які інвестиціями не є, а вилучені з обігу об'єкти, за певних обставин, можуть бути інвестиціями (наприклад, нові зразки виробів, технології тощо) [232, с. 59]. Не можна визнати обґрунтованим твердження, згідно з яким «інвестиціями можна називати лише ту частину коштів, яку вкладають з метою отримання доходу після певного часу» [297]. Як було вже зазначено, інвестування можливе не лише для отримання доходу, а й для досягнення інших цілей, зокрема соціального ефекту (інвестиції в освіту, охорону здоров'я, науку, культуру; інвестування фізичними особами з метою задоволення потреби в житлі тощо) [232, с. 59].

У вітчизняному правовому масиві, який має на меті врегулювати діяльність учасників інвестиційного ринку, одночасно діють законодавчі й нормативні акти різних рівнів і значення, юридичної сили та правового рангу. Значна кількість підзаконних правових актів зумовлює суперечності та численні правові колізії. Часто правові акти мають декларативний характер і супроводжуються застереженням «якщо інше не передбачено законодавством». Бажано було б, щоб усі винятки з відповідної норми були передбачені в тому документі, у якому безпосередньо міститься правило. Деякі норми фінансового права, зокрема з корпоративного управління та діяльності емітентів цінних паперів, перекриваються нормами цивільного та господарського кодексів. Таким чином, замість кодифікації та уніфікації законодавства може йтися про те, що практикуючим юристам і судам доведеться обирати, яку ж норму та з якого закону виконувати. Проведені дослідження дають змогу заперечити досить поширений у науковому середовищі підхід щодо цивільного права як всеохопної

нормативно-регулюючої сфери, під вплив якої підпадають практично всі процеси без виключення, у тому числі правовідносини, пов'язані з обігом цінних паперів. Інвестиційна діяльність – це передусім фінансові правовідносини, які знаходяться у сфері фінансового права. У контексті забезпечення фінансової та загальнонаціональної безпеки країни в Україні загострилася проблема не лише створення правового інвестиційного поля, а й правового захисту національних інтересів, зокрема під час залучення іноземних інвестицій [460].

Питання про вкладення, які можуть бути інвестиціями, означене практичною значущістю. У легальному визначенні інвестицій це положення слід було б сформулювати більш чітко, виокремивши сутнісні характеристики інвестицій, їх якісні особливості, адже ідентифікувати інвестиції за їх змістом за допомогою перерахування видів вкладень, які можуть бути інвестиціями, практично неможливо. Така конкретизація повинна здійснюватися в галузевому законодавстві, що регулює інвестиційну діяльність. Зокрема, з огляду на потребу в інноваційному розвитку економіки, у законодавстві що регулює відносини в галузі інтелектуальної власності, слід сформулювати положення про використання нематеріальних благ, які є об'єктами інтелектуальної власності, як інвестицій. Інвестиційна діяльність в сучасній Україні ґрунтується на різноманітні форм власності, здійснюється за активної участі держави як регулятора інвестиційних відносин та як інвестора [232, с. 60].

Варті уваги також законодавчі підходи до визначення сутності інвестицій, у межах яких слід брати до уваги не лише вітчизняні юридичні акти, а й нормативно-правову базу інших держав. Так, у законодавстві Російської Федерації, Республіки Білорусь та України представлено такі трактування інвестицій:

1) у Російській Федерації: інвестиції – це грошові кошти, цінні папери, інше майно, у тому числі майнові права, інші права, що мають грошову оцінку, вкладені в об'єкти підприємницької та (або) іншої діяльності з метою отримання прибутку та (або) досягнення іншого корисного ефекту [290];

2) у Республіці Білорусь: інвестиції – це фінансові, матеріальні ресурси та

інші майнові й інтелектуальні цінності, які вкладають в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, унаслідок якої утворюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [289];

3) в Україні:

– згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) та (або) досягається соціальний та екологічний ефект [355];

– згідно із Господарським кодексом України, інвестиції – це довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту [108];

– згідно з Податковим кодексом України, інвестиції – це господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та (або) цінних паперів в обмін на кошти або майно [315].

У підходах до трактування поняття інвестицій в зазначених вище країнах є низка недоліків. По-перше, проведено паралель між інвестиціями та заощадженнями. Проте інвестиціями стають лише ті заощадження, які вкладають у різні види підприємницької діяльності з метою отримання прибутку та (або) досягнення іншого корисного ефекту. По-друге, українське та білоруське законодавство, на відміну від російського, неточно визначає мету інвестування, зводячи її або до отримання прибутку, або до досягнення соціального ефекту. Однак віддача від інвестування може бути пов'язана одночасно з обома цими наслідками або з іншою метою (подолання наслідків надзвичайних ситуацій і стихійних лих, реалізація політичних інтересів, поліпшення екологічної ситуації, доступу до інформації тощо). По-третє, в українському та білоруському законодавстві некоректним є формулювання мети інвестицій щодо досягнення соціального ефекту. Адже цей ефект може бути досягнутий не лише шляхом інвестицій у підприємницьку та інші види діяльності, а й завдяки збільшенню доходів від інвестиційної діяльності і

відповідних надходжень до державного бюджету, що використовуються для фінансування соціальних програм. Тоді прийнятним терміном для вкладання коштів буде фінансування, а не інвестування [309, с. 11]. По-четверте, в українському законодавстві, на відміну від російського та білоруського, у складі інвестицій окремо не виділяють грошові кошти як форму інвестування, хоча інвестиції переважно здійснюються саме в цій формі через придбання цінних паперів, внесків у статутні фонди підприємств, реінвестування прибутку, надання позик тощо. По-п'яте, у російському законодавстві, на відміну від українського та білоруського, з-поміж інвестицій виокремлюють цінні папери. Проте власники цінних паперів вже є інвесторами, оскільки вклали свій капітал шляхом фінансового інвестування в їх придбання [204, с. 12], тобто цінні папери вже є здійсненими інвестиціями.

Аналіз концепцій інвестиційної діяльності, запропонованих у юридичній науці, засвідчує неабиякий інтерес до цієї сфери суспільних відносин. Попри те, що наявність легальних дефініцій у законодавстві має сприяти уніфікації підходів до питання щодо сутності інвестицій та інвестиційної діяльності, тенденції до одностайності думок у цьому контексті не спостерігається. Слід зауважити, що за наявності законодавчо закріплених визначень тих чи інших понять суто академічні спори про їх зміст відходять на другий план. Доцільно зосереджуватися на теоретичному осмисленні легальних формулювань, виявленні їхніх переваг і недоліків та за потреби – розробленні пропозицій, спрямованих на вдосконалення відповідних положень законодавства [502, с. 92].

Більшість авторів-юристів розглядають інвестиційну діяльність крізь призму поняття «інвестиції» [432]. У радянській юридичній літературі визначення феномену іноземних інвестицій вперше запропонувала Н. М. Вознесенська: «Інвестиціями слід вважати таке надання коштів іноземним інвестором, за якого обов'язковими є економічна активність, виробнича діяльність іноземного елемента, спрямована на узгоджене цільове використання цих коштів, за умови, що ця діяльність (з участю або без участі місцевого капіталу) сприятиме створенню обумовленого виробничого об'єкта, що сприяє

розвитку економіки молодій державі, підвищенню його економічного потенціалу» [432; 90, с. 26–30]. З цього визначення виливає, що автор прагне дати неформальне повне (розгорнуте) визначення вказаного феномену в міжнародних економічних відносинах. Загалом таке тлумачення можна взяти за основу. Водночас, на нашу думку, сумнівним є твердженням Н. М. Вознесенської про те, що питання про власність «не має принципового значення для визначення інвестицій» [90, с. 32; 432].

Безперечно, інвестиції та інвестиційна діяльність є правовими категоріями. Проте залишається дискусійним питання про їх галузеву належність, якщо таку можна визначити. З огляду на адміністративно-правову тематику нашого дослідження, спробуємо обґрунтувати змішаний приватно-публічний характер правового регулювання інвестиційної діяльності.

У контексті вивчення питання про комплексний характер правового регулювання інвестиційної діяльності варта уваги точка зору В. Г. Голубцова, який зазначає, що розмежування публічного та приватного права в жодному разі не має призводити до їх протиставлення. Заперечення публічного права на користь приватного тягне за собою і заперечення приватного, адже за цих умов применшується охоронна функція держави, необхідна для виникнення та реалізації будь-якого права. Найбільш слушною слід визнати теорію, відповідно до якої в питанні взаємодії приватного та публічного права ключовою є ідея паралельного існування та розвитку державного й індивідуального інтересу, що в юридичному контексті виявляється в поділі права на приватне та публічне. Причому слід не лише розмежувати систему права на приватне та публічне, а й створити умови для їх співіснування, взаємодії з метою нормального функціонування, що неможливо, як показав час, без взаємовпливу цих двох систем, без проникнення публічних елементів у цивільне право та навпаки. Найбільш значущою сферою цивільного права, у якій традиційно переплітається публічне та приватне, є сфера цивільно-правових відносин за участю держави [101, с. 80]. Переводячи викладену вище концепцію в площину правового регулювання інвестиційної діяльності, слід погодитися з позицією теоретиків

стосовно того, що «інвестиції – поняття абстрактне, яке може стосуватися не лише цивільного права. Державні інвестиції, наприклад, регулюються бюджетним законодавством. Водночас у цивільному праві існує низка договорів. Тому правове регулювання інвестицій – це предмет будь-чого. Так само, як і земля, – це предмет і міжнародного, і конституційного, і адміністративного, і земельного, і цивільного права» [196, с. 3].

Досліджуючи правовідносини в системі інвестиційної діяльності, О. Ю. Слесарев зазначає, що донедавна в теорії інвестиційного права, а також у юридичній практиці інвестиційної діяльності домінувала позиція, згідно з якою держава не могла й не повинна була втручатись у відповідні відносини або принаймні була зобов'язана звести таке втручання до мінімуму. Таким чином, інвестиційні відносини або взагалі випадали зі сфери державно-правового регулювання, з огляду на що взагалі не могли розглядатися як правовідносини, або розглядалися виключно як правовідносини приватноправового характеру, регульовані відповідно до принципу автономії волі, переважно диспозитивним методом. Причому державне втручання у відносини капіталообігу, детерміновані природним, а отже, невідчужуваним правом приватної власності, згідно з таким сприйняттям допускалося лише у виняткових випадках як адекватна міра відповідальності за порушення природних прав інших суб'єктів. На сьогодні, підкреслює автор, дедалі очевиднішим стає той факт, що суспільні відносини, які об'єктивно виникають у сфері інвестиційної діяльності потребують впорядкованого впливу держави, з огляду на що їх слід розглядати як правові відносини, причому не лише приватноправового, а й публічно-правового характеру. Причому важливо уникнути крайнощів, пов'язаних з гіперболізацією ролі держави в процесі правового регулювання, коли державно-правовий вплив здійснюється переважно за допомогою імперативного методу, тобто методу державно-владних приписів у межах публічного права [432, с. 8].

Зазначені підходи залишаються предметом активного обговорення в юридичній літературі. Учені обґрунтовують чимало аргументів як за, так і проти самостійного характеру комплексних галузей права та комплексних

правовідносин. Дискусія триває також щодо поділу всього права на приватне та публічне. Водночас вказана проблематика сягає за межі нашого дослідження.

Узагальнення наведених вище думок вчених щодо сутності та змісту інвестицій дає змогу стверджувати, що правову категорію «інвестиції» слід розглядати як відносини із вкладення капіталу або майнових відносин, які ґрунтуються на рівності, автономії волі, майновій самостійності учасників і врегульовані нормами права. Причому їх законодавче легальне визначення досить повно відображає сутність, форми й порядок ведення. Осмислення інвестиційної діяльності базується на законодавчо визначених принципах, які дозволяють вважати її окремим об'єктом регулювання з боку держави: принципи захисту прав і законних інтересів інвесторів, оптимального поєднання інтересів держави й інвесторів, стимулювання інвестиційних вкладень з огляду на загальнодержавні інтереси.

Водночас у чинному законодавстві варто передбачити спеціальні правила або механізми захисту щодо певних форм інвестицій. Крім того, законодавець може забезпечити правове регулювання стимулювання майнових відносин у тій чи іншій сфері. За цих умов конкретний вид інвестиційних відносин отримає спеціальне регулювання, що дасть змогу ідентифікувати інвестиційні відносини конкретного виду, не впливаючи на правову природу інвестиційних відносин загалом.

Безперечно, кожна галузь як матеріального, так і процесуального права містить інститут захисту, причому жодна з них не наводить визначення цієї категорії. Наукові роботи здебільшого сконцентровані на аналізі форм і способів захисту, причому не розділяючи їх та залишаючи поза увагою взаємозв'язок з іншими правовими категоріями, особливості захисту, що зумовлені розбіжностями предмета правового регулювання [48, с. 43; 521, с. 16].

Терміни «захист», «правовий захист», «захист прав та інтересів», «судовий захист» наявні в нормах чинного законодавства та Конституції України (ст. 13, 24, 32, 36, 44, 46, 55, 59 тощо) [521, с. 17]. Стаття 13 Конституції України містить безпосередню вказівку на те, що держава забезпечує захист усіх прав

суб'єктів права власності й господарювання [197]. У чинному законодавстві України категорії «захист», «захист прав», попри часте їх використання, зазвичай мають досить абстрактний характер [521, с. 17]. Згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування в кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [333; 521, с. 17].

У юридичній науці існує безліч підходів до визначення поняття «захист». У юридичній енциклопедії захист визначено як комплексну систему заходів, що вживаються для забезпечення вільної та належної реалізації суб'єктивних прав, включаючи судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні та інші засоби й заходи, а також самозахист цивільних прав [463, с. 169; 521, с. 17].

У теорії права поняття захисту традиційно тлумачать як державно-примусову діяльність, спрямовану на здійснення «відновлювальних» завдань – відновлення порушеного права, забезпечення юридичного обов'язку [18, с. 181; 521, с. 17]. Так, О. Ф. Скакун розглядає захист як відновлення порушеного правового статусу й притягнення порушників до юридичної відповідальності [430, с. 138]. Натомість О. А. Беляневич зазначає, що в загальній теорії права захистом права зазвичай вважають державно-примусову діяльність, спрямовану на відновлення порушеного права суб'єкта правовідносин і забезпечення виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною [44, с. 63]. Водночас В. В. Лаптев стверджує, що захист прав – це правовий інститут, що має певний ступінь самостійності, зумовлений особливим процесуальним порядком її здійснення, здатний забезпечити можливість відновлення суб'єктивних прав [224, с. 2]. Дещо інакшою є позиція В. К. Мамутова, який захистом прав вважає

чітке розмежування компетенції підприємств і вищих органів, їх відповідальність, заходи організаційного характеру (закріплення порядку оскарження неправомірних дій вищих органів та ін.) [75, с. 217]. На думку Ю. Д. Притики, захист прав є юридичною діяльністю, спрямованою на усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав і припинення правопорушення, відновлення становища, яке існувало до порушення [331, с. 16; 521, с. 18].

Деякі науковці вважають, що «захист прав – це діяльність уповноважених державою органів щодо запобігання правопорушенням або відновлення порушених прав» [461, с. 4–6]. Захистом також визнають «діяльність уповноважених державних і недержавних органів з відновлення порушених цивільних прав та інтересів, що охороняються законом, а також запобігання цивільним правопорушенням» [63, с. 123; 521, с. 18].

Чинним законодавством також передбачено різні способи захисту прав. Це, передусім, цивільно-правові, а також адміністративно-правові та кримінально-правові методи. До ознак адміністративно-правових методів захисту прав, що вирізняють їх з-поміж інших методів захисту, належать такі: спрямованість на захист публічних інтересів (на відміну від цивільно-правових методів); більш широкий спектр дії (порівняно з кримінально-правовими методами); здатність сприяти ефективному застосуванню інших методів правового захисту [3, с. 23].

Таким чином, трансформації, які відбулися в процесі адміністративної реформи органів виконавчої влади, що здійснюють правове регулювання інвестицій та забезпечують управління процесом адміністративно-правового захисту інвестицій, зумовлюють потребу у формулюванні єдиних принципів захисту інвестицій, а отже, визначенні таких понять, як «захист інвестицій», «адміністративно-правовий захист прав інвесторів» тощо. У науці адміністративного права донині не створено єдиного підходу до визначення вказаних інститутів. Водночас суто законодавчого реформування для задоволення цієї потреби недостатньо. Більш детально питання адміністративно-

правового захисту інвестицій буде розглянуто в наступному підрозділі дослідження.

1.3. Поняття, особливості та система адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні

Однією з особливостей адміністративно-правових відносин є обов'язкова участь у них органів публічної влади. Це твердження стосується й адміністративно-правових відносин, що виникають у зв'язку із захистом порушених прав такої категорії осіб, як інвестори. Покладання обов'язків щодо захисту прав людини на державу зумовлює потребу в розподілі зазначеного завдання всередині системи органів державної влади. Для цього останніх наділяють компетенцією, яка передбачає участь у процесі захисту прав і свобод людини, що визначено в публічних нормативно-правових актах. Причому адміністративно-правовий захист є найважливішою функцією держави щодо забезпечення економічних, юридичних, культурних, матеріальних, фінансових, майнових, житлових, комунально-побутових, медичних та інших прав і свобод людини на основі міжнародних та національних норм [276, с. 388].

Захист включає в себе елементи як матеріального, так і процесуального порядку, вони є взаємозв'язаними та доповнюють один одного. Натомість акцентування на діяльності (визначення лише процесуально-правової сторони) звужує предмет дослідження цього явища [48, с. 44]. Захист суб'єктивного права в матеріальному контексті – це фактичне відновлення порушеного права або законного інтересу чи запобігання загрози порушення. Причому характер відновлення права може або відповідати моделі правовідносин (наприклад, під час примушення до виконання обов'язку в натурі), або відрізнятись від неї (наприклад, у разі відшкодування збитків). Натомість захист суб'єктивного права в процесуальному контексті – це правомірна діяльність уповноважених суб'єктів (у разі добровільного задоволення – зобов'язаних суб'єктів), у тому

числі й державних органів, щодо застосування способів захисту, здійснювана тоді, коли є перешкоди в здійсненні суб'єктивного права (порушено суб'єктивне право та (або) законний інтерес правовласника або створено загрозу їх порушення), реалізована в певних формах [521, с. 14; 61, с. 27].

Окремі науковці розглядають захист як систему правових норм. Наприклад, М. С. Малєїн переконаний, що правовий захист – це система правових норм, спрямованих на запобігання правопорушенням й усунення їх наслідків [247]. Водночас С. А. Кузьміна зазначає, що захист як матеріально-процесуальний інститут є сукупністю норм, що визначають форми, терміни та способи відновлення порушених прав й інтересів, а також їх захист від порушень [216, с. 62]. Схожу позицію обстоює Г. М. Стоякін, на думку якого правовий захист охоплює: видання норм, які встановлюють права та обов'язки, порядок їх здійснення та захисту; діяльність суб'єктів зі здійснення своїх прав і захисту суб'єктивних прав; попереджувальну діяльність державних і суспільних організацій і діяльність з реалізації правових санкцій [449, с. 34].

За своїм матеріально-правовим змістом захист передбачає: по-перше, можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби власного примусового впливу на правопорушника, захищати належне йому право власними діями фактичного порядку (самозахист цивільних прав); по-друге, можливість застосування безпосередньо самою уповноваженою особою юридичних заходів оперативного впливу на правопорушника; по-третє, можливість уповноваженої особи звернутися до компетентних державних чи громадських органів з вимогою щодо спонукання особи до певної поведінки. Таку точку зору обґрунтовує В. П. Грибанов у межах дослідження механізмів здійснення та захисту майнових прав [110].

Захист також аналізують як сукупність передбачених законом способів розгляду й вирішення спорів з метою відновлення порушених або підтвердження прав, що оспоруються. Захистом визнають сукупність способів (заходів), які застосовують до порушників господарських правовідносин. У матеріально-правовому значенні це – норми господарського права, що

визначають форми, способи й терміни відновлення порушених прав та інтересів, захист їх від порушень у майбутньому. У процесуально-правовому значенні це – діяльність, за допомогою якої досягається необхідний ефект щодо реалізації прав та обов'язків: відновлення можливості учасника відносин діяти в межах його правосуб'єктності; володіти, користуватися, розпоряджатися майном; вступати у відносини й реалізовувати права, що впливають з них, тощо. Зміст процесуальної сторони інституту захисту права становить правозастосовна діяльність, здійснювана у формах і способами, встановленими законом, з метою відновлення порушеного права й інтересу, впливу на правопорушника та запобігання правопорушенням у майбутньому. Діючи на підставі матеріальних норм права, суб'єкт самостійно або за допомогою компетентних органів встановлює власні права й відповідні обов'язки суб'єктів господарських відносин, які не визнають або порушують його права та законні інтереси [220, с. 42; 521, с. 15].

Досліджуючи вказане питання, В. Т. Нор стверджує: «Суть правового захисту порушеного суб'єктивного права полягає в реалізації правозастосовними органами передбачених законом заходів державного примушення з метою усунення порушення та його наслідків. За такого бачення суті захисту порушеного суб'єктивного права, незалежно від характеру останнього, органічно поєднуються матеріально-правовий аспект (заходи, способи захисту, встановлені за загальним правилом матеріальним законом) і процесуальна діяльність уповноважених органів з реалізації цих заходів, що дає підставу характеризувати захист порушених майнових прав як матеріально-процесуальний інститут» [284, с. 12–13; 521, с. 15]. Інакшим є підхід І. В. Спасибо-Фатєєвої, яка розглядає захист як міру дозволеної поведінки правомочної особи, що виражена в можливості самостійно або за допомогою юрисдикційних органів застосувати до зобов'язаної особи заходи державно-примусового характеру з метою усунення перешкод у здійсненні суб'єктивного права або повернення його в попередній стан чи покарання за порушення [442, с. 234; 521, с. 15]. В. Ю. Орєхов однією з визначальних особливостей захисту прав

називає його виникнення з моменту порушення суб'єктивних прав, що охороняються державою, і спрямованість на виконання обов'язку щодо суб'єкта, права якого порушено [298, с. 15; 521, с. 15]. Водночас О. П. Подцерковний захист прав суб'єктів господарювання визначає як «сукупність взаємозалежних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких за потреби забезпечується захист законних прав суб'єктів господарювання в разі їх порушення» [107, с. 181]. З такою позицією погоджується Д. В. Задихайло [106, с. 179]. На думку О. Лавріна, за умов ринкової економіки захистом прав суб'єктів господарювання є системою заходів (форм і способів діяльності), які здійснюються відповідно до закону як суб'єктом господарювання самостійно, так і через уповноважених осіб, спрямованих на запобігання та усунення погроз порушення прав відповідних суб'єктів, усунення перешкод здійсненню цих прав, відновлення порушених прав і правового статусу та притягнення порушників до відповідальності [223, с. 59; 521, с. 16].

Захистом прав суб'єктів господарювання від порушень органами державної влади також вважають реалізацію суб'єктами господарювання права на захист від порушень органами державної влади (їхніми посадовими особами) шляхом застосування спеціально уповноваженими органами або суб'єктом господарювання самостійно передбачених законом способів захисту з метою відновлення порушеного права [26, с. 3; 521, с. 16]. Натомість І. В. Головань стверджує, що захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності – це напрям правової роботи, що передбачає активізацію юридичних дій безпосередньо суб'єкта в боротьбі з порушеннями закону та найбільш повне використання цим суб'єктом можливостей законодавства для захисту власних прав та інтересів [99, с. 12; 521, с. 16].

Термін «правовий захист» в адміністративному праві здебільшого зводиться до діяльності компетентних органів державної влади, органів управління та місцевого самоврядування щодо створення та приведення в дію правових механізмів, які забезпечують реалізацію прав, свобод і здійснення обов'язків, а також гарантій, компенсацій та пільг згідно з особливостями

об'єкта чи суб'єкта захисту [471, с. 28]. У джерелах, якщо абстрагуватися від поняття цивільних прав, захист визначено як «дії уповноваженої особи, а також діяльність юрисдикційних органів та осіб, які зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, а також охоронюваного законом інтересу...» [79, с. 290–291].

В аксіологічному контексті правова захищеність вказує на ступінь задоволення суб'єкта наявністю необхідних правових механізмів забезпечення ефективного захисту його прав, охоронюваних законом інтересів і впевненості в тому, що вони діють. Така захищеність може бути реальною, удаваною або такою, що нібито є, проте недієва. Ці захищеності виявляються на практиці, оскільки в них відображається оцінне ставлення суб'єкта до його реального становища в суспільстві загалом, у певній сфері діяльності та впливі суспільства зокрема. Це виявляється у співвідношенні порушень у цій сфері та винесених судами покарань до порушників, де компенсаторні та компенсаційні санкції є більш привабливими для потерпілих, ніж державно-правова справедливість [157, с. 28].

Поняття «правовий захист» може вживатися для позначення як цілісної системи, так і наявних форм, засобів і способів правового захисту. Здебільшого його зміст охоплює правову форму діяльності уповноважених органів та їхніх посадових осіб, а також результати цієї діяльності: прийняття законодавцем правових норм, які містять гарантії правового захисту (абстрактний правовий захист), безпосереднє застосування таких норм на практиці та прийняття за ними акта застосування права (конкретний, реальний захист); реалізація такого акта виконавчими органами (стадія оцінки ефективності такого захисту). У системі вони становлять зміст правового захисту як правової цінності, що гарантує право на захист. Його напрямками є правотворча та правозастосовна діяльність [471, с. 29].

Слід зауважити, що вказану дефініцію в юридичній літературі трактують неоднозначно. Домінуючою є позиція, згідно з якою правовий захист – це система заходів, спрямованих на забезпечення недоторканості права, його

здійснення та ліквідацію правопорушень [275, с. 207]. Причому під час визначення права на захист увагу акцентують на його державно-правовому характері, що спрямований на відновлення порушеного права, забезпечення виконання юридичного обов'язку [424, с. 9–31]. У такому разі захист розглядають як функцію держави, яка втілюється у формі спеціальних заходів і спрямована на припинення конкретних правопорушень, відновлення порушених інтересів або забезпечення умов їх задоволення в інших формах. Цю позицію обстоюють представники загальнотеоретичних юридичних дисциплін [275, с. 207].

Розкриваючи зміст поняття «адміністративно-правовий захист», варто встановити співвідношення таких термінів, як «захист» та «охорона». Попри те, що їх нерідко вважають взаємозамінними або часто використовують як синоніми, за змістом вони різняться. Як зазначають М. В. Севостьянов та С. О. Шаронов [424, с. 83], категорією «охорона» в законодавстві позначають: 1) сукупність органів управління, сил, засобів; 2) спеціалізовані організації підрозділу; 3) функції держави; 4) комплекс спеціальних заходів (охорона здоров'я, охорона земель); 5) діяльність, спрямовану на забезпечення стану захищеності особи, громадян, суспільства (законодавство про безпеку, охорону навколишнього середовища тощо). Сумнівною є пропозиція Б. Ю. Тихонової вживати термін «охорона» відносно заходів, що застосовуються до порушення права, а термін «захист» – щодо заходів, які вживають після правопорушення, для відновлення порушеного права [464, с. 11]. Протилежну точку зору обстоюють С. М. Тараненко й О. І. Ульянов, які розглядають захист як елемент охорони. Вони не відокремлюють звужене розуміння охорони права та схильні розглядати захист прав лише в межах терміна «охорона права» [405, с. 28]. Аналізуючи зміст категорії захисту, І. О. Дзера виокремлює в системі загальноохоронних норм норми активної дії, спрямовані безпосередньо на захист порушеного права (його відновлення та нормалізацію) [127, с. 7].

М. І. Матузов та Є. О. Гіда також розмежовують терміни «охорона» та «захист». Так, охорона й захист прав та інтересів, на думку М. І. Матузова, – не

одне й те саме, оскільки охороняються вони постійно, а захищаються лише в разі порушення. Захист – це лише момент охорони та одна з її форм [256, с. 44]. Натомість Є. О. Гіда вважає, що охорона включає заходи, які застосовуються до моменту порушення прав людини, а захист – після вчинення правопорушення [98, с. 759]. На нашу думку, захист прав має забезпечувати реальну можливість для уповноваженої особи реалізувати власні права. Таку можливість гарантують виключно органи публічної адміністрації, застосовуючи спеціальні юридичні засоби [184].

Більш докладно поняття «захист» та «охорона» розкриває О. П. Смирнов у контексті забезпечення прав громадян. Визначаючи співвідношення зазначених категорій у юридичній літературі та законодавстві, він констатує наявність різних, зокрема взаємовиключних, позицій з цього питання:

- поняття «захист права» є ширшим, ніж «охорона права»;
- поняття «охорона прав» є ширшим, ніж «захист прав»;
- охорона та захист прав громадян – тотожні поняття, що визначаються одне за допомогою іншого;
- захист права відрізняється від охорони права специфікою суб'єкта, що її здійснює, оскільки захист слугує основною функцією держави;
- про охорону йдеться за умови правомірної поведінки (вона не пов'язана з втручанням соціальних інститутів), а про захист – у разі загрози порушення (він пов'язаний з втручанням соціальних інститутів) [435, с. 124].

Водночас З. В. Ромовська обґрунтовує взаємообумовленість категорій «охорона» та «захист», проте тотожними їх не вважає. На її думку, правова охорона містить у собі систему різноманітних юридичних заходів, покликаних забезпечити право від можливого його порушення. Таким чином, можливість захисту суб'єктивного права і конкретне здійснення захисту є одним із засобів правової охорони. Суть правового захисту полягає в тому, що він є реалізацією обраного правозастосовним органом заходом державного примусу. Своїм конкретним застосуванням примусові заходи припиняють порушення суб'єктивного права, забезпечують необхідні умови для його здійснення,

поновлюють порушене право або в певний спосіб усувають наслідки його порушення [184; 406, с. 11–13].

На нашу думку, усі точки зору варті уваги з урахуванням того, що деякі автори розглядають зазначені категорії в певному галузевому аспекті стосовно конкретних правовідносин. Водночас здійснений аналіз дає змогу сформулювати висновок про суттєві відмінності у взаємозв'язку таких пар термінів, як «захист» та «охорона», «захист прав» та «охорона прав», «правовий захист прав» та «правова охорона прав». У зв'язку з тим, що йдеться про різні категорії, різним є і співвідношення зазначених понять [276, с. 389].

У юридичній науці поширеною є позиція, згідно з якою охорона – це встановлення загального правового режиму, а захист здійснюється лише в разі порушення права. Таким чином, у контексті дослідження правовою охороною прав слід вважати закріплення в нормативно-правих актах положень, що охороняють права громадян, а правовим захистом прав – правозахисну діяльність, спрямовану на відновлення порушеного права та запобігання загрози його подальшого порушення [276, с. 389].

Розглядаючи зазначене питання, В. В. Галуцько також вважає адміністративно-правову охорону ширшим поняттям порівняно з адміністративно-правовим захистом. Учений зауважує, що адміністративно-правова охорона у вузькому значенні – це позитивний статичний стан адміністративного права, спрямований на попередження правопорушень, усунення перешкод, що здійснюється публічною адміністрацією з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави. Адміністративно-правовий захист він тлумачить як динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу і притягнення винних до адміністративної відповідальності [96, с. 247; 184]. Однак наведена позиція виглядає дещо

хибною, оскільки охорону не можна назвати позитивним статичним станом адміністративного права. Неоднозначною для розуміння є також авторська категорія «засоби адміністративного права», адже в цьому контексті зазвичай оперують категорією «юридичні засоби», яку визначають як інституційне явище правової сфери, що складається з низки правових інструментів: норм права, прав, обов'язків, правовідносин, юридичних фактів, заходів заохочення, пільг, заборон тощо, які є регуляторами суспільних відносин [184; 543, с. 150].

З-поміж інших позицій учених існує й така, відповідно до якої охороною вважають превентивні та профілактичні заходи, які здійснюються державними органами з метою попередження порушень прав громадян, а також усунення різних перешкод для реалізації цих прав [184]. Охорона – система державних і громадських заходів організаційно-правового характеру; обов'язок держави із забезпечення прав та свобод громадянина шляхом здійснення превентивних заходів [291, с. 78]. Захист – це спосіб відновлення громадянином власного адміністративно-правового статусу, якому кореспондує обов'язок держави поновити порушене право. Захистом визнають примусовий (відносно зобов'язаної особи) спосіб здійснення порушеного права з метою його поновлення. Захист охоплює заходи, які застосовують для поновлення порушеного права [70, с. 25]. Захист передбачає заходи матеріально-правового та процесуально-правового характеру. Він відображає юридично закріплену можливість правомочної особи використати спеціальні засоби правозахисного характеру [326, с. 196]. Ю. Ф. Кравченко правовим захистом вважає діяльність держави в особі її органів представницької, виконавчої та судової влади, організацій, установ і посадових осіб щодо забезпечення процесу реалізації особою своїх прав на користування матеріальними, політичними, соціальними й духовними благами [184; 206, с. 13].

Досліджуючи адміністративно-правовий аспект змісту категорій «правова охорона» та «правовий захист» у контексті права власності, О. Д. Крупчан та В. Г. Перепелюк зауважують, що заходи з охорони й захисту мають бути зорієнтовані на потреби конкретної особи [212, с. 7], що є виявом

людиноцентризму. На противагу розмежуванню цих категорій окремі теоретики зауважують, що їх слід вживати в одному значенні, як синоніми [540, с. 1186], що, на нашу думку, є сумнівним і позбавляє можливості диференціації механізму охорони й захисту порушених прав, зводячи фактично їх до одного поняття. Право наразі повинно мати більш тонкий інструментарій як охорони суб'єктивних прав, так і захисту прав у разі їх порушення. Таку позицію, серед інших, обстоює І. Л. Бородін, передусім у контексті теоретичного вивчення проблем адміністративно-правових способів захисту, зокрема майнових прав людини та громадянина [64, с. 7].

На підставі проаналізованих позицій можна дійти висновку, що охороною слід вважати превентивну, запобіжну діяльність організаційно-правового характеру, що має на меті недопущення порушення прав, а захистом – діяльність, що полягає в застосуванні юридичних засобів стосовно порушених прав осіб. Отже, проблема охорони та захисту прав інвесторів потребує комплексного дослідження також з позицій адміністративного права, до предмета якого належать суспільні відносини, які виникають у сфері публічної діяльності держави, зокрема у сфері державного управління. Крім того, адміністративно-правовий захист й охорона мають усі ознаки адміністративного права: імперативний характер правового регулювання та організаційного впливу; обов'язковим суб'єктом правовідносин здебільшого слугують органи державної виконавчої влади; форми та процедури захисту й охорони визначено в адміністративно-правових актах, які приймають органи публічної влади [276, с. 389].

Визначаючи поняття «адміністративно-правовий захист», слід зауважити, що адміністративне право є самостійною галуззю права, яка покликана регламентувати суспільні відносини у сфері державного управління, організовувати та спрямовувати у визначеному законодавством напрямі суспільні процеси. Основним призначенням адміністративного права в умовах розбудови демократичної соціальної держави є запровадження регламентації відносин, демократичних за суттю, тобто спрямованих на реальне дотримання та

охорону у сфері виконавчої влади прав і свобод людини, виконання відповідних обов'язків, а також ефективний захист прав у разі їх порушення. З огляду на специфіку поняття «адміністрування» та з'ясований вище зміст поняття «правове забезпечення», можна стверджувати, що адміністративно-правове забезпечення – здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток [136, с. 125].

З'ясовуючи зміст адміністративно-правового захисту, необхідно враховувати його співвідношення з адміністративним захистом. Так, у теорії державного управління виділяються адміністративні методи управління, які за формою вираження поділяються на правові й організаційні. Таким чином, адміністративно-правовий захист відображає галузеву належність норм, що регулюють процес його здійснення. У контексті оскарження неправомірних актів і дій органів виконавчої влади та їхніх посадових осіб виокремлюють два порядки оскарження: адміністративний і судовий. Причому адміністративним порядком є звернення до вищого адміністративного органу, який, виконуючи функцію внутрішньовідомчого контролю, наділений правом скасування прийнятого підлеглим суб'єктом рішення, зобов'язання його вчинити ту чи іншу дію. Судовий порядок оскарження реалізується в інших процесуальних формах та іншими органами. Причому він не втрачає своєї галузевої належності, оскільки здійснюється в межах адміністративного судочинства, передбаченого Конституцією України та врегульованого нормами Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [276, с. 390].

Отже, адміністративно-правовий захист має такі особливості: виявляється лише в правовій формі діяльності, а не в будь-якій іншій діяльності органів публічної адміністрації; виникає з моменту набуття чинності нормативно-правового акта, який гарантує правовий статус особи; регулює відносини, пов'язані зі здійсненням прав та виконанням обов'язків, адже останні – невід'ємна складова правового статусу особи; обов'язково підкріплений

юридичними гарантіями, що встановлені державою та відображені в нормах права [184].

На думку М. Солощука, М. Капінос та Е. Лерантович, адміністративно-правовий захист – це передбачені законом заходи примусового характеру, які застосовують органи виконавчої влади задля здійснення відновлення (визнання) порушених прав суб'єктів права інтелектуальної власності, а також майнового впливу на порушників [439, с. 58]. Водночас В. Полюхович розглядає адміністративно-правовий захист як сукупність застосовуваних в адміністративному порядку юридичних засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій, спрямованих на припинення незаконного посягання на права, свободи й інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод під час їх здійснення; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків з притягненням винної особи до відповідальності [322, с. 42; 471, с. 29].

Аналогічною є точка зору авторів підручника «Адміністративне право», підготовленого за редакцією Б. В. Авер'янова, які вважають, що адміністративно-правовий захист прав, свобод і законних інтересів громадянина становить сукупність застосовуваних у порядку, урегульованому нормами адміністративного права, засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій (процедур), які спрямовані на припинення незаконного посягання на права, свободи й інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають під час їх реалізації; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків з притягненням винної особи до відповідальності [13, с. 378].

Дещо інакше тлумачить це поняття Г. С. Римарчук, на думку якої адміністративно-правовий захист охоплює діяльність правоохоронних органів і

судових установ, спрямовану на профілактику незаконних посягань на права власника об'єкта права інтелектуальної власності, а також дії щодо припинення адміністративних проступків і відновлення порушеного права [401, с. 15].

Аналізуючи сутність адміністративно-правового захисту, Є. В. Курінний стверджує, що це – владна форма реалізації окремих груп суспільних потреб та інтересів, спрямованих на захист охоронюваного й порушеного права адміністративно-правовими засобами [218, с. 340]. Отже, сутністю адміністративно-правового захисту є застосування заходів адміністративного примусу, спрямованих на відновлення, визнання прав і припинення порушень прав громадян, здійснюваних органами публічної влади за заявами громадян або з ініціативи компетентних органів [113, с. 127].

Адміністративно-правовий захист здійснюється адміністративно-правовими засобами в разі порушення охоронюваного права. Найчастіше застосовуваним адміністративно-правовим засобом є притягнення винної особи до адміністративної відповідальності, яка настає за посягання на об'єкт адміністративно-правового захисту. Часто виникає ситуація, за якої об'єкт адміністративно-правового захисту та об'єкт адміністративного правопорушення можуть збігатися [114]. Об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини, які охороняються нормами законодавства про адміністративні правопорушення [230, с. 62]. Об'єктом адміністративно-правового захисту є суспільні відносини, що охороняються нормами законодавства про адміністративні правопорушення, а інвестиції, слугуючи самостійним об'єктом адміністративно-правового захисту, охороняються нормами законодавства про адміністративні правопорушення [114].

На підставі викладеного вище можна дійти висновку, що загальними ознаками адміністративно-правового захисту є такі:

– коло суб'єктів адміністративно-правового захисту – це уповноважені органи держави, органи місцевого самоврядування в межах наданих їм повноважень, громадяни та юридичні особи, права яких щодо об'єктів

авторського права порушено, інші суб'єкти адміністративно-захисних правовідносин;

– коло прав, стосовно яких застосовують заходи адміністративно-правового захисту, а саме права, щодо реалізації яких суб'єкти вступили або мають намір вступити в правовідносини на законних підставах;

– права, щодо яких застосовують адміністративно-правовий захист, мають перебувати в стані порушення або під безпосередньою загрозою такого порушення;

– адміністративно-правовий захист вирізняється швидкістю та динамізмом досягнення кінцевої мети – забезпечення поновлення порушених прав і законних інтересів [471, с. 67].

Захист інтересів держави в інвестиційних відносинах забезпечується передусім належним рівнем адміністративно-правового регулювання інвестицій. Адміністративно-правове регулювання захисту інвестицій передбачає такий вплив норм права й індивідуальних правових приписів на суспільні відносини в інвестиційній сфері, за якого забезпечується рівність і свобода всіх учасників. Причому правове регулювання захисту інвестицій здійснюється за принципом «усе, що не заборонено правом, дозволено», а також передбачає свободу договору та встановлення конкретних заборон щодо протиправної діяльності [498, с. 115].

Варто зазначити, що у відносинах влади, наприклад, в управлінсько-захисних відносинах, правове регулювання забезпечує формальну рівність суб'єктів інвестиційних відносин встановленням заборони довільного застосування влади, сили, примусу й обмеження свободи. В умовах правового регулювання захисту інвестицій носії владних повноважень і підпорядковані їм суб'єкти залишаються формально рівними. У межах правового регулювання захисту інвестицій у відносинах формально незалежних суб'єктів забороняється все, що порушує свободу інших, а державно-владні повноваження прямо або опосередковано передбачають захист свободи інвестиційних потоків. Причому закони не мають забороняти те, що належить до сфери невід'ємної свободи та

прав інвесторів. Зміст такої свободи розширюється та збагачується в міру прогресу цивілізації. Нині вона визначається системою природних і невідчужуваних прав і свобод людини та громадянина. Так, у ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» закріплено положення про те, що інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками. Такі заходи можуть застосовуватися лише на підставі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, завданих у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності. Крім того, у разі виникнення спорів під час здійснення інвестиційної діяльності їх вирішення покладено на суд (або третейський суд) [355].

Захист прав інвесторів може здійснюватися різними способами: цивільно-правовий, адміністративно-правовий та кримінально-правовий. Адміністративні способи захисту об'єктів інвестиційної діяльності нині досить ефективні й успішно застосовуються поряд з основними та традиційними методами захисту – цивільно-правовими. У сучасних умовах можна виокремити також адміністративно-правовий механізм захисту інтелектуальних прав [3, с. 29].

Існує безліч тлумачень адміністративно-правового механізму захисту прав громадян. Так, С. В. Калініна у своїх працях наводить таке визначення: адміністративно-правовий механізм захисту громадян – це сукупність адміністративно-правових засобів, що застосовуються уповноваженими суб'єктами з метою недопущення посягань на це право, притягнення винних до відповідальності й відновлення порушеного права [3, с. 29; 167, с. 9].

Звісно, система адміністративно-правового захисту інвестиційної діяльності має власну структуру, яка містить три основні складові:

- 1) об'єкти інвестиційної діяльності, що підлягають адміністративно-правовому захисту;
- 2) суб'єкти адміністративно-правового захисту, або учасники адміністративних правовідносин у сфері здійснення інвестиційної діяльності;
- 3) адміністративно-правовий механізм захисту інвестицій та інвестиційної

діяльності, який уособлює монолітну конструкцію правового впливу на суспільні відносини у сфері захисту інвестицій та інвестиційної діяльності через застосування різноманітних правових й організаційних засобів і заходів впливу.

Держава є головним суб'єктом правовідносин, оскільки вона формує нормативно-правову базу функціонування розглянутого механізму захисту, тобто виконує роль законодавця [3, с. 30]. Як відомо, важливою державною функцією є охоронна. Натомість однією з найважливіших гарантій демократичності правової системи держави (і держави загалом) є наявність організаційних правових гарантій захисту прав та законних інтересів як інвесторів (внутрішніх та іноземних), так і держави й суспільства (у тому числі мешканців території, на якій знаходяться об'єкти великих інвестицій – містоутворюючі підприємства, об'єкти підвищеної екологічної небезпеки тощо) як суб'єктів інвестиційних правовідносин. Причому організаційними гарантіями такого захисту слугують спеціальні інститути захисту права (судові й адміністративні), а правовими – наявність відповідної правової бази для захисту прав інвесторів [455].

Упродовж останнього десятиліття в нашій країні якісно оновився й розширився масив правових норм, що регламентують права та свободи громадян, особливо їх право на захист від неправомірних дій державних органів та їхніх посадових осіб [455].

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», захистом інвестицій є комплекс організаційних, технічних і правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій [355]. З цієї дефініції випливає, що законодавець розглядає захист законних прав та інтересів інвесторів як складову захисту інвестицій. Причому йдеться не лише про захист прав, а й про захист законних інтересів. Термін «законний інтерес» є одним з найбільш уживаних у законодавстві. Причому законодавець, використовуючи

цей термін, у нормативних актах не роз'яснює його. У процесі дослідження категорії «інтерес» науковці висували різні обґрунтування щодо суті категорії «законний інтерес». Одні дослідники вважали, що це – «інтереси, які не знайшли прямого закріплення в юридичних правах та обов'язках, але підлягають юридичному захисту; їх розглядають або як те, що вигідно суб'єктові, але в межах закону, або як вимогу особи щодо правомірної поведінки» [141, с. 83; 521, с. 19]. На думку інших учених, «природа законних інтересів полягає передусім у тому, що нормативність прав значною мірою відображена в правах та обов'язках, не втілює цілком регулятивного потенціалу прав і не повною мірою здатна пояснити його властивості як системи, що саморозвивається. Завжди є те, що лежить за межами унормованого правила поведінки, прав та обов'язків. Це і є законні інтереси» [110, с. 19; 521, с. 19].

На значущість цієї правової категорії вказує те, що термін «інтерес» вжито в Конституції України 18 разів (ст. 18, 32, 34–36, 39, 41, 44, 54, 79, 89, 104, 121, 127, 140), у Господарському кодексі України – 144 рази, у Цивільному – 141 раз.

У цьому контексті М. В. Григорчук слушно зауважує, що Основний Закон держави, попри наявність у цьому положень про національний інтерес (ст. 18), інтереси охорони громадського порядку й національної безпеки (ст. 34, 35), соціально-економічні інтереси (ст. 36), не містить прямої вказівки щодо захисту інтересів суб'єктів господарської діяльності. Водночас аналіз ст. 41 Конституції України дає підстави екстраполювати її окремі положення на захист інтересів суб'єктів господарювання, оскільки базовим елементом у цьому випадку слугує впорядковане законом розпорядження власністю. Нормативно встановлено, що граничними межами реалізації права власності окремими учасниками суспільних відносин є дотримання прав інших осіб, недопущення порушення їхніх свобод і гідності, а також інтересів суспільства. Тому можна стверджувати, що поняття «законні інтереси суб'єктів господарювання» цілком поглинається поняттям «інтереси суспільства» та входить до його обсягу. Тобто всі якісні та правові характеристики категорії «інтереси суспільства» можна застосувати до меншого за обсягом поняття «законні інтереси суб'єктів господарювання» [111].

Загалом слід погодитися з тим, що інститут законного інтересу розкривається у зв'язку з тим, що він дозволяє зібрати в собі всі ті правомірні інтереси особи, які з тих чи інших причин не закріплені у вигляді суб'єктивних прав, але, безперечно, мають певне значення як для суспільства, так і для власне особи. Категорія «законний інтерес» є перехідною від стану загального (неюридичного) інтересу до інтересу, закріпленого в праві та забезпечуваного з боку державної влади. Як підспосіб правового регулювання суспільних відносин законний інтерес є не випадковою, казуїстичною конструкцією, а необхідним і закономірним елементом механізму правового регулювання, що сприяє найповнішому юридичному опосередкуванню наявних інтересів [104, с. 11; 521, с. 20].

Як зазначає С. В. Лучина, сутність інтересу полягає в бажанні суб'єкта бути учасником суспільних відносин, що опосередковує вигідне оптимальне задоволення потреби та визначає загальні умови й засоби її задоволення. Інтерес слугує тією реальною причиною, яка спонукає суб'єктів вступати у взаємини, у тому числі в правові [239]. І. В. Прочанкіна пропонує розглядати інтерес як ціннісну позицію суб'єкта, виражену в усвідомленому мотиві поведінки [393]. Водночас І. Г. Смірнова вважає інтересом форму усвідомлення суб'єктом потреби в реалізації наданих законом процесуальних прав, відновленні правовими способами порушених прав, що не суперечать закону, а також розширенні сфери дії таких прав або збільшенні їх обсягу законодавчо закріпленими засобами й методами [436].

На думку Н. О. Саніахметової, захистом інвестицій є відновлення порушених прав суб'єктів інвестиційних правовідносин [419, с. 291; 521, с. 20]. Р. Б. Шишка стверджує, що захист є наслідком учиненого правопорушення та містить матеріально-правові й процесуальні норми, які забезпечують інвестору можливість оперативно й повністю відновити своє становище шляхом застосування до порушника спонукання [521, с. 18; 541, с. 20]. В. Д. Чернадчук зазначає, що інститут захисту прав та інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності має комплексний характер, оскільки форми, способи, порядок

правового захисту забезпечуються нормами як матеріального, так і процесуального права [521, с. 18; 531, с. 252]. На думку В. М. Стойки, захист прав інвесторів – це сукупність способів, встановлених законодавством, метою яких є відновлення порушених або оспорюваних прав суб'єктів інвестиційної діяльності та застосування санкцій щодо порушників охоронюваних законом прав та інтересів [447, с. 22; 521, с. 19]. Отже, здійснений вище аналіз засвідчив, що науковці практично одностайні в питанні визнання правовідновнювальної функції захисту. Натомість щодо превентивної (попереджувальної) функції захисту думки вчених різняться, оскільки під час реалізації зазначеної функції наявність порушення права не є обов'язковою [1, с. 18]. Водночас у контексті інвестиційної діяльності доцільним є визнання за захистом усіх зазначених функцій, адже інакше захист буде неповним. Підтвердженням цієї тези можуть слугувати норми Господарського кодексу, які закріплюють превентивні (попереджувальні) гарантії захисту іноземних інвесторів від зміни законодавства. Як зауважують сучасні науковці, «ідея захисту непорушеного права має право на існування, а в теорії вона не набула значного поширення» [521, с. 20]. Про необхідність закріплення превентивних (попереджувальних) норм права у сфері захисту прав іноземних інвесторів ідеться в праці О. М. Костилюєва: «Захист іноземних інвестицій є комплексним механізмом, а вирішення інвестиційних спорів становить невід'ємну частину цього механізму. Саме по собі розв'язання спорів є лише частковим захистом іноземних інвестицій та потребує взаємодії з іншими механізмами захисту, зокрема страхуванням інвестиційних ризиків і запобіганням виникненню інвестиційних спорів загалом» [202, с. 214; 521, с. 20].

Слід зауважити, що в законодавстві недостатньо визначити форми, способи, засоби захисту прав інвесторів. Має бути також окреслено механізм реалізації встановлених законодавцем форм, способів, засобів захисту, інакше норми права неможливо реалізувати на практиці, а отже, вони залишаються декларативними.

Чинне українське законодавство передбачає низку засобів захисту прав

інвесторів, але реальний захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності не може обмежуватися лише прийняттям відповідних норм права. Необхідно також забезпечити практичну можливість реалізації правових норм, а це свідчить не лише про важливість закріплення в законодавстві норм про захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності, а й необхідність розроблення дієвого механізму їх реалізації. На сьогодні законодавство України про інвестиційну діяльність, зокрема у сфері захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності, має прогалини, суперечності, не містить механізму реалізації, а отже, потребує істотного вдосконалення [236, с. 162–163; 521, с. 19].

Проаналізувавши різні наукові думки та норми законодавства, можемо запропонувати авторське визначення терміна «адміністративно-правовий захист інвестицій», згідно з яким це – сукупність правових та організаційних гарантій забезпечення, дотримання й виконання прав і законних інтересів інвесторів як суб'єктів інвестиційних правовідносин, визначених як чинним законодавством України, так й міжнародними нормативно-правовими актами.

Квінтесенцією юридичної інвестиційної конфліктології слугує інвестиційний спір, у процесі якого здійснюються спрямовані на захист прав інвестора конкретні дії учасників інвестиційних правовідносин та їхніх представників, які передбачають забезпечення власних інтересів у процесі інвестиційних спорів. Поняття інвестиційних спорів, їх види та сутність нині в юридичній науці досліджено недостатньо. Водночас, на нашу думку, інвестиційним спором є юридична ситуація, що ґрунтується на розбіжностях між інвестором (внутрішнім або іноземним), з одного боку, та державними органами і їхніми посадовими особами – з іншого, що виникають з приводу правильності застосування норм інвестиційного права. Причому ініціаторами такого спору можуть бути як інвестори (наприклад, оскарження дій посадової особи, що перешкоджають реалізації інвестиційного договору), так і держава в особі її органів (наприклад, коли можливість застосування заходів примусу щодо інвестора надана лише на підставі судового рішення). Звісно, сторони такого спору спочатку знаходяться в нерівному становищі, тому для цілей

демократичності правової системи в законодавстві передусім спеціально регламентуються організаційні та правові гарантії прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності [103, с. 33].

Слід зауважити, що юридичні конфлікти між учасниками інвестиційних відносин не мають характеру власне інвестиційного спору, адже оскаржуваним (таким, що викликає юридичний конфлікт) законодавством є цивільне, а не фінансове. Крім того, конфліктні правовідносини мають горизонтальний, а не вертикальний характер. Таким чином, інвестиційні спори, які породжуються юридичними конфліктами, виникають у зв'язку з різним трактуванням норм інвестиційного, а не цивільного права, а власне відносини, які зумовлюють інвестиційний спір, мають фінансово-правовий, а не цивільно-правовий характер [103, с. 34]. Зокрема, за загальним правилом, інвестори в разі порушення (обмеження) їхніх законних прав та інтересів мають право оскаржити: нормативно-правові акти державних органів і неправомірні дії посадових осіб державних органів. На сьогодні порядок оскарження актів державних органів та дій чи бездіяльності їхніх посадових осіб регламентується фінансовим та адміністративним законодавством. Причому одним з правових недоліків цього порядку є несформованість спеціального законодавчого механізму захисту інтересів і прав усіх суб'єктів інвестиційних правовідносин. Наприклад, може бути оскаржено такі ненормативні акти державних органів:

- 1) рішення, спрямовані на порушення майнових і немайнових прав інвесторів;
- 2) рішення про стягнення різних фіскальних платежів за рахунок грошових коштів, що знаходяться на рахунках інвестора в кредитних організаціях;
- 3) інкасове доручення (розпорядження) про таке списання фіскальних та інших адміністративних платежів з рахунків інвестора;
- 4) рішення державного органу про відмову в продовженні інвестиційного договору;
- 5) рішення державного органу про зупинення операцій за банківськими

рахунками інвестора;

б) рішення про арешт майна інвестора;

7) акт про вчинення інвестором порушень законодавства;

8) рішення, прийняті вищими державними органами за підсумками розгляду первинних скарг.

На нашу думку, оскарженню також можуть підлягати такі дії посадових осіб державних органів, що здійснюються в процесі державного контролю:

– неправомірне вилучення документів і предметів;

– неправомірний арешт майна тощо.

Крім того, інвестор може оскаржити будь-яку дію посадової особи державного органу, що неправомірно обмежує права інвестора або перешкоджає нормальному здійсненню його інвестиційної діяльності. Бездіяльність посадової особи державного органу також може бути оскаржена інвестором, якщо вона безпосередньо або опосередковано призводить до обмеження прав інвестора або виникнення перешкод для нормального здійснення його інвестиційної діяльності.

Таким чином, результати здійсненого аналізу дають змогу виокремити *три способи (види) захисту прав інвестора*: адміністративний, судовий і міжнародний. Причому адміністративний та судовий способи захисту прав інвестора мають суто правовий, а міжнародний – політико-правовий характер [486, с. 125].

Слід урахувати, що ще в постанові Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» було зазначено, що «статтею 55 Конституції кожній людині гарантовано право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а тому суд не повинен відмовляти особі в прийнятті чи розгляді скарги з підстав, передбачених законом, який це право обмежує» [343]. Оскільки право на судовий розгляд спору інвестора з державою або його органом передбачено актом вищої юридичної сили, воно не може бути обмежене законодавством.

Стаття 17 Кодексу адміністративного судочинства України містить також норми, згідно з якими сторони вживають заходи для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або в разі, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом [181]. Таким чином, адміністративний порядок оскарження може існувати лише як альтернативний або ж як досудова стадія вирішення інвестиційного спору.

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне внести відповідні зміни в акти інвестиційного законодавства, щоб, по-перше, належним чином урегулювати механізм захисту інвестицій в Україні, а по-друге, надати адміністративному оскарженню актів або дій (бездіяльності) характеру альтернативної досудової процедури врегулювання (вирішення) інвестиційного спору.

Судове оскарження актів (зокрема нормативних) державних органів, дій чи бездіяльності їхніх посадових осіб організаціями й індивідуальними підприємцями здійснюється шляхом подачі позовної заяви до адміністративного суду. Такий порядок було запроваджено у зв'язку з прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України 2005 року, згідно з яким вирішення спорів між фізичними та юридичними особами із суб'єктами владних повноважень щодо оскарження їхніх рішень (нормативно-правових актів або правових актів індивідуальної дії), дій або бездіяльності віднесено до компетенції адміністративних судів [181]. До прийняття цього нормативно-правового акта спори про визнання недійсними актів державних та інших органів у випадках, передбачених законодавством, були підвідомчі господарським судам.

Після ухвалення Кодексу адміністративного судочинства України як учені, так і практики неодноразово вказували на недоліки стосовно використання в ньому терміна «публічно-правовий спір». Так, В. К. Мамутов констатує аморфність цієї категорії, адже чіткого її визначення в законодавстві й літературі немає. На думку вченого, усі спори, що розглядаються судом публічно, можна кваліфікувати як публічно-правові. Невизначеність поняття дає змогу трактувати його довільно, займатися казуїстикою, до чого й почали вдаватися

окремі юристи. Використання в законі нового формулювання, яке не застосовували раніше, спричинило невизначеність у питанні підвідомчості спорів, що виникають на практиці. На думку науковців, це є черговим негативним прикладом використання в законотворчості надуманої термінології, самі автори якої не можуть чітко пояснити, як її застосувати на практиці [251, с. 10]. Адміністративно-правовим спором у сфері економіки також визнають негативне ставлення одного із суб'єктів конкретного адміністративного правовідношення, що здійснює підприємницьку діяльність, до юридичного факту, що слугує підставою для виникнення, зміни або припинення адміністративного правовідношення [451, с. 57]. На думку низки авторів, публічно-правовий спір є видом правового спору, якому притаманні такі ознаки:

- 1) спір виникає з публічно-правових відносин;
- 2) сторонами спору є суб'єкти публічно-правових відносин, серед яких особливим правовим статусом наділені органи публічної адміністрації;
- 3) сфера виникнення спору зумовлена реалізацією публічного інтересу;
- 4) предметом спору є рішення, дії або бездіяльність суб'єктів публічно-правових відносин, які порушують або можуть порушити права, свободи й інтереси інших суб'єктів [443, с. 10]. Проте, як засвідчує досвід, тлумачення публічно-правового спору за допомогою таких категорій, як «публічно-правові відносини», «публічний інтерес», на практиці не сприяє достатній визначеності, що дає змогу чітко відмежувати цей вид спорів через відсутність у юридичній науці єдиного підходу до визначення власне поняття «публічний».

Слушною є позиція С. Деледівки стосовно того, що не всі спори публічно-правового характеру однозначно підвідомчі адміністративним судам. Так, «розмежування підвідомчості справи за заявою прокурора про визнання незаконним правового акта, спорів щодо закупівель за державні кошти товарів, робіт і послуг, про постачання продукції для державних потреб тощо між адмінсудами, з одного боку, господарськими й загальними – з іншого, залишається невирішеним» [80; 521, с. 174]. Розглядаючи положення Кодексу адміністративного судочинства України загалом, можна дійти висновку, що

основним критерієм визначення підвідомчості справ адміністративним судам є суб'єктний склад спору та (певною мірою) його характер. Цілком поділяємо думку О. Удовиченка, який зауважує, що «брати до уваги лише суб'єктний склад учасників є категорично неправильним. Основним критерієм слугує характер правовідносин. Як відомо, основне завдання адміністративного судочинства – захист інтересів громадян у взаєминах з органами влади й управління. В економічній сфері: виробництві, торгівлі, сфері послуг і впливаючих із них фінансових відносинах, зокрема за участю державних фіскальних органів, спори повинні вирішувати спеціалізовані на економічних відносинах суди. В Україні такими є господарські суди, які повинні вирішувати спори компетентно й оперативно, що особливо важливо для ділового обороту та розвитку економіки» [478; 521, с. 175].

У Кодексі адміністративного судочинства України передбачено юрисдикцію адміністративних судів щодо розгляду й вирішення спорів фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень стосовно оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності (п. 1 ч. 2 ст. 17); спорів між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень (п. 3 ч. 2 ст. 17); спорів, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів (п. 4 ч. 2 ст. 17) [181]. Перелічені категорії спорів можуть стосуватися питань адміністративно-правового захисту інвестицій і прав інвесторів в адміністративних судах.

Так, на практиці в суди можуть направляти позовні заяви з такими позовними вимогами:

- 1) про визнання недійсним (незаконним) повністю або в якійсь його частині рішення (постанови) державного органу про накладення арешту на майно;

- 2) про визнання таким, що не підлягає виконанню інкасового доручення (розпорядження) державного органу на списання в безакцептному порядку

фіскальних та адміністративних платежів з рахунку інвестора;

3) про визнання незаконними дій посадової особи державного органу та про обов'язок зазначеної посадової особи припинити відповідні дії та відновити становище, що існувало до їх учинення;

4) про визнання незаконною бездіяльності посадової особи державного органу та про обов'язок його вчинити певні дії;

5) про повернення (стягнення) з бюджету необґрунтовано списаних або стягнутих адміністративних платежів;

6) про відшкодування збитків, завданих неправомірними рішеннями та діями (бездіяльністю) державних органів (їх посадових осіб та інших співробітників);

7) про захист особистих немайнових прав (честі, гідності, ділової репутації, права на особисту та сімейну таємницю) осіб і відшкодування заподіяної останнім моральної шкоди, а також про захист ділової репутації інвесторів-юридичних осіб тощо [455].

Варте уваги узагальнення підстав виникнення інвестиційних спорів, яке запропонувала О. А. Ломакіна. На думку вченої, найбільш поширеними підставами є:

– невиконання Україною взятих зобов'язань за укладеними договорами (наприклад, неправомірна затримка судна «Херсонес» і тим самим порушення договору між німецькою компанією «Інмаріс» та Керченським державним технологічним університетом);

– несвоєчасне реагування центральних органів виконавчої влади України на пропозиції іноземних інвесторів щодо досудового врегулювання проблемних питань з іноземним інвестором (наприклад, справа за позовом ТОВ «АМТО»);

– невиконання зобов'язань, взятих на себе українською стороною за мирними угодами;

– тривала процедура розгляду національними судами справ за участю іноземного суб'єкта інвестування;

– недосконала та довготривала процедура виконання судових рішень

органами державної виконавчої служби України;

– недотримання заінтересованими органами й організаціями вимог Порядку здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України, затвердженого Указом Президента України від 11 вересня 2006 року № 745/2006, у частині своєчасного надання інформації та матеріалів відповідальному органу [236, с. 165]. І. М. Злакоман вказує, що кваліфікуючими ознаками інвестиційних спорів слід вважати: предмет спору, за яким визначається, що спір виник з підстав, пов'язаних з порушеннями інвестиційних правових відносин; суб'єктний склад учасників спору, за яким принаймні один з учасників спору має бути пов'язаний з інвестуванням; специфічні способи вирішення спору [153, с. 160].

Досліджуючи вказану проблематику, М. М. Богуславський поділяє всі інвестиційні спори на дві групи. Так, до першої групи належать інвестиційні спори, якими в міжнародній практиці вважають спори між іноземним приватним інвестором і державою, що приймає приватні інвестиції. Другу групу становлять різні категорії спорів між учасниками (партнерами) спільного підприємства, спори одного з учасників зі спільним підприємством. Це так звані господарські суперечки між підприємствами з іноземними інвесторами, з одного боку, і підприємствами та фірмами країни місцезнаходження такого підприємства з іноземними інвестиціями – з іншого [58, с. 74; 211]. Дещо схожий поділ пропонує М. О. Баратова, яка також виокремлює дві групи такого виду спорів: до першої групи належать інвестиційні спори між державою та іноземним інвестором, зокрема спори про відшкодування завданого інвестору діями органів і посадових осіб збитку; другу групу становлять спори між іноземним інвестором або підприємством з іноземними інвестиціями з органами держави країни, яка приймає інвестиції [33 с. 67; 211]. Здійснений аналіз дозволяє згрупувати інвестиційні спори та запропонувати такі категорії інвестиційних спорів, які підлягають вирішенню в судовому порядку: 1) спори, пов'язані з інвестиційною діяльністю, які виникають на будь-якій стадії здійснення

інвесторами господарської діяльності; 2) спори між іноземними інвесторами й державою з питань державного регулювання іноземних інвестицій і діяльності підприємств з іноземними інвестиціями [211; 521, с. 186].

У межах правового захисту інвестицій, крім ненормативних актів державних органів, у судовому порядку оскаржуються і нормативні акти. Порядок такого оскарження передбачає певні особливості. Як відомо, нормативні акти відрізняються від ненормативних тим, що перші містять правові норми, розраховані на багаторазове застосування та спрямовані до широкого кола осіб, а другі мають одноразовий, казуальний характер і становлять акти застосування норм та правил, встановлених нормативними актами [307, с. 276].

Чинні норми процесуального законодавства України не містять прямої вказівки на можливість судового оскарження нормативних актів Президента чи Уряду, що порушують права інвесторів. Однак аналіз положень Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР дає змогу юристам на практиці стверджувати, що такі нормативні акти не є винятками із загального правила та мають оскаржуватися зацікавленими громадянами до суду загальної юрисдикції або адміністративним судам, юрисдикція яких відрізняється між собою. Від правильності визначення виду судового органу, до якого необхідно звертатися за захистом, залежить швидкість поновлення порушених прав та інтересів заінтересованої особи.

Відповідно до ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України, юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням суб'єктом владних повноважень управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму. У разі невизначеності в Кодексі предметної підсудності адміністративної справи таку справу розглядає місцевий адміністративний суд за вибором позивача.

Частину спорів, пов'язаних з оскарженням неправомірних рішень, дій чи бездіяльності органів, що мають владні повноваження, розглядають суди

загальної юрисдикції. Водночас ненормативні акти Президента чи Уряду України, що порушують на думку учасників інвестиційних правовідносин їхні права, оскаржують у такому порядку. Інвестори – юридичні особи та індивідуальні підприємці мають право оскаржити ненормативні такі акти до Вищого господарського суду України чи до Вищого адміністративного суду України.

Можливості для судового захисту прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційних правовідносин істотно розширилися у зв'язку зі створенням нової державної організаційно-правової форми захисту громадян – інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Тому для боротьби з недоліками української судової системи інвестори – фізичні особи можуть звертатися за сприянням до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Так, наприклад, 2018 року до Уповноваженого надійшло 6152 повідомлення про порушення права на звернення, у яких громадяни скаржаться на: невжиття органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності та їх посадовими особами заходів з метою вирішення питань, порушених у зверненнях; порушення строків надання письмових відповідей або ненадання відповідей взагалі; порушення вимог Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР щодо заборони направляти скарги громадян для розгляду тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються; порушення керівниками й іншими посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності права громадян на проведення особистого прийому тощо [545]. Іншою не менш важливою проблемою, яка негативно впливає на здійснення парламентського контролю за дотриманням права на звернення громадян, відновлення порушеного права особи та забезпечення належної практики реалізації права в державі загалом, є внесення 2018 року змін до ч. 2 ст. 254 КУпАП, згідно з якими протокол про адміністративне правопорушення, у разі його оформлення, складається не

пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту виявлення особи, яка вчинила правопорушення. Такі законодавчі зміни спричинили труднощі із застосуванням вказаного положення КУпАП, оскільки встановлення такого стислого строку фактично унеможлиблює здійснення функції Уповноваженого щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення з огляду на специфіку здійснення проваджень [545].

Важливе значення для інституту адміністративно-правового захисту мала ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Стаття 13 цієї Конвенції містить норми, щодо яких «кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» [195], а отже, передбачає право звертатися до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Водночас у вказаному нормативно-правовому акті наголошено на тому, що суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загально визнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні (ст. 35) [195].

Це положення Конвенції перекликається зі ст. 55 Конституції України, у ч. 4 якої зазначено, що кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [197].

Слід зазначити, що існують й інші міжнародно-правові акти, які регулюють інвестиційну діяльність, а саме: Угода про Міжнародний валютний фонд; Вашингтонська конвенція 1965 року «Про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами іншої держави» (ратифікована Законом України від 16 березня 2000 року); Сеульська конвенція 1985 року «Про організацію Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій». За матеріалами конференції було прийнято низку законів України, серед яких

«Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 року; Договір до Європейської енергетичної хартії; Договір першої конференції ЮНКТАД у Женеві 1964 року; Декларація про встановлення нового міжнародного економічного порядку; Хартії економічних прав та обов'язків держав, прийняті у формі резолюцій Генеральної Асамблеї ООН «Про заходи зміцнення довіри в міжнародних економічних відносинах» (1984) і «Про міжнародну економічну безпеку» (1985); Угода про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності; Конвенція «Про захист прав інвестора» від 28 березня 1997 року. До цього переліку можна також додати нормативно-правові акти, що регулюють транскордонне співробітництво. З-поміж них: Європейська хартія місцевого самоврядування, Концепція міжрегіонального та прикордонного співробітництва держав – учасниць СНД, Лісабонська концепція кластерного розвитку європейських країн [118; 165, с. 77].

Таким чином, інвестор – фізична особа, вичерпавши в Україні засоби судового захисту своїх прав, зокрема у сфері оподаткування, і не досягнувши бажаного для нього результату, має право звернутися за судовим захистом до такого міжнародного судового органу, як ЄСПЛ, який знаходиться у Франції в м. Страсбурзі. Станом на початок 2018 року в Страсбурзі було зареєстровано близько 3800 скарг проти України, на початок 2019 року в реєстрі суду перебувало вже 4369 індивідуальних скарг про події в Криму та на Сході нашої держави, поданих проти України. Секретар цього суду Родерік Лідделл стверджує: «Україна увійшла до трійки за кількістю скарг проти неї в ЄСПЛ. Загалом у суді зареєстровано 7267 скарг проти України» [74]. Це означає, що скарги, пов'язані з російською агресією, становлять близько 60 % всього масиву «українських» справ.

Таким чином, структура системи адміністративно-правового захисту інвестицій включає в себе певні об'єкти захисту, суб'єкти, що беруть участь у реалізації захисту та механізм захисту. Розглянута система захисту

вдосконалюється за допомогою розширення (зміни) системи об'єктів захисту, розширення та визначення статусу системи суб'єктів; розширення повноважень органів, що здійснюють захист, а також розвитку механізмів захисту. Попри наявність окремих проблемних питань, можна констатувати наявність сформованої системи захисту інвестицій на адміністративно-правовому рівні. Подальша оптимізація функціонування системи адміністративного захисту має ґрунтуватися на змінах законодавства в цій сфері й уніфікації правозастосовної практики [3, с. 26].

1.4. Принципи адміністративно-правового захисту інвестицій

Правове регулювання інвестицій та інвестиційної діяльності, як і будь-який інший правовий інститут, ґрунтується на певній системі принципів, тобто основоположних засадах, правилах і вимогах, що виражають його найбільш істотні особливості й цілеспрямованість. Перед розглядом цього питання необхідно звернутися до аналізу змісту понятійного апарату юридичної категорії «принцип права».

Сутність правових засад є ключовим питанням теорії права, що ніколи не втрачало теоретичної та емпіричної актуальності, адже, як слушно зазначав Ф. Франк, «якщо немає мінімальної кількості принципів..., то немає і науки» [516, с. 110].

У перекладі з латинської мови принцип (*principium*) означає першооснову будь-якого явища, вихідне положення, засоби, правила, що визначають природу й соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [187, с. 17].

У тлумачному словнику української мови це поняття визначено таким чином: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку, засада; 2) особливість, на якій ґрунтується створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; 3) правило, що

служує основою діяльності якої-небудь організації, товариства тощо; 4) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці, канон [281, с. 899].

Проблемі трактування цього філософського поняття присвячено численні праці фахівців різних галузей знань. Так, наприклад, Р. З. Лівшиц вважає, що принцип – це завжди вихідне положення, напрям, ідея [230, с. 195]. В. Ф. Погорілко трактує принципи як порядок здійснення регулюючого впливу [296, с. 12]. А. М. Колодій у монографічному дослідженні «Принципи права України» розглядає цю категорію з точки зору гносеології як таку, що тісно пов'язана з термінами «закономірність» і «сутність», зазначаючи, що поняття «принцип» співвідноситься з категорією «ідея» у тому випадку, коли останньою філософи визнають внутрішню логіку, закон існування об'єкта, тобто те, що становить його внутрішню сутність; у теорії пізнання принцип слугує абстрактним визначенням ідеї, тобто певною сукупністю (сумою) принципів, що дорівнюють ідеї [187, с. 16]. Отже, принципи, безперечно, належать до однієї з основних категорій та механізмів будь-якого суспільного явища [533, с. 43–44].

У загальній теорії права існують різні точки зору щодо поняття «принципи права». Так, одні вчені ними вважають «головні, керівні положення, що визначають загальну спрямованість і найбільш істотні риси змісту правового регулювання суспільних відносин» [528; 429, с. 240], другі – «начала, вихідні ідеї буття, які виражають найважливіші закономірності та підвалини суспільно-економічної формації, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головний зміст» [431, с. 84], треті – «керівні, відправні ідеї, які слугують вихідними для ... права загалом» [270, с. 25], четверті – «соціальні цінності, відображені у праві» [203, с. 30], п'яті – «провідні начала, закони даного руху матерії або суспільства, а також явища, включені в ту чи іншу форму руху» [66, с. 135].

На думку С. С. Алексєєва, принципи права становлять «виражені в праві вихідні нормативно-керівні начала, що характеризують його зміст, його основи, закріплені в ньому закономірності суспільного життя. Принципи – це те, що

пронизує право, виявляє його зміст у вигляді вихідних, наскрізних “ідей”, головних його начал, нормативно-керівних положень» [20, с. 135; 528]. Схожу позицію обстоює М. І. Байтін, який вважає принципами вихідні установки, що визначають ідеї, котрі становлять моральну й організаційну основу виникнення, розвитку та функціонування права. Принципи права виражають головне, основне в праві, тенденції його розвитку, тобто те, на що має бути орієнтовано право [28, с. 149]. З цього питання існують й інші наукові погляди [32; 87; 313; 528]. Кожна з викладених вище позицій робить свій внесок в осмислення загальнотеоретичного поняття «принципи права», маючи як свої переваги, так і недоліки.

У межах дослідження доцільно виокремити суттєві ознаки принципів права, які відображені в принципах фінансово-правового інституту інвестиційної діяльності нашої держави. Серед них такі:

- 1) керівна (визначальна) роль принципів права в розробці, удосконаленні та застосуванні правових норм;
- 2) нормативно-керівний характер основних начал, що виявляється в регулюючому впливі на суспільні відносини;
- 3) стабільність принципів права, тобто їх міцне, стійке, чинне нормативно-керівне положення [500, с. 121].

Проблема загальних фінансово-правових принципів слугувала предметом вивчення вже в дореволюційній літературі, проте це питання досліджували в межах пошуку «керівних начал фінансової науки». На думку В. О. Лебедева, спроби деяких учених дати фінансовій науці загальні положення, начала, принципи, які б охоплювали ідею науки, вказували на її сутність, робили вже давно (наприклад, Ж. Боден у роботі «Les six livres de la Republique», 1576 р.) [227, с. 45]. Слід зазначити, що одним з перших учених, які запропонували вважати підставами фінансової науки принципи права, тобто справедливе застосування правил з боку держави в межах реалізації державних доходів, став А. Шеффле. Однак цю позицію розкритикував В. О. Лебедев, зауваживши, що принципи права не є винятковою засадою суто фінансової науки, адже «принцип

права повинен панувати у всьому державному управлінні, а отже, він не становить унікальну властивість фінансової науки» [422].

Принципи права не є за своїм характером довільними началами або вихідними положеннями, що пронизують норми, інститути й галузі право. Вони об'єктивно зумовлені економічним і соціально-політичним устроєм суспільства, наявним у тій чи іншій країні, соціально-класовою природою держави та права, характером пануючого в країні політичного й державного режиму, основними принципами побудови та функціонування політичної системи того чи іншого суспільства [76, с. 216]. У зв'язку з цим, як слушно зазначає С. П. Мороз, завдання юридичної науки має полягати не лише у відкритті й пізнанні сутності правових принципів, а й у їх виявленні та формуванні з урахуванням реальності [267, с. 45].

Нині не всі принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності набули належного закріплення в законодавстві, а ті, які закріплені, розпорошені в численних нормативних актах і мають різну юридичну силу. З огляду на викладене вище, можна сформулювати й систематизувати інституційні та субінституційні принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності, адже «визначення принципів підгалузей та інститутів фінансового права є одним з основних завдань сучасного фінансового права» [519, с. 28].

Цінність дослідження принципів фінансово-правового інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності полягає передусім у тому, що, по-перше, на їх основі можна сформулювати загальне уявлення про весь фінансово-правовий інститут; по-друге, вони є підґрунтям тлумачення фінансово-правових норм і, по-третє, вони визначають ключові напрями розвитку цього фінансово-правового інституту. Крім того, завдяки принципам права окреслюють цілі, завдання, методи правового регулювання, тлумачать правові категорії та поняття. Принципи права не лише дозволяють правильно зрозуміти та застосовувати правові норми, а й виявляти та усувати прогалини в законодавстві. Слід погодитися з думкою О. Ю.

Рибаківа стосовно того, що в межах дослідження будь-якої системи проблему принципу обійти неможливо, оскільки без неї неможливо розробити відповідну тему [409, с. 80].

Традиційно правові принципи поділяють на загальноправові (загальногалузові), які мають універсальний характер, міжгалузові, що поширюються на декілька галузей права, та галузові, які визначають специфіку конкретної галузі права.

Наприклад, Г. О. Борисов головними критеріями класифікації вважає різні сфери суспільних відносин, на які поширюються певні принципи, а також характер пов'язаних з цим суспільних закономірностей. Зокрема, учений виокремлює такі групи принципів, що діють у правовій сфері: загальнополітичні; правові; принципи побудови і функціонування державної організації; принципи окремих форм державної діяльності – правотворчості, зокрема законодавчої діяльності, діяльності з реалізації правових норм, правоохоронної діяльності тощо; принципи права; міжгалузові принципи; галузові принципи; принципи окремих груп норм [62, с. 14]. Натомість Г. О. Свердлик стверджує, що систему принципів права становлять такі: загальноправові; галузові; окремих інститутів; підгалузові; міжінституційні правові принципи [423, с. 105]. Водночас А. І. Берлач визнає міжгалузові й галузові принципи не самостійними регуляторами, а відображенням загальноправових [46, с. 59]. Досліджуючи вказане питання, П. М. Рабінович обґрунтував класифікацію принципів права, диференціюючи їх на: загальнолюдські (цивілізаційні); типологічні принципи об'єктивного юридичного права; конкретно-історичні; галузові; міжгалузові [396, с. 82]. Зазначений перелік В. В. Лазарев доповнює внутрішньогалузовими принципами, або принципами інститутів права [292, с. 138], які можна виокремити в межах галузі права.

Вивчаючи принципи права, А. М. Колодій наводить такі їх різновиди:

- 1) правосвідомості;
- 2) правоутворення;

3) правотворчості: а) законотворчості; б) нормотворчості;

4) системи права: а) загальноправові (основні); б) міжгалузеві; в) галузеві;
г) інститутів права;

5) структури права: а) загальносоціального та юридичного; б) публічного й приватного; в) регулятивного й охоронного; г) матеріального та процесуального;
д) об'єктивного й суб'єктивного;

б) правореалізації, а серед них – правозастосування;

7) правоохорони: а) правосуддя; б) юридичної відповідальності.

Принципи системи та структури права, що втілюються в принципах правоутворення, правореалізації та правоохорони, можна назвати принципами правового регулювання, визнаючи водночас особливу роль загальноправових (основних) принципів [187, с. 39].

Також існує точка зору, згідно з якою систему принципів державної інвестиційної політики поділяють на загальні принципи, яких необхідно дотримуватися під час розроблення пріоритетних напрямів такої політики, та принципи, яких необхідно дотримуватися під час оцінки її реалізації [125, с. 56; 134, с. 64].

Погоджуючись загальною із позицією В. В. Лазарева стосовно системи принципів, яка ґрунтується на врахуванні сфери їх дії як наслідку особливості відносин, на які вони поширюються, зауважимо, що всі ці принципи взаємопов'язані, виявляються один в одному та становлять систему принципів права, чільне місце в якій належить загальноправовим (загальногалузевим) принципам права.

Так, загальними принципами інвестиційної політики держави в інвестиційній сфері є такі:

– практична потреба в досягненні мети та її наукова обґрунтованість;

– поставлені цілі мають бути прозорими, зрозумілими та бажаними для населення, а також для груп з особливими економічними інтересами;

– будь-яка мета державного регулювання економіки може бути поставлена й досягнута лише у взаємодії з усіма іншими цілями відповідно до її

місця в системі пріоритетів цілей;

- створення ефективного механізму координації й тісної співпраці між учасниками реалізації політики;

- обґрунтованість, послідовність, публічність і передбачуваність державної інвестиційної політики;

- пріоритет державної підтримки стратегічно важливих для держави галузей, які забезпечують функціонування всього національного господарства, інноваційний прорив, розвиток соціальної інфраструктури, екологічну безпеку;

- відмова від практики надлишкового втручання в діяльність ринкового сектора, стимулювання залучення приватного капіталу для вирішення ключових завдань соціально-економічного розвитку країни [134, с. 64].

На правове регулювання інвестицій та інвестиційної діяльності як фінансово-правового інституту поширюються всі галузеві принципи сучасного фінансового права [156; 399; 510; 512–515; 549], з тим лише застереженням, що під час їх розгляду щодо конкретного фінансово-правового інституту (включаючи захист інвестиційної діяльності) вони набувають особливого характеру, відображаючи риси, притаманні конкретному правовому інституту. Розглянемо докладніше найбільш значущі з них:

Принцип пріоритетності публічних завдань у правовому регулюванні фінансових відносин, що поєднуються з реалізацією приватних інтересів громадян. Він виявляється в інституті адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності у вигляді використання державних інвестицій як інструменту для державного регулювання економіки, з огляду на загальнозначущі інтереси суспільства. Причому слід зазначити, що необхідність державного регулювання ринкових відносин має важливе значення, оскільки «ефективний ринок не створюється самостійно, а є, зокрема, продуктом або результатом законодавства, державної політики» [301, с. 279]. Крім того, державне втручання в інвестиційну сферу має об'єктивні межі. Ці межі, з одного боку, обумовлені реальними фінансовими можливостями держави, а з іншого – тим, що зростання присутності держави в економіці має сприяти припливу

приватних інвестицій, а не їх витісненню.

Принцип соціальної спрямованості інвестиційної діяльності. Він означає, що ця діяльність має зумовлювати соціальний ефект, сприяти задоволенню публічних інтересів всього суспільства (наприклад, підвищенню рівня зайнятості населення, розвитку соціальної інфраструктури, підвищенню рівня охорони здоров'я тощо).

Принцип рівноправності – виявляється під час здійснення інвестиційної діяльності та передбачає визначення інвестиційних повноважень органів державної влади як загальнодержавних, так і місцевих, встановлення й виконання видаткових зобов'язань щодо здійснення державного інвестування, визначення умов доступу суб'єктів інвестиційної діяльності до процедури розподілу міжбюджетних трансфертів інвестиційного характеру з державного бюджету відповідно до єдиних принципів і вимог, встановлених законодавством. Отже, рівність як загальнофілософська категорія підрозділяється на два види – фактичну та юридичну. Причому підґрунтям останньої є два аспекти справедливості: по-перше, справедливість зрівнювальна («арифметична»), тобто рівність усіх перед законом і судом; по-друге, справедливість розподільча, або пропорційна («геометрична»), виражена в еквівалентному обміні та відплаті за допомогою пропорційності («рівним за рівне», «кожному своє», «кожному – у справах його», «якою мірою міряєте, такою відміряне буде й вам»)» [154]. У зв'язку з цим розподіл міжбюджетних трансфертів соціального характеру з державного бюджету має здійснюватися відповідно до принципу «арифметичної» справедливості, тоді як міжбюджетні трансферти інвестиційного характеру (капітальні трансферти) повинні надаватися на основі принципу геометричної справедливості. Адміністративно-правовий захист інвестицій повинен будуватися на засадах розумного співвідношення концентрації влади і її децентралізації, оскільки порушення даного балансу призведе до негативних наслідків.

Принцип законності в інвестиційній діяльності – виявляється в тому, що весь процес вкладення інвестицій має детально регламентуватися нормами

фінансового й інвестиційного законодавства, дотримання яких повинно забезпечуватися можливістю застосування до правопорушників заходів державного примусу.

Принцип гласності під час здійснення інвестиційної діяльності полягає в процедурі доведення до відома громадян інформації про розробки, затвердження та фінансування цільових програм, адресних інвестиційних програм та інвестиційних проєктів, що реалізуються Україною, а також про прийняття звітів щодо їх виконання, про результати фінансового контролю за цільовим використанням державних інвестицій. Дотримання цього принципу є актуальним, адже він, з одного боку, забезпечує можливість широкої участі громадськості в адміністративно-правовому регулюванні, з іншого – є бар'єром проти корупційних діянь. В умовах сьогодення цей принцип отримав ґрунтовну деталізацію в законах України «Про інформацію» від 13 січня 2011 року № 2938-VI, «Про доступ до публічної інформації» від 23 січня 2011 року № 2939-VI.

Принцип економічного стимулювання як один з нових принципів сучасного фінансового права [518, с. 130–131] виявляється у сфері інвестиційної діяльності держави, основним призначенням якої є вкладення інвестицій не лише в цілях комплексного розвитку економіки, а й активізації інвестиційної діяльності як публічно-територіальних утворень, так і приватних осіб, за рахунок надання їм державної підтримки та (або) забезпечення інвестиційної привабливості проєкту шляхом входження в нього держави.

Варті уваги принципи інвестиційної діяльності, яких необхідно дотримуватися під час оцінки реалізації державної інвестиційної політики. Серед них можна виокремити такі:

– *принцип децентралізації інвестиційного процесу* – усі інвестиційні процеси, що можуть здійснюватися без участі держави як партнера, обов'язку передавати для реалізації приватним компаніям і фізичним особам, створювати для цього всі передумови та надавати за потреби певні державні гарантії;

– *принцип контрольованості* – постійне здійснення контролю щодо

використання державних коштів і коштів місцевих бюджетів, що виділяються в межах комплементарної інвестиційної політики держави для реалізації необхідних проєктів;

– *принцип адаптивності* – постійне коректування тактичних заходів інвестиційної політики держави у зв'язку з економічним розвитком суспільства. Стратегічні орієнтири зазначеної політики повинні залишатися стабільними, оскільки постійна зміна законодавства не сприяє оптимізації інвестиційного клімату країни;

– *принцип ефективності* – постійний моніторинг ефективності здійснення інвестиційної політики держави та коректування заходів у разі неефективної реалізації зазначеної програми й неотримання очікуваних ефектів від її впровадження;

– *принцип безперервності* – процес удосконалення інвестиційної політики держави є нескінченним, і після завершення стадії досягнення означених цілей необхідно розробляти нові напрями покращання інвестиційного клімату країни;

– *принцип гармонізації взаємодії* – під час реалізації інвестиційної політики держави важливу роль відіграє взаємодія між органами державної влади й місцевого самоврядування [174, с. 48].

Безперечний інтерес з точки зору предмета дослідження викликають інституційні та субінституційні принципи правового регулювання інвестиційної діяльності держави. На нашу думку, основними інституційними принципами цього інституту є такі.

Принцип бюджетування, орієнтованого на результат, згідно з яким інвестиційні витрати держави повинні бути спрямовані на досягнення конкретних результатів. У зв'язку з цим державні інвестиції вкладаються або надаються бюджетам муніципальних утворень для реалізації конкретного інвестиційного проєкту, що пройшов належну процедуру Due Diligence (з англ. «належна дбайливість», «старанність, обачність», «ретельне спостереження», «перевірка належної сумлінності») та відповідає усім критеріям надання державних інвестицій. На практиці Due Diligence становить усталену в діловому

обороті назву комплексної аудиторської процедури, що дозволяє отримати повне й різнобічне уявлення про фінансовий стан компанії, структуру її власності та становище на ринку. Об'єктами цих перевірок є юридична, фінансова, маркетингова, технічна й інші сфери діяльності компанії, яку перевіряють.

Принцип раціонального та ефективного використання обмежених державних коштів – означає, що під час здійснення інвестиційної діяльності держава повинна зважати на необхідність досягнення заданих результатів з використанням мінімальної кількості коштів.

Принцип поєднання планового та конкурсного надання державних інвестицій – означає, що їх вкладення в об'єкти державної власності здійснюється на основі фінансових планів (довгострокових цільових програм), а в об'єкти приватної та муніципальної власності – відповідно до умов і порядку проведення конкурсу.

Принцип збалансованості державних і приватних інвестицій – полягає в тому, що державні інвестиції не повинні розглядатися як альтернатива приватним, тобто вони не мають направлятися в високоприбуткові підприємства й галузі економіки. Основна мета державних інвестицій – комплексний розвиток економіки та активізація інвестиційної діяльності фізичних і юридичних осіб.

Принцип адресності й цільового характеру державного інвестування – означає, що державні інвестиції надаються в розпорядження конкретних суб'єктів (організаторів) інвестування з позначенням цілей і напрямів їх вкладення.

Принцип договірної оформлення інвестиційних відносин у межах державного інвестування – передбачає укладення угод (державних контрактів) між Урядом України, виконавчими органами місцевого самоврядування та юридичною особою про здійснення державних інвестицій у межах капітальних вкладень, фінансових вкладень або міжбюджетних трансфертів. Ці види інвестиційних угод слід розглядати як різновиди адміністративних договорів.

Принцип вкладення інвестицій у реалізацію інвестиційного проєкту лише в

межах однієї з операцій інвестиційної діяльності держави. Цей принцип покликаний підвищити рівень планування державних інвестиційних витрат та виключити випадки вкладення державних інвестицій в інвестиційний проєкт з використанням різних операцій державного інвестування.

Також варті уваги принципи інвестиційної стратегії, виокремлені такими вченими, як І. А. Бланк та Н. І. Лахметкіна [50; 226]. Ці принципи покликані забезпечити підготовку та прийняття стратегічних інвестиційних рішень у процесі розробки інвестиційної стратегії організації. До таких принципів зараховують [299, с. 90–91]:

– *принцип інвайронменталізму*, який полягає в тому, що під час розроблення інвестиційної стратегії організація постає як певна система, повністю відкрита для активної взаємодії з факторами зовнішнього інвестиційного середовища. Відкритість підприємства як соціально-економічної системи та його здатність до самоорганізації дозволяють забезпечувати якісно інший рівень формування його інвестиційної стратегії;

– *принцип відповідності* як частина загальної стратегії розвитку організації, інвестиційна стратегія має стосовно неї підлеглий характер. Тому вона має бути узгоджена зі стратегічними цілями й напрямками операційної діяльності організації. Причому інвестиційна стратегія розглядається як один з головних чинників забезпечення ефективного розвитку організації відповідно до обраної загальною стратегією. Крім того, розроблена інвестиційна стратегія має забезпечувати поєднання перспективного, поточного й оперативного управління інвестиційною діяльністю;

– *принцип інвестиційної комунікабельності* – полягає в активному пошукові ефективних інвестиційних зв'язків у всіх напрямках і формах інвестиційної діяльності, а також на різних стадіях інвестиційного процесу. Інвестиційна поведінка такого роду пов'язана з постійною трансформацією напрямів, форм і методів здійснення інвестиційної діяльності на всьому шляху до досягнення поставлених стратегічних цілей з урахуванням мінливих чинників зовнішнього інвестиційного середовища;

– *принцип інвестиційної гнучкості й альтернативності* – полягає в тому, що інвестиційна стратегія має бути розроблена з урахуванням адаптивності до змін факторів зовнішнього інвестиційного середовища. Основою стратегічних інвестиційних рішень має слугувати активний пошук альтернативних варіантів напрямів, форм і методів здійснення інвестиційної діяльності, вибір кращих з них, побудова на цій основі загальної інвестиційної стратегії і формування механізмів ефективної її реалізації;

– *інноваційний принцип* – передбачає, що під час формування інвестиційної стратегії слід мати на увазі, що інвестиційна діяльність є головним механізмом впровадження технологічних нововведень, які забезпечують зростання конкурентної позиції організації на ринку. Тому реалізація загальних цілей стратегічного розвитку організації значною мірою залежить від того, наскільки його інвестиційна стратегія відбиває досягнуті результати технологічного прогресу й адаптована до швидкого використання нових його результатів;

– *принцип мінімізації інвестиційного ризику* – означає, що практично всі основні інвестиційні рішення, що приймаються в процесі формування інвестиційної стратегії, певною мірою змінюють рівень інвестиційного ризику. Передусім це пов'язано з вибором напрямів і форм інвестиційної діяльності, формуванням інвестиційних ресурсів, впровадженням нових організаційних структур управління інвестиційною діяльністю;

– *принцип компетентності* – полягає в тому, що які б фахівці не залучалися до розроблення окремих параметрів інвестиційної стратегії організації, її реалізацію повинні забезпечувати підготовлені фахівці – фінансові менеджери [481].

У межах цієї проблеми певний інтерес становить аналіз субінституційних принципів, які можуть характеризувати вихідні положення в процесі правового регулювання відносин, пов'язаних з окремими формами інвестиційної діяльності держави (капітальні вкладення, фінансові інвестиції та капітальні трансферти). Так, до принципів правового регулювання інвестиційної діяльності держави,

здійснюваної у формі капітальних вкладень, можна віднести:

– *принцип фінансової, економічної та бюджетної ефективності державної інвестиційної діяльності*, суть якого полягає в такому: по-перше, державні інвестиції мають окупатися протягом строку реалізації інвестиційного проєкту з урахуванням вартості капіталу в часі; по-друге, вони повинні сприяти зростанню ВВП, ВРП, забезпеченню динаміки економічного зростання; по-третє, реалізація інвестиційного проєкту повинна збільшувати приплив податкових та інших обов'язкових платежів до державного або місцевих бюджетів або скорочувати видатки з цих бюджетів;

– *принцип державно-приватного партнерства в інвестиційній сфері*, який передбачає співпрацю на контрактній основі між державою, органами місцевого самоврядування та «бізнесом», що дозволяє об'єднати їхні ресурси та можливості, а також знизити ризики учасників інвестиційних проєктів, розподілити зони їх відповідальності й узгодити інтереси;

– *принцип пріоритетності державного інвестування в стратегічні галузі економіки*, який полягає в тому, що державні інвестиції передусім повинні вкладатися в ті інвестиційні проєкти, які пов'язані з розвитком «точок зростання» економіки;

– *принцип стабільності умов державного контракту, укладеного між державним замовником і підрядником, на весь період реалізації інвестиційного проєкту*. Згідно з цим принципом державний контракт повинен обов'язково містити умови про зобов'язання підрядника щодо здачі об'єкта в експлуатацію та зобов'язання держави із фінансування. Витрати на весь період реалізації інвестиційного проєкту, щодо якого укладено державний контракт, підлягають включенню до видаткових зобов'язань держави та не можуть бути переглянуті;

– *принцип фінансування державних капітальних вкладень лише щодо тих об'єктів капітального будівництва державної власності України, які мають затверджену проєктно-кошторисну документацію, у межах цих проєктів і кошторису*. Під час реалізації цього принципу слід ураховувати, що проєктно-кошторисна документація становить детально розроблені технічні й економічні

дані та показники, що охоплюють усі характеристики майбутнього будівництва. Її затвердження є підставою для планування та фінансування будівництва, замовлення обладнання, а також укладання договорів підряду на капітальне будівництво. Таким чином, забезпечується економне витрачання державних коштів, що запобігає непродуктивним витратам.

До принципів правового регулювання інвестиційної діяльності держави, здійснюваної у формі фінансових вкладень, можна зарахувати такі:

– *принцип диверсифікації*, який встановлює співвідношення між надійними та ризикованими фінансовими активами в такий спосіб, щоб можливі втрати від ризикованих активів переважно покривалися доходами від надійних активів;

– *принцип ліквідності*, що передбачає здатність фінансових інструментів бути швидко проданими та перетвореними на грошові кошти без істотних втрат для держави за умов незначних коливань ринкової вартості й витратах на реалізацію;

– *принцип надійності*, який передбачає вкладення державних інвестицій у фінансові інструменти, що вирізняються низьким ступенем інвестиційного ризику, стабільністю, стійким курсом і регулярними виплатами дивідендів;

– *принцип зворотності державних інвестицій*, який полягає в тому, що інвестиції служать для організатора інвестування лише тимчасовим джерелом фінансових ресурсів та повинні бути повернуті державі-інвестору. Причому повернення їх може бути як безпосереднє, так і за допомогою податкових та інших обов'язкових платежів;

– *принцип прибутковості*, який передбачає вкладення державних інвестицій у фінансові активи з метою отримання доходу (прибутку) у вигляді дивідендів, відсотків, приросту капіталізованої вартості тощо.

Специфічними принципами правового регулювання інвестиційної діяльності держави, що здійснюється у формі капітальних трансфертів, можна вважати такі:

– *принцип співфінансування капітальних трансфертів*, який передбачає інвестиційну підтримку адміністративно-територіальних утворень з державного

бюджету з урахуванням рівня їх бюджетної забезпеченості шляхом прийняття на себе частини витрат, пов'язаних з реалізацією регіональних або муніципальних інвестиційних проєктів;

– *принцип взаємних зобов'язань державних органів влади й органів місцевого самоврядування щодо реалізації спільних інвестиційних проєктів, а також принцип надання капітальних трансфертів бюджетам бюджетної системи України в міру здійснення витрат з урахуванням раніше використаних бюджетних асигнувань*. Реалізація цих принципів дозволяє підвищити ефективність використання державних коштів, спрямованих на інвестиційні цілі;

– *принцип надання субвенції на виконання інвестиційних програм (проєктів) виключно за прозорими процедурами* (на мету, визначену її надавачем, з урахуванням прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди). Реалізація вказаного принципу дозволяє розмежувати фінансування інвестиційних заходів, які зумовлюють збільшення державної та регіональної власності (чи, навпаки, так і не дає змоги зробити цього), а також створити єдиний механізм розподілу інвестиційної фінансової допомоги серед суб'єктів інвестиційної діяльності з метою забезпечення реалізації системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей у рівні життя населення різних регіонів.

У ч. 1 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» ідеться про те, що «держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій» [355]. Саме тому варті уваги основні принципи адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій, а саме:

– *принцип недискримінації* – передбачає рівний розгляд інвесторів за одних і тих самих обставин, незалежно від форми власності й країни походження. Дотримання принципу недискримінації є однією з найважливіших умов формування сприятливого інвестиційного клімату. Ключова ідея, що впливає з принципу недискримінації стосовно іноземних інвесторів, полягає у

формуванні національного режиму розгляду інвестицій однаково сприятливого для іноземного й місцевого інвестора [410, с. 9];

– *принцип захисту права власності інвесторів від примусового відчуження майна*, тобто експропріації. Одним з найважливіших напрямів державного регулювання прямих іноземних інвестицій є захист прав та інтересів інвесторів, у тому числі захист права власності. Вказаний напрям означений формуванням та ефективною реалізацією правових механізмів. Причому однією з основних загроз для реалізації прав та інтересів іноземних інвесторів є експропріація. Виділяють дві основні форми експропріації [410, с. 9]. По-перше, пряму, коли держава позбавляє іноземного інвестора його статусу, здійснюючи в такий спосіб пряме фізичне захоплення майна і прав, якими його наділено [93]. По-друге, непряму експропріацію, коли органи державної влади особливим чином втручаються в діяльність іноземного інвестора, пов'язану з використанням власності або користуванням його благами, що призводить до «втрати управління, контролю та використання або значного знецінення вартості активів іноземного інвестора» [554]. Рівень захищеності прав та інтересів іноземного інвестора від непрямой експропріації в різних юрисдикціях істотно різниться. Визначення випадків, у яких державне регулювання інвестиційної діяльності дає змогу здійснювати непряму експропріацію з обов'язковою виплатою компенсації, є суто індивідуальним. Однак у законодавстві деяких країн передбачено, що експропріацією не є ті «недискримінаційні» заходи державного регулювання, які прийняті для захисту національних і суспільних інтересів, наприклад, у сфері оборони й безпеки, охорони здоров'я, екології та освіти [410, с. 9];

– *принцип прозорості механізму дотримання контрактів та врегулювання спорів*, що покликаний підвищити відкритість і передбачуваність у відносинах господарюючих суб'єктів, гарантуватиме дотримання договірних прав інвесторів у місцевих судах. Господарюючі суб'єкти часто можуть обмежити свою діяльність, якщо процедури виконання контрактів надмірно бюрократизовані або якщо контрактні спори не можуть бути вирішені

своєчасним та економічно ефективним способом. Одну з найважливіших ролей у забезпеченні виконання контрактів та врегулюванні спорів, як серед приватних осіб, так і між інвестором і державою відіграє судова система, ефективність і незалежність якої є найважливішою умовою сприятливого середовища для всіх інвесторів (іноземна компанія, суб'єкти малого або середнього бізнесу). Судову систему можна зробити більш привабливою для інвесторів завдяки забезпеченню незалежності суддів, передбачуваних і прозорих судових процедур та ефективного виконання судових рішень і постанов. Багато урядів створюють спеціалізовані комерційні суди для вирішення ділових спорів [410 с. 10; 554]. Альтернативні механізми вирішення спорів, включаючи примирення (консиліацію), медіацію (посередництво), переговори (негоціацію), третейські суди, дедалі частіше використовують для вирішення комерційних спорів. Такі процедури є конфіденційними, вони не сприяють розвитку інвестиційного законодавства, на відміну від судових справ. Коли спори вирішують третейські суди за межами країни, національні закони повинні гарантувати, що національні суди визнають і забезпечують виконання цих рішень відповідно до чинних міжнародних стандартів [410, с. 10; 564];

– *принцип застосування міжнародних інвестиційних угод*, який передбачає заохочення (просування) та захист інвестицій однієї договірної сторони на території іншої сторони. Вони включають питання зміни обсягу та змісту, стандарти розгляду інвесторів та їх інвестицій, у тому числі: національний режим; гарантії проти експропріації без компенсації; гарантії справедливого та рівноправного інвестиційного режиму або дотримання міжнародних мінімальних стандартів розгляду; повний захист і безпеку; урегулювання спорів, що дозволяє іноземним інвесторам подавати позови проти уряду приймаючої країни в разі порушення договірних зобов'язань.

Підходи до укладення інвестиційних договорів розрізняють залежно від країни, часу, а також найбільш поширеними двосторонніми інвестиційними договорами та угодами про вільну торгівлю з інвестиційною складовою. Під час вирішення питання про укладення міжнародної інвестиційної угоди органи

державної влади повинні передусім гарантувати, що вони мають змогу виконати зобов'язання та укласти угоди, що забезпечують досягнення цілей сталого розвитку.

Інвестиційні угоди забезпечують додатковий рівень безпеки іноземних інвесторів та дозволяють звертатися до інвестиційних арбітражів, таких як Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID – International Centre for Settlement of Investment Disputes) для вирішення спорів з державою. Так, станом на 2019 рік в ICSID зареєстровано близько 750 справ, причому Україна є відповідачем у двох поточних арбітражних провадженнях. Основною відмінністю ICSID від інших арбітражів є його юрисдикція – він може розглядати лише суперечки між державами й іноземними інвесторами, що пов'язані з інвестиціями, та не має юрисдикції розглядати комерційні спори [245]. Також інвесторам потрібні певні гарантії стосовно того, що будь-який спір з органами державної влади буде вирішуватися справедливо та швидко, особливо в тих країнах, де інвестори мають побоювання з приводу надійності та незалежності національних судів. Такі угоди можуть також допомогти країнам поліпшити своє внутрішнє законодавство в інвестиційній сфері.

Отже, проаналізувавши основні інституційні та субінституціональні принципи, яким підпорядковується фінансово-правовий інститут адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності, можна дійти висновку, що принципи інституту адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності становлять основоположні начала, ідеї, установки, на яких базується правове регулювання цього інституту. Зазначені принципи в концентрованому вигляді виражають суть правового регулювання інвестування (особливо державного) і є елементом цього регулювання, оскільки становлять керівні положення, що поширюються на всі відносини, які слугують предметом регулювання цього інституту. Вони також спрямовують розвиток і функціонування вказаного фінансово-правового інституту.

Варте також уваги питання про наявність (відсутність) ієрархії принципів.

Безперечно, принципи цього фінансово-правового інституту підпорядковуються певній логіці та становлять єдину систему, однак констатувати наявність принципів, що мають стосовно інших більшу або меншу юридичну силу, недоцільно. Адже система принципів адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності становить сукупність рівнозначних основних положень, кожне з яких взаємообумовлене та об'єктивно виражає конкретну сторону суті інвестиційної діяльності, спрямовану на досягнення її завдань.

1.5. Нормативні засади адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні

В Україні інвестиційна діяльність стосується інтересів всієї національної економіки, з огляду на що є об'єктом пильної уваги держави, що виявляється передусім в адміністративно-правовому регулюванні захисту інвестицій. Інвестиційно-захисні правовідносини передусім означені правовим змістом. Вони мають державно-правовий, адміністративно-правовий, цивільно-правовий і фінансово-правовий характер. Для регулювання інвестиційної діяльності застосовують норми конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, міжнародного та трудового права.

В інвестиційних відносинах активно використовують як прямі засоби регулювання діяльності інвесторів, такі як ліцензування, квотування, інші адміністративні процедури, надання пільг у тій чи іншій галузі економічної діяльності, так і непрямі, наприклад, встановлення особливих податкових режимів для інвесторів. Ці публічно-правові засоби впливу закріплені законодавчо та покликані забезпечувати належне провадження державою економічної політики щодо інвестиційної діяльності. З огляду на численність різних за своїм характером правових норм, що регулюють інвестиційну діяльність, доцільно розглянути питання про комплексність правових норм, що

входять у галузь інвестиційного законодавства.

Значна частина правових норм інвестиційного законодавства має адміністративний і фінансовий характер. У разі, коли інвестиційним законодавством регулюється загалом цивільний правовий інститут, чимало його норм тісно пов'язані з адміністративними та фінансовими нормами. Так, наприклад, більшість юристів визначають угоди про розподіл продукції як цивільно-правовий інститут, проте в його межах регулюється склад юридичних фактів, що зумовлює набуття права на розробку родовищ корисних копалин на умовах угоди про розподіл продукції, а саме наявність не лише укладеної угоди, а й ліцензії на користування певною ділянкою надр. Отримання такої ліцензії є суто адміністративною процедурою. Норми, що регулюють порядок надрокористування, охорону навколишнього середовища, є також адміністративними, що свідчить про важливе місце адміністративно-правових норм в інвестиційному законодавстві.

Адміністративні норми, що належать до інвестиційного законодавства, означені певною специфікою. За обсягом регулювання адміністративно-правові норми поділяються на загальні, міжгалузеві та галузеві [21, с. 44]. В інвестиційному законодавстві чільне місце посідають норми міжгалузевих та галузевих характеру, тобто норми, що регулюють управлінські відносини спеціального характеру, що виникають в окремих галузях державного управління. У межах класифікації галузей законодавства з огляду на зв'язок з галуззю права можливі три варіанти співвідношень: повний збіг галузей права і законодавства, переважний збіг галузі законодавства з галуззю права; частковий збіг галузі законодавства з кількома галузями права [310, с. 674]. На наш погляд, галузь інвестиційного законодавства співвідноситься з кількома галузями права, а саме: адміністративним, фінансовим, цивільним, що підтверджує її комплексний характер.

Отже, інвестиційним законодавством слід вважати сукупність нормативно-правових актів, прийнятих органами державної влади різної компетенції, що здійснюють регулюючий вплив на інвестиційні відносини щодо

організації, здійснення (реалізації), умов припинення та їх правових наслідків, управління й контролю за належним здійсненням інвестиційної діяльності.

У цьому контексті О. М. Вінник наголошує на таких характерних ознаках інвестиційного законодавства:

– система законодавства у сфері інвестиційної діяльності є розгалуженою та охоплює значну кількість нормативних документів. Причинами такого стану вважають динамічність відносин у цій сфері, які означені неабиякою складністю, недостатня увага з боку держави щодо оптимізації правового забезпечення вказаних відносин;

– відсутність інвестиційного кодексу – автор наголошує на потребі в єдиному універсальному законодавчому акті, який міститиме законодавчі приписи у сфері інвестування. Роль такого акта на сьогодні відіграє Закон України «Про інвестиційну діяльність»;

– наявність у системі цього законодавства значної кількості підзаконних актів зі сферою обмеженої дії – відомчих і локальних актів, спрямованих на вирішення конкретного питання;

– наявність дореформених законодавчих актів, які за своїм змістом суперечать загальним принципам правового впорядкування в період становлення ринкових відносин;

– збереження дії нормативно-правових актів СРСР, які продовжують застосовувати згідно з постановою Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» [85; 228]. Зазначене дає змогу констатувати неналежний стан чинного інвестиційного законодавства України. Варто зауважити, що розгалуженість, значна кількість норм і взаємосуперечність є основними перешкодами на шляху залучення інвесторів, зокрема іноземних.

Загальноправову основу регулювання інвестиційної діяльності в Україні нині становить система діючих законодавчих і підзаконних актів. Попри те, що вони різняться між собою за багатьма ознаками, так чи інакше ці акти регламентують розглянуту сферу правовідносин [105, с. 56]. Так, за видами

державних органів та установ правового регулювання інвестиційної діяльності, уповноважених на видання правових актів, останні можуть бути таких видів: акти Верховної Ради України; акти Президента України; акти Уряду України; акти Національного банку України; акти міністерств та інших органів виконавчої влади. За формою та юридичною силою розрізняють такі різновиди правових актів у сфері регулювання інвестиційної діяльності: а) законодавчі правові акти; б) акти ратифікації міжнародних угод і договорів України; в) правові акти Президента України; г) правові акти управління (постанови, розпорядження, інструкції органів виконавчої влади); д) правові акти інших державних органів та установ. За характером правового регулювання (вертикальні або горизонтальні відносини держави й інвесторів) у сфері інвестиційної діяльності розрізняють: адміністративно-правові та фінансово-правові акти (тобто переважно односторонні розпорядчі акти названих вище державних органів та установ), що реалізують у межах делегованих владно-організаційних і владно-майнових повноважень держави з регулювання на території України функціонування суб'єктів інвестиційної діяльності; цивільно-правові акти (інвестиційні договори та контракти, заставні угоди та договори на передачу прав щодо державної власності, угоди про розподіл продукції), у яких держава в особі уповноважених державних органів та інвестори є переважно рівноправними сторонами відносин у межах таких договорів або угод [105, с. 56–57].

Крім того, до системи інвестиційного законодавства належать такі нормативно-правові акти:

- нормативно-правові акти, що встановлюють основні засади організації та здійснення інвестиційної діяльності на території України;

- законодавчі й підзаконні акти, які регламентують можливість та умови здійснення інвестиційної діяльності на території України нерезидентами, порядок залучення та реалізації іноземних інвестицій в Україні;

- закони та підзаконні акти, що встановлюють умови й порядок гарантування інвестиційної діяльності та захист прав інвестора, припинення

інвестиційної діяльності та правові наслідки, що випливають з цього;

– нормативно-правові акти, що впорядковують організацію державного нагляду та контролю у сфері інвестування, повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування пов'язані з організацією, здійсненням і припиненням інвестиційної діяльності;

– законодавчі акти й нормативні акти органів державної влади, які регулюють порядок здійснення та припинення в конкретних інвестиційних сферах (приватизаційне інвестування, інноваційне інвестування, лізингове інвестування, концесійне інвестування, спільне інвестування, інвестування у формі капітального будівництва тощо);

– закони та підзаконні акти, що встановлюють порядок вступу, здійснення та припинення інвестиційної діяльності в спеціальних режимах інвестування на певних територіях, у надзвичайних умовах;

– нормативно-правові акти, що регулюють порядок укладання, реалізації, припинення договірних зобов'язань та мають на меті інвестування (інвестиційні договори) [485, с. 113].

Узагальнюючи зазначене вище, можна стверджувати, що нормативно-правова база інвестиційної діяльності охоплює нормативні акти трьох рівнів:

Перший рівень – законодавчі нормативні акти, до яких належать:

– акти вищої юридичної сили – Конституція України, закони та кодекси України;

– міжнародні договори.

Другий рівень – підзаконні акти:

– укази Президента України;

– міжурядові постанови;

– урядові постанови;

– зовнішньоекономічні угоди;

– відомчі акти – накази й постанови міністерств і відомств України;

– постанови та рішення органів місцевого самоврядування.

Третій рівень актів – локальні, представлені системою актів

індивідуального характеру:

- адміністративні акти учасників інвестиційної діяльності;
- нормативно-правові договори (на основі міжнародного публічного та приватного права, адміністративного, цивільного, фінансового, господарського і трудового права України).

Таким чином, на сьогодні нормативно-правова база щодо регулювання інвестицій налічує понад сто різноманітних нормативних документів, які мають неоднорідний характер, проте в комплексі становлять систему інвестиційного законодавства.

Кількість законів, які регулюють інвестиційну діяльність, імовірно, буде збільшуватися, на що вказує нещодавнє підписання Президентом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» № 132-IX, ухваленого Верховною Радою 20 вересня 2019 року [150]. Так, цей Закон має на меті поліпшення інвестиційного клімату в нашій країні за окремими напрямками, обраними в результаті комплексної оцінки відповідності законодавства України найкращим світовим практикам, описаним Групою Світового банку в методології рейтингу Doing Business. Документ вносить зміни до низки законодавчих актів, які містять застаріле й неефективне регулювання. Зокрема, він спрямований на усунення юридичних прогалів, а також упровадження в правову систему України інноваційних правових інструментів. Основні положення законопроекту передбачають, серед іншого, відповідальність заінтересованих осіб та посадових осіб акціонерного товариства за збитки, завдані правочином із заінтересованістю, укладеним на неринкових умовах, згода на вчинення якого була надана мажоритарним акціонером або призначеними ним особами; розширення переліку правочинів, які вважаються правочинами із заінтересованістю. Крім того, документ скасовує обов'язок сплати пайового внеску в розвиток інфраструктури населеного пункту. Закон передбачає, що договори про сплату пайової участі, укладені до 1 січня 2020 року, є дійсними та продовжують свою дію до моменту їхнього повного

виконання. Протягом 2020 року замовники будівництва на земельній ділянці перераховують до відповідного місцевого бюджету кошти для створення та розвитку інфраструктури населеного пункту в такому розмірі та порядку: для нежитлових будівель і споруд – 4 % від загальної кошторисної вартості будівництва об'єкта; для житлових будинків – 2 % від вартості будівництва об'єкта, що розраховується відповідно до основних показників опосередкованої вартості спорудження житла за регіонами України, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну житлову політику та політику у сфері будівництва, архітектури, містобудування. Закон також визначає об'єкти, під час будівництва яких пайова участь не сплачується. У сфері договорів застави земельних ділянок закон скасовує обов'язковість проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок приватної власності, які передаються у заставу. У сфері діяльності товариств з обмеженою відповідальністю визначаються особливості створення та діяльності товариств з обмеженою відповідальністю, що діють на підставі модельного статуту [150; 336].

Вказаний факт вкотре підтверджує, що фахівці в галузі інвестиційної діяльності повинні ретельно співвідносити інвестиційну діяльність на національному ринку із сукупністю діючих прав і норм правового регулювання підприємницької діяльності загалом. Водночас інвесторові теж вкрай важливо знати основні положення законодавства й особливості діючих у країні методик для недопущення грубих помилок у своїй діяльності.

Більш детального розгляду потребують нормативні засади адміністративно-правового захисту інвестицій та інвестиційної діяльності. Головним джерелом регулювання процесу інвестування є Конституція України від 28 червня 1996 року [197], що встановлює правові основи економічної політики, фінансового, валютного, митного регулювання іноземного інвестування тощо.

Загальним законом, який регламентував здійснення інвестування на території держави, став Закон України «Про інвестиційну діяльність»,

прийнятий 18 вересня 1991 року. Він передбачав забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, розвиток міжнародного економічного співробітництва та інтеграції. Цим нормативно-правовим актом встановлено загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України, визначено загальні положення та порядок здійснення інвестиційної діяльності, її державного регулювання, гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності, захист інвестицій тощо.

Питанням захисту прав інвесторів було присвячено ст. 18, 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Так, згідно зі ст. 18, держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів; державні органи та їхні посадові особи не мають права втручатися в діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності, крім випадків, коли таке втручання допускається чинним законодавством і здійснюється в межах компетенції цих органів та посадових осіб; ніхто не має права обмежувати права інвесторів, крім випадків, передбачених цим Законом; у разі прийняття державними або іншими органами актів, що порушують права інвесторів і учасників інвестиційної діяльності, збитки, завдані суб'єктам інвестиційної діяльності, підлягають відшкодуванню в повному обсязі цими органами; спори про відшкодування збитків розв'язуються судом або арбітражним судом відповідно до їх компетенції [355].

У ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» йшлося про те, що держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України, а також міжнародними договорами України. Інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачаються умови і порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій; інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути

застосовані заходи, тотожні за наслідками. Такі заходи можуть застосовуватися лише на основі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, заподіяних у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності; внесені або придбані інвесторами цільові банківські вклади, акції та інші цінні папери, платежі за набуте майно або за орендні права у разі вилучення відповідно до законодавчих актів України відшкодовуються інвесторам, за винятком сум, що виявилися використаними або втраченими в результаті дій самих інвесторів або вчинених за їх участю; спори, що виникають унаслідок здійснення інвестиційної діяльності, розглядаються, відповідно, судом, арбітражним судом або третейським судом; інвестиції можуть, а у випадках, передбачених законодавством, мають бути застраховані [355].

Важливими з точки зору захисту інвестицій є зміни до Закону України «Про інвестиційну діяльність», що набрали чинності 19 січня 2012 року. Так, було визначено форми державної підтримки для реалізації інвестиційних проєктів (ст. 12-1), вимоги до інвестиційних проєктів, для реалізації яких може надаватися державна підтримка (ч. 3 ст. 2); передбачено державну реєстрацію інвестиційних проєктів, для реалізації яких може надаватися державна підтримка, та проєктних (інвестиційних) пропозицій, на основі яких готуються такі проєкти (ст. 12-2); уточнено вимоги до державної експертизи інвестиційних проєктів (ст. 15). Слід зауважити, що згідно із ст. 12-1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», державна підтримка для розроблення або реалізації інвестиційних проєктів надається виключно після державної реєстрації проєктних (інвестиційних) пропозицій або інвестиційних проєктів та оцінки їх економічної ефективності, яка проводиться центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 12-1 зазначеного Закону, до державної підтримки для реалізації інвестиційних проєктів належить фінансування, співфінансування і компенсація відсоткових ставок за кредитами за рахунок не лише державного, а й місцевого бюджетів. Також до державної підтримки належить надання державних і місцевих гарантій з метою забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями

суб'єкта господарювання та кредитування за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів [308].

Закон України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» передбачає норми права щодо захисту інвестицій, прибутків, законних прав та інтересів іноземних інвесторів на території України. Згідно з цим нормативно-правовим актом, інвестиції, прибутки, законні права й інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються її законами; іноземні інвестори мають дотримуватися законодавства України та не завдавати шкоди її державним, соціальним та економічним інтересам; держава не може реквізувати іноземні інвестиції за винятком випадків стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Рішення про реквізицію іноземних інвестицій приймає Кабінет Міністрів України. Компенсація, що сплачується в цих випадках іноземному інвестору, має бути адекватною та ефективною; іноземним інвесторам гарантується перерахування за кордон їх прибутків та інших сум як у карбованцях, так і в іноземній валюті, що отримані на законних підставах; іноземні інвестори можуть реінвестувати прибутки на території України; іноземні інвестори сплачують податки, що встановлені законодавством України [353].

Упродовж 1992–1993 рр. для залучення іноземних інвестицій було прийнято низку законодавчих актів, що регулюють діяльність іноземних інвесторів в Україні, а саме: Закон України «Про іноземні інвестиції» від 13 березня 1992 року № 2198-ХІІ [356], декрет Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» від 20 травня 1993 року № 55-93 [369], Закон України «Про державну програму заохочення іноземних інвестицій» від 17 грудня 1993 року № 3744-ХІІ [340].

Так, Закон України «Про іноземні інвестиції» встановлював такі способи захисту інвестицій: 1) *гарантії від зміни законодавства* (ст. 9), а саме: у разі, коли наступне спеціальне законодавство України про іноземні інвестиції змінює умови захисту іноземних інвестицій, зазначені в цьому Законі, до іноземних інвестицій протягом десяти років на вимогу іноземного інвестора застосовується спеціальне законодавство, що діяло на момент реєстрації інвестицій; 2) *гарантії*

від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їхніх посадових осіб (ст. 10). Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не можуть також реквізувати іноземні інвестиції, за винятком рятівних заходів у випадках стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути здійснена на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України. Рішення про реквізицію іноземних інвестицій та умови компенсації можуть бути оскаржені в судовому порядку; 3) *компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам* (ст. 11) – іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду та моральну шкоду, завдану їм унаслідок дій або бездіяльності державних органів України чи їх посадових осіб, що суперечать чинному на території України законодавству, а також унаслідок неналежного здійснення такими органами чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями. Усі витрати і збитки іноземних інвесторів мають бути відшкодовані на основі поточних ринкових цін та/або обґрунтованих оцінок, підтверджених незалежними аудиторами; 4) *компенсація, що виплачується іноземному інвестору, має бути швидкою, адекватною, ефективною і визначеною на момент фактичного здійснення рішення щодо відшкодування збитків*. Сума компенсації має бути без затримки виплачена у валюті, у якій було здійснено інвестиції, чи в будь-якій іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до чинного валютного законодавства України. З моменту виникнення права на компенсацію і до моменту її виплати на суму компенсації нараховуються проценти згідно з поточними процентними ставками по строкових депозитах на кредитному ринку України. Компенсація збитків іноземним інвесторам здійснюється з державного бюджету України або з інших джерел у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України; 5) *гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності* (ст. 12) – у разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій, а також доходів

за цими інвестиціями у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством України або угодою сторін; 6) *гарантії переказу доходів, прибутків та інших сум у зв'язку з іноземними інвестиціями* (ст. 13) – іноземним інвесторам після сплати податків та обов'язкових зборів гарантується безперешкодний і без затримки переказ за кордон їх доходів, прибутків та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах у зв'язку з інвестиціями. Порядок переказу за кордон доходів, прибутків та інших коштів, одержаних у зв'язку з іноземними інвестиціями, визначається Національним банком України; 7) *гарантії використання доходів, прибутків та інших коштів, одержаних від іноземних інвестицій, на території України* (ст. 14). Дохід, прибуток іноземного інвестора або інші кошти, одержані в Україні в діючій на її території валюті або в іноземній валюті у зв'язку з інвестиціями, можуть реінвестуватися в Україні. Для збереження доходу, прибутку або інших коштів у діючій в Україні валюті іноземні інвестори можуть мати поточні та розрахункові рахунки в банках на території України згідно з чинним законодавством про банки та банківську діяльність і валютним законодавством. Іноземні інвестори мають право використовувати кошти в діючій на території України валюті, які зберігаються на таких рахунках, для придбання іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку згідно з порядком, встановленим чинним законодавством України, або для придбання товарів на внутрішньому ринку України та їх вивезення за кордон у безліцензійному порядку [356].

Однак уже через рік дію Закону «Про іноземні інвестиції» було призупинено декретом Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» від 20 травня 1993 року, який набрав чинності 5 червня 1993 року. Декрет встановлював такі гарантії захисту інвестицій: гарантії від зміни законодавства (ст. 8). У тому разі коли наступне спеціальне законодавство України про іноземні інвестиції змінює умови захисту іноземних інвестицій, зазначені в розділі II цього Декрету, до іноземних інвестицій протягом десяти років з дня набуття чинності такого законодавства на вимогу іноземного

інвестора застосовується спеціальне законодавство, що діяло на момент реєстрації інвестицій; гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх службових осіб (ст. 9); компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам (ст. 10); гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності (ст. 11); гарантії переказу доходів, прибутків та інших сум у зв'язку з іноземними інвестиціями (ст. 12); гарантії використання доходів, прибутків та інших коштів, одержаних від іноземних інвестицій, на території України (ст. 13) [521, с. 69].

Вартий уваги також Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 року № 2673-ХІІ [341]. Попри те, що цей нормативно-правовий акт не містив конкретних положень щодо пільг, він давав змогу встановлювати пільговий податковий, фінансовий, митний режими окремими законами. У ст. 13 Закону було закріплено державні гарантії інвесторам, а саме: на всі об'єкти та суб'єкти економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони поширюється система державних гарантій захисту інвестицій, передбачена законодавством України про інвестиційну діяльність та іноземні інвестиції. Держава гарантує суб'єктам господарської діяльності спеціальної (вільної) економічної зони право на вивезення прибутків і капіталу, інвестованого в спеціальну (вільну) економічну зону, за межі спеціальної (вільної) економічної зони й України. Стаття 25 Закону передбачає гарантії забезпечення інтересів суб'єктів економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони в разі її ліквідації. Проте слід зауважити, що протягом декількох років цей Закон залишався нереалізованим [521, с. 70].

На сьогодні базовим законодавчим актом, який визначає особливості питань іноземного інвестування, є Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР [147; 368]. Згідно з цим нормативно-правовим актом, іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації; державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятівних заходів в разі стихійного лиха, аварій,

епідемій, епізоотій. Причому іноземному інвестору гарантується адекватна й ефективна компенсація. Іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду та моральну шкоду, завданих їм унаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора [147].

У разі припинення інвестиційної діяльності іноземному інвестору гарантується повернення його інвестиції в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі. Держава також гарантує безперешкодний і негайний переказ за кордон прибутків та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах унаслідок здійснення іноземних інвестицій. Якщо в подальшому спеціальним законодавством про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, визначені вказаним Законом, то протягом десяти років з дня набрання чинності таким законодавством, на вимогу іноземного інвестора, застосовуються гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені Законом України «Про режим іноземного інвестування» [147].

Крім того, у цьому нормативно-правовому акті для іноземних інвесторів в Україні встановлено національний режим, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестори можуть здійснювати інвестиції в Україну у вигляді будь-яких цінностей, зокрема конвертованої валюти, будь-якого рухомого або нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав, акцій, облігацій, інших цінних паперів, прав інтелектуальної власності, включаючи авторські права, права на винаходи, ноу-хау тощо. Іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України. Причому іноземні інвестори самі визначають найбільш прийнятну для них форму здійснення інвестицій: шляхом створення юридичної особи, що повністю належить іноземному інвестору, чи за їх частковою участю, або на підставі договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність, укладених з українськими підприємствами. Підприємствами з іноземними інвестиціями

вважають будь-які підприємства чи організації, створені відповідно до законодавства України, у статутному фонді яких іноземна інвестиція становить не менш як десять відсотків. Якщо в межах здійснення іноземного інвестування між іноземними інвесторами й державою виникають спори з питань державного регулювання іноземних інвестицій та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, то відповідно до зазначеного Закону такі спори підлягають розгляду в судах України [147; 368].

Відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [365], іноземці мають такі самі права і свободи та виконують такі самі обов'язки, що й громадяни України. Іноземці є рівні перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, мови, ставлення до релігії, роду й характеру занять, інших обставин. Іноземці зобов'язані поважати та дотримуватися Конституції і законів України. Іноземці мають право займатися в Україні інвестиційною, а також зовнішньоекономічною та іншими видами підприємницької діяльності, передбаченими законодавством України. Іноземці можуть відповідно до законодавства України мати у власності будь-яке майно, успадкувати і заповідати його, а також мати особисті немайнові права. Законодавством України іноземцям гарантуються недоторканість особи, житла, невтручання в особисте та сімейне життя, таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень, повага до їх гідності нарівні з громадянами України. Іноземці, які вчинили злочин, адміністративні або інші правопорушення, несуть відповідальність на загальних підставах [147]. У постанові Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 року № 150 визначено Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України.

Спеціальне законодавство України про іноземні інвестиції, а також державні гарантії захисту іноземних інвестицій, визначені законодавством України, не регулюють питання валютного, митного та податкового

законодавства, чинного на території України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Цей Закон не поширюється на правовідносини, визначені Законом України «Про стимулювання виробництва автомобілів в Україні» від 19 вересня 1997 року № 535/97-ВР [147].

Законом України від 17 лютого 2000 року № 1457 «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» [389] було встановлено, що на території України до суб'єктів підприємницької діяльності або інших юридичних осіб, їх філій, відділень, відокремлених підрозділів, включаючи постійні представництва нерезидентів, створених за участю іноземних інвестицій, незалежно від форм та часу їх внесення, застосовується національний режим валютного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів), встановлений законами України для підприємств, створених без участі іноземних інвестицій [147].

Крім того, Указом Президента України від 7 липня 1998 року № 748 «Про деякі питання іноземного інвестування» врегульовано питання здійснення іноземних інвестицій у формі придбання державних боргових зобов'язань, що передбачає забезпечення захисту іноземних інвестицій, вкладених у цінні папери, та підвищення інвестиційного рейтингу України [147].

У Законі України «Про внесення змін до деяких законів України з метою стимулювання інвестиційної діяльності» від 15 липня 1999 року № 977 [334] визначено, що не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість операції з передачі основних фондів як внеску до статутного фонду юридичної особи для формування її цілісного майнового комплексу в обмін на емітовані нею корпоративні права, у тому числі під час ввезення основних фондів на митну територію України (крім підакцизних товарів), або вивезення їх за межі митної території України [147]. Фактично внесені іноземні інвестиції, а також договори (контракти) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора підлягають реєстрації в порядку, визначеному постановами Кабінету

Міністрів України від 7 серпня 1996 року № 928 «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій» та від 30 січня 1997 року № 112 «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора». Цими документами визначено процедуру реєстрації, державні органи, що її здійснюють, перелік необхідних для реєстрації документів, терміни видачі реєстраційних посвідчень тощо. Незареєстровані інвестиції не дають права на отримання гарантій їх захисту та будь-яких пільг, встановлених Законом України «Про режим іноземного інвестування» [147].

Законом України «Про режим іноземного інвестування» [368] введено новий порядок пропуску через кордон майнових іноземних інвестицій. Статтями 18 і 24 цього Закону передбачено, що внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, звільняється від обкладення митом. Пропуск майна, що ввозиться на територію України як іноземна інвестиція, здійснюється на підставі виданого підприємством простого векселя на суму ввізного мита з відстроченням платежу не більш як на 30 календарних днів з дня оформлення ввізної вантажної митної декларації. У разі фактичного зарахування вказаного майна на баланс підприємства у період, на який надається відстрочення платежу, що підтверджено податковою інспекцією за місцем знаходження підприємства, вексель погашається і ввізне мито не справляється [147]. Якщо протягом трьох років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства з іноземними інвестиціями майно, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду зазначеного підприємства, відчужується, у тому числі у зв'язку з припиненням діяльності цього підприємства (крім вивезення іноземної інвестиції за кордон), підприємство з іноземними інвестиціями сплачує ввізне мито, яке обчислюється на підставі митної вартості цього майна, перерахованої у валюту України за офіційним курсом валюти нашої держави, визначеним Національним банком України на день здійснення відчуження майна. Порядок видачі, обліку й

погашення векселів, виданих під час ввезення в Україну майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, та сплати ввізного мита в разі відчуження зазначеного майна затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1996 року № 937 [147].

Відповідно до ст. 19 зазначеного вище Закону, підприємство з іноземними інвестиціями самостійно визначає умови реалізації власної продукції (робіт або послуг). Продукція підприємств з іноземними інвестиціями не підлягає ліцензуванню і квотуванню за умови її сертифікації як продукції власного виробництва відповідно до Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 року № 1061 [147].

Законом України «Про угоди про розподіл продукції» створено сприятливі стабільні умови для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин в Україні. З метою реалізації положень цього Закону Кабінет Міністрів України прийняв низку постанов, а саме: від 16 березня 2000 року № 509 «Про затвердження Положення про Міжвідомчу комісію з організації укладання та виконання угод про розподіл продукції»; від 28 квітня 2000 року № 741 «Про використання частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції»; від 12 липня 2000 року № 1119 «Про утворення Міжвідомчої комісії з організації укладання та виконання угод про розподіл продукції»; від 29 листопада 2000 року № 1756 «Про затвердження Порядку реєстрації проектів угоди про розподіл продукції та державної реєстрації угоди про розподіл продукції» [147].

У Законі України від «Про концесію» 3 жовтня 2019 року № 155-IX визначено поняття та правові, фінансові й організаційні засади реалізації проектів, що здійснюються на умовах концесії, з метою модернізації інфраструктури та підвищення якості суспільно значущих послуг [359]. Натомість у Законі України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня

2000 року № 2121 визначено структуру банківської системи, економічні, організаційні та правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків в Україні, зокрема за участю іноземних юридичних і фізичних осіб. Порядок видачі ліцензії визначає Національний банк України відповідно до чинного законодавства. У Законі України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 року № 3322-XII передбачено право іноземних юридичних і фізичних осіб, а також осіб без громадянства інвестувати розвиток сфери науково-технічної інформації України відповідно до чинного законодавства. Згідно з Указом Президента України від 1 квітня 2002 року № 310/2002 «Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності Консультативної ради з питань іноземних інвестицій», визнано вагому роль іноземних інвесторів у розробленні та реалізації державної політики щодо залучення іноземних інвестицій [147].

Крім того, відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування», спеціальний режим інвестиційної діяльності може бути встановлений на територіях спеціальних (вільних) економічних зон. Створення таких зон є одним з елементів інвестиційної політики, що дає змогу завдяки збільшенню надходжень інвестицій, у тому числі іноземних, до окремих регіонів України сприяти прискоренню соціально-економічного розвитку цих територій, поліпшенню використання природно-господарського потенціалу, залученню та впровадженню нових технологій, насиченню внутрішнього ринку високоякісною продукцією тощо [147].

На сьогодні в Україні законодавчо врегульовано створення низки спеціальних економічних зон (далі – СЕЗ) та запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку (далі – ТПР). У контексті цього було прийнято такі закони: «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області» [378], «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області» [377], «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області» [373], «Про спеціальний режим

інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області» [374], «Про спеціальну економічну зону “Славутич”» [384], «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу “Курортополіс Трускавець”» [385], а також Указ Президента України «Про спеціальну економічну зону “Інтерпорт Ковель”» [380]. Низку законів щодо СЕЗ і ТПР було прийнято 2000 року, а саме: «Про спеціальну економічну зону “Миколаїв”» [381], «Про спеціальну економічну зону “Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту» [382], «Про спеціальну економічну зону “Рені”» [383], «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова» [370], «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону “Порт-Крим” в Автономній Республіці Крим» [375]. Упродовж 2001–2003 рр. було прийнято закони України «Про спеціальну економічну зону “Закарпаття”» [379], «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області» [372], «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області» [376], «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області» [371].

Для того, щоб іноземний інвестор мав гарантії, визначені Законом, він зобов’язаний здійснювати державну реєстрацію іноземних інвестицій. Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про режим іноземного інвестування», постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2013 року було затверджено Порядок державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та їх анулювання [324]. Згідно із Законом України «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 року № 723/97-ВР [390], за лізингом закріплюється функція інвестування тимчасово вільних або залучених фінансових коштів у майно, що передається за договором фізичним або юридичним особам на певний строк.

Аналізуючи інвестиційне законодавство, варто зауважити, що протягом останніх декількох років було впроваджено низку нормативно-правових актів,

спрямованих на покращення інвестиційного клімату в державі. Так, прийнято Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проєктів за принципом “єдиного вікна”», спрямований на зменшення сукупності бюрократичних процесів, пов’язаних з реалізацією інвестиційних проєктів [363]; Закон України «Про державно-приватне партнерство», що визначає основні засади організації та здійснення програм державно-приватного партнерства [339]; Закон України «Про інститути спільного інвестування», який визначає правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб’єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб’єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність та основні підвалини функціонування в Україні інвестиційних фондів [357]; постанову Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 року № 389 «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні», яка спрямована на збільшення недержавних інвестицій, підтримку державою інвестиційних проєктів, тощо [352].

Ще однією новелою законодавства є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» від 19 червня 2020 року № 738-ІХ, яким було внесено зміни до понад 53 нормативно-правових актів, зокрема: викладено в новій редакції Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», внесено зміни до законів України «Про товарну біржу», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям законів України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” та “Про товарні біржі”», «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про банки і банківську діяльність», «Про захист економічної конкуренції», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про страхування», «Про кредитні спілки», «Про загальнообов’язкове

державне пенсійне страхування», «Про рекламу», «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», «Про третейські суди», «Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про міжнародне приватне право», «Про іпотечні облігації», «Про телебачення і радіомовлення», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», «Про інститути спільного інвестування», «Про депозитарну систему України», «Про запобігання корупції» тощо [335].

Також зміни було внесено до Цивільного кодексу України, Кримінального кодексу України, Господарського та Господарського процесуального кодексів України, Кодексу України з процедур банкрутства, КУпАП (ст. 163, 163-6, 163-7, 163-8, 163-9, 163-11, 163-18, 163-19, 188-30, 244-17, 244-18, 244-22) та Кодексу адміністративного судочинства України щодо зміни змісту тлумачення терміна «позивач» в адміністративному судочинстві, який у новій редакції має такий вигляд: «позивач – особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, а також суб’єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду» [335].

Таким чином, ідеться про комплексне врегулювання питання функціонування ринків деривативних (похідних) фінансових інструментів, ринків капіталу й організованих товарних ринків, а також розбудови їхньої інфраструктури. Цей Закон розширює перелік фінансових інструментів шляхом віднесення інструментів грошового ринку до фінансових інструментів, а також запровадження нових видів цінних паперів – депозитних сертифікатів банку, зелених облігацій, опціонних сертифікатів, депозитарних розписок тощо.

Прийняття такого акта спрямоване на захист прав власників облігацій, зокрема завдяки передбаченню інституту зборів власників облігацій та колективного представника власників корпоративних облігацій, відповідно до

найкращих світових практик; захист прав інвесторів та учасників ринків капіталу й організованих товарних ринків шляхом застосування заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства про ринки капіталу й організовані товарні ринки, зокрема про систему накопичувального пенсійного забезпечення, застосування санкцій за порушення законодавства в межах своїх повноважень.

Згідно з цим Законом, до видів діяльності з торгівлі фінансовими інструментами, серед інших, належить інвестиційне консультування, тобто діяльність інвестиційної фірми з надання індивідуальних рекомендацій клієнту на його вимогу або з ініціативи інвестиційної фірми щодо укладення деривативних контрактів, договорів про заміну сторони деривативного контракту, учинення правочинів щодо фінансових інструментів і валютних цінностей [335].

У Земельному кодексі України врегульовано питання землекористування, що також має покращити інвестиційний клімат України. У Цивільному кодексі України встановлено основні засади здійснення господарської, зокрема інвестиційної, діяльності загалом та в окремих сферах господарювання, наприклад концесії, будівництва, спільної діяльності тощо. Податковий кодекс України натомість закріплює норми щодо порядку оподаткування інвестиційної діяльності.

Митний кодекс України регламентує порядок ввезення іноземних інвестицій у вигляді матеріальних об'єктів на територію України. Так, у ст. 287 Кодексу визначено особливості оподаткування митом деяких товарів. Ідеться про те, що товари (крім товарів для реалізації або використання з метою, безпосередньо не пов'язаною з провадженням підприємницької діяльності), що ввозяться на митну територію України на строк не менше трьох років іноземними інвесторами відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, звільняються від сплати ввізного мита.

У разі відчуження таких товарів раніше трьох років з часу зарахування їх на баланс ввізне мито сплачується на загальних підставах [263].

Господарський кодекс України регулює питання, пов'язані з іноземними інвестиціями, зокрема передбачає норми права щодо захисту іноземних інвесторів. Згідно зі ст. 397 цього Кодексу, задля забезпечення стабільності правового режиму іноземного інвестування для іноземних інвесторів встановлюються певні гарантії, а саме: застосування державних гарантій захисту іноземних інвестицій у разі зміни законодавства про іноземні інвестиції; гарантії щодо примусового вилучення, а також від незаконних дій органів влади та їх посадових осіб; компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам; гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності; гарантії переказу прибутків та використання доходів від іноземних інвестицій; інші гарантії здійснення інвестиційної діяльності [108].

Деякі автори виокремлюють два напрями державної участі в інвестиційному процесі. По-перше, держава реалізує політику державних капіталовкладень – централізованих (за рахунок коштів бюджетів, здійснюваних органами влади на всіх рівнях) і нецентралізованих (здійснюваних за рахунок власних і позикових коштів підприємствами державної форми власності). По-друге, держава може регулювати інвестиційний процес шляхом проведення гнучкої податкової та амортизаційної політики, регулювання руху коштів на кредитному ринку за допомогою управління ставкою відсотка, продажу державних цінних паперів, надання цільових кредитів [152, с. 40; 159].

У США федеральний уряд впливає на інвестиційний ринок через системи держзамовлень, контролює виконання екологічних, санітарно-гігієнічних та інших нормативів. Органи державної влади та місцевого самоврядування в цій країні провадять активну інвестиційну діяльність, передусім як замовники на зведення різних об'єктів інфраструктури й житлового будівництва. Система державних замовлень передбачає прямі методи впливу на інвестиційний процес. Крім них існують непрямі методи. Непрямий вплив виявляється, по-перше, у технічних, екологічних та інших обов'язкових вимогах до проєктів. По-друге, в

економічній політиці, що проводиться в основному через податкове регулювання [159]. У низці країн (Німеччина, Фінляндія) у період економічного підйому фірми, що здійснюють вкладення в капітальне будівництво, оподатковуються податком на капітальне будівництво (інвестиції), який реально збільшує вартість будівництва для інвестора. У міру зниження інвестиційної активності величина податкової ставки на інвестиції скорочується або скасовується зовсім. Крім податку на інвестиції, регулятором інвестиційної активності є пільги з податку на прибуток корпорацій. Їх застосовують у разі, коли уряд вважає за доцільне заохочувати інвестиції в ту чи іншу галузь економіки. Результат застосування цих пільг полягає в скороченні сплачуваного до бюджету податку на прибуток [159].

Державне регулювання інвестиційної діяльності в Російській Федерації визначається також федеральними й регіональними прогнозними та плановими документами, програмами розвитку різних сфер і галузей народного господарства, а також передбачуваними в бюджеті країни обсягами державного фінансування. Причому створюються пільгові умови інвесторам, які здійснюють інвестиційну діяльність у напрямках, найбільш важливих для задоволення суспільних потреб.

Саме тому регулювання умов захисту інвестицій та інвестиційної діяльності в Україні відповідно до чинного законодавства потребує застосування заходів щодо розроблення прийнятної системи податків з обґрунтованим диференціюванням суб'єктів та об'єктів оподаткування, податкових ставок і пільг.

Важливими правовими документами, які регулюють взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, також є міжнародні договори (угоди) про заохочення (стимулювання) та взаємний захист інвестицій. Такі договори (угоди) є гарантом надання справедливого статусу інвестиціям та захисту їх на території іншої держави. Міжнародні договори (угоди), спрямовані на захист прав інвесторів, дають змогу поширити передбачені цими угодами міжнародно-правові зобов'язання на максимально широке коло відносин за участю

іноземного інвестора. Вони підписані більш ніж із 68 країнами світу [447, с. 16].

На сьогодні Україна уклала договори (угоди, конвенції) про уникнення подвійного оподаткування з низкою держав, серед яких: Білорусь, Росія, Молдова, Вірменія, Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Киргизстан, Грузія, Литва, Естонія, Латвія, Польща, Угорщина, Словаччина, Чехія, Македонія, Хорватія, Болгарія, Румунія, Велика Британія, ФРН, Данія, Норвегія, Нідерланди, Фінляндія, Австрія, Бельгія, Франція, Люксембург, Швейцарія, Італія, Іспанія, Кіпр, Канада, Індонезія, США, Туреччина, Китай, Іран, В'єтнам, Єгипет, Індія, Малайзія, Монголія, Японія [447, с. 16]. Низка проєктів договорів (угод) знаходиться ще на стадії погодження.

Отже, законодавство України в досліджуваній сфері є складним. Воно містить нормативно-правові акти нашої держави, а також міжнародні правові акти, учасником яких є Україна. Аналіз вітчизняного інвестиційного законодавства демонструє відсутність цілісної і взаємоузгодженої системи інвестиційного законодавства. Попри значну кількість ініціатив щодо покращення інвестиційного законодавства, воно залишається недосконалим та потребує оптимізації. Виняток не становить й інститут адміністративно-правового захисту інвестицій [521, с. 80]. Саме тому варто звернутися до питання, яке неодноразово порушували в межах дослідження систематизації інвестиційної діяльності в правовій доктрині, – питання щодо Інвестиційного кодексу України.

На потребі в розробленні та прийнятті єдиного кодифікованого акта, спрямованого на впорядкування інвестиційних відносин, наголошує Т. Гордієнко. Науковець зауважує, що значна кількість законодавчих актів, спрямованих на впорядкування відносин у сфері інвестування, а також органів, які наділені правом приймати такі акти, зумовлюють наявність цілого комплексу неупорядкованих актів. Єдиним способом розв'язання цієї проблеми автор вважає запровадження Інвестиційного кодексу України [102, с. 5]. Зазначену позицію підтримує М. Чернуха, яка наголошує, що розроблення та прийняття Інвестиційного кодексу є складною та тривалою процедурою. З огляду на брак

інвестицій, правотворчий орган має невідкладно здійснити консолідацію інвестиційного законодавства, що стане ефективним засобом поєднання однорідного нормативного матеріалу, скорочення кількості актів і поліпшення форми правового регулювання інвестиційної діяльності [532, с. 65].

На нашу думку, прийняття такого акта в Україні на сучасному етапі розвитку є не цілком доречним. Для розв'язання цієї проблеми доцільно в єдиному законодавчому акті передбачити норми права для захисту прав і законних інтересів як іноземних, так й українських інвесторів. Таким єдиним законодавчим актом може стати Закон України «Про інвестиційну діяльність» (цей нормативно-правовий акт виконує функцію кодифікованого акта в системі інвестиційного законодавства), але лише після приведення його у відповідність до діючого міжнародного законодавства та потреб сучасних ринкових відносин шляхом внесення до нього змін і доповнень. Вказаний Закон після викладення його в новій редакції відповідно до вимог сучасності може стати найбільш раціональним та економним способом розв'язання цієї проблеми.

Слід погодитись з В. Кудрявцевою, яка досить слушно зазначає, що кодифікації інвестиційного законодавства має передувати розроблення на державному рівні моделі інвестиційного розвитку економіки України [213, с. 106]. Вважаємо, що без цього прийняття нового законодавчого акта не сприятиме розв'язанню наявних проблем, а лише зумовить їх поглиблення. Крім того, В. Поєдинок доречно зауважує, що інституційна побудова чинного Закону «Про інвестиційну діяльність» сама по собі є цілком адекватною – перегляду потребує конкретне змістове наповнення відповідних інститутів. Правове регулювання конкретних видів інвестиційних відносин потребує високої спеціалізації, а отже, має здійснюватися не в главах особливої частини Інвестиційного кодексу (адже в такому разі його обсяг перевищив би розумні межі), а безпосередньо в спеціальних законодавчих актах [320].

Аналогічні закони наявні в більшості країн СНД (наприклад, у Грузії – Закон «Про сприяння і гарантії інвестиційної діяльності» від 12 листопада 1996 року; у Казахстані – Закон «Про інвестиції» від 8 січня 2003 року; у Молдові –

Закон «Про інвестиції в підприємницьку діяльність» від 18 березня 2004 року). Така тенденція, імовірно, бере початок з Основ законодавства про інвестиційну діяльність в СРСР від 16 грудня 1990 року. Слід зауважити, що крім узагальнюючого значення терміна «інвестиції» (будь-які капіталовкладення), у законодавстві країн СНД фігурують й інші категорії зі спеціальним значенням, що мають суто операційний характер. Значна кількість зарубіжних країн мають інвестиційні кодекси; щоправда, на відміну від інвестиційних законів країн СНД, вони не мають на меті комплексне регулювання всього масиву інвестиційних відносин у їх різноманітності. Такі кодекси характерні для країн, що розвиваються (країни Африки, Південно-Східної Азії та Латинської Америки). «Перша хвиля» прийняття інвестиційних кодексів була пов'язана зі звільненням цих країн з-під колоніальної залежності, що спричинило проблему врегулювання відносин між новими національними урядами та капіталовласниками з колишніх метрополій. Ці кодекси конструюють правові режими саме іноземних інвестицій, передусім режими оподаткування. Така практика не може бути запозичена Україною, оскільки наша держава з прийняттям Закону «Про усунення дискримінації суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17 лютого 2000 року однозначно відмовилася від надавання спеціальних податкових режимів за ознакою походження капіталу [320].

Отже, інвестиційне законодавство посідає чільне місце в адміністративно-правовому регулюванні діяльності інвесторів і слугує вихідним елементом регулювання інвестиційної діяльності. Однак проблема, що полягає в наявності чималої кількості нормативно-правових актів, виданих різними гілками влади, суттєво ускладнює орієнтування інвесторів у надмірній кількості норм та не дозволяє інвестору повною мірою скористатися адміністративно-правовими способами захисту власних прав, які передбачено інвестиційним законодавством. Це призводить до значної кількості колізій та прогалин у законодавстві, що негативно позначається на інвестиційній привабливості нашої держави. Водночас позитивним слід визнати те, що інвестиційне законодавство

як нормативна база адміністративно-правового регулювання нині продовжує активно розвиватися. Про це свідчать його часті зміни, прийняття поправок до чинних законів, розгляд кількох законопроектів, які регулюють інвестиції, і робота над цими законопроектами в профільних комітетах Верховної Ради. Саме тому, на нашу думку, перед науковцями нині постала нагальна потреба в розробленні дієвого адміністративно-правового механізму реалізації норм права про захист інвестицій та інвестиційної діяльності.

Висновки до розділу 1

На підставі аналізу дефініцій інвестицій, представлених у вітчизняній нормативній базі, встановлено одну з важливих проблем українського інвестиційного законодавства – численність різних законодавчо закріплених визначень цієї категорії. Зазначений факт вказує на низький рівень законодавчої техніки розробників законів, що ускладнює процес регулювання інвестицій органами виконавчої влади та зумовлює потребу в уніфікації таких визначень.

Запропоновано комплексну класифікацію інвестицій, відповідно до якої вони поділяються за такими ознаками: за об'єктами вкладення, характером участі в інвестуванні, періоду інвестування, за формами власності інвестиційних ресурсів, а також регіональною ознакою.

Виокремлено характерні риси фінансової діяльності держави, що позначаються на інвестиційній діяльності. По-перше, ознака фінансової діяльності держави виявляється в обов'язковості участі публічно-правового утворення. По-друге, фінансова діяльність держави передбачає акумулювання, розподіл та використання державних і муніципальних грошових фондів. По-третє, цільова спрямованість інвестиційної діяльності держави дозволяє констатувати публічний характер її цілей, що мають також економічні й соціальні риси. По-четверте, відносини, що виникають унаслідок державної інвестиційної діяльності, як і в межах фінансової, належать до різновиду

майнових, оскільки складаються з приводу розподілу та вкладення державних інвестицій (фінансових ресурсів). По-п'яте, у фінансово-правовому регулюванні інвестиційної діяльності держави переважно використовують імперативний метод фінансового права, заснований на владних приписах учасників інвестиційних відносин за участю державних органів. По-шосте, інвестиційній діяльності держави притаманний фінансовий контроль за дотриманням законності й доцільності дій у сфері реалізації інвестиційних проєктів, що фінансуються повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету України чи місцевих бюджетів, а також інших державних джерел.

Визначено методи, покликані реалізувати основні завдання з вкладення державних інвестицій, а саме: чистих витрат, митний, ринковий і прибутково-монопольний.

Здійснено відмежування інвестиційної діяльності від схожих юридичних конструкцій і категорій через низку ознак, притаманних інвестуванню і, відповідно, представлених повністю або частково в інших юридичних конструкціях, зовні подібних на інвестиційну діяльність – від підприємницької діяльності та приватизації державного майна. Розкрито співвідношення понять «державна інвестиційна діяльність» і «державна підтримка інвестиційної діяльності».

Сформульовано висновок про те, що осмислення інвестиційної діяльності базується на законодавчо визначених принципах, які дозволяють вважати її окремим об'єктом регулювання з боку держави: принципи захисту прав і законних інтересів інвесторів, оптимального поєднання інтересів держави й інвесторів, стимулювання інвестиційних вкладень з огляду на загальнодержавні інтереси.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та види адміністративно-правових режимів інвестицій в Україні

Адміністративно-правові режими є особливим і надзвичайно важливим елементом українського правопорядку. В адміністративно-правових актах законодавчого та підзаконного характеру закріплено широкий комплекс адміністративно-правових засобів, які використовують для спеціального (режимного) регулювання, охорони, забезпечення безпеки й захисту суспільних відносин, стимулювання їх розвитку в потрібному напрямі, обмеження та припинення негативних впливів на особу, забезпечення її прав і свобод у відповідних умовах життєдіяльності. Найбільш значущими блоками суспільних відносин, що підпадають під дію адміністративно-правових режимів, є: конституційні права та свободи громадян; відносини соціально-економічного характеру, що складаються у зв'язку з реалізацією стратегічних завдань держави; відносини, що виникають у зв'язку з забезпеченням оборони країни, державної безпеки, охорони державного кордону; відносини, пов'язані з охороною природи навколишнього середовища; відносини у сфері інноваційної діяльності держави; відносини, пов'язані з особливими порядками господарської та підприємницької діяльності; відносини, що виникають під час розроблення, прийняття, застосування, виконання обов'язкових вимог до продукції або до пов'язаних з ними процесів проектування, виробництва й реалізації; відносини у сфері інвестиційної діяльності та багато інших [283, с. 98].

У сучасних умовах науково-технічного розвитку, створення принципово нових технологій і потужного виробництва, активного використання радіоактивних, високотоксичних та інших небезпечних речовин і предметів,

зростання захворюваності та смертності від впливу шкідливих екологічних факторів, прогресуючої економічної кризи, загального зростання темпів і напруженості економічного, політичного й соціального життя – проблема адекватного адміністративно-правового регулювання того чи іншого сектору суспільних відносин дедалі більше актуалізується. Ситуації, пов'язані із соціальними потребами в особливому (спеціальному) правовому регулюванні в законодавстві та в науці адміністративного права, позначають різними термінами – «надзвичайні обставини», «надзвичайні події», «вимоги забезпечення безпеки, охорони». У всіх подібних ситуаціях держава має вживати особливі заходи: нормативно-правові, організаційно-правові, адміністративно-розпорядчі, матеріально-технічні, фінансові, медичні, карантинні та інші, що охоплюються поняттям «адміністративно-правовий режим» [283, с. 99].

У доктрині адміністративного права поняття галузевого правового режиму позначають такими термінами, як «управлінський режим», «режимна організація управління», «режими державного управління», але найбільш часто вживають термін «адміністративно-правові режими». Адміністративно-правові режими можуть і не містити в найменуванні слово «режим». Наприклад, найбільш характерний вид адміністративно-правового режиму – митний режим – на сьогодні іменують митною процедурою. Термін змінився, проте сутність залишилася такою самою: це – особливий порядок регулювання в митній сфері [283, с. 103]. В адміністративному законодавстві багато адміністративних режимів позначають просто терміном «режим», без прикметника «адміністративно-правовий»: «режим державного кордону», «режим контртерористичної операції», «режим закритого адміністративно-територіального утворення» тощо. Доктринальне використання терміна «адміністративно-правовий режим» є доречним, оскільки він вказує на належність цього поняття до галузі адміністративного права та діяльності органів виконавчої влади. Водночас, з огляду на практику найменування режимів, що застосовуються в державному управлінні, цілком допустимим є

вживання терміна «адміністративний режим» як їх загального доктринального найменування [283, с. 107].

У термінологічному контексті категорію «режим» визначають як сукупність (систему) правил, заходів, норм для досягнення певної мети [77, с. 567; 278, с. 37; 434, с. 433]. У теорії права правовий режим розглядають як особливий порядок правового регулювання, що виявляється в певному поєднанні юридичних засобів, які створюють необхідний соціальний стан і конкретний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права [278, с. 37; 458, с. 531].

Категорію «правовий режим» широко використовують у межах різних інститутів інвестиційного й адміністративного права для характеристики абсолютно різних явищ і правових станів, причому, як наголошують деякі автори щодо низки галузевих юридичних наук, «часто невиправдано, без урахування призначення та справжньої сутності правового режиму в системі правового регулювання» [43, с. 32; 278, с. 38]. У контексті правового регулювання інвестиційної діяльності можна говорити про використання різних галузевих правових режимів. Зокрема, у сфері державного регулювання інвестиційної діяльності активно застосовують різні адміністративно-правові режими, що регламентують відповідні адміністративні процедури (реєстраційні, ліцензійні, дозвільні, забезпечувальні та ін.). Звичними словосполученнями стали правовий режим інвестицій, правовий режим капіталів, фондів, резервів, правовий режим інформації, правовий режим комерційної таємниці, у податковому регулюванні інвестиційної діяльності передбачені загальний режим оподаткування та спеціальні податкові режими. Особливої значущості категорія «правовий режим» набуває в діяльнісному аспекті, коли цей правовий інструментарій використовують для цілеспрямованого регулювання діяльності суб'єктів. Ідеться про правовий режим інвестиційної діяльності загалом як цілісного явища та про диференціацію правового регулювання залежно від суб'єктів інвестиційної діяльності [278, с. 39].

Аналізуючи правовий режим іноземних інвестицій, М. Ю. Тулаєва пише:

«Правовий режим іноземних інвестицій – це особливий порядок юридичної регламентації правового положення іноземних інвестицій, правового статусу іноземних інвесторів, відповідних прав та обов'язків держави, які вона на себе бере вступаючи в правовідносини, і тих прав (наприклад, на націоналізацію), які вона має. Тим самим зміст цих правовідносин, їх специфіка, співвідношення прав суб'єктів цих відносин, їх взаємні зобов'язання і відповідальність складають основну характеристику правового режиму іноземних інвестицій в конкретній країні» [473, с. 11]. Отже, автор зводить розуміння режиму до правового регулювання, правових статусів, додаючи причому правовідносини, що виникають [468, с. 57]. Чому саме все це потрібно називати жорстким терміном «режим», науковець не пояснює. Аналогічну картину можна спостерігати і в інших роботах представників як цивільного права, так й інших галузевих юридичних наук.

Найбільш раціональною, на нашу думку, є позиція тих авторів, які використання категорії «режим» мотивують специфікою правового регулювання, правових відносин і правових статусів, що істотно відрізняються від типових відносин і статусів. Так, Ю. М. Сальникова [415, с. 9], обґрунтовуючи поняття правового режиму прибутку комерційних організацій, зауважує, що «прибуток у складі майна комерційної організації наділений власним правовим режимом. Правовий режим прибутку становить закріплений нормами права та забезпечений сукупністю юридичних засобів особливий порядок урегулювання суспільних відносин щодо формування, розподілу й використання прибутку комерційних організацій, що створює умови для суміщення приватних і публічних інтересів». У контексті нашого дослідження вартими уваги в цьому визначенні є два моменти: а) правовий режим прибутку відображає особливий порядок роботи права саме з прибутком як зі складовою спільного майна організації, особливий статус прибутку відносно інших активів; б) у визначенні відображено мету встановлення особливого режиму – узгодження приватних і публічних інтересів. Відповідно до останнього положення, автор обґрунтовує класифікацію режимів прибутку, що передбачає

їх розподіл на приватноправовий та публічно-правовий [415, с. 9–10; 468, с. 58].

Представники науки адміністративного права здебільшого тлумачать режим як не «стандартне», а як виключне правове регулювання. Адміністративно-правовим режимом вважають заснований на нормах адміністративного права особливий порядок функціонування його суб'єктів, спрямований на подолання негативних явищ у відповідній сфері державного управління. Крім того, вказаний режим визначають як певне поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, що виявляється в централізованому порядку, імперативному методі правового впливу та юридичній нерівності суб'єктів правовідносин [15, с. 268]. Таким чином, галузеве розуміння адміністративно-правового режиму поширюється на ситуації, що відхиляються. Ідеться про комплекс вимушених і тимчасових державно-управлінських та адміністративно-правових заходів, що істотно відрізняються від тих, які застосовують у звичайних умовах. Це передусім режими військового та надзвичайного стану [469, с. 562].

Крім того, адміністративно-правові режими класифікують: за масштабом волі громадян та організацій у використанні своїх можливостей для реалізації суб'єктивних прав; глибиною змін у конституційному статусі громадян та організацій; часом і територією їх дії; окремими об'єктами; видами діяльності тощо. *За масштабом волі громадян та організацій у використанні своїх можливостей для реалізації суб'єктивних прав* виокремлюють пільгові та обмежуючі режими. Перші надають громадянам і організаціям додаткові права й свободи або пільги під час здійснення ними певних прав чи свобод, наприклад, пільги для учасників бойових дій. Другі, навпаки, запроваджують особливі права використання громадянами й організаціями своїх прав і свобод або встановлюють заборону на здійснення ними певних прав і свобод, наприклад, ліцензування окремих видів підприємницької діяльності. *За глибиною змін у конституційному статусі громадян та організацій* розрізняють звичайні та надзвичайні режими. Перші не змінюють конституційного статусу громадян й організацій; другі суттєво обмежують їхні права та свободи, адже передбачають

особливий порядок здійснення окремих видів конституційних прав і свобод. *За часом дії* виокремлюють постійні (паспортний режим) або короткочасні, ситуаційні (надзвичайний стан) режими. *За територією дії* розрізняють режими, що діють на всій території України або в окремих її регіонах чи місцях (режим прикордонної зони). Залежно від окремих об'єктів можуть бути режими заповідників, вогнепальної зброї, отруйних речовин тощо. *За видами діяльності* розрізняють режими оперативно-розшукової діяльності, окремих видів підприємницької діяльності та інші [7].

Так, на думку І. С. Розанова, адміністративно-правовий режим – це встановлена в законі сукупність правил діяльності, дій або поведінки громадян і юридичних осіб, а також порядок реалізації ними своїх прав у певних умовах (ситуаціях), забезпечення та підтримки суверенітету й оборони держави, інтересів безпеки та охорони загального порядку спеціально створюваним для цієї мети службами державного управління [404, с. 86; 469, с. 563].

На думку Ю. О. Тихомирова, призначення адміністративно-правових режимів полягає в регулюванні особливих державних станів за допомогою системи спеціальних засобів. До засобів, за допомогою яких встановлюють режим, автор зараховує: 1) правові акти й норми, що встановлюють особливий порядок діяльності в тих чи інших сферах; 2) уповноважені державні органи, спеціально створювані або наділені повноваженнями щодо формування та підтримання відповідного режиму; 3) детальну, «операційну» регламентацію дій суб'єктів права та їх взаємовідносин; 4) сувору систему контролю та відповідальності за діяльність у межах адміністративно-правового режиму; 5) більш широке застосування обмежувально-дозвільних і заборонних методів, поєднаних у необхідних випадках із цільовим стимулюванням суб'єктів права; б) наявність спеціальних організаційних, технічних, матеріальних і фінансових коштів (техніки, ресурсів тощо) [462, с. 401–402; 469, с. 564].

Таким чином, *адміністративно-правовим режимом* слід вважати визначений національним законодавством особливий порядок правового регулювання, який забезпечується належною сукупністю спеціальних

юридичних засобів, зокрема винятковою компетенцією публічно-владних органів та інших уповноважених суб'єктів [497, с. 121].

Отже, адміністративно-правовий режим – один з найбільш поширених і затребуваних правових режимів. До основних його елементів належать:

1) метод правового регулювання, який в адміністративному праві ґрунтується на централізованому засобі й імперативному типі регулювання та виражається в юридичній нерівності суб'єктів правовідносин;

2) особливі адміністративно-правові засоби встановлення та форми виникнення прав й обов'язків, способів юридичного впливу, захисту прав, процедурно-процесуальні форми тощо, до яких слід віднести акти, скарги, службову або функціональну підпорядкованість, контроль або нагляд, адміністративний примус, протоколи, постанови, клопотання, адміністративну відповідальність тощо;

3) принципи, загальні положення адміністративного права, такі як участь громадян в управлінні державними справами, забезпечення та захист прав і свобод людини, інтересів держави; здійснення органами влади своїх повноважень у межах, установлених Конституцією та відповідно до законів України; підзвітність, підконтрольність, відповідальність органів виконавчої влади та їх посадових осіб перед суспільством за свою діяльність тощо;

4) особливість адміністративного законодавства, яке охоплює значну кількість правових норм, що регулюють широкий спектр соціальних відносин, пов'язаних з державним управлінням;

5) встановлення, крім загальногалузевого, внутрішньогалузевих правових режимів: режиму секретності, митного режиму, режиму державного кордону, режиму вільних економічних зон, режиму здійснення певних видів підприємницької діяльності, паспортного режиму тощо [7].

Слід зазначити, що всі спеціальні адміністративно-правові режими передбачають два взаємопов'язані аспекти: змістовий і формальний. Змістовий аспект пов'язаний з причинами й метою введення режиму, його організаційними та економічними елементами. Формальний (юридичний) аспект виявляється в

таких положеннях: хто, на який строк, на якій території встановлює режим; якою є процедура його введення, здійснення, скасування, система «режимних» обов'язків і прав. Більшість спеціальних режимів зазвичай обмежують права громадян. Проте такі обмеження не повинні бути надмірними та мають встановлюватися лише законами. Згідно з Конституцією України, правові режими власності, державного кордону, воєнного й надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації та інші види спеціальних правових режимів визначають виключно законами України [15, с. 270].

Визнаючи виняткову цінність адміністративно-правових режимів у державному управлінні, варто виокремити такі їх особливості: 1) спрямованість на неухильне забезпечення вимог безпеки й ефективного функціонування найбільш важливих сфер і галузей державно-управлінської діяльності; 2) ці режими нерідко слугують своєрідною опорою влади в забезпеченні стабільності функціонування, адже нормативно-правовий характер адміністративно-правових режимів залишає простір для організаційних новацій; 3) режимна регламентація державного управління, здійснювана в нормативно-правовій формі адміністративно-правових режимів, залишає значний простір і для адміністративного розсуду, що є запорукою ефективної управлінської діяльності.

Водночас зазначені вище властивості адміністративно-правових режимів донині, на жаль, використовують не повною мірою. Розв'язання цієї проблеми є актуальним завданням юридичної теорії та практики. Зазначений контекст становить досить широкий простір для проведення ґрунтовних досліджень і формулювання важливих для практики рекомендацій.

Відтак, перейдемо до розгляду спеціального адміністративно-правового режиму інвестицій. З огляду на нагальну державну потребу у формуванні інвестиційної політики, здатної максимально використовувати національні ресурси й залучати у вітчизняну економіку іноземні інвестиції, на нашу думку, під час вивчення питання адміністративно-правового режиму інвестицій слід ретельно проаналізувати такий вид інвестування, як іноземне.

Так, згідно зі ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачаються умови й порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій [355]. Іноземними інвесторами є фізичні особи – іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають за межами України, юридичні особи, утворені за законодавством держави іншої, ніж Україна, іноземні держави, міжнародні урядові й неурядові організації [368]. Іноземне інвестування протиставляють внутрішньому (національному) інвестуванню, яке здійснюють громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, а також юридичні особи, утворені за законодавством України [392, с. 16].

Розглянемо спочатку теоретичний аспект іноземних інвестицій. Існує два види іноземних інвестицій: прямі іноземні інвестиції (далі – ПІІ) та портфельні інвестиції. Прямі іноземні інвестиції – це право власності на виробничі потужності в іншій країні. Для того, щоб бути класифікованим як іноземний інвестор, що надає ПІІ, він має володіти не менш як 10 відсотками місцевої компанії. Інвестиції можуть бути у виробництво, сферу послуг, сільське господарство або інші сектори. Інвестування може здійснюватися як у створення чогось нового, також і в придбання (купівля існуючої компанії) або спільне підприємство (спільне володіння з місцевою компанією). Водночас якщо інвестор купує менш як 10 відсотків акцій іноземної компанії, інвестицію класифікують як портфельну інвестицію. Міжнародне кредитування банків, фірм, урядів або приватних осіб в одній країні банкам, фірмам, урядам або приватним особам в іншій країні також є портфельним інвестуванням. Банківський депозит в іншій країні також класифікують як портфельні інвестиції [392, с. 17].

Аналізуючи законодавство країн міжнародного співтовариства, слід зазначити, що воно неоднозначно визначає адміністративно-правовий режим

іноземних інвестицій на території відповідної держави. Відсутня єдина система поглядів щодо цієї проблеми і в міжнародних договорах. Першочергове значення в правовому регулюванні зарубіжних капіталовкладень має процедура допуску іноземних інвестицій і забезпечення відповідних правових гарантій. Проте брак необхідних правових норм, які спеціально регулюватимуть умови допуску іноземного інвестора, процедуру оформлення початку інвестиційної діяльності, права та обов'язки вкладника, його відповідальність під час порушення чинного інвестиційного законодавства, а також недостатнє розроблення механізму правового захисту [326, с. 119], є одними з найбільш значущих недоліків Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР. Це створює додаткові труднощі, неузгодження, неоднозначність у законодавчому забезпеченні режиму іноземних інвестицій, що зрештою унеможлиблює оптимізацію інвестиційного клімату в Україні.

Варто зауважити, що з питанням допуску тісно пов'язана проблема адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій. Адже саме під час процедури допуску закладаються правові засади успішної (або не дуже успішної) діяльності щодо реалізації іноземного інвестиційного проєкту в умовах іноземної держави [480, с. 120]. Від цього безпосередньо залежить питання про те, чи буде інвесторам забезпечено гарантії, передбачені Законом України «Про режим іноземного інвестування».

Як відомо, сутність правовідносин у сфері іноземних інвестицій полягає у створенні умов і гарантій інвесторам-власникам шляхом визначення відповідних організаційно-правових форм інвестування. Принциповою особливістю є те, що правове регулювання іноземних інвестицій ґрунтується на різнорівневому характері, оскільки охоплює відносини між державами, міжнародними організаціями, юридичними та фізичними особами. Отже, іноземні інвестиції регулюються не лише національними, а й міжнародно-правовими нормами. У зв'язку з цим постає питання про співвідношення міжнародного й національно-правового регулювання іноземних інвестицій [480, с. 120].

Згідно з нормами міжнародного права, кожна держава має право заохочувати приватні та юридичні особи іншої держави вкладати свій капітал, використовувати технології та здібності управління виробництвом на своїй території, застосовуючи з цією метою систему допуску іноземних інвестицій [132, с. 63]. Застосування системи допуску означає, що держава зобов'язана спрощувати (*facilitate*) допуск та здійснення приватними особами інших держав інвестицій, а також уникати створення не виправдано складної процедури регулювання або встановлення в законодавстві умов, виконання яких є необхідним для отримання допуску [480, с. 121]. Принципово важливим з точки зору міжнародного інвестиційного права є те, що допуск іноземних інвестицій – це прерогатива власне держави. Зарубіжний досвід правового регулювання засвідчує, що іноді надмірна регламентація умов допуску іноземних інвестицій знижує загальний інвестиційний фон, а отже, гальмує розвиток національної економіки. Тому найбільш ефективним способом розв'язання проблеми правового регулювання іноземних інвестицій є відкритий доступ, який не виключає вилучення з національного режиму на основі спеціальної оцінки умов допуску та ліцензування [132; 480; 576; 578]. Безперечно, умови у формі попереднього дозволу (*performance requirements*) не заохочують іноземних інвесторів, призводять до витоку капіталів, а також сприяють корупції [480, с. 121].

Правове регулювання іноземних інвестицій здійснюється на двох рівнях – національному та міжнародно-правовому. Воно охоплює такі складові:

- а) спеціальні закони, що регламентують умови доступу, введення іноземних інвестицій та порядок їх функціонування;
- б) норми, правила валютного контролю та оподаткування;
- в) процедура врегулювання інвестиційних спорів;
- г) правила звітності іноземних інвесторів [89, с. 2; 480, с. 122].

Основною умовою визнання державою-реципієнтом тих чи інших відносин інвестиційними є процедура нотифікації, реєстрації та іноді ліцензування. Причому потрібно, щоб ця процедура була простою та не

передбачала додаткових вимог, від виконання яких іноземним інвестором залежить рішення уповноважених органів про визнання його дій іноземною інвестиційною діяльністю. Прядок дій, які спрямовані на державне засвідчення, у цьому ринку відносин називають процедурою допуску іноземних інвестицій [132, с. 64]. Міжнародна практика засвідчує, що лише конкретні правовідносини у сфері іноземних капіталовкладень між підприємцями та приймаючою державою слугують кваліфікуючою ознакою іноземних інвестицій та отримують спеціальний правовий режим, який гарантує безумовний захист прав інвесторів [480, с. 121].

Варта уваги позиція І. З. Фархутдінова, який вважає, що будь-яка держава, активно заохочуючи залучення іноземних інвестицій у свою економіку, може в законодавчому порядку закріплювати певний порядок допуску інвестицій, забороняти або обмежувати іноземний капітал у певних сферах діяльності або на певних територіях, встановлювати спеціальні умови для здійснення діяльності в певних випадках. Що стосується загальної заборони на ввезення іноземних інвестицій, то практично в жодній країні цього не спостерігається. Учений зауважує, що впродовж останніх років навіть такі держави, як КНДР та Куба, прагнуть до залучення прямих іноземних інвестицій у свою економіку [480, с. 122]. Теорія та практика міжнародного інвестиційного права засвідчує існування абсолютних і відносних режимів іноземних інвестицій. Перші базуються на принципах повного захисту й безпеки, недискримінації, справедливого та рівноправного поводження, обов'язку дотримуватися зобов'язань, що стосуються інвестицій, обігу в межах міжнародного права. До других належить режим найбільшого сприяння та національний режим [480, с. 123].

Розглянемо більш детально питання режиму найбільшого сприяння. Положення про цей режим наявні в міжнародних договорах (двосторонніх, багатосторонніх) про взаємний захист інвестицій. Суть таких застережень полягає в тому, що інвесторам з певної країни надають режим, що є справедливим, рівним і не менш сприятливим, ніж той, який ця країна надає власним інвесторам або інвесторам з будь-якої іншої країни. Причому зазвичай

беруть до уваги те, що національний режим не застосовують у галузі приватизації та права власності на землю, а також те, що держава не зобов'язана надавати іноземним інвесторам з держави, з якою укладають договір, якихось особливих привілеїв, які можуть передбачати інші міжнародні договори з іншими державами про створення митних союзів, зон вільної торгівлі, монетарних союзів, міжнародних договорів, що стосуються оподаткування, тощо. Тобто режим найбільшого сприяння є складовою національного режиму та передбачає режим, який надається власним інвесторам та інвесторам з усіх інших країн, за винятком певних особливих привілеїв, передбачених виключно для власних інвесторів та інвесторів з країн, з якими у відповідній країні є особливі відносини.

Крім зазначених вище, держава може передбачити у своєму національному законодавстві інші режими іноземного інвестування: пільговий, за якого іноземні інвестори отримують додаткові, порівняно з національними (внутрішніми) інвесторами, пільги (податкові, митні); спеціальний, за якого щодо іноземних інвесторів встановлюють додаткові, порівняно з національними інвесторами, обмеження.

На сьогодні в нашій державі встановлено національний режим іноземного інвестування. Відповідну норму закріплено в ч. 1 ст. 7 Закону України «Про режим іноземного інвестування». У державах з розвинутою економікою цей режим є основоположним стосовно інвестиційної діяльності. У межах надання національного режиму зарубіжним капіталовкладенням національні й іноземні підприємці на ринку є рівноправними суб'єктами (за деякими винятками).

Отже, національним режимом є такий режим, за якого права інвесторів на території держави, що приймає, визначаються переважно місцевими (національними) законами, а не законами країни походження капіталу. Причому режим іноземних інвестицій не може бути менш сприятливим, ніж режим, який надають національним юридичним особам (національному капіталу). Наприклад, у ст. 4 Угоди між Україною та Іспанією про сприяння та взаємний захист інвестицій від 26 лютого 1998 року зазначено, що «кожна договірна

сторона на своїй території надаватиме інвестиціям або доходам інвесторів іншої договірної сторони режим, не менш сприятливий ніж той, який вона надає інвестиціям чи доходам своїх власних інвесторів або інвестиціям чи доходам інвесторів будь-якої третьої держави, який з них є більш сприятливим для відповідного інвестора» [476]. Схожі за змістом положення наявні також в інших аналогічних міжнародно-правових угодах, серед яких: Угода між Україною та Словацькою Республікою про сприяння та взаємний захист інвестицій від 26 лютого 2007 року (ч. 1 ст. 3), Угода між Урядом України та Урядом Королівства Швеція про сприяння та взаємний захист інвестицій від 15 серпня 1995 року (ч. 1 ст. 3), Угода між Урядом України та Урядом Республіки Корея про сприяння та взаємний захист інвестицій від 16 грудня 1996 року (ч. 1, 2 ст. 3), Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Королівством Нідерландів від 14 липня 1994 року (ч. 1–5 ст. 3) та інші.

Національний режим іноземного інвестування застосовують і щодо іноземних приватних партнерів, які здійснюють в Україні державно-приватне партнерство (ст. 19 Закону України «Про державно-приватне партнерство»). Водночас законодавство та міжнародні договори України можуть передбачати окремі винятки з національного режиму іноземного інвестування [437, с. 73]. Згідно зі ст. 7 Закону «Про режим іноземного інвестування», пільговий режим інвестування в Україні може встановлюватися лише для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери й територій. Такими зонами, зокрема, можуть бути вільні економічні зони [368].

Крім територіального аспекту інвестування, важливим є предметний аспект, який визначає, у що саме здійснюється інвестиція [437]. Як зазначає В. Коссак, об'єкти права власності залежно від порядку їх придбання можна поділити на три групи: а) об'єкти права власності іноземного інвестора, до яких застосовують національний режим; б) об'єкти, щодо яких для іноземних

інвесторів можуть бути встановлені певні обмеження порівняно з національним режимом; в) об'єкти, на які не може поширюватися право власності іноземного інвестора [201, с. 108].

Так, законодавство України забороняє іноземне інвестування в:

- придбання земель сільськогосподарського призначення;
- придбання земель несільськогосподарського призначення, якщо такі ділянки розташовані за межами населених пунктів і не зайняті об'єктами нерухомого майна (ч. 5 ст. 22, ч. 2 ст. 81 Земельного кодексу України);
- ліси (ст. 13 Лісового кодексу України);
- судна, зареєстровані в Україні. Так, ст. 32 Кодексу торговельного мореплавства України обмежує коло власників морського судна, зареєстрованого в Україні, фізичними особами – громадянами України та юридичними особами, заснованими виключно українськими власниками. Також іноземним юридичним і фізичним особам та особам без громадянства заборонено створювати телерадіоорганізації, натомість фактично дозволено придбання такими особами часток у статутному капіталі телерадіоорганізацій (ст. 12 Закону України від 21 грудня 1993 року «Про телебачення і радіомовлення») [437, с. 75].

Цілком закономірним є те, що іноземні інвестори, так само, як будь-які інші фізичні та юридичні особи, не можуть інвестувати в придбання надр, водних та інших природних об'єктів, які перебувають у виключній власності народу України (ст. 13 Конституції України, ст. 4 Кодексу України про надра, ст. 6 Водного кодексу України), ставати власниками об'єктів, наведених у Переліку видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, затвердженому постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року № 2471-ХІІ [437, с. 76]. Так, до цього переліку належать: зброя, боєприпаси (крім мисливської, спортивної, певних видів пневматичної зброї, і боєприпасів до неї, що придбаються з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна

військова техніка, ракетно-космічні комплекси; вибухові речовини й засоби вибуху; всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва; бойові отруйні речовини; наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком тих, що отримуються громадянами за призначенням лікаря); протиградові установки; державні еталони одиниць фізичних величин; спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; спеціальні засоби й електрошокові пристрої, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів, револьверів і патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії [364].

Водночас ці обмеження не є спеціальними обмеженнями щодо іноземних інвесторів, оскільки стосуються так само й інших фізичних та юридичних осіб. Іноземні інвестори не можуть бути власниками деяких категорій землі. Крім того, законодавство передбачає певні обмеження щодо корпоративних прав іноземних інвесторів у суб'єктах господарювання, які займаються певними видами діяльності. Слід наголосити, що ці обмеження не перевищують за ступенем жорсткості обмеження щодо іноземних інвесторів, запроваджені в інших країнах [437, с. 77]. Наприклад, у США організаціям, що діють у сфері теле- чи радіомовлення, у яких частка іноземного інвестора перевищує 20 %, може бути відмовлено у видачі ліцензії, якщо федеральна комісія з питань комунікацій вирішить, що цього вимагають суспільні інтереси країни, іноземні інвестори не можуть володіти більш ніж 20 % власності в підприємствах, що діють у сфері супутникової передачі інформації. Перевезення вантажів повітряним транспортом можуть здійснювати лише авіакомпанії, 75 % акцій яких належать громадянам США. У Канаді закордонна власність у телекомунікаційних компаніях не може перевищувати 20 %. У Південній Кореї, зокрема, повністю заборонені іноземні інвестиції в прибережну ловлю риби, радіомовлення й телебачення, у Японії – у сільське господарство, лісову промисловість, виробництво шовку, водний і повітряний транспорт, в Індонезії – у рибну ловлю, деревообробну промисловість, транспорт, телебачення та

радіомовлення. Аналогічно в Індії заборонені іноземні інвестиції в сільське господарство та будівництво, у ЗМІ – істотно обмежені. Частка іноземної власності в індійському комерційному банку не може перевищувати 20 %, в індійській страховій компанії – 26 %, водночас дозволено здійснювати повний контроль щодо іноземного інвестора в компаніях у вугільній і нафтовій промисловості, готельному, ресторанному й туристичному бізнесі. У Польщі частка іноземного інвестора у компанії, що займається авіаперевезеннями або рибним промислом, не може перевищувати 49%, теле-, радіомовленням – 33%. Іноземний інвестор може володіти без отримання дозволів до 0,4 га землі у місті або до 1 га землі сільськогосподарського призначення. У Чехії обмеження щодо розміру частки іноземного інвестора встановлено стосовно підприємств, які діють у сферах телекомунікацій, нафтохімії та пивоваріння. В Угорщині придбання іноземцями земель сільськогосподарського призначення заборонене, а розмір земельної ділянки іншого призначення, яку може придбати іноземний інвестор, обмежено 0,6 га [437, с. 78–79].

Отже, обмеження, встановлені законодавством України щодо напрямів іноземного інвестування, суттєво не відрізняються від обмежень, яких зазнають іноземні інвестори в інших країнах.

Оскільки пріоритетне значення в Україні, як і в міжнародному інвестиційному просторі, мають ПІІ, то в межах цього національного режиму доцільно було б їм надавати одночасно й режим найбільшого сприяння [306, с. 74]. У міжнародній практиці важливе значення для підвищення ефективності інвестиційної діяльності з іноземним елементом має чітка класифікація законодавства стосовно рівня інвестиційної діяльності: міжнародні правові акти, національне законодавство, правові акти місцевого рівня (наприклад, адміністративно-територіальних одиниць).

У цьому контексті варта уваги практика Китаю, що вирізняється одним з найвищих у світі рівнів правового забезпечення інвестиційної діяльності. Так, розрізняють чотири блоки законодавства, що становлять основу функціонування та розвитку інвестиційного законодавства цієї країни: міжнародні договори й

угоди щодо іноземних інвестицій; конституційні норми, які дають право іноземним інвесторам здійснювати різноманітну інвестиційну діяльність, чітко визначають принципи її непорушності та гарантії; внутрішні спеціальні закони, що регулюють входження іноземного капіталу на внутрішній інвестиційний ринок і його безпечне, юридично забезпечене ходіння в ньому; правові акти місцевого значення, що застосовуються і мають обов'язкову силу лише на певній території. Поступальний розвиток економічних і соціальних відносин, постановка нових цілей, завдань – це об'єктивні явища, зокрема в інвестиційній сфері, що зачіпають інтереси іноземних інвесторів і резидентів України та впливають на відповідне національне законодавство, спонукаючи законодавця до гармонізації його з цими конкретними явищами [306, с. 75].

Автори більшості вітчизняних і зарубіжних досліджень констатують доцільність використання механізмів допуску іноземних інвесторів в економіку, визнаючи це ефективним засобом державного регулювання, зумовленим необхідністю забезпечення дієвого захисту економіки держави-реципієнта від негативного впливу й загроз неконтрольованого припливу іноземного капіталу. Аналіз зарубіжних практик засвідчує наявність різноманітних правил допуску іноземного інвестора в економіку держави-реципієнта [411, с. 56]. Причому власне процедуру допуску часто використовують як один з критеріїв класифікації адміністративно-правових режимів діяльності іноземних інвесторів і визначають як «сукупність правил, що регулюють порядок допуску іноземного інвестора на національний ринок, натомість режим діяльності – сукупність правил, які регулюють порядок здійснення інвестиційної діяльності та захисту інтересів іноземних інвесторів після того, як вони отримали доступ на місцеві ринки» [395, с. 62].

Слід зауважити, що протягом останніх двох десятиліть унаслідок посилення конкуренції за ПІІ умови допуску були суттєво лібералізовані. Такі режими, як повне блокування іноземних інвестицій, виявилися надто дорогими і вже не мають належної політичної та громадської підтримки. Водночас окремі держави-реципієнти як і раніше оцінюють цінність, вигоди й витрати вхідних

ПШ. Інші надають для ПШ відкритий доступ на ринок.

Існують різні підходи до диференціації допуску іноземних інвестицій в економіку держави-реципієнта залежно від рівня відкритості. Одними з найвідоміших є класифікації, запропоновані ЮНКТАД і Т. Поланом [411, с. 57]. Так, Т. Полан виокремив шість основних моделей допуску іноземних інвестицій в економіку держави-реципієнта [411, с. 58]:

- модель контролю інвестицій (the investment-control-model), що передбачає повний контроль процедури допуску країною-реципієнтом;

- модель «позитивного списку» (the positive-list-model), що дозволяє допуск іноземним інвесторам до тих сфер економічної діяльності, які позначені в спеціальному списку;

- модель регіональних транснаціональних корпорацій (the regional-MNE-model), що дозволяє допуск інвестиції зазначених корпорацій з метою стимулювання внутрішніх регіональних інвестицій та інших супутніх ефектів;

- модель взаємного національного збагачення (the mutual-national-treatment-model), що передбачає відкритий допуск внутрішніх регіональних інвестицій, за винятком інвестицій третіх країн (наприклад, Європейський Союз);

- модель «негативного списку» (the negative-list-model), що надає доступ будь-яким іноземним інвестиціям, за винятком сфер економічної діяльності, закритих для іноземних інвесторів і позначених у спеціальному переліку секторів економіки;

- модель відкритого допуску (the open-admission-model) [395].

У працях ЮНКТАД представлено дещо інакшу класифікацію підходів до допуску іноземних інвестицій, у межах якої виокремлено п'ять основних категорій або моделей:

- модель контролю інвестицій, що означена повним контролем органів державної влади за потоком вхідних іноземних інвестицій і їх впливом на економіку держави-реципієнта;

- модель селективної лібералізації (selective liberalization), що полягає в

наданні обмежених прав на допуск ПІ, тобто в дозволі допуску ПІ лише в ті сфери економічної діяльності, які зазначені в «позитивному списку», шляхом відповідних угод;

– модель регіональної індустріалізації, що передбачає надання повного права доступу іноземних інвестицій, на основі наявного національного режиму для інвесторів з країн-членів цього регіонального економічного інтеграційного об'єднання і лише з метою сприяння програми індустріалізації та модернізації;

– модель взаємного національного режиму, що полягає в наданні повного права допуску на основі національного режиму розгляду іноземних інвестицій для всіх фізичних та юридичних осіб, що займаються транскордонною підприємницькою діяльністю з боку країн-членів регіонального економічного інтеграційного об'єднання;

– модель «національний режим + режим найбільшого сприяння», що означена наданням повних прав допуску, заснованого на національному режимі або режимі найбільшого сприяння, за винятком допуску в галузі економіки, зазначені в «негативних» списках [584].

На практиці найбільш часто використовують першу модель допуску, хоча і в найрізноманітніших формах. Натомість останню модель дедалі частіше застосовують держави, які прагнуть встановити ліберальний режим для допуску в межах міжнародних регуляторів інвестиційної діяльності.

На підставі аналізу змісту цих моделей пропонуємо такі варіанти державної інвестиційної політики:

Варіант 1: для використання моделі контролю інвестицій необхідно забезпечити досить надійну й ефективну систему контролю «скринінгу» всіх вхідних іноземних інвестицій.

Варіант 2: для використання моделі селективної лібералізації слід на законодавчому рівні прийняти документи, що містять перелік галузей, відкритих для іноземних інвестицій (упорядкувати «позитивний список»).

Варіант 3: для того, щоб упровадити модель регіональної промислової індустріалізації, необхідно стимулювати створення регіональних

багатонаціональних підприємств шляхом формування наднаціональних форм організації бізнесу, спрямованих на заохочення економічного розвитку регіонального інтеграційного об'єднання.

Варіант 4: щоб надати повну лібералізацію допуску ПІІ на основі взаємного національного режиму, необхідно закріпити відповідні правові норми в законодавстві цих держав, спрямовані на реалізацію взаємних інтересів від регіональної інтеграції, але які не обов'язково спрямовані на всебічну лібералізацію.

Варіант 5: щоб використовувати модель «національний режим + режим найбільшого сприяння», слід відкрити доступ для інвесторів з договірних держав на основі вибору кращого з цих двох правових режимів, ураховуючи водночас «негативний список» певних видів діяльності, галузей економіки. Існування такого списку вказує на те, що деякі стратегічні галузі можуть бути виведені із загальних заходів щодо лібералізації.

Варіант 6: щоб застосувати комбінацію цих моделей, необхідно взяти до уваги те, що деякі з варіантів здаються несумісними або сумісними. Економічний ефект від цих гібридних моделей міг би запропонувати більш спеціалізовані варіанти, які можуть бути більш сумісними з набором переваг локації, якими користуються країни-реципієнти.

Усі ці варіанти зосереджені виключно на питанні допуску іноземних інвестицій, не враховують можливість реалізації органами державної влади політики, спрямованої, наприклад, на збільшення вигод, пов'язаних з ПІІ, а також зведення до мінімуму будь-яких негативних наслідків. Для оцінки стану державного регулювання ПІІ в Україні, на наш погляд, застосовна модель «негативного списку», що ґрунтується на виокремленні стратегічних або критично важливих галузей економіки [411, с. 59].

Проаналізувавши вітчизняні та зарубіжні джерела в частині допуску іноземних інвесторів на ринок держави-реципієнта, вказаний допуск можна визначити як сукупність законодавчо закріплених норм, що встановлюють загальні принципи, правила та процедури, включаючи зміст іноземних

інвестицій, вилучення стимулюючого й обмежувального характеру, урегулювання спорів, спрямовані на реалізацію можливості іноземного інвестора здійснювати інвестиції на території держави-реципієнта та формування відповідних контрольних механізмів відповідно до чинних заборон, обмежень, вимог та умов держави-реципієнта до здійснення іноземних інвестицій. Допуск ПІІ як одна з найважливіших складових національного правового режиму іноземного інвестора поступово стає особливим адміністративно-правовим режимом, що встановлює порядок регулювання, який виявляється в комплексі правових засобів, взаємопов'язаних дозволів, обмежень і заборон у сфері прямих іноземних інвестицій, що значною мірою регулюються нормами адміністративного права.

2.2. Адміністративні правовідносини у сфері інвестування

У сучасних умовах у зв'язку зі зміною змісту й масштабів фінансової діяльності держави виникає потреба в дослідженні питань, пов'язаних з особливостями адміністративних правовідносин у сфері інвестування. Згідно з правилами формальної логіки, якщо деяка властивість притаманна певному класу предметів, то вона буде притаманна будь-якому предмету або групі предметів цього класу. Тому найбільш раціональним підходом до дослідження адміністративних правовідносин у сфері інвестування є підхід, заснований на веденні дослідження від загального до приватного, тобто від юридичних відносин до адміністративних правовідносин, і потім до їх приватного вияву – інвестиційних правовідносин у сфері інвестиційної діяльності держави [35, с. 81].

У юридичній літературі питання про поняття правовідносин донині належить до найбільш дискусійних, адже це одна з центральних правових категорій, що виходить безпосередньо на філософський рівень аналізу. Так, у філософії правові відносини постають як один з різновидів суспільних відносин,

тому дослідження їх суспільної природи переважно полягає у виявленні ступеня відповідності сформованих у юриспруденції ознак правових відносин ознакам і властивостям суспільних відносин [35, с. 81].

У загальній теорії права та філософії права сутність поняття «правовідносини» зумовлена типом праворозуміння, оскільки «відсутність єдиного підходу до розуміння права неминуче тягне за собою різні уявлення про сутність правовідносин» [35, с. 81; 144, с. 207].

Представники природничо-правової школи (Г. Гроцій, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж-Ж. Руссо, П. Гольбах, О. Радищев та ін.) у своїх поглядах ґрунтувалися на існуванні двох систем права – природної та позитивної. У зв'язку з цим постає закономірне питання: стосовно якої системи права відносини буде розглянуто як правові? Вказана проблема не виникає, коли протиріччя між природним і позитивним правом немає, але коли позитивне право не збігається з природним, законослухняна поведінка одних суб'єктів спричиняє порушення природних прав іншими. У подібній ситуації відносини, які регламентовані законами держави, однак суперечать природному праву, стають правопорушеннями з точки зору теорії природного права, і навпаки, недотримання, а в низці випадків і явне порушення «протиправного» закону, представники школи природного права розглядають як правомірну поведінку, а отже, сприймають як правовідносини [35, с. 82].

У соціологічній юриспруденції правовідносинами визнають фактичні відносини з приводу взаємних прав та обов'язків [35, с. 82]. С. Муромцев стверджував, що правовідносинами стають фактичні відносини, якщо вони означені організованим (юридичним) захистом, тобто їх забезпечують уповноважені (владні) органи відповідно до встановленого порядку [272, с. 72]. Представники цієї школи права (Є. Еріх, Г. Кантрович, Ф. Жені, Р. Панд, К. Левеллін, Ф. Франк та ін.) зазначають, що суспільне ставлення нерідко набуває об'єктивно правового характеру задовго до визнання його таким з боку держави [35, с. 82].

Для представників нормативізму (Г. Кельзена, Р. Штаммлера, П. І.

Новгородцева) правовідносини – це відносини між індивідами та колективами людей, урегульовані чинним правом. Надалі доцільно спиратися на розуміння правовідносини, сформоване в межах цієї концепції. Адже ні природно-правове, ні соціологічне розуміння права не має обов'язкової сили, а отже, не тягне юридичних наслідків, якщо воно не визнане державою [35, с. 82].

Питання правових відносин завжди викликало інтерес і численні дискусії в юридичній науці. Можна з упевненістю констатувати, що проблема правових відносин є ключовою в загальній теорії права. У довідкових юридичних виданнях правовідносини визначено як урегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав та обов'язків [169, с. 46]. Правові відносини – індивідуалізовані відносини, тобто відношення між окремими особами (громадянами, організаціями, державними органами та громадянами тощо), пов'язаними між собою правами та обов'язками, що визначають забезпечену законом міру можливої та належної поведінки [169; 546, с. 2478].

Таким чином, правові відносини – це відносини, які пов'язані з правом і реалізуються на підставі права. Вони виникають разом з природними правами та обов'язками, а з появою держави найважливіші з них отримують законодавче оформлення. Якщо проаналізувати сутнісні аспекти правовідносин, представлені теоретиками права й держави, можна виокремити такі його ознаки: це – відносини між людьми, пов'язані з їх діяльністю і поведінкою; це – «законовідношення», адже виникають зазвичай унаслідок впливу норми права на поведінку людей; це – відносини, засновані на зв'язку між людьми, що виникають за допомогою суб'єктивних прав та юридичних обов'язків; це – вольові відносини, оскільки для їх виникнення необхідна воля учасників; ці відносини завжди охороняються державою [169, с. 46].

Наведені риси правовідносин притаманні суспільним відносинам, урегульованим нормами права, що стосуються будь-яких галузей правової системи і сфер законодавства. Звідси випливає, що окреслені вище риси правовідносин властиві також й адміністративно-правовим відносинам.

Адміністративно-правові відносини тісно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, а оскільки адміністративно-правові норми регулюють суспільні відносини, які виникають, змінюються і припиняються у сфері діяльності виконавчої влади (державного управління), то вони мають публічний характер та пов'язані зі здійсненням суб'єктами публічної влади їх владних повноважень, передусім під час здійснення виконавчої та розпорядчої діяльності. Отже, ці відносини виникають, змінюються або припиняються лише на підставі адміністративно-правових норм, які зумовлюють ці відносини й реалізуються через них [169, с. 47].

Адміністративно-правові відносини мають вольовий характер, адже управління в них завжди передбачає підпорядкування волі учасників спільної діяльності єдиної керівної волі. Адміністративно-правові відносини – це відносини «влади – підпорядкування». У таких відносинах зазвичай відсутня рівність сторін, оскільки вони виявляються здебільшого у вертикальній площині, у якій існують субординаційні відносини та чітка підконтрольність нижчих органів вищим. Такі відносини називають вертикальними адміністративно-правовими відносинами. Однак дещо хибним видається підхід, що зводить адміністративно-правові відносини лише до рівня підпорядковано-примусових відносин. Науці адміністративного права відомі також відносини, що ґрунтуються на узгодженні, координації, домовленості тощо, тобто такі адміністративно-правові відносини, які виникають між суб'єктами управлінських відносин, які не перебувають в організаційній підпорядкованості один в одного. Такі відносини, хоч їх масштаб і значно менше «підрядних», існують у горизонтальній площині та мають назву горизонтальних адміністративно-правових відносин. Розглянуті правовідносини не були б такими, якби вони не охоронялися державою за допомогою адміністративної відповідальності. Схарактеризувавши основні риси та визначивши місце адміністративно-правових відносин у системі правовідносин, перейдемо до визначення їх понять. Слід зауважити, що практично всі вчені-адміністративісти досліджували питання про адміністративно-правові відносини як ключові, такі,

всередині яких виникають, існують, видозмінюються та припиняються різноманітні взаємини та зв'язки у сфері адміністративного права [169, с. 47].

Аналізуючи поняття адміністративно-правових відносин, В. М. Столбовий називає їх такими правовідносинами, які ґрунтуються на нормах адміністративного права [448, с. 20]. І. П. Голосніченко зазначає, що адміністративно-правові відносини є системою прав та обов'язків органів державної виконавчої влади, посадових осіб і службовців, громадян та інших суб'єктів [100, с. 9].

Водночас Л. В. Коваль зауважує, що предметом адміністративного права є суспільні відносини, які виникають у межах здійснення державного управління [180, с. 6]. О. М. Якуба переконує, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини, у яких одна зі сторін наділена правом вимагати від іншої сторони в процесі виконавчої та розпорядчої діяльності дотримання поведінки, вказаної в адміністративно-правовій нормі [548, с. 53].

Подібні визначення пропонують й інші науковці, які адміністративно-правовими відносинами вважають суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких є носіями прав та обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [16, с. 57; 59, с. 49].

Більш розгорнутим є визначення поняття «адміністративно-правові відносини», яке запропонував А. В. Макаренко. На думку вченого, це – урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, у яких їхні сторони (суб'єкти) взаємопов'язані й взаємодіють шляхом реалізації суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених та гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [244, с. 44].

У своєму монографічному дослідженні О. А. Харитонova зазначає, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані адміністративно-правовою нормою суспільні відносини, що формуються в галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників або всі учасники яких є носіями владних повноважень, а також суб'єктивних прав та

юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави [517, с. 161].

Варте уваги також визначення адміністративно-правових відносин, яке пропонує Е. О. Шевченко. Зокрема, науковець тлумачить їх як урегульовані адміністративно-правовими нормами на засадах «влада – підпорядкування» взаємовідносини (взаємозв'язки), що виникають у сфері публічного (державного й самоврядного) управління, між органами державного управління та іншими суб'єктами адміністративного права з реалізації їхніх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що здійснюються в особливому правовому режимі забезпечення їх законності з боку держави [537, с. 1119].

На нашу думку, слухним є твердження В. К. Колпакова стосовно того, що поняття адміністративно-правових відносин стає дедалі ширшим і сягає за межі державного управління. Про це передусім свідчить їх висвітлення в навчальній літературі [189, с. 101].

Натомість Т. О. Коломоєць адміністративно-правові відносини розглядає як суспільні відносини, урегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами та обов'язками у сфері забезпечення органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб [188, с. 43–44].

У наукових джерелах зарубіжних авторів адміністративно-правовими відносинами визнано: 1) урегульовані адміністративно-правовою нормою управлінські суспільні відносини, у яких сторони є носіями взаємних обов'язків і прав, встановлених та гарантованих адміністративно-правовою нормою [21, с. 51]; 2) урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які формуються у сфері діяльності виконавчої влади [38, с. 46]; 3) урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що формуються у сфері управління [445, с. 406]; 4) різновид правовідносин, тобто суспільних відносин, урегульованих нормами права [36, с. 121; 95, с. 46].

Отже, на підставі наведених тлумачень адміністративних правовідносин, а також урахуваючи правову сутність останніх, можна сформулювати таке визначення: *адміністративно-правові відносини* – це врегульовані

адміністративно-правовою нормою, що охороняється адміністративною відповідальністю, управлінські відносини, учасники яких, виявляючи волевиявлення, перебувають у відповідному взаємозв'язку завдяки юридичним правам та обов'язкам і вирішують адміністративні спори як у судовому, так і в позасудовому порядку [489, с. 127].

Також варто зважати на те, що адміністративно-правові відносини мають певну структуру, яку становлять суб'єкти, об'єкти, нормативний зміст [178, с. 29; 244, с. 45; 445, с. 15; 517, с. 74], юридичні факти [16, с. 57; 59, с. 50].

На нашу думку, *адміністративно-правові відносини у сфері інвестування* – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які формуються у сфері інвестування, коли один із суб'єктів інвестиційної діяльності або всі вони є носіями владних повноважень і перебувають під захистом (охороною) держави.

Адміністративно-правові відносини охоплюють такі елементи: генетичний, формальний і функціональний. Кожен з них має індивідуальні особливості, які виявляються через взаємодію, реалізацію за допомогою певних способів, зв'язків з метою реалізації прав та обов'язків учасників відносин [440, с. 71].

Вказані елементи й особливості адміністративно-правових відносин впливають на формування загальних рис, які притаманні всім правовідносинам. Зокрема, це стосується:

- урегульованості суспільних відносин нормами права;
- наявності вольового впливу норм права на суспільні відносини;
- наявності суб'єктивних прав та юридичних обов'язків для учасників правовідносин.

З огляду на зазначене вище, можна виокремити такі основні ознаки адміністративно-правових відносин у сфері інвестування:

- права та обов'язки сторін пов'язані з виконавчою і розпорядчою діяльністю держави та місцевого самоврядування;
- в адміністративно-правових відносинах однією зі сторін завжди є суб'єкт

адміністративної влади;

- порушення адміністративно-правової норми у сфері інвестування спричиняє відповідальність порушника перед державою;

- адміністративно-правові відносини є владними відносинами, сформованими на засадах «влада – підпорядкування»;

- адміністративно-правові відносини у сфері інвестування за своєю сутністю є різновидом організаційних відносин, які відображають публічно-правовий і державний інтерес, що виникає за ініціативою будь-якого учасника цих відносин;

- спори, що виникають у разі порушення адміністративно-правових відносин у сфері інвестування, вирішуються в адміністративному та судовому порядку;

- наявність конкретного суспільного зв'язку у сфері інвестування врегульовано адміністративно-правовою нормою;

- до учасників адміністративно-правових відносин за потреби можуть застосовувати державний примус;

- відносини виникають на підставі адміністративно-правових норм;

- реалізація адміністративно-правових відносин між суб'єктами здійснюється на вольовій основі, свідомо та цілеспрямовано.

З-поміж науковців відсутня одностайність щодо поняття і сутності інвестиційних правовідносин. Зазначене поняття є економіко-правовим і має складну юридичну природу. На підставі аналізу наукової літератури з цього питання можна виокремити два підходи до визначення їх сутності: широкий (комплексний) і вузький.

Правове регулювання інвестиційних відносин складається з двох частин:

- 1) національно-правове: публічно-правове (норми конституційного, адміністративного права) та приватноправове (норми цивільного права);

- 2) міжнародно-правове: публічно-правове (норми міжнародного публічного права, точніше його інституту – міжнародного економічного права) та приватноправове (норми міжнародного приватного права) [122, с. 107].

У зв'язку з цим, рух капіталу (внутрішніх інвестицій) певної держави регулюється правовими нормами цієї держави (національно-правове регулювання, внутрішнє інвестиційне законодавство). Натомість рух капіталу (зовнішніх інвестицій, іноземних інвестицій) поза межами однієї держави регулюється як нормами міжнародного публічного права, так і нормами міжнародного приватного права. З огляду на це, можна констатувати, що міжнародно-правове регулювання інвестиційних відносин здійснюється за допомогою правових норм як міжнародного публічного права, так і міжнародного приватного.

У контексті вузького підходу інвестиційні правовідносини можуть бути ототожені або лише з публічними, або з приватними правовідносинами. Є. А. Горохов розглядає інвестиційні правовідносини з позиції публічного права, вважаючи їх однією з форм (видів) фінансових відносин, які означені змішаною, майново-організаційною сутністю [103, с. 20]. О. Ю. Грачова та Д. М. Щокін зазначають, що публічні інвестиційні відносини є предметом правового регулювання фінансового права [109, с. 766].

Варто також визначити, що є тотожними поняття «об'єкт інвестицій», «об'єкт інвестиційних правовідносин», «об'єкт інвестиційної діяльності». Обстоюючи позицію, відповідно до якої інвестиційні відносини – це передусім відносини власників, ми переконані, що *інвестиційні правовідносини* становлять урегульовані нормами права взаємовідносини учасників (суб'єктів) з приводу передачі та прийняття інвестиційних цінностей у різних її видах переважно з метою вилучення матеріальної вигоди.

У межах широкого (комплексного) підходу інвестиційні правовідносини становлять сукупність публічно-правових і приватноправових відносин, що виникають у сфері інвестиційної діяльності. З цього приводу Ф. В. Маркелов зазначає, що інвестиційні відносини можна одночасно характеризувати як з приватноправових, так і з публічно-правових позицій. Предметом цивільного права є суспільні економічні відносини, пов'язані з вкладенням капіталу, у яких беруть участь лише приватні господарюючі суб'єкти. Водночас публічними

ознаками інвестиційних відносин він вважає:

- участь у них публічно-правових утворень, які, з одного боку, встановлюють «правила поведінки» для учасників інвестиційних відносин, а з іншого – самі є активними їх учасниками;
- використання бюджетів різних рівнів бюджетної системи;
- зв'язок інвестиційних відносин з оподаткуванням;
- зв'язок інвестиційних відносин з розвитком грошової системи держави та вдосконаленням механізмів кредитування (руху позичкового капіталу);
- набуття спеціального статусу інвестора, пов'язаного з додатковими правами та гарантіями, більш пільговим режимом господарської діяльності, лише в галузях публічного права [253, с. 32].

Розглядаючи інвестиційне право як комплексну галузь права, що охоплює публічно-правові та приватноправові засади, В. Гуцин й О. Овчинников визначають інвестиційні правовідносини як урегульовані нормами інвестиційного права суспільні відносини, що виникають з приводу залучення, використання, контролювання інвестицій і здійснюваної інвестиційної діяльності, а також відносини, пов'язані з відповідальністю інвесторів за дії, що суперечать законодавству, учасники яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [122, с. 133].

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що інвестиційні правовідносини слід розглядати в межах широкого підходу, який дозволить урівноважити публічно-правову та приватноправову складові інституту правового регулювання інвестиційної діяльності держави. На підставі комплексного підходу можна виокремити три групи інвестиційних правовідносин:

- інвестиційні правовідносини, що виникають у межах здійснення інвестиційної діяльності фізичними та юридичними особами, тобто приватні інвестиції;
- інвестиційні правовідносини, що виникають у межах здійснення інвестиційної діяльності державою та муніципальними утвореннями, тобто

публічні інвестиції;

– інвестиційні правовідносини, пов'язані зі створенням сприятливих умов для розвитку інвестиційної діяльності.

Виокремлення цих груп правовідносин дає змогу розмежувати сфери публічно- правового й приватноправового регулювання. Так, перша група інвестиційних відносин переважно є предметом правового регулювання цивільного права, друга – предметом фінансового права, а третя – предметом фінансового, адміністративного та міжнародного права.

У широкому значенні інвестиційні правовідносини – це сукупність правових норм публічно-правового та приватноправового характеру, що регулюють інвестиційні відносини, які виникають у межах здійснення інвестиційної діяльності як на національному, так і міжнародному рівні.

Звідси випливає, що в інвестиційних правовідносинах важливою є динаміка – без прагнення до здійснення інвестиційної діяльності не виникнуть і відповідні інвестиційні правовідносини, а отже, вони опосередковують правове регулювання інвестиційної діяльності. Тому можна констатувати, що особливістю інвестиційних правовідносин є комплексний характер їхніх норм, які зібрані воедино та представляють різні галузі права [416, с. 177].

З огляду на зазначене вище, можна стверджувати, що *інвестиційні правовідносини у сфері інвестиційної діяльності* – це врегульовані нормами фінансового й адміністративного права суспільні відносини, що мають владно-майновий характер і формуються в процесі планомірного розподілу та вкладення публічних інвестицій у діяльність іншого публічно-правового утворення або приватної особи з метою отримання прибутку (доходу) та досягнення іншого корисного соціального й екологічного ефекту.

З метою виявлення сутності фінансово-інвестиційних правовідносин у сфері інвестиційної діяльності держави та їх класифікації необхідно розглянути структуру цих правовідносин, тобто їх внутрішню будову та взаємозв'язок елементів. *Структуру інвестиційних правовідносин* утворюють такі *три елементи*: суб'єкти правовідносин, об'єкти правовідносин, юридичний зміст

правовідносин, тобто суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

У загальній теорії права питання про об'єкт правовідносин є дискусійним. У зв'язку з цим думки вчених можна згрупувати в кілька основних напрямів. Спочатку в юридичній науці сформувалися моністична та плюралістична доктрини. Прихильники першої вважали, що об'єкт становить явище, яке належить або лише до світу матеріальних речей, або до поведінки людей. Представники другої доктрини поняттям «об'єкт» позначали і майно, і поведінку людей, а іноді й інші категорії. Дещо інакшою є концепція С. Ф. Кечекяна, який обстоює множинність об'єктів, проте в контексті не правовідносин, а права [175, с. 137].

У фінансово-правовій літературі об'єкт фінансових правовідносин розглядають як з моністичної, так і з плюралістичної точок зору. Згідно з першою позицією, об'єкт фінансових правовідносин становить різноманітні матеріальні (наприклад, грошові кошти у вигляді доходів бюджетів) та нематеріальні (наприклад, публічний правопорядок у фінансовій сфері) блага, з приводу яких суб'єкти вступають у фінансові правовідносини. З плюралістичної позиції йдеться про все те, на що спрямована поведінка учасників фінансових правовідносин та що детерміноване їх інтересами в межах належних їм суб'єктивних прав й обов'язків.

На думку М. В. Карасьової, об'єкти фінансових правовідносин можна розподілити на зафіксовані (випливають з аналізу фінансово-правових норм) і незафіксовані (їх виокремлюють у процесі наукової абстракції). Водночас зафіксовані об'єкти фінансових правовідносин поділяють на дві групи: 1) фінансові ресурси держави; 2) закони (постанови), планові акти та їх проекти. До незафіксованих об'єктів фінансових правовідносин належать: державний фінансовий контроль, діяльність з приводу встановлення казенному підприємству порядку розподілу прибутку тощо [170, с. 136].

Підтримуючи загалом концепцію М. В. Карасьової про зафіксовані та незафіксовані об'єкти фінансових правовідносин, адаптуємо її до інвестиційних правовідносин у сфері інвестиційної діяльності. Так, до об'єктів зазначених

правовідносин можна віднести: 1) державні інвестиції; 2) бюджетні кредити; 3) міжбюджетні трансферти; 4) кошти інвестиційних фондів та інвестиційних компаній; 5) кошти резервного фонду Кабінету Міністрів України та стабілізаційного фонду; 6) кошти пенсійних накопичень, що знаходяться в Пенсійному фонді України та підлягають інвестуванню; 7) адресну інвестиційну програму; 8) цільову програму; 9) перелік будівництв та об'єктів для державних потреб; 10) діяльність щодо здійснення фінансового контролю за додержанням законності й доцільності дій у галузі державного інвестування тощо.

Сутність такого структурного елемента інвестиційних правовідносин, як суб'єкт, буде деталізовано в підрозділах 3.2 та 3.3 розділу 3 цього дослідження.

Наступним елементом правовідносин у цій сфері є його зміст. Донині погляди теоретиків права з питання про зміст правовідносин зійшлися на тому, що в будь-яких правовідносинах можна досить умовно виокремити матеріальний (фактичний), вольовий та юридичний зміст. Що стосується першого, то це фактичне життєве ставлення, на якому ґрунтуються правовідносини та з якого власне вони виникають. Матеріальний зміст інвестиційних правовідносин становлять інвестиційні відносини у сфері інвестиційної діяльності, у результаті яких держава виконує роль інвестора. Причому, як слушно зауважено в наукових джерелах, «під час урегулювання їх правом вони не втрачають свого фактичного змісту, а лише видозмінюються, набуваючи нових додаткових властивостей» [288, с. 509].

Вольовий зміст інвестиційних правовідносин у сфері державного інвестування становить воля держави, спрямована на розроблення механізму фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності держави з метою підвищення ефективності інвестування. Причому, згідно зі слушним зауваженням О. С. Іоффе та М. Д. Шаргородського, «вольовий зміст правовідносин слід розглядати не з точки зору суб'єктивної волі його учасників, а з позиції об'єктивної волі, волі держави, вираженої в юридичних нормах, на основі яких правові відносини встановлюються» [160, с. 218].

Юридичним змістом вважають суб'єктивні права й обов'язки учасників

правовідносин. У цьому контексті І. О. Ільїн переконує, що «відносини є правовідносинами лише настільки, наскільки вони означені правовими повноваженнями, заборонами й обов'язками, що належать різним суб'єктам прав» [158, с. 72]. Інвестиційні правовідносини в цьому контексті не становлять виняток. Їх юридичний зміст також визначається правами й обов'язками його учасників, у яких розкриваються їх можливості та межі активності.

М. В. Карасьова зазначає, що права та обов'язки суб'єктів фінансових правовідносин (зокрема їх різновиду – інвестиційних) залежать від того, до якого виду правовідносин вони належать – до регулятивного чи охоронного, які різняться за змістом суб'єктивних прав та обов'язків, а також співвідношенням між собою. Причому зміст регулятивних фінансових правовідносин значною мірою залежить від типу правовідносин (активний чи пасивний) [170, с. 207].

Аналіз українського законодавства дозволяє віднести інвестиційні правовідносини у сфері інвестиційної діяльності до регулятивних правовідносин активного типу. Структура останнього означена тим, що поведінці зобов'язаної особи в таких правовідносинах протистоїть право вимоги уповноваженої особи, яка здебільшого одночасно є і обов'язком, тобто правовідносини такого типу працюють «через активну поведінку зобов'язаної особи, а суб'єктивне право виявляється через правомочність – вимогу належної поведінки від зобов'язаного суб'єкта» [170, с. 210].

Так, згідно із Законом України «Про Державний бюджет України», на відповідний фінансовий рік і плановий період стороною, зобов'язаною виділяти бюджетні призначення (кошти) з бюджету на фінансування та реалізацію інвестиційних проєктів, є Україна в особі її уповноважених органів. Відповідно, у цих інвестиційних правовідносинах стороною, що має суб'єктивне право вимагати виділення цих коштів, є державні міністерства, державні департаменти, державні служби й інші органи виконавчої влади України, а також органи місцевого самоврядування. Для всіх цих органів суб'єктивне право вимагати виділення передбачених законом про бюджет на відповідний фінансовий рік та плановий період державних інвестицій є головною гарантією

виконання їх завдань і функцій. Оскільки виконання завдань та функцій, що стоять перед будь-яким міністерством, департаментом, службою та іншим органом виконавчої влади України, є його обов'язком, реалізація зазначеного вище суб'єктивного права не може залежати від розсуду цих суб'єктів права, а фактично є їх обов'язком. Так, Н. І. Хімічева слушно зауважує, що «участь державних органів у фінансових правовідносинах з певною компетенцією передбачає необхідність здійснення належних їм прав та обов'язків у галузі фінансів» [520, с. 82]. Отже, в інвестиційних правовідносинах у сфері інвестиційної діяльності з приводу державних інвестицій з бюджету суб'єктивне право вимоги, що належить відповідним державним міністерствам, департаментам, службам та іншим органам виконавчої влади, можна схарактеризувати як «право-обов'язок».

Однак це не означає, що в інвестиційних правовідносинах суб'єкти не можуть виявляти волю до реалізації деяких своїх прав. Так, наприклад, права публічних утворень щодо розміщення бюджетних коштів на банківських депозитах; передачі їх у довірче управління; надання бюджетних інвестицій юридичним особам, які не є державними установами й унітарними підприємствами; бюджетних асигнувань до статутних капіталів міжнародних фінансових організацій та ін., не є одночасно їх обов'язком. Зазначені права реалізуються публічно-правовими утвореннями самостійно, за власним розсудом з метою забезпечення найбільш ефективного виконання поставленого перед ними законом завдання.

Інвестиційні правовідносини у сфері державного інвестування виникають, змінюються і припиняються за наявності певних умов, передбачених нормами фінансового права. Такими умовами є «юридичні факти, тобто конкретні соціальні обставини, які викликають відповідно до норм права настання певних правових наслідків, виникнення, зміну або припинення правовідносин» [161, с. 10]. Основною функцією юридичних фактів є переведення реальних життєвих процесів у форму правовідносин.

Юридичні факти за ознакою їх ставлення до волі суб'єктів поділяться на

дії та події. Дії – це такі юридичні факти, які відбуваються з волі людей, становлять волевиявлення. Події – це факти, що відбуваються не з волі людей, але тягнуть, відповідно до закону, відомі юридичні обов'язки та правомочності для відповідних осіб. Юридичні факти – дії поділяються за характером їх відносин до приписів правових норм на правомірні та неправомірні. До складу правомірних дій входять юридичні акти-дії, що мають на меті породити юридичні наслідки, та юридичні вчинки-дії, що призводять до юридичних наслідків незалежно від намірів особи. Неправомірними вважають дії, що порушують приписи правових норм (злочини, адміністративні й цивільні правопорушення, дисциплінарні проступки).

Чільне місце в системі правомірних юридичних дій у фінансовому праві посідають юридичні акти, які можна розподілити на дві групи – односторонні та двосторонні. Якщо перші тягнуть за собою правові наслідки незалежно від волі інших осіб, то останні передбачають наявність угоди між двома суб'єктами. Причому важливо, щоб воля обох сторін була виражена в єдиному акті, що породжує одні й ті самі наслідки.

Інвестиційні правовідносини у сфері державного інвестування переважно виникають, змінюються та припиняються на основі двостороннього акта – державного договору (угоди), укладеного між суб'єктами інвестиційної діяльності (ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність») [355]. Як приклад можна привести вкладення бюджетних інвестицій в об'єкти капітального будівництва державної власності України за рахунок коштів державного бюджету, яке здійснюється на підставі державного договору (угоди) між державним замовником і генеральним підрядником на виконання підрядних робіт для державних потреб з будівництва об'єктів, включених до переліку будівництв та об'єктів державних потреб. В інших випадках може знадобитися укладення двох і більше інвестиційних договорів на реалізацію державних інвестицій. Відповідно до ст. 23, 117 Бюджетного кодексу України (далі – БК України), для виникнення інвестиційних правовідносин у галузі реалізації бюджетних інвестицій в об'єкти капітального будівництва державної власності

України за рахунок бюджетних асигнувань спеціального чи інвестиційного фонду необхідним є укладення трьох договорів – інвестиційної угоди або концесійної угоди між відповідальним виконавцем інвестиційного проєкту й інвесторами; угоди на будівництво об'єктів для державних потреб та інших договорів на виконання робіт, нерозривно пов'язаних зі створенням об'єктів капітального будівництва [73].

Розмірковуючи про договір як юридичний факт виникнення інвестиційних правовідносин, слід зазначити, що це не применшує їх владно-майнового характеру, адже укладенню будь-якого інвестиційного договору в зазначеній сфері діяльності передують прийняття владним суб'єктом індивідуального акта правового регулювання у сфері фінансів. У зв'язку з цим слід говорити не про окремі юридичні факти, що породжують інвестиційні правовідносини, а про їх сукупність (систему), тобто про фактичний склад, де інвестиційний договір буде заключною ланкою (елементом) у цій системі юридичних фактів, що приводить у дію весь механізм фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності. Договору належить службова роль стосовно індивідуального акта правового регулювання. Він конкретизує його, тобто визначає права, обов'язки та відповідальність сторін державного інвестування, з метою врахування державних і приватних інтересів, а також визначення їх комерційних та некомерційних ризиків. Так, укладанню державних договорів на виконання робіт з будівництва об'єктів для державних потреб передують прийняття, наприклад, постанови Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 року № 406 «Про затвердження переліку будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію», згідно з якою спрощено процедуру отримання дозвільних документів на виконання робіт технічно нескладних об'єктів будівництва [344], чи наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 6 листопада 2017 року № 289 «Про затвердження Переліку об'єктів будівництва, для проектування яких містобудівні умови та обмеження не надаються» щодо нового будівництва

та реконструкції об'єктів загальновійськового і спеціального призначення безпосередньо на території діючих військових частин (підрозділів), установ, організацій Збройних Сил України; будівництва лінійно-кабельних споруд телекомунікацій згідно з містобудівною документацією; будівництва лінійних інженерних магістралей, мереж та споруд за межами населених пунктів; об'єктів систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій і оповіщення населення на потенційно небезпечних об'єктах та об'єктах підвищеної небезпеки; дообладнання будівель існуючих підприємств приймально-передавальними пристроями та технічними засобами телекомунікацій супутникового, радіорелейного, рухомого (мобільного) зв'язку, вузлами доступу до загальних інформаційних мереж, спеціальними системами захисту інформації та дообладнання і модернізація автоматичних систем управління технологічними процесами та засобами обліку без зміни зовнішніх геометричних параметрів тощо [345].

До правомірних юридичних фактів, з якими пов'язують рух інвестиційних правовідносин, належать і такі правомірні дії, як юридичні вчинки. Вони зумовлюють юридичні наслідки незалежно від намірів особи. Наприклад, факт отримання прибутку державним унітарним підприємством за рахунок його участі в статутному капіталі комерційної організації є юридичним фактом виникнення інвестиційних правовідносин щодо перерахування частини зазначеного прибутку до відповідного бюджету публічно-правового утворення.

Юридичними фактами, що породжують правові наслідки у сфері інвестиційної діяльності, можуть слугувати й неправомірні дії. У теорії права неправомірні дії як юридичні факти класифікують на правопорушення та об'єктивно-протиправні дії (правові аномалії), які «мають суто зовнішній характер, викликані незнанням законодавства, суперечливістю окремих норм тощо» [418, с. 39]. Однак чільне місце з-поміж неправомірних дій посідають правопорушення, тобто винні, протиправні дії (бездіяльність) особи, які заподіюють шкоду суспільству, державі й окремим особам [233, с. 18].

На сьогодні в юридичній літературі самостійним видом правопорушень

вважають фінансове правопорушення, тобто «суспільно шкідливе, винне, протиправне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що порушує врегульований правовими нормами порядок формування, розподілу та використання публічних фондів коштів, за яке законодавством встановлено юридичну відповідальність» [511, с. 116]. Саме цей вид правопорушення слід розглядати як юридичний факт виникнення інвестиційних правовідносин. Серед них можна виокремити: порушення порядку або термінів подання, розгляду й затвердження кошторисів та інших документів, які застосовують у процесі виконання бюджету, затвердження в кошторисах показників, не підтверджених розрахунками й економічними обґрунтуваннями (п. 16 ст. 117 БК України); взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України (п. 20 ст. 117 БК України); нецільове використання бюджетних коштів (п. 24 ст. 117 БК України); надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету з порушенням вимог цього Кодексу та/або встановлених умов кредитування бюджету (п. 26 ст. 117 БК України) та інші випадки порушення бюджетного законодавства учасником бюджетного процесу.

Юридичними фактами, що викликають рух інвестиційних правовідносин у такому фінансово-правовому інституті, як інвестиційна діяльність, можуть бути й події. Ними можуть бути або стихійні лиха, або запровадження надзвичайного стану.

На підставі викладеного вище можна дійти висновку, згідно з яким інвестиційні правовідносини у сфері інвестиційної діяльності виникають, змінюються і припиняються на підставі численних юридичних фактів, що в комплексі утворюють фактичний склад, обов'язковими елементами якого є інвестиційний договір та індивідуальний акт правового регулювання у сфері фінансів. Причому для виникнення інвестиційних правовідносин ці юридичні факти мають не лише одночасно існувати, а й обов'язково витримати визначений порядок їх накопичення у фактичному складі, тобто прийняття індивідуального акта правового регулювання у сфері фінансів завжди в часі

передусь укладанню інвестиційного договору (спочатку – акт, потім – договір), який згодом конкретизує акт, визначаючи права, обов'язки та відповідальність сторін державного інвестування, з метою обліку інтересів держави і приватних осіб, а також поділу між ними інвестиційних ризиків.

Фінансово-інвестиційні правовідносини у сфері інвестиційної діяльності можна класифікувати на підставі різних критеріїв.

Аналізуючи податкові правовідносини, М. П. Кучерявенко виокремлює такі податкові правовідносини залежно від участі в реалізації функцій права: 1) загальнорегулятивні (спрямовані на закріплення кола суб'єктів податкового права, їх загального юридичного статусу); 2) конкретно-регулятивні (спрямовані на закріплення конкретної поведінки суб'єктів); 3) комплексні (виникають на стику загальнорегулятивних і конкретно-регулятивних відносин); 4) охоронні (спрямовані на реалізацію заходів державно-примусового характеру) [222, с. 90; 329]. Водночас М. М. Бліхар, урахувавши особливості оподаткування у сфері інвестиційної діяльності, специфічними рисами податково-інвестиційних правовідносин вважає: а) їхню сферу (інвестиційну діяльність) – діяльність суб'єктів господарської діяльності, держави чи органу місцевого самоврядування, інших суб'єктів щодо інвестування; б) характер цієї діяльності, тобто комплексну діяльність, яка складається з різноманітних дій, виконуваних на різних стадіях інвестиційного процесу; в) реагування цих правовідносин на інвестиції як майнові цінності, що становлять внесок інвестора, та на інвестування як сукупність операцій, пов'язаних з рухом капіталу [51, с. 219; 329].

Отже, залежно від основних функцій права інвестиційні правовідносини поділяють на регулятивні й охоронні.

Регулятивні інвестиційні правовідносини формуються на підставі правомірної поведінки сторін. Вони слугують засобом упорядкування, закріплення та розвитку інвестиційних відносин. З огляду на те, що інвестиційна діяльність держави як інститут права покликана регулювати певну групу економічних відносин, основна маса інвестиційних правовідносин має характер

регулятивних.

Охоронні інвестиційні правовідносини виникають з протиправних дій, пов'язаних із застосуванням державного примусу. Вони виконують допоміжну роль стосовно регулятивних, тому в системі інвестиційних правовідносин є похідними від регулятивних і їх питома вага відносно незначна.

Залежно від ступеня конкретизації та суб'єктного складу виокремлюють абсолютні, відносні й загальнорегулятивні правовідносини. Інвестиційні правовідносини у сфері інвестування є переважно відносними правовідносинами, у яких завжди чітко визначені дві сторони – інвестор та організатор інвестування.

З огляду на характер обов'язків інвестиційні правовідносини у сфері інвестиційної діяльності можуть бути активними та пасивними. В активних обов'язок полягає в необхідності вчинити певні дії на користь уповноваженого; у пасивних, навпаки, він зводиться до утримання від небажаної для контрагента поведінки. Інвестування переважно охоплює правовідносини активного типу, оскільки на інвестора завжди покладається обов'язок щодо надання інвестицій організатору інвестування, а на останнього – обов'язок їх ефективної реалізації.

Залежно від співвідношення правового статусу суб'єктів інвестиційні правовідносини у сфері інвестування поділяються на вертикальні та горизонтальні. Вертикальні інвестиційні правовідносини ґрунтуються на владному підпорядкуванні однією сторони правовідносин іншою. Вони передбачають субординацію учасників, де в пануючого суб'єкта існує право вимоги, а в іншій сторони – обов'язок підпорядкування. Публічно-правовий характер інвестиційних правовідносин у сфері інвестування обумовлює вертикальність переважної більшості інвестиційних правовідносин. Ці правовідносини здебільшого виникають у сфері реалізації державних капітальних вкладень і державних капітальних трансфертів. Горизонтальні інвестиційні правовідносини передбачають відсутність у суб'єктів владних повноважень стосовно один одного. Вказані правовідносини пов'язані або з участю в них приватних осіб на засадах приватно-державного партнерства, або з

реалізацією фінансових вкладень незалежно від суб'єктного складу.

Залежно від ролі в механізмі правового регулювання виокремлюють матеріальні та процесуальні інвестиційні правовідносини. Матеріальні інвестиційні правовідносини пов'язані з реалізацією матеріальних норм фінансового права. Ці правовідносини виражають змістовий аспект інвестиційної діяльності, відображаючи правовий статус суб'єктів, що беруть участь в інвестиційних відносинах у сфері інвестування. Процесуальні інвестиційні правовідносини відрізняються від матеріальних, виникають на підставі процесуальних норм фінансового права й опосередковують різноманітні процедури у сфері інвестування.

Залежно від виду субінститутів, що входять до складу інституту правового регулювання інвестиційної діяльності, виокремлюють інвестиційні правовідносини у сфері капітальних вкладень, фінансових вкладень і капітальних трансфертів.

Отже, інвестиційні правовідносини означені об'ємним змістом. Вони мають державно-правовий, адміністративно-правовий, фінансово-правовий, цивільно-правовий характер. Складна й неоднозначна природа адміністративних правовідносин і такого їх підвиду, як інвестиційні правовідносини, специфіка їх ролі в соціальному та фінансово-економічному розвитку країни зумовлюють особливості їх державно-правового регулювання, що охоплює норми адміністративного, фінансового, інвестиційного, цивільного, а також інших галузей права, що дозволяють провадити як стимулюючу, так й обмежувальну державну інвестиційну політику.

2.3. Міжнародно-правові стандарти захисту інвестицій

Інвестиційні відносини здійснюються на взаємопов'язаних міжнародно-правовому й національно-правовому рівнях, а також на рівні діагональних угод між державами та фізичними і юридичними особами, тому в межах їх реалізації

переплітаються публічно-правові та приватноправові відносини [91, с. 37]. Так, держави, взаємодіючи в міжнародних економічних відносинах, вступають у правовідносини, мають спільні юридичні права та обов'язки. Із сукупності їх правовідносин складається міжнародний економічний правопорядок. Неоліберальний міжнародний економічний порядок базується на трьох принципах: свободі торгівлі та платежів, рівноправному режимі, взаємності вигод. У договірному порядку держави взяли на себе зобов'язання здійснювати послідовну лібералізацію циркуляції іноземних інвестицій, торгівлі та платежів для того, щоб прийти до їх повної свободи. Лібералізація має здійснюватися на недискримінаційній основі, а кожна держава має отримати для своїх юридичних та фізичних осіб рівноправний режим, який був закріплений у Генеральній угоді з тарифів і торгівлі та підтримується Світовою організацією торгівлі. Кожна країна може зробити свій внесок в усунення наявних обмежень. Домогтися в цьому успіху можна лише шляхом взаємних поступок. Відкритість і прозорість економіки, держави та суспільства, очевидний атрибут сучасного економічного розвитку, який є принциповим у міждержавному інвестиційному співробітництві. Проте йдеться не про однозначну відкритість національних економічних просторів. Будь-яка держава, якщо хоче отримати максимальну вигоду від іноземних інвестицій, має провадити збалансовану, раціональну зовнішню економічну стратегію та міжнародно-правову політику [391], особливо стосовно захисту інвестицій.

Міжнародно-правове регулювання інвестиційної діяльності розвивається поступово від міжнародно-правового захисту до міжнародно-правового регулювання інвестицій. Однак міжнародно-правове регулювання інвестиційної діяльності не відповідає стану світової економіки на сучасному етапі. Саме тому наявна нині складна система організацій та угод вирізняється непослідовністю і прогалинами в компетенції різних міжнародних організацій та в міжнародно-правовому регулюванні окремих зобов'язань держав у сфері інвестиційної діяльності [496, с. 123].

Дослідження поняття міжнародних стандартів є досить важливим у

контексті оптимізації функціонування міжнародно-правового захисту інвестицій. В економічній літературі, на відміну від юридичної, представлено чимало робіт, присвячених міжнародним стандартам і стандартизації [391; 552; 553; 565; 572], хоча це питання не менш актуальне для дослідження в юристів.

Так, М. Р. Салія пише про міжнародний стандарт, згідно з яким у деяких міжнародно-правових актах застосовують термін «стандарт» щодо «уніфікованих мінімально необхідних від держав-учасниць умов» [414, с. 187], наводячи як приклад правила, прийняті Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками [328]. Водночас автор пропонує поділ на поняття «принципи» і «стандарти», зазначаючи, що останні діють як мінімально допустимий консенсус та слугують «зразком для наслідування». Зазначену позицію в певному контексті слід визнати слушною. Дійсно, поняття «принцип» і «стандарт» не є тотожними. Міжнародно-правові стандарти ґрунтуються на принципах та нормах міжнародного права. Так, наприклад, категорію «мінімальний міжнародний стандарт» переважно використовують у межах міжнародного права людини для позначення комплексу міжнародно-правових норм, що стосуються права на життя, недоторканності, рівності перед законом і судом (включаючи справедливий розгляд) та низки інших прав у сфері економіки, навколишнього середовища тощо [414, с. 187].

Більш загальний підхід обґрунтовує О. О. Мережко, вважаючи міжнародними стандартами принципи міжнародного права [260, с. 84]. Автор визначає принципи як «фундаментальні засади, з яких виходять (або принаймні повинні виходити) під час формулювання, тлумачення та реалізації норм права» [260, с. 84]. З ним погоджується А. І. Дідікін, зазначаючи, що стандарти ґрунтуються саме на принципах права [129, с. 36]. Однак ґрунтуватися на принципах і бути принципом міжнародного права – це різні речі. Міжнародні стандарти, особливо якщо йдеться про захист прав людини або екологію, дійсно засновані на міжнародних принципах, так само як й інші правила, керівництва та рекомендації. З огляду на це, слід розмежовувати вказані поняття [414, с. 188].

Водночас Міжнародний суд ООН встановив, що терміни «принципи» та «норми» означають фактично одне й те саме [402]. Отже, принципи – це і є норми міжнародного права, з тим лише застереженням, що вони висловлюють найбільш загальні, основоположні положення міжнародного права. У зв'язку з цим міжнародно-правові стандарти не наділені такою «фундаментальністю» та не є основою норм міжнародного права [414, с. 188]. Водночас у регулюванні міжнародних економічних відносин і саме міжнародної торгівлі поняття «стандарт» нерідко використовується для трактування поняття та змісту того чи іншого принципу і встановлюваного ним режиму. Це притаманно, зокрема, практиці органу вирішення спорів Світової організації торгівлі під час розгляду порушень державами принципу недискримінації у випадках встановлення ними технічних стандартів або регламентів [414, с. 188].

Низка авторів зауважують, що стандартизація доповнює функцію щодо традиційного регулювання [402; 587], оскільки необов'язкові для виконання стандарти можуть бути «заповнювачем прогалів» у праві. Усе це зумовлено тим, що в мінливому світі традиційній державі не вистачає ресурсів для ефективного регулювання в усіх сферах. Дійсно, сучасні держави здебільшого виконують роль «споживачів» у сфері стандартизації, імплементуючи міжнародні стандарти в державні стандарти й технічні регламенти [414, с. 189].

Цілком поділяємо точку зору М. О. Баймуратова, який характеризує міжнародно-правові стандарти як такі, що: 1) регламентують міжнародне співробітництво держав, а також інші визначені ними суб'єкти (конкретні органи держави, місцеву владу, профспілкові організації, громадські об'єднання, фізичні особи тощо); 2) приймаються та розробляються державами світу в межах міжнародних міждержавних організацій; 3) за своєю правовою природою належать до міжнародних конвенцій спеціального порядку; 4) містять у собі вироблені державами принципові підходи та міжнародні легальні принципи формування, становлення і функціонування визначених приватних і публічних інститутів на території держав; 5) впливають на загальносвітовий розвиток права, оскільки стандартизують підходи держав до регламентації важливих

соціальних проблем і сприяють розвитку національного законодавства і правових систем тощо; б) керуються тенденцією розширення кола суб'єктів, що розробляють і приймають міжнародні правові стандарти в умовах глобалізації, гуманізації та гуманітаризації міжнародних, міждержавних відносин тощо [240; 271, с. 128]. З огляду на наведене визначення, стандартами слід вважати правила [414, с. 189]. Міжнародні стандарти ґрунтуються на наукових даних, але це лише одна з ознак таких стандартів.

Німецька доктрина дотримується підходу, за якого категорії «стандарт» і «принцип» ототожнюють у межах міжнародного економічного права. Стандартами є принципи, що діють стосовно секторів міжнародного економічного права, які є визначальними й такими, чиє значення встановлюється в кожному окремому випадку на підставі конкретних норм [240; 414, с. 189; 567]. Подібний підхід, як слушно зазначає М. Р. Салія, може ввести в оману, оскільки стандарту у звичайному його розумінні притаманна чітка визначеність стандартних вимог, що не притаманне конвенційним принципам, конкретні умови яких обумовлюються індивідуально в кожному окремому випадку [414, с. 190].

В інвестиційній сфері також діють міжнародні стандарти. Їхня роль полягає в забезпеченні корпоративної соціальної відповідальності з боку іноземних інвесторів (так звані стандарти соціальної відповідальності інвестицій) [414, с. 190; 556; 557]. Вартий уваги, зокрема, міжнародний стандарт ІСО 26000:2010 [264], який становить керівні засади щодо соціальної відповідальності [441, с. 28], розроблені Міжнародною організацією зі стандартизації.

Цей стандарт роз'яснює терміни, сутність і форми соціальної відповідальності бізнесу, сприяючи поширенню та впровадженню кращої практики із соціальної відповідальності всюди. Питання соціальної відповідальності бізнесу зараз дуже актуальні й для України. Часто соціальну відповідальність плутають із соціальним підприємництвом. Однак відмінності полягають у тому, що соціальне підприємництво – це виробництво соціально

значущої продукції або послуги, а соціальна відповідальність – це ведення бізнесу таким чином, щоб мінімізувати збитки для суспільства або навпаки максимізувати позитивний результат [441, с. 28]. Тобто домогтися або мінімізації впливу зовнішніх негативних ефектів, або максимізації зовнішніх позитивних ефектів. Соціальна відповідальність – це й заходи щодо захисту навколишнього середовища підприємством, і ресурсозберігаючі технології, та турбота про працівників компанії, і різні благодійні пожертви від компаній та багато інших подібних напрямів дій. Соціальна відповідальність у сучасній Україні часто буває елементом маркетингової кампанії фірми, оскільки соціально відповідальне підприємство викликає більше довіри в контрагентів. У європейських країнах із соціальною політикою соціальна відповідальність скоріше елемент сформованої культури солідарності та єднання членів громадянського суспільства. Однак міжнародний досвід функціонування соціально відповідального бізнесу допоможе сформувати в нашій державі новий клас бізнесменів, які звикнуть до розуміння, що соціальна відповідальність – це турбота про інших громадян, єднання з ними, а не лише інструмент піару [441, с. 28].

Згідно зі стандартом, соціальною відповідальністю є відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та навколишнє середовище через прозору й етичну поведінку, яка: сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я і добробут суспільства; враховує очікування зацікавлених сторін; відповідає застосовуваному законодавству й узгоджується з міжнародними нормами поведінки; інтегрована в діяльність всієї організації та застосовується в її взаєминах (діяльність включає продукти, послуги та процеси). Розвиваючи свою соціальну відповідальність, організації слід розуміти як взаємозв'язки між організацією та суспільством; між організацією і зацікавленими сторонами; між суспільством і зацікавленими сторонами [264; 414].

Важливим є п. 6.8.9 міжнародного стандарту ISO 26000:2010 «Проблема участі в житті спільнот та їх розвитку: соціальні інвестиції» [264]. У документі,

серед іншого, визначено сутність соціальних інвестицій організації: «Соціальні інвестиції відбуваються, коли організації інвестують свої ресурси в ініціативи та програми, спрямовані на покращення соціальних аспектів життя громади. Види соціальних інвестицій можуть включати в себе проекти в галузі освіти, навчання, культури, охорони здоров'я, формування доходів, розвитку інфраструктури, підвищення доступності інформації, а також будь-які інші види діяльності, що стимулюють соціально-економічний розвиток» [264; 441]. Сьогодні багато великих компаній України використовують соціальні інвестиції. Проте вони, на жаль, найчастіше є елементом маркетингової політики компанії, тобто політики позиціонування і просування на ринку [441, с. 29].

Крім того, існують й інші акти, які встановлюють міжнародні стандарти відповідальності. До таких документів можна віднести Керівництво Організації економічного співробітництва та розвитку для багатонаціональних підприємств, Тристоронню декларацію принципів, що стосуються багатонаціональних корпорацій і соціальної політики, Міжнародної організації праці, Глобальний договір ООН [496, с. 125].

Ще один важливий інструмент у захисті іноземних інвестицій – застосування принципу міжнародного мінімального стандарту, який формувався під впливом концепції відповідальності держави за заподіяння шкоди іноземним громадянам та їх власності [408, с. 57].

Унаслідок впливу західної ідеології *laissez-fair* (принцип невтручання – економічна доктрина, згідно з якою державне втручання в економіку має бути мінімальним) і ліберальної концепції власності на міжнародне право, у середині XIX ст. з'явилося широке трактування відповідальності держав за шкоду, завдану особистості та майну іноземців. Сформувалася теорія, згідно з якою приймаюча держава має визначити режим щодо іноземного інвестора і його майна у своєму внутрішньому законодавстві, відповідному «мінімальному міжнародному стандарту». Ця доктрина, яка почала розвиватися в кінці XIX ст., вимагала від приймаючої інвестиції держави дотримання певного мінімального стандарту цивілізованості в ставленні до іноземних громадян та іноземної

власності, незалежно від того, надаються такі права власним громадянам і юридичним особам чи ні [507].

Право приймаючої держави на вилучення іноземної власності визнають лише за дотримання низки умов. По-перше, заборонено дискримінаційний характер вилучення об'єкта приватної власності; по-друге, вилучення здійснюється в публічних цілях; по-третє, вилучення має супроводжуватися своєчасною, рівнозначною компенсаційною виплатою. Відповідно до принципу *pacta sunt servanda* (слід дотримуватися зобов'язань), держава зобов'язується виконувати контрактні угоди, що випливають з домовленостей з іноземним інвестором. Наприклад, права, які іноземці набули законно, не можна скасувати на підставі законодавства приймаючої країни [507]. Держава має вживати заходів щодо захисту іноземних інвестицій чітко відповідно до процедури, встановленої внутрішнім законодавством, що виключає довільний характер їх застосування. Водночас будь-яка дія або бездіяльність приймаючої держави, яка суперечить нормам «мінімального міжнародного стандарту», тягне за собою відповідальність приймаючої держави, яка реалізується за допомогою здійснення державою громадянства іноземної особи дипломатичного захисту її інтересів. Отже, дотримання міжнародного мінімального стандарту цивілізованості стосовно іноземних громадян та іноземної власності є обов'язковим для держави, яка приймає інвестиції [507].

Слід констатувати, що такий міжнародний стандарт складно чітко визначити, оскільки він не набув юридичного закріплення в жодному чинному міжнародно-правовому документі. Деякі кроки в цьому напрямі було зроблено в межах кодифікаційної Конференції Ліги Націй 1930 року, у контексті регулювання відповідальності держави. Попри те, що вони виявилися безуспішними, можна виокремити окремі принципи, що характеризують відповідний правовий режим [246, с. 79]:

1. Повага до законів держави, що приймає інвестиції, – іноземний інвестор має дотримуватися законів і не порушувати звичаїв держави, у якій він перебуває з метою інвестування.

2. Надання іноземним інвесторам режиму міжнародного мінімального стандарту – держава, громадянами якої є іноземні інвестори, має право очікувати від держави, яка приймає інвестиції, надання їй громадянам режиму, що є не нижчим, ніж міжнародний мінімальний стандарт.

3. Націоналізація – попри те, що кожна держава має суверенне право націоналізувати іноземну приватну власність, що знаходиться на її території, цим правом держава може скористатися лише за наявності певних обставин, передбачених нормами міжнародного права.

4. Законність – вживаючи заходи, що зачіпають права й інтереси нерезидентів, держава, яка приймає іноземні інвестиції, зобов'язана діяти лише на підставі закону та застосовувати ці заходи відповідно до встановленої законом процедури, що надає можливість нерезиденту оскаржити незаконні дії державних органів влади.

5. Використання місцевих засобів правового захисту – у разі виникнення спору між іноземним інвестором і владою держави, що приймає інвестиції, такий спір має бути розглянуто у відповідному суді держави, яка приймає інвестиції. Лише після вичерпання всіх національних засобів правового захисту, якщо не досягнуто задовільного вирішення спору, іноземний інвестор має право звернутися до компетентних міжнародних органів з арбітражного вирішення спорів [246, с. 79].

Про принцип національного режиму як один зі способів захисту інвестицій ішлося в працях знаного аргентинського юриста С. Кальво (1822–1906). Положення про захист прав нерезидентів лише в межах національного режиму закріплено в декількох документах: заключному варіанті I Міжнародної конференції американських держав (Вашингтон, 1889 р.); Конвенції про права та обов'язки держав, прийнятій на VII Міжнародній конференції американських держав (Монтевідео, 1933 р.). Надалі ця теорія стала відома за назвою «доктрина Кальво». На думку С. Кальво, міжнародно-правовий звичай передбачає, щоб держава надавала рівні права іноземцям і власним громадянам [246, с. 79].

У «доктрині Кальво» існує поняття національного стандарту. Його

розглядають як противагу міжнародному мінімальному стандарту. Вказана категорія ґрунтується на основоположних принципах територіального суверенітету держав. Перший принцип – принцип рівності резидентів і нерезидентів перед законом. З цього випливає і другий принцип – принцип регулювання правового становища нерезидентів та їх власності внутрішнім законодавством. Третій принцип – принцип невтручання інших держав під час вирішення спорів між іноземними інвесторами й національними урядами щодо правового становища нерезидентів та їх власності (зокрема держав, громадянами яких є іноземні інвестори). Четвертий – принцип відсутності зобов'язання держави компенсувати іноземним інвесторам шкоду, яка заподіяна їх власності внаслідок громадянської війни або актів порушення громадського порядку [255, с. 72].

Окреслена доктрина протистоїть «міжнародному мінімальному стандарту». Вона ґрунтується на принципах територіального суверенітету й абсолютної рівності перед законом громадян держави, що приймає, та іноземних громадян. Вказана доктрина не заперечує міжнародні стандарти проведення експропріації, проте зауважує, що підставою їх реалізації є лише внутрішнє законодавство держави, яка приймає інвестиції.

Упродовж тривалого часу доктрину національного стандарту активно обстоювали країни Латинської Америки. Згодом її прийняли без доповнень і змін у вигляді інвестиційного кодексу країн Картахенської угоди. Крім того, схожі принципи цієї теорії можна побачити в міжнародно-правовій позиції незалежних країн Азії та Африки.

У Постійній палаті міжнародного правосуддя (судовий орган, який працював при Лізі Націй у 1922–1940 рр.; наступником палати став Міжнародний суд ООН) неодноразово обговорювали право дипломатичного захисту. Палата зауважувала, що згідно з міжнародним правом дипломатичний захист – це виключне право держави (не індивіда чи компанії). Саме з огляду на це в законах і конституціях багатьох латиноамериканських держав було закріплено положення про застосування щодо іноземних інвесторів

національного режиму, який цілком відповідає вимогам міжнародного права. Однак під час економічних реформ допускалося вилучення іноземної власності й ці закони не давали жодних гарантій [507].

Інститут дипломатичного захисту закріплений і такими універсальними конвенціями, як Віденська конвенція про дипломатичні відносини 1961 р. (ст. 3), Віденська конвенція про консульські відносини 1963 р. (ст. 5). Інститут дипломатичного захисту закріплений також внутрішнім правом держав, як конституційним, так і тим, що належать до органів зовнішніх відносин. Предметом дипломатичного захисту в юридичному контексті є права держави, а також особисті та майнові права громадян у сфері юрисдикції іноземної держави. Це стосується прав як фізичних, так і юридичних осіб.

Наприкінці XVIII ст. низка держав уклали двосторонні торговельні угоди, які містили положення, що дозволяють громадянам однієї країни вести бізнес або мати власність на території іншої країни. США, наприклад, уклали угоди, іменовані як договори про дружбу, торгівлю та мореплавство. До Першої світової війни об'єктом цих договорів, які здебільшого були укладені європейськими державами, був захист торгівлі й мореплавства. Пізніше на підставі подібних угод стали заохочуватися інвестиції шляхом забезпечення громадянам договірних держав захисту їх інвестицій [1, с. 30].

Після Другої світової війни з'явилися інші підходи щодо захисту інвестицій за межами держави. США та Канада як основні експортери інвестицій прагнули знизити до мінімуму політичний ризик за допомогою своїх офіційних програм зі страхування інвестицій (у США це – Overseas Private Investment Corporation). Вони прагнули до того, щоб на основі двосторонніх інвестиційних угод інші держави, у які вони інвестували капітал, теж взяли на себе зобов'язання зі страхування інвестицій. У двосторонніх інвестиційних угодах закріплювали страховку, права, зобов'язання інвесторів і механізми вирішення спорів у країні притоку капіталу. США підписали близько 110, а Канада – 33 таких угод [1, с. 30].

Після Другої світової війни з'явилася ще одна практика, що виникла

внаслідок діяльності європейських країн. ФРН 1959 року у своєму першому договорі передбачила положення про захист інвестицій. Надалі різко зростає кількість двосторонніх угод про взаємне заохочення та захист іноземних інвестицій. Період 1960–1990 рр. науковці називають періодом розквіту практики двосторонніх угод про заохочення та захист інвестицій. Причому вчені зауважують, що в цих угодах, прийнятих за волевиявленням розвинених країн, пріоритетним є передусім захист інвестицій, а не їх заохочення [1, с. 30; 172, с. 335].

Отже, можна констатувати, що найефективнішим правовим інструментом удосконалення правового захисту іноземних інвестицій є двосторонні угоди про взаємне заохочення та захист іноземних інвестицій, так звані двосторонні інвестиційні угоди.

1998 року ЮНКТАД опублікував список діючих двосторонніх інвестиційних угод за період 1959–1996 рр. [1, с. 31; 172], з-поміж яких: Албанія – 24, Алжир – 11, Антигуа і Барбуду – 1, Аргентина – 44, Вірменія – 16, Австралія – 15, Австрія – 26, Азербайджан – 7, Бахрейн – 1, Бангладеш – 13, Барбадос – 7, Білорусь – 19, Економічний Союз Бельгії та Люксембургу – 40, Беліз – 1, Бенін – 3, Болівія – 18, Боснія і Герцеговина – 3, Бразилія – 11, Болгарія – 37, Буркіна-Фасо – 3, Бурунді – 3, Камбоджа – 3, Камерун – 7, Канада – 17, Кабо-Верде – 5, Центральноафриканська Республіка – 3, Чад – 4, Чилі – 36, Китай – 81, Колумбія – 4, Конго – 6, Коста Ріка – 5, Кіпр – 7, Хорватія – 17, Куба – 19, Чехословаччина (колишня) – 21, Чехія – 30, Демократична Республіка Конго – 7, Данія – 37, Домініка – 2, Домініканська Республіка – 2, Еквадор – 17, Єгипет – 43, Сальвадор – 6, Екваторіальна Гвінея – 1, Ефіопія – 3, Естонія – 19, Фінляндія – 30, Еритрея – 1, Франція – 74, Габон – 7, Гамбія – 1, Грузія – 16, Німеччина – 113, Гана – 9, Греція – 22, Гренада – 2, Гватемала – 1, Гвінея – 6, Гвінея-Біссау – 1, Гвіана – 2, Гаїті – 4, Гондурас – 6, Гонконг (Китай) – 11, Угорщина – 43, Ісландія – 1, Індія – 14, Індонезія – 35, Іран – 15, Ірак – 2, Ізраїль – 17, Італія – 53, Кот-д'Івуар – 7, Ямайка – 9, Японія – 4, Йорданія – 13, Казахстан – 24, Канада – 45, Кенія – 3, Кувейт – 22, Лаос – 14, Киргизстан – 12,

Латвія – 25, Ліван – 6, Лесото – 2, Ліберія – 4, Лівія – 4, Литва – 28, Мадагаскар – 5, Малаві – 2, Малайзія – 40, Малі – 4, Мальта – 10, Мавританія – 5, Маврикій – 4, Мексика – 3, Монголія – 19, Марокко – 28, Мозамбік – 1, Намібія – 2, Непал – 3, Нідерланди – 58, Нова Зеландія – 2, Нігер – 3, Норвегія – 15, Нікарагуа – 7, Нігерія – 3, Оман – 9, Пакистан – 20, Панама – 8, Папуа Нова Гвінея – 4, Парагвай – 17, Перу – 25, Філіппіни – 16, Польща – 58, Португалія – 22, Катар – 5, Республіка Корея – 49, Молдова – 16, Румунія – 82, Руанда – 3, Росія – 21, Сент-Люсія – 2, Сент-Вінсент і Гренадіни – 1, Саудівська Аравія – 5, Сенегал – 11, Сьєрра Леоне – 2, Сінгапур – 15, Словаччина – 15, Словенія – 11, Сомалі – 1, Південноафриканська Республіка – 10, Іспанія – 37, Шрі-Ланка – 21, Судан – 6, Суринам – 1, Свазіленд – 2, Швеція – 35, Швейцарія – 82, Сирія – 4, Тайвань (Китай) – 5, Таджикистан – 11, Таїланд – 20, Колишня Республіка Югославії Македонія – 7, Танзанія – 4, Того – 3, Тринідад і Тобаго – 4, Туніс – 38, Туреччина – 41, Туркменістан – 14, Уганда – 4, Україна – 39, ОАЕ – 14, Велика Британія – 87, Танзанія – 4, США – 39, Уругвай – 13, колишній СРСР – 14, Венесуела – 20, Узбекистан – 23, В'єтнам – 32, Ємен – 8, Югославія – 16, Замбія – 3, Зімбабве – 7. Отже, найбільшу кількість угод укладено такими країнами, як Німеччина (113), Велика Британія (87), Румунія (82), Швейцарія (81), Китай (80), Франція (74), Нідерланди (58), Польща (58), Італія (53), Республіка Корея (49), Канада (45), Аргентина (44), Єгипет (43), Угорщина (43), Туреччина (42), економічний Союз Бельгії та Люксембургу (40), Малайзія (40), Україна (39), США (39), Данія (38), Туніс (38) [1, с. 31].

Таким чином, серед рекордсменів опинилась і Україна. У період з 1990-го до 2004 року наша країна стала учасником понад 50 двосторонніх інвестиційних угод про сприяння та взаємний захист інвестицій (таблиця 1).

Перелік угод щодо сприяння та взаємного захисту інвестицій

№ з/п	Країна	Назва угоди	Дата підписання та набуття чинності	Дата ратифікації
1.	Австрія	Угода між Україною і Республікою Австрія про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 08.11.1996; діє з 01.12.1997	Закон України від 11.04.1997 № 192/97-ВР
2.	Азербайджан	Угода між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 24.03.1997, діє з 09.12.1997	Закон України від 16.10.1997 № 578/97-ВР
3.	Албанія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Албанія про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 25.10.2002, діє з 30.04.2004	Закон України від 18.02.2004 № 1502-IV
4.	Аргентина	Угода між Урядом України і Урядом Аргентинської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 09.08.1995, діє з 06.05.1997	Закон України від 11.04.1997 № 195/97-ВР
5.	Бельгія	Угода між Урядом України та Бельгійсько-Люксембурзьким Економічним Союзом про взаємне заохочення і захист інвестицій	Підписано 20.05.1996, діє з 27.07.2001	Закон України від 26.02.1997 № 118/97-ВР
6.	Білорусь	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 14.12.1995, діє з 11.06.1997	
7.	Болгарія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про взаємне сприяння та захист інвестицій	Підписано 08.12.1994, діє з 10.12.1995	Закон України від 20.10.1995 № 400/95-ВР
8.	Боснія і Герцеговина	Угода між Україною та Боснією і Герцеговиною про заохочення і взаємний захист інвестицій	Підписано: 13.03.2002, діє з 22.01.2004	Закон України від 18.11.2003 № 1285-IV
9.	Велика Британія	Угода між Урядом України та Урядом Сполученого	Підписано 10.02.1993,	

		Королівства Великобританії і Північної Ірландії про сприяння і взаємний захист інвестицій	діє з 10.02.1993	
10.	В'єтнам	Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про заохочення і захист інвестицій	Підписано 08.06.1994, діє з 08.12.1994	Закон України від 21.10.1994 № 225/94-ВР
11.	Вірменія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Вірменія про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 07.10.1994, діє з 07.03.1996	Закон України від 02.06.1995 № 206/95-ВР
12.	Гамбія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Гамбія про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 12.07.2001, діє з 19.01.2006	Закон України від 19.01.2006 № 3384-IV
13.	Грецька Республіка	Угода між Урядом України та Урядом Грецької Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 01.09.1994, діє з 04.12.1996	Закон України від 15.11.1996 № 510/96-ВР
14.	Грузія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про заохочення та взаємний захист інвестицій	Підписано 09.01.1995, діє з 18.12.1996	Закон України від 27.07.1995 № 205/95-ВР
15.	Данія	Угода між Урядом України та Урядом Королівства Данія про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 23.10.1992, діє з 29.04.1994	
16.	Естонія	Угода між Урядом України та Урядом Естонської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 15.02.1995, діє з 05.07.1995	Закон України від 02.06.1995 № 204/95-ВР
17.	Єгипет	Угода між Урядом України та Урядом Арабської Республіки Єгипет про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 22.12.1992, діє з 13.10.93	
18.	Ізраїль	Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про заохочення та взаємний захист інвестицій	Підписано 16.06.1994, діє з 18.02.1997	Закон України від 15.11.1996 № 511/96-ВР

19.	Індія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індія про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 01.12.2001, діє з 12.08.2003	Закон України від 03.04.2003 № 719-IV
20.	Індонезія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія про сприяння та захист інвестицій	Підписано 11.04.1996, діє з 06.08.1997	Закон України від 11.04.1997 № 194/97-ВР
21.	Іран	Угода між Урядом України та Урядом Ісламської Республіки Іран про взаємне сприяння та захист інвестицій	Підписано 22.05.1996, діє з 05.07.2003	Закон України від 11.04.1997 № 193/97-ВР
22.	Іспанія	Угода між Україною та Королівством Іспанія про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 26.02.1998, діє з 13.03.2000	Закон України від 10.02.2000 № 1441-III
23.	Італія	Угода між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про сприяння та захист інвестицій	Підписано 02.05.1995, діє з 12.09.1997	Закон України від 15.11.1996 № 512/96-ВР
24.	Казахстан	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Казахстан про сприяння і взаємний захист інвестицій	Підписано 17.09.1994, діє з 04.08.1995	Закон України від 02.06.1995 № 207/95-ВР
25.	Канада	Угода між Урядом України та Урядом Канади про сприяння та захист інвестицій	Підписано 24.10.1994, діє з 24.10.1994	Закон України від 02.06.1995 № 203/95-ВР
26.	Китай	Угода між Урядом України і Урядом КНР про заохочення та взаємний захист інвестицій	Підписано 31.10.1992, діє з 30.05.1993	
27.	Республіка Куба	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Куба про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 20.05.1995, діє з 04.12.1996	Закон України від 15.11.1996 № 515/96-ВР
28.	Кувейт	Угода між Урядом України та Урядом Держави Кувейт про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 12.01.2002, діє з 11.06.2003	Закон України від 06.02.2003 № 510-IV
29.	Латвія	Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про сприяння та	Підписано 24.07.1997, діє з	

		взаємний захист інвестицій	30.12.1997	
30.	Литовська Республіка	Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 08.02.1994, діє з 27.02.1995	Закон України від 08.02.1995 № 43/95-ВР
31.	Ліван	Угода між Урядом України та Урядом Ліванської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 25.03.1996, діє з 26.05.2000	Закон України від 02.03.2000 № 1513-III
32.	Лівія	Угода між Урядом України та Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамахірією про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 23.01.2001, діє з 23.04.2003	
33.	Македонія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Македонії про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 02.03.1998, діє з 25.03.2000	Закон України від 10.02.2000 № 1442-III
34.	Молдова	Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 29.08.1995, діє з 27.05.1996	Закон України від 23.04.1996 № 132/96-ВР
35.	Монголія	Угода між Урядом України і Урядом Монголії про заохочення та взаємний захист інвестицій	Підписано 05.11.1992, діє з 05.11.1992	
36.	Нідерланди	Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Королівством Нідерландів	Підписано 14.07.1994, діє з 01.06.1997	Закон України від 26.02.1997 № 120/97-ВР
37.	ФРН	Протокол до Угоди про сприяння здійсненню і взаємний захист інвестицій	Підписано 15.02.1993, діє з 15.02.1993	
38.	ОАЕ	Угода між урядом України та Урядом Об'єднаних Арабських Еміратів про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 22.01.2003, діє з 09.04.2004	Закон України від 18.09.2003 № 1192-IV
39.	Польща	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій	Підписано 12.01.1993, діє з 14.09.1993	

40.	Португалія	Угода між Україною та Португальською Республікою про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 25.10.2000, діє з 18.07.2003	Закон України від 26.12.2002 № 384-IV
41.	Росія	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом РФ про заохочення та взаємний захист інвестицій	Підписано 27.11.1998, діє з 27.01.2000	Закон України від 15.12.1999 № 1302-XIV
42.	Югославія	Угода між Кабінетом Міністрів України та Союзним Урядом Союзної Республіки Югославія про взаємне сприяння та захист інвестицій	Підписано 09.01.2001, діє з 14.08.2001	Закон України від 05.07.2001 № 2601-III
43.	Сирія	Угода між Урядом України та Урядом Сирійської Арабської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 21.04.2002, діє з 16.03.2003	Закон України від 06.02.2003 № 509-IV
44.	Словенія	Угода між Україною та Республікою Словенія про взаємне сприяння та захист інвестицій	Підписано 30.03.1999, діє з 01.06.2000	Закон України від 02.03.2000 № 1512-III
45.	США	Договір між Україною та США про заохочення та взаємний захист інвестицій	Підписано 04.03.1994, діє з 16.11.1996	Закон України від 21.10.1994 № 226/94-ВР
46.	Таджикистан	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Таджикистан про заохочення і взаємний захист інвестицій	Підписано 06.07.2001, діє з 27.05.2003	Закон України від 22.05.2003 № 878-IV
47.	Туреччина	Угода між Україною та Турецькою Республікою про взаємне сприяння та захист інвестицій	Підписано 27.11.1996, діє з 21.05.1998	Закон України від 17.05.1997 № 272/97-ВР
48.	Туркменістан	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Туркменістану про взаємний захист інвестицій	Підписано 29.01.1998, діє з 28.09.1999	Закон України від 09.09.1999 № 1030-XIV
49.	Угорщина	Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 11.10.1994, діє з: 20.12.1996	Закон України від 15.11.1996 № 513/96-ВР
50.	Узбекистан	Угода між Урядом України	Підписано	

		та Урядом Республіки Узбекистан про сприяння здійсненню та взаємний захист інвестицій	20.02.1993, діє з 26.05.1994	
51.	Фінляндія	Угода між Урядом України та Урядом Фінляндської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 07.10.2004, діє з 07.12.2005	Закон України від 05.10.2005 № 2935-IV
52.	Франція	Угода між Урядом України та Урядом Французької Республіки про взаємне сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 03.05.1994, діє з 26.07.1996	Закон України від 02.06.1995 № 202/95-ВР
53.	Хорватія	Угода між Урядом України та Урядом Республіки Хорватія про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 15.12.1997, діє з 16.05.2001	Закон України від 10.02.2000 № 1443-III
54.	Чехія	Угода між Урядом України і Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 17.03.1994, діє з 02.11.1995	Закон України від 20.10.1995 № 401/95-ВР
55.	Чилі	Угода між Україною та Республікою Чилі про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 30.10.1995, діє з 26.07.1997	Закон України від 15.11.1996 № 516/96-ВР
56.	Швейцарія	Угода між Україною та Швейцарською Конфедерацією про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 20.04.1995, діє з 21.01.1997	Закон України від 15.11.1996 № 509/96-ВР
57.	Швеція	Угода між Урядом України та Урядом Королівства Швеція про сприяння та взаємний захист інвестицій	Підписано 15.08.1995, діє з 01.03.1997	Закон України від 25.12.1996 № 645/96-ВР

Фахівці виокремлюють такі переваги двосторонніх інвестиційних угод: дозволяють урахувати інтереси та специфіку кожної з договірних сторін; деталізують умови інвестиційної діяльності; дозволяють сторонам в односторонньому порядку змінювати положення угоди в разі надзвичайних ситуацій. Двосторонні інвестиційні угоди охороняють іноземні інвестиції, здійснені інвесторами однієї договірної сторони на території іншої договірної

сторони. Вони слугують правовою основою регулювання допуску та функціонування іноземних інвестицій, що гарантує стабільність податкового режиму в країні вкладення. Ці угоди набувають актуального значення для країн з перехідною економікою, а також для країн, що розвиваються [1, с. 35].

З огляду на значну кількість укладених двосторонніх інвестиційних угод та різноманітні політичні й економічні обставини укладання кожної з них, можна припустити, що вони є не стандартизованими. Дійсно, навіть побіжний огляд цих угод дає змогу констатувати, що вони зазвичай різняться за своїм обсягом, структурою, формулюванням положень та обсягом зобов'язань. Водночас практика укладання таких договорів демонструє наявність досить типових елементів, які містяться в більшості договорів [538]. Двосторонні інвестиційні договори мають подібну назву, яка відображає їх призначення та зазвичай є такою: «Угода (Договір) між [однією державою] та [іншою державою] (або між Урядом [однієї держави] та Урядом [іншої держави]) про сприяння та (взаємний) захист інвестицій». Преамбули таких договорів також досить схожі. Вони містять положення про наміри сторін, серед яких типовими є такі: бажання сприяти економічному співробітництву між державами; намір створювати й підтримувати сприятливі умови для інвестицій; визнання потреби в заохочуванні та захисті іноземних інвестицій з метою сприяння економічному добробуту держав [538]. Варто зауважити, що ці наміри не мають обов'язкового характеру і не створюють позитивних зобов'язань для держав зі збільшення кількості інвестицій, адже зрозуміло, що держави не можуть змусити своїх громадян здійснювати інвестиції в інші держави. Однак іноді преамбули договорів можуть використовуватись у процесі їх тлумачення арбітражними трибуналами, що розглядають інвестиційні спори [538].

У цьому контексті С. О. Шемшученко слушно зауважує, що основний текст двосторонніх інвестиційних договорів починається з визначення понять. Зазвичай ідеться про тлумачення понять «інвестиції», «інвестор», «доходи» («прибутки») і «територія». Визначення інвестицій зазвичай є досить широким та охоплює «будь-який вид активів» або «будь-який вид інвестицій на території

однієї зі сторін». Крім того, у визначенні наведено перелік можливих інвестицій, який не є вичерпним. Зазвичай ідеться про такі інвестиції: рухома та нерухома власність, а також такі права, як іпотека, право утримання, застава; акції, долі або будь-які інші види участі в компаніях; вимоги щодо грошей або будь-яких інших зобов'язань, що мають економічну цінність; права на інтелектуальну власність, включаючи авторські права та права на фірмові знаки, патенти, промислові розробки, технологічні процеси, ноу-хау, комерційні таємниці, фірмові назви та «гудвіл», які пов'язані з інвестицією; концесії, надані згідно із законодавством або за контрактом, включаючи концесії на розвідування, видобування або експлуатацію природних ресурсів [538]. Після цього зазвичай розміщують положення, що стосуються поводження з інвестиціями. Ці положення є ключовими в будь-якому двосторонньому інвестиційному договорі. Вони містять так звані стандарти ставлення до інвестицій, які визначають зобов'язання держав стосовно рівня ставлення, який має надаватися іноземним інвесторам та їх інвестиціям. Порушення цих стандартів можуть бути підставою для позову з боку іноземного інвестора в разі, коли держава, яка приймає інвестиції, своїми діями завдала шкоди інвестору або його інвестиціям [538].

Зокрема, у договорах може бути закріплено такі стандарти: стандарт справедливого й рівноправного ставлення або мінімальний міжнародний стандарт ставлення; стандарт повного захисту та безпеки; стандарт захисту від необґрунтованих чи дискримінаційних дій; національний режим; режим нації найбільшого сприяння; стандарт заборони експропріації. Після стандартів ставлення до інвестицій у двосторонніх інвестиційних договорах ідуть положення щодо переказів коштів і вирішення спорів. У положеннях щодо переказів коштів передбачається, що кожна зі сторін договору надає можливість інвесторам іншої сторони необмежено переказувати за кордон платежі, що стосуються інвестицій. Такі платежі можуть стосуватися, наприклад, прибутків від інвестицій; додаткових внесків капіталу, необхідних для утримання або розвитку інвестицій; сум, пов'язаних з взятими позиками або іншими контрактними зобов'язаннями; виручки від повної або часткової ліквідації

інвестицій та іншого [539].

Отже, попри те, що структура двосторонніх інвестиційних договорів є досить типовою, змістове наповнення цих договорів, так само як і формулювання їхніх положень, можуть суттєво різнитися. Особливо це стосується положень про поводження з інвестиціями, у яких виключення певного стандарту ставлення або його характерне формулювання може безпосередньо впливати на визначення обсягу прав інвестора, а отже, його спроможність захистити власні права в разі виникнення спору на підставі договору [539]. Таким чином, з огляду на розширення сфери впливу міжнародної стандартизації, глобалізацію економічних і соціальних процесів, Україна стає активним учасником розроблення, адаптації та реалізації на практиці міжнародно-правових стандартів захисту інвестицій.

2.4. Сучасний стан адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні

У межах дослідження правового забезпечення захисту прав та інтересів як національних, так й іноземних інвесторів, які здійснюють інвестиції на території України, варто зауважити, що одним з найбільш значущих чинників формування сприятливого інвестиційного клімату є високий рівень національного адміністративно-правового захисту інвестицій. Найважливішою складовою адміністративно-правового захисту інвестицій є система державних гарантій прав національних та іноземних інвесторів.

Як відомо, на сьогодні в зазначеній сфері очевидною є потреба у формуванні привабливого інвестиційного клімату в країні, без якого здійснення поставлених завдань у найближчій перспективі є вкрай складним, а в окремих випадках і зовсім неможливим.

Якщо проаналізувати розвиток іноземного інвестування в Україні за роками, то можна констатувати, що найбільший обсяг надходжень іноземних

інвестицій в Україну відбувся 2008 року – 10 913 млн доларів США (у 6,4 раза або на 9198 млн доларів США більше, ніж 2004 року). Значне скорочення надходжень прямих іноземних інвестицій 2009 року значною мірою пояснюється світовою економічною кризою – обсяг надходжень зменшився порівняно з 2008 роком на 55,9 %, що становило 6097 млн доларів США. У наступний період, з 2010-го до 2012 року, спостерігається поступове зростання іноземних інвестицій, обсяг надходжень яких 2012 року збільшився до 8041 млн доларів США. Але вже 2013 року політична нестабільність в Україні призвела до значного зменшення надходжень іноземних інвестицій, які 2014 року становили загалом 410 млн доларів США, тобто всього 9,1 % від обсягу надходжень 2013 року. У 2015–2016 рр. ситуація почала дещо покращуватись і обсяг іноземних інвестицій в економіку України становив відповідно 2961 та 3130 млн доларів США. Проте невиправдані надії щодо стабілізації політичної ситуації, протидії корупції, ефективності економічних реформ знов призвели до скорочення надходжень прямих іноземних інвестицій, обсяг яких 2017 року порівняно з 2016 роком зменшився майже на 30 %. Незначне збільшення надходжень 2018 року (на 153 млн доларів США, або 6,9 %) засвідчує недовіру іноземних інвесторів до можливостей стабільного ведення бізнесу й поліпшення інвестиційного клімату в країні [504, с. 149–150].

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну на початок 2019 року становив 1,81 млрд доларів США. Найбільшими країнами-інвесторами в економіку України 2019 року (станом на 1 січня) були: Кіпр – 761 млн доларів США, Нідерланди – 438 млн доларів США, РФ – 220 млн доларів США, Швейцарія – 133 млн доларів США, Німеччина – 89,9 млн доларів США. Станом на 1 жовтня 2019 року картина в переліку вищезазначених інвесторів дещо змінюється: Кіпр – 10,3 млрд доларів США, Нідерланди – 7,5 млрд доларів США, Велика Британія – 2 млрд доларів США, Німеччина – 1,7 млрд доларів США, Швейцарія – 1,6 млрд доларів США. Усього Держстатом було нараховано 34,7 млрд доларів США іноземних інвестицій в економіку України, причому 78 % з них (27,2 млрд) припадає на країни ЄС. Серед топ-сфер, куди іноземці

інвестують в Україну: промисловість – 32,9 %; оптова і роздрібна торгівля – 16,2 %; фінансова та страхова діяльність – 12,9 %; операції з нерухомістю – 12,9 %; професійна, наукова й технічна діяльність – 6,5 %; інформація та телекомунікації – 6,5 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій (22 млн доларів США) [302].

Отже, завдання щодо залучення інвестицій для економічного розвитку країни нині є одним з найбільш пріоритетних. В Україні ще 1992 року було прийнято Закон «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [342]. Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України [417].

Так, упродовж 2015–2016 років у п'яти спеціальних (вільних) економічних зонах і на семи територіях пріоритетного розвитку було передбачено реалізацію 66 проєктів, спрямованих на надходження інвестицій в обсязі 870,7 млн доларів США, з них у спеціальні (вільні) економічні зони – 380,9 млн доларів, що становило 43,7 % загального обсягу, на території пріоритетного розвитку – 489,8 млн доларів, або 56,3 %. Зокрема, ідеться про спеціальні (вільні) економічні зони «Донецьк» (передбачено реалізацію одного інвестиційного проєкту), «Закарпаття» (11 проєктів), «Яворів» (34 проєкти), «Порто-Франко» та «Рені» (11 проєктів) [274]. Але нестабільна політична ситуація в країні, тіньова економіка й корупція на цих територіях, зміна законодавства не дали змоги повною мірою використовувати запроваджені пільгові митні, податкові, валютно-фінансові й інші умови економічної діяльності національних та іноземних інвесторів. Недоліки функціонування спеціальних (вільних) економічних зон призвели до скорочення інвестиційних проєктів на цих

територіях. Дослідження структури капітальних інвестицій за джерелами фінансування засвідчило, що в їхньому складі є позитивні структурні зрушення, які відбулися завдяки збільшенню обсягу й частки капітальних інвестицій за кошти державного бюджету та кошти місцевих бюджетів. Також у структурі капітальних вкладень збільшилася частка власних коштів підприємств та організацій, а отже, останні здебільшого не розраховують на отримання кредитів та інші джерела фінансування, а вкладають власні кошти в придбання матеріальних і нематеріальних активів [279].

Таким чином, передумовами залучення іноземних інвестицій є політична, економічна та фінансова стабільність, удосконалення законодавчих актів з регулювання інвестиційної діяльності й інвестиційних гарантій захисту інвестицій [504, с. 152].

У юридичній науці поняття «гарантія» традиційно визначають як систему забезпечення реальності прав, встановлених законодавством. В інвестиційному праві державні гарантії у сфері інвестиційної діяльності розглядають як встановлені на підставі норм інвестиційного законодавства та міжнародних угод зобов'язання держави у сфері правового забезпечення інвестиційної діяльності, прийняті з метою забезпечення збереження власності та фактичної реалізації прав інвесторів на своїй території [279].

Питанням, що пов'язані з державними гарантіями захисту інвестицій, приділяли увагу у своїх працях такі науковці та практики, як В. Коссак [200], Г. Грищенко [115], О. Семерак [425], О. Зельдіна [151], В. Поєдинок [318], О. Охотнікова [303], О. Поляк [323, с. 110] та інші. Проте на сьогодні нерозв'язаними залишається низка проблем як теоретичного, так і практичного характеру, які пов'язані з державними гарантіями захисту інвестицій [522, с. 60]. Згідно зі ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів). Державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути

скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій [355].

Згідно з юридичною енциклопедією, державні гарантії захисту іноземних інвестицій – це законодавчо встановлені гарантії з боку держави з метою забезпечення належного правового режиму інвестиційної діяльності та заохочення вкладання іноземного капіталу в пріоритетні галузі економіки України [522, с. 60; 546]. Водночас В. Д. Чернадчук гарантіями прав інвесторів вважає створення певних умов, які забезпечують учасникам інвестиційних відносин незалежно від суб'єктивних причин можливість завжди здійснювати інвестиційну діяльність [531, с. 22]. Обстоюючи аналогічну позицію, Н. Г. Дороніна зауважує, що гарантіями є конкретні зобов'язання, які держава взяла на себе у зв'язку зі здійсненням інвестування [133, с. 86; 279]. Натомість В. В. Поєдинок пропонує використовувати єдине поняття – «гарантії прав та законних інтересів інвесторів», позначаючи ним систему господарсько-правових засобів, спрямованих на створення спеціальних можливостей реалізації та захисту прав і законних інтересів інвесторів з метою компенсації певних інвестиційних ризиків. З-поміж зазначених гарантій автор виокремлює: гарантії реалізації прав інвесторів; гарантії реалізації законних інтересів інвесторів; гарантії захисту прав і законних інтересів інвесторів [318, с. 238; 522, с. 61].

Досліджуючи правовий режим інвестиційної діяльності, деякі автори доходять висновку, що «наявний в Україні національний режим господарської діяльності є вкрай непривабливим для іноземних інвесторів; принцип національного режиму в Україні слід доповнити системою реальних пільг і гарантій для іноземних інвесторів» [279]. Теза не є беззаперечною і навряд чи може слугувати стратегічною метою у сфері вдосконалення законодавства про правові гарантії для інвесторів.

У цьому контексті О. М. Охотнікова та О. І. Гафинець стверджують, що державні гарантії захисту іноземних інвестицій – це визначені законодавством способи й засоби захисту іноземних (прямих і непрямих) інвестицій, що встановлюються державою з метою охорони прав та інтересів іноземних

інвесторів [303, с. 112; 522, с. 61].

На думку О. Г. Хрімлі, державні гарантії захисту інвестицій: 1) є способом захисту прав інвесторів; 2) не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів); 3) не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій; 4) стосуються як національних, так й іноземних інвесторів [521, с. 105; 522, с. 61].

Отже, державними гарантіями захисту інвестицій у загальному значенні є способи, засоби, методи, умови, зобов'язання, які створює та використовує держава для забезпечення інвестиційної діяльності. Причому однією з основних гарантій є забезпечення рівних прав для всіх суб'єктів під час здійснення інвестиційної діяльності.

Наявна система державно-правових гарантій, встановлених для національних та іноземних інвесторів в Україні, є досить складною та не цілком ефективною. Ця система має багато рівнів [279].

По-перше, ідеться про міжнародні конвенції та двосторонні угоди про заохочення та взаємний захист інвестицій за участю України, які передбачають відповідні правові гарантії для інвесторів.

По-друге, це – закони, що встановлюють загальні гарантії захисту для всіх інвесторів (Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII «Про інвестиційну діяльність» [355]) та спеціальні гарантії захисту для іноземних інвесторів (Закон України від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР «Про режим іноземного інвестування» [368]).

По-третє, норми про відповідні гарантії захисту для інвесторів містяться в окремих законах, що регулюють певні види інвестиційної діяльності, наприклад, у законах від 3 жовтня 2019 року № 155-IX «Про концесію» [359], від 13 жовтня 1992 року № 2673-XII «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [341] та від 18 березня 1999 року № 514-XIV «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу “Курортполіс Трускавець”» [385] тощо.

Попри чималу кількість нормативних актів, що містять норми про гарантії інвесторам, спектр наявних в українському законодавстві гарантії є нешироким. Усіх їх зазначено в Законі України «Про режим іноземного інвестування», який у сучасному вигляді зводиться лише до регулювання відносин, пов'язаних з державними гарантіями захисту прав іноземних інвесторів під час здійснення ними інвестицій на території України.

Причому більшість з цих гарантії захисту для іноземних інвесторів навряд чи можна вважати реальними, на що слушно вказують науковці [89, с. 101–102].

На нашу думку, державні гарантії захисту інвестицій доцільно класифікувати залежно від норм чинного законодавства, яке регулює сферу інвестиційної діяльності в Україні. Так, можна виокремити такі їх види:

1. *Гарантії від примусових вилучень, а також від незаконних дій державних органів та їх посадових осіб* (ст. 9 Закону України «Про режим іноземного інвестування»). Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації, тобто довільному вилученню з власності іноземного інвестора в дохід держави. Ця гарантія ґрунтується на положеннях Конституції України щодо непорушності права приватної власності і стосується іноземних інвесторів так само, як і вітчизняних [522, с. 62]. Водночас державні органи мають право реквізувати іноземні інвестиції у випадку здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України. Рішення про реквізицію іноземних інвестицій та умови компенсації можуть бути оскаржені в судовому порядку [368].

Ця група гарантії також охоплює *гарантії додержання прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності* (ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність»). Згідно з п. 2 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність» державні органи та їх посадові особи не мають права втручатись у діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності, крім випадків, коли таке втручання допускається чинним законодавством і здійснюється в межах компетенції цих органів та посадових осіб. Ніхто не має права обмежувати права інвесторів у

виборі об'єктів інвестування, за винятком випадків, передбачених цим Законом [355].

Згідно з п. 2 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками. Такі заходи можуть застосовуватися лише на основі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, заподіяних у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності. Порядок відшкодування збитків інвестору визначається в зазначених актах. Внесені або придбані інвесторами цільові банківські вклади, акції та інші цінні папери, платежі за набуте майно або за орендні права в разі вилучення відповідно до законодавчих актів України відшкодовуються інвесторам, за винятком сум, що виявилися використаними або втраченими внаслідок дій власне інвесторів або вчинених за їх участю [355].

У ст. 3 Закону України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» передбачено, що держава не може реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Рішення про реквізицію іноземних інвестицій приймає Кабінет Міністрів України. Компенсація, що сплачується в цих випадках іноземному інвестору, має бути адекватною та ефективною [353].

2. Гарантії компенсації та відшкодування збитків інвесторам (ст. 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування», ст. 397 ГК України). Згідно зі ст. 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування», іноземні інвестори, так само, як будь-які інші суб'єкти права, мають право на відшкодування збитків, у тому числі упущеної вигоди і моральної шкоди, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями. Відшкодування збитків і виплата вартості реквізованого майна здійснюються на основі поточних ринкових цін та/або обґрунтованої оцінки, підтверджених аудитором чи аудиторською фірмою.

Закон встановлює принцип швидкої, адекватної та ефективної компенсації. У разі реквізиції інвестиції розмір компенсації визначається на момент припинення права власності. У разі завдання інвесторові шкоди розмір компенсації визначають на час фактичного здійснення рішення про відшкодування збитків. Сума компенсації має виплачуватись у валюті, у якій було здійснено інвестиції, чи в будь-якій іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті. З моменту виникнення права на компенсацію і до моменту її виплати на суму компенсації нараховують відсотки згідно із середньою ставкою відсотка, за яким лондонські банки надають позики першокласним банкам на ринку євровалют (ЛІБОР) [368].

Відповідно до п. 5 ст. 397 ГК України, іноземні інвестори мають право вимагати відшкодування збитків, завданих їм незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Збитки іноземних інвесторів мають бути відшкодовані за поточними ринковими цінами або на основі обґрунтованих оцінок, підтверджених незалежним аудитором (аудиторською організацією). У п. 6 ст. 397 ГК України зазначено, що компенсація, яка виплачується іноземному інвесторові в порядку відшкодування збитків, повинна бути адекватною, ефективною та визначеною на момент виконання рішення про відшкодування збитків. Сума компенсації за цим рішенням має бути негайно виплачена у валюті, у якій було здійснено інвестиції, чи в іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до валютного законодавства. Законом може бути передбачено нарахування відсотків на суму компенсації [108].

3. Гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності (ст. 11 Закону України «Про режим іноземного інвестування»). Так, у разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення (репатріацію) не пізніше 6 місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій у натуральній формі або у валюті інвестування в сумі фактичного внеску (з урахуванням можливого зменшення статутного капіталу) без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі за

реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством або міжнародними договорами України. Звісно, ці гарантії слід розуміти в контексті існування комерційних ризиків підприємницької діяльності: держава не надає гарантії від звернення стягнення на майно, що становить інвестицію за боргами інвестора, інвестиція може бути вкладена невдало, діяльність інвестора може виявитися збитковою тощо [368].

4. *Гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій* (ст. 4 Закону України «Про захист іноземних інвестицій в Україні», ст. 12 Закону України «Про режим іноземного інвестування»). Іноземним інвесторам після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів гарантується безперешкодний і негайний переказ (репатріація) за кордон їх прибутків, доходів та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах унаслідок здійснення іноземних інвестицій. Крім того, ст. 4 Закону України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» встановлює, що іноземним інвесторам гарантується перерахування за кордон їхніх прибутків та інших сум як у карбованцях, так і в іноземній валюті, що отримані на законних підставах [353; 522, с. 63]. Так, на думку деяких фахівців, з практичної точки зору, цю гарантію взагалі слід поставити на перше місце. З огляду на те, що націоналізація є надзвичайною ситуацією, гарантія перекладів капіталу та прибутків пов'язана з повсякденною інвестиційною діяльністю та становить суть угоди [480, с. 128–129; 522, с. 63].

5. *Гарантії захисту інвестицій у разі зміни законодавства* (ст. 8 Закону України «Про режим іноземного інвестування»), іменовані в юридичній літературі як стабілізаційні застереження (*stabilization clause*), або «дідові застереження» (*grandfather clause*). Аналіз змісту норм, що закріплюють гарантії від несприятливої зміни законодавства, дозволяє виокремити два основні підходи, спрямовані на забезпечення прав інвесторів. У першому випадку йдеться про незастосування протягом певного часу нових нормативних актів щодо відповідних інвесторів (зустрічається найчастіше), а в другому – про зміну

умов угод з інвестором (наприклад, Закони України «Про концесію», «Про угоди про розподіл продукції») [522, с. 64].

Значення цієї гарантії зумовлене тим, що важливою складовою сприятливого інвестиційного клімату є стабільність правового регулювання, яке передбачає встановлення певного строку, протягом якого діє заборона на законодавчу зміну умов інвестування. Так, згадку про стабілізаційне застереження містять законодавства Російської Федерації, Вірменії, Молдови, Казахстану. Суть такого застереження полягає в тому, що в разі, якщо нове законодавство погіршує становище іноземного інвестора, до нього застосовується автоматично колишнє законодавство до закінчення терміну інвестиційної угоди.

Якщо зазначені вище гарантії будуть змінюватися, то протягом 10 років з дня набрання чинності відповідним законодавчим актом на вимогу іноземного інвестора застосовують державні гарантії захисту іноземних інвестицій, передбачені законодавством, чинним на момент внесення інвестиції. Це правило стосується не всього режиму інвестування, а лише гарантій. Якщо іноземний інвестор є суб'єктом відносин, що можуть бути кваліфіковані як державно-приватне партнерство, гарантії в разі змін законодавства застосовують згідно зі ст. 20 Закону «Про державно-приватне партнерство» [339]. Отже, до прав та обов'язків сторін, визначених договором, укладеним у межах державно-приватного партнерства, протягом строку його дії застосовують законодавство України, чинне на день його укладення. Зазначена гарантія поширюється на зміни цивільного й господарського законодавства, що регулює майнові права та обов'язки сторін і не стосується змін законодавства з питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку, охорони довкілля, стандартів якості товарів (робіт, послуг), податкового, валютного, митного законодавства, законодавства з питань ліцензування та іншого законодавства, що регулює правовідносини, у яких не діють принципи рівності сторін (державного та приватного партнерів) [522, с. 63].

До цієї групи можна віднести також *гарантії стабільності умов*

законодавства під час здійснення інвестиційної діяльності (п. 1 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність»). Згідно з п. 1 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність», умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність упродовж усього строку дії цих договорів та у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору [355].

Слід зауважити, що державні гарантії для суб'єктів інвестиційної діяльності, передбачені законами України «Про інвестиційну діяльність» і «Про режим іноземного інвестування», встановлюють обмеження застосування державних гарантій. Так, у ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» зазначено, що державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів) [355]. Проте саме зобов'язання держави у сфері фінансово-господарської діяльності, питання сплати податків є стимулом для інвесторів під час вибору країни для вкладення інвестиційних коштів та основою для подальшої економічної діяльності інвестора. Обмеження гарантій робить їх непрацездатними, декларативними [522, с. 63]. Закон України «Про інвестиційну діяльність» фактично містить декларацію про державні гарантії, яка не може бути практично застосована інвесторами для захисту своїх законних прав та інтересів. Пункт 2 ст. 397 ГК України не передбачає обмежень для застосування гарантії від зміни законодавства щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Вказану гарантію застосовують на вимогу іноземного інвестора щодо будь-яких питань, якщо змінилося законодавство, яке діяло на момент вкладення інвестицій. Тому саме норми ГК України надають інвесторам змогу скористатися реальними, а не декларативними гарантіями для захисту власних інтересів у разі зміни законодавства України [522, с. 63].

Таким чином, для розв'язання цієї проблеми доцільно виключити зі ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» у визначенні поняття «державні гарантії захисту інвестицій» фразу «та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів)». Крім того, невирішеним залишається ще одне проблемне питання. Інвестиційне законодавство України передбачає, що державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій. Проте ця норма права не завадила законодавцю 2005 року скасувати всі пільги й гарантії для суб'єктів спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку. Це вкотре доводить, що норми права мають не просто декларувати неможливість їх скасування, а й передбачати відповідальність державних органів. Тому доцільно в Законі України «Про інвестиційну діяльність» передбачити, що в разі законодавчого скасування державних гарантій держава зобов'язана відшкодувати інвесторові збитки в повному обсязі [522, с. 64].

6. Гарантії захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності. З одного боку, ці гарантії слугують важливим інструментом забезпечення інвестиційної привабливості капіталовкладень у національну економіку країни як для внутрішніх, так і для іноземних інвесторів, а з іншого – є одним з ключових функціональних інститутів інвестиційного права. Причому саме в питанні про державні гарантії захисту інвестицій полягає квінтесенція фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності. Як було зазначено вище, попри те, що власне порядок здійснення конкретних інвестиційних операцій у процесі здійснення діяльності з проведення середньострокових і довгострокових вкладень в основні засоби за рахунок самообмеження поточного споживання зазвичай регулюється нормами підприємницького права, ці операції мають яскраво виражений економічний, а отже, підприємницький характер, адже, по-перше, здійснюються в межах звичайної для юридичної особи відповідного виду підприємницької діяльності, а по-друге, вони зрештою так само спрямовані на максимізацію прибутку такої юридичної особи. Водночас така діяльність

«обтяжена» низкою публічно-правових властивостей (складових), що підтверджує нагальність її регулювання. Серед таких обставин – особливий суб'єктний склад інвестиційних правовідносин, одним з учасників яких практично завжди слугує особа публічного права – держава, або її орган [103, с. 78].

Конституційною основою цієї державної гарантії слугують положення ч. 1 ст. 55 Основного Закону України, де закріплено гарантію державного захисту прав і свобод людини та громадянина шляхом оскарження в суді [197]. Коментуючи Конституцію, правники зауважують, що держава має такі зобов'язання щодо прав і свобод, як повага, захист і повне здійснення, та встановлює з цією метою гарантії прав і свобод. Причому такі гарантії можуть бути: 1) політичними (спрямованість політики держави на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини; стійкість політичних структур, їх здатність до досягнення громадянської злагоди; рівень політичної культури громадян); 2) соціально-економічними (соціальна стабільність, економіка, що розвивається, інфраструктура установ, які обслуговують соціальні потреби суспільства); 3) юридичними (механізм захисту прав і свобод) [327].

Спеціальний механізм адміністративно-правового захисту прав і свобод охоплює: 1) конституційне судочинство (Конституційний Суд України); 2) судовий захист (суди загальної юрисдикції); 3) адміністративний захист (оскарження в порядку підпорядкованості); 4) контроль за дотриманням прав людини представницькими органами влади (парламентський контроль); 5) захист за допомогою прокуратури, інституту омбудсмена (Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини); 6) міжнародний механізм захисту [327]. Права людини нерозривно пов'язані із судовим захистом, що гарантується Конституцією України (ст. 55 Основного Закону). Водночас варто зауважити, що в Україні практика оскарження в суді неправомірних дій органів державного управління та посадових осіб у галузі захисту громадянських та політичних прав і представницьких (законодавчих) органів державної влади не є поширеною.

До цієї групи гарантій можна зарахувати й *гарантію державної*

підтримки самозахисту прав суб'єктами інвестиційної діяльності. Конституційною основою розглянутої гарантії є положення ч. 6 ст. 55 Конституції України, згідно з якою «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань» [197]. Причому, як зазначають фахівці, конституційні положення про самозахист економічних прав, зокрема у сфері інвестиційної діяльності, набули розвитку в галузевому законодавстві. Наприклад, нормами ст. 19 Цивільного кодексу України було запроваджено конструкцію самозахисту цивільних економічних (у тому числі й інвестиційних) прав [527], що допускається без звернення до суду (схожа на конструкцію необхідної оборони). Причому способи самозахисту інвестиційних прав мають бути співмірними порушенню і не виходити за межі дій, необхідних для його припинення. Це означає, що самозахист економічних прав є можливим за наявності трьох умов: порушення права, необхідність припинити його і пропорційність вжитих заходів для припинення правопорушення. Так, прикладом самозахисту економічних прав нерідко називають утримання речі з метою забезпечення виконання зобов'язання до моменту його виконання боржником. Крім того, суб'єкт інвестиційної діяльності має право захищати свої економічні інтереси як третіх осіб у справах, що розглядаються господарськими судами.

Отже, значна кількість норм про гарантії захисту інвесторів не сприяла підвищенню ефективності їх правового регулювання. Саме тому в законодавстві кількість не завжди свідчить про якість. Так, з одного боку, спостерігається дублювання норм про гарантії захисту інвестицій у різних нормативних актах, а з іншого – колізії законодавства, коли інвестор одночасно відповідає критеріям, встановленим різними нормативними актами, у яких містяться норми про відповідні гарантії. Це стосується передусім іноземних інвесторів, тому логічно постає питання стосовно того, чи доцільно взагалі мати спеціальні закони, що регулюють суто іноземні інвестиції, коли прийнято закони, які єдиними нормами регулюють окремі правові форми інвестицій безвідносно до того, іноземна або національна компанія є інвестором. Пропонуємо розглядати

національно-правове регулювання інвестицій в Україні як здійснюване загальним законодавством, а отже, відмовитися від встановлення спеціальних гарантій захисту іноземним інвесторам. Досить встановлення для них національного режиму на основі принципу економічної недискримінації, що зберігає вилучення обмежувального характеру для іноземних інвесторів, які можуть бути встановлені законами лише тією мірою, якою це необхідно для захисту засад конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави [279].

Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що інститут надання гарантій захисту інвестицій є одним з найважливіших інститутів інвестиційного права, покликаних забезпечити належний інвестиційний режим відповідно до норм національного законодавства й міжнародних угод у сфері інвестиційної діяльності. Попри проголошення відповідних правових гарантій, найбільш проблемними аспектами національного інвестиційного законодавства України залишаються недостатня розробленість механізму правового захисту й нестабільність суміжних галузей права. Це суттєво ускладнює законодавче забезпечення адміністративно-правового режиму захисту інвестицій, що зрештою перешкоджає поліпшенню інвестиційного клімату в країні.

Висновки до розділу 2

Визначено такі особливості адміністративно-правових режимів у державному управлінні: 1) спрямованість на неухильне забезпечення вимог безпеки й ефективного функціонування найбільш важливих сфер і галузей державно-управлінської діяльності; 2) ці режими нерідко слугують своєрідною опорою влади в забезпеченні стабільності функціонування, адже нормативно-правовий характер адміністративно-правових режимів залишає простір для організаційних новацій; 3) режимна регламентація державного управління, здійснювана в нормативно-правовій формі адміністративно-правових режимів,

залишає значний простір і для адміністративного розсуду, що є запорукою ефективної управлінської діяльності.

Сформульовано визначення адміністративно-правових відносин, згідно з яким це – урегульовані адміністративно-правовою нормою, що охороняється адміністративною відповідальністю, управлінські відносини, учасники яких, виявляючи волевиявлення, перебувають у відповідному взаємозв'язку завдяки юридичним правам та обов'язкам і вирішують адміністративні спори як у судовому, так і в позасудовому порядку.

Акцентовано увагу на тому, що для виникнення інвестиційних правовідносин у галузі реалізації бюджетних інвестицій в об'єкти капітального будівництва державної власності України за рахунок бюджетних асигнувань спеціального чи інвестиційного фонду необхідним є укладення трьох договорів – інвестиційної угоди або концесійної угоди між відповідальним виконавцем інвестиційного проєкту й інвесторами; угоди на будівництво об'єктів для державних потреб та інших договорів на виконання робіт, нерозривно пов'язаних зі створенням об'єктів капітального будівництва.

Констатовано, що найефективнішим правовим інструментом удосконалення правового захисту іноземних інвестицій є двосторонні угоди про взаємне заохочення та захист іноземних інвестицій, так звані двосторонні інвестиційні угоди.

На підставі комплексного підходу можна виокремлено три групи інвестиційних правовідносин: інвестиційні правовідносини, що виникають у межах здійснення інвестиційної діяльності фізичними та юридичними особами, тобто приватні інвестиції; інвестиційні правовідносини, що виникають у межах здійснення інвестиційної діяльності державою та муніципальними утвореннями, тобто публічні інвестиції; інвестиційні правовідносини, пов'язані зі створенням сприятливих умов для розвитку інвестиційної діяльності.

Виокремлення цих груп правовідносин дає змогу розмежувати сфери публічно- правового й приватноправового регулювання. Так, перша група інвестиційних відносин переважно є предметом правового регулювання

цивільного права, друга – предметом фінансового права, а третя – предметом фінансового, адміністративного та міжнародного права.

Наголошено на тому, що передумовами залучення іноземних інвестицій є політична, економічна та фінансова стабільність, удосконалення законодавчих актів з регулювання інвестиційної діяльності й інвестиційних гарантій захисту інвестицій.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ

3.1. Поняття та зміст механізму адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні

Перехід України до ринкової економіки позначився на правових відносинах у різних сферах діяльності. Створивши умови для формування різноманітних форм приватної власності, держава повинна була взяти на себе зобов'язання з регулювання нових відносин. Відмовившись від жорсткої централізації влади, держава відійшла від безпосереднього регулювання процесів, які відбувалися в економіці, замінивши наявний механізм управління на дію законів ринкової економіки. Однак через декілька років очевидним стало те, що без державного впливу, контролю та регулювання економіки неможливо досягти соціальних цілей, що відповідають інтересам усього населення. Це спонукало до проведення реформи законодавства, формування системи державних органів управління для впорядкування діяльності різних суб'єктів ринку й економічних інститутів. На сучасному етапі адміністративно-правове регулювання стає одним з необхідних засобів цілеспрямованого державного впливу на економіку. Цілісна та ефективно працююча система державних інструментів підтримки інвесторів є одним з основоположних факторів формування привабливого інвестиційного іміджу як окремих регіонів, так і країни загалом [499, с. 111].

Юридичні засоби впливу, що застосовуються у сфері правового регулювання суспільних відносин, становлять досить складний механізм, який у теорії права називають механізмом правового регулювання. У межах суспільних відносин, що утворюють предмет галузі адміністративного права, цей механізм визначають як адміністративно-правовий механізм, або механізм

адміністративно-правового регулювання.

Питання адміністративно-правової організації механізму управління у сфері економіки одним з перших в науці адміністративного права почав вивчати О. П. Лончаков. Зокрема, у своїй дисертації «Проблеми адміністративно-правової організації механізму управління власністю в промисловості» та в посібнику «Адміністративно-правова організація механізму управління власністю у сфері економіки» він визначає адміністративно-правову організацію механізму управління як новий науковий напрям, який передбачає врахування багатогранності економічних процесів; економічних зв'язків, що породжують специфічні вимоги в системі управління, а також розмежування компетенції між суб'єктами управління з метою прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень [237; 238, с. 7].

На думку М. П. Козюка, «основний каркас механізму правового регулювання становлять три ланки, розподілені лінійно: юридичні норми, правовідносини, акти правозастосування» [186, с. 15]. Управління суспільством переважно здійснюється за допомогою імперативних норм, з якими безпосередньо пов'язане адміністративне право як управлінська галузь [60, с. 118]. Визначаючи механізм адміністративно-правового регулювання, О. П. Коренєв стверджує, що це – система адміністративно-правових засобів, які, впливаючи на суспільні відносини, організовують їх відповідно до завдань управління [199, с. 43–45; 433, с. 118].

З огляду на зазначене, адміністративно-правова організація механізму захисту інвестиційної діяльності становить цілісну систему адміністративно-правових засобів, підібраних і впорядкованих найбільш оптимальним чином з метою організації ефективного управління інвестиційною діяльністю. Власне механізм управління інвестиційною діяльністю становить сукупність державних органів, що здійснюють владні повноваження у сфері інвестиційної діяльності, юридичних норм, які регулюють інвестиційні відносини, а також форм і методів державно-управлінської діяльності в досліджуваній сфері [499, с. 112].

За допомогою засобів адміністративно-правового регулювання, тобто за

безпосереднього впливу механізму адміністративно-правового регулювання, відбувається упорядкування державного управління в цій сфері. Причому адміністративно-правові засоби мають бути раціонально дібраними та відповідати організації державного управління в конкретній сфері (у нашому разі – у сфері інвестиційної діяльності).

Слушною слід визнати думкою І. З. Фахрутдінова та В. А. Трапезникова про те, що механізм державного регулювання інвестиційних процесів передбачає сукупність інструментів і методів впливу держави на інвестиційну політику суб'єктів господарювання [479, с. 38].

Таким чином, раціональний підхід до організації управління сприяє оптимізації механізму адміністративно-правового регулювання, забезпечує належний набір форм й методів державного управління у сфері інвестиційної діяльності. Причому, на нашу думку, оптимізація та раціоналізація правових засобів, форм і методів управління не повинна мати універсального характеру. Не слід застосовувати один і той самий механізм організації управління інвестиціями в масштабах усієї країни, окремого регіону або конкретної галузі. Набір працюючих інструментів державного регулювання інвестицій є досить обмеженим. Кожен з них може виявитися ефективним у конкретній ситуації. Тому необхідно оцінювати можливості застосування певного засобу з урахуванням очікуваної ефективності від його застосування.

Отже, в адміністративно-правовій організації механізму захисту в різних сферах інвестиційної діяльності аналізу та ретельному опрацюванню підлягають:

1. Механізм адміністративно-правового регулювання (найбільш оптимальний для кожної сфери інвестиційної діяльності набір правових засобів).
2. Форми та методи державної управлінської діяльності в досліджуваній сфері (їх перелік має бути найбільш оптимальним і повинен ураховувати специфіку різних інвестиційних правовідносин).

Досліджуючи механізм адміністративно-правового регулювання, слід зауважити, що в теорії адміністративного права автори, які розглядають цей

механізм, використовують (хоча й у дещо усіченому вигляді) загальнотеоретичну конструкцію механізму правового регулювання, яку досить ґрунтовно розроблено в теорії держави та права [459, с. 393].

Водночас більшість авторів не виокремлюють механізм адміністративно-правового регулювання як самостійний розділ дисципліни, тобто розглядають адміністративно-правові норми та відносини окремо, без їх групування в загальний механізм.

У теорії держави та права механізм правового регулювання як самостійну категорію почали розробляти М. Г. Александров С. С. Алексєєв. Зокрема, С. С. Алексєєв зазначає, що категорія «механізм правового регулювання» вироблена в теорії для відображення руху, функціонування правової форми [18, с. 350].

Обґрунтованою слід визнати позицію С. О. Комарова, який розглядає механізм правового регулювання як ядро, серцевину правового впливу (поряд з такими засобами, як правосвідомість, правова культура, правові принципи, правотворчий процес) [191, с. 434]. Водночас механізм правового регулювання пов'язаний зі стадіями правового регулювання, кожній з яких відповідає свій елемент структури механізму. У межах механізму правового регулювання застосовують методи правового регулювання (імперативний і диспозитивний); способи правового регулювання (припис, заборона, дозвіл, рекомендації); типи правового регулювання – загальнодозволеній (дозволено все, крім того, що прямо заборонено законом) і дозвільний (заборонено все, крім прямо дозволеного законом) [191, с. 440–442].

Не можна сказати, що в адміністративному праві механізм правового регулювання досліджений настільки ж докладно. Зокрема, в адміністративному праві акти реалізації (дотримання, виконання, використання) як фактична поведінка суб'єктів та акти застосування права як владні веління компетентних органів в контексті механізму адміністративно-правового регулювання не розглядаються. Слід зазначити, що проблеми адміністративно-правових засобів практично не досліджували. Вивчення питань елементів адміністративно-

правового регулювання та правових засобів в адміністративному праві є перспективним напрямом майбутніх наукових розвідок.

На думку І. К. Вороніна, адміністративно-правовий механізм – це механізм адміністративно-правового регулювання, складовими якого є сукупність правових засобів (юридичних норм, законів, правовідносин і процедур), які визначають правове регулювання через правовий вплив на правовідносини. Причому адміністративно-правове регулювання він розглядає як процес встановлення та реалізації загальнообов'язкових адміністративно-правових правил, спрямованих на створення керованої системи, підтримання організаційного та правового порядку її функціонування, підвищення ефективності діяльності елементів цієї системи [3, с. 39; 94, с. 64].

Варта уваги позиція С. В. Калініної, яка в межах дослідження питання адміністративно-правового захисту прав громадян на звернення до органів державної влади й місцевого самоврядування доходить висновку, що механізм адміністративно-правового захисту права громадян на звернення до органів державної влади й органів місцевого самоврядування – це сукупність адміністративно-правових засобів, які застосовують уповноважені суб'єкти з метою недопущення посягань на вказане право, притягнення винних до відповідальності й відновлення порушеного права [3, с. 39; 168, с. 82]. Вивчаючи поняття та сутність механізму державного захисту основних прав і свобод, Б. Л. Железнов переконує, поняття «механізм державного захисту прав і свобод» більшість авторів сприймають як систему, у якій основну роль відіграють власне норми права, регульовані ними відносини, правові гарантії, якими керуються у своїй діяльності правозастосовні інститути. Таким чином, механізм захисту прав – не лише об'єкт правового регулювання, а й універсальна організаційно-правова система [3, с. 39; 140].

У цьому контексті О. М. Мельник переконує, що механізм адміністративно-правового регулювання – це засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб,

функціонування громадянського суспільства й держави [259, с. 27]

Низка авторів, серед яких В. І. Олефір, В. В. Галуцько, М. П. Пихтін, О. О. Онищук та Ю. В. Гридасов, виокремлюють змістовну та формальну ознаки механізму правового регулювання. Змістова ознака механізму адміністративно-правового регулювання передбачає визначення цілей такого регулювання. До таких цілей належить обов'язок публічної адміністрації засобами адміністративного права: 1) попередити протиправне посягання на права свободи та публічні законні інтереси фізичних і юридичних осіб; 2) не допустити порушення фізичними та юридичними особами прав свобод і публічних законних інтересів третіх осіб; 3) попередити порушення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб; 4) вжити всіх передбачених компетенцією заходів щодо поновлення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб; 5) забезпечити притягнення винних осіб до адміністративної чи іншого типу юридичної відповідальності [96, с. 237–242].

Окремі автори [529] досліджують механізми реалізації публічних інтересів, якими вважають системи правових засобів, організовані з метою подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення різних публічних інтересів. Кожен такий механізм має на меті реалізацію будь-якого конкретного публічного інтересу або їх групи. Правовими засобами реалізації публічних інтересів визнають усі ті юридичні інструменти, за допомогою яких задовольняють публічні інтереси. Адміністративно-правовий механізм реалізації публічних інтересів, на їхню думку, становить систему різних засобів, переважно адміністративно-правового характеру, що сприяють задоволенню публічних інтересів [3, с. 41].

Провідні фахівці в галузі адміністративного права [428] механізмом адміністративно-правового регулювання вважають взяті в єдності і в логічній взаємодії систему адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється юридичний вплив на суспільні відносини, що виникають в адміністративно-публічній сфері, з метою їх правового регулювання, правової

охорони й захисту [3, с. 41].

На нашу думку, механізмом адміністративно-правового регулювання є сукупність адміністративно-правових методів і засобів, за допомогою яких виявляється вплив на певну групу суспільних відносин з метою їх регулювання та впорядкування, а також забезпечення охорони й захисту прав та інтересів учасників цих відносин. Причому до поняття механізму адміністративно-правового регулювання слід віднести і суб'єкти його реалізації, і певну взаємодію між ними, що виникають у зв'язку з функціонуванням цього механізму [3, с. 42]. Таким чином, система адміністративно-правового захисту охоплює структурні елементи (суб'єкти захисту, об'єкти захисту та ін.), що знаходяться в статичному стані, а механізм адміністративно-правового регулювання певної сукупності суспільних відносин включає суб'єктів (учасників) цих відносин у русі, у взаємодії.

Причому слід визначити співвідношення понять механізму адміністративно-правового регулювання та адміністративно-правового захисту. З одного боку, адміністративно-правовий захист є одним з напрямів функціонування розглянутого механізму (поряд з охороною). Механізм адміністративно-правового регулювання не лише впорядковує суспільні відносини у певній сфері, а й встановлює правовий режим охорони певних об'єктів, а також забезпечує захист від посягань на них. Водночас система адміністративно-правового захисту передбачає наявність об'єктів захисту, суб'єктів захисту й безпосередньо адміністративного механізму захисту об'єктів за допомогою правозастосовної діяльності суб'єктного складу [3, с. 42]. Що стосується власне поняття адміністративно-правового захисту, то, на думку окремих дослідників, воно становить систему реалізованих за допомогою регулятивних і охоронних правовідносин адміністративно-правових засобів, спрямованих на недопущення, припинення та запобігання порушенням прав [3, с. 42]. Вказана система прав інвесторів утворюється завдяки взаємодії трьох елементів: заходів, спрямованих на створення умов, що виключають можливість порушення прав інвесторів; заходів, спрямованих на запобігання загрози

порушення прав інвесторів; заходів адміністративної відповідальності, що застосовуються в разі порушення прав інвесторів.

Таким чином, у працях окремих дослідників поняття адміністративно-правового захисту й механізму адміністративно-правового регулювання практично збігаються, що викликає певні сумніви [3, с. 42]. Суттєвою ознакою механізму правового регулювання є певна послідовність застосування правових засобів, своєрідний «хронологічний алгоритм». Таким чином, механізм правового регулювання становить своєрідну конструкцію застосування засобів впливу на окрему групу суспільних відносин, які дозволяють досягти певного результату за дотримання хронологічної послідовності й системності під час їх застосування [3, с. 43]. Варте уваги визначення, запропоноване С. А. Агамагомедовою, яка механізмом адміністративно-правового регулювання визнає систему адміністративно-правових засобів, що впливають на певні суспільні відносини з метою їх упорядкування. Причому слід розмежовувати поняття механізму адміністративно-правового регулювання та адміністративно-правового захисту. Це близькі, проте не тотожні поняття. Взаємозв'язок розглянутих понять виявляється у двох аспектах: по-перше, адміністративно-правовий захист є одним з аспектів функціонування механізму; по-друге, система адміністративно-правового захисту охоплює такі структурні елементи, як об'єкти захисту, суб'єкти захисту й механізм (конструкцію) захисту [3, с. 43].

Пов'язуючи економічну й правову сутність інвестицій та інвестиційної діяльності, державні інструменти регулювання інвестиційної діяльності умовно можна розділити на три групи: макроекономічні, мікроекономічні й інституційні.

До макроекономічних можна віднести методи регулювання, а також загальноекономічний клімат інвестицій. Це комплекс заходів бюджетно-податкової політики, зокрема процентна ставка, зовнішньоторговельний режим. До мікроекономічних належать заходи, які впливають на окремі аспекти інвестиційної активності: податкові ставки, гарантії, пільги. Макроекономічні заходи є більш стабільними і всеосяжними, визначають інвестиційний клімат

загалом. Мікроекономічні інститути є більш гнучкими й адаптованими до конкретних інвесторів. Інституційні інструменти спрямовані на координацію інвестиційних програм приватних інвесторів та включають державні органи інвестиційної політики, об'єднання підприємців.

У межах проблематики нашого дослідження варті уваги такі адміністративно-правові засоби, як податкове стимулювання (пільгування) інвесторів в окремих соціально значущих сферах; комплексні (складові) правові засоби, такі як адміністративно-правові режими особливих економічних зон, адміністративні договори у сфері інвестиційної діяльності; охоронні засоби, спрямовані на захист інтересів інвесторів, тощо.

Водночас в адміністративному праві, як і в теорії держави та права, основними елементами механізму правового регулювання вважають норми права та правовідносини. У зв'язку з цим у межах дослідження основну увагу приділено саме традиційним правовим засобам (розділи 1 та 2).

Згідно із загальнотеоретичною концепцією механізму правового регулювання [19, с. 560], механізм адміністративно-правового регулювання – це система адміністративно-правових засобів, організованих найбільш оптимальним чином з метою реалізації інтересів суб'єктів права. Відповідно, механізм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері інвестиційної діяльності може бути визначений як система адміністративно-правових засобів, оптимізованих з метою найбільш ефективного досягнення інтересів суб'єктів інвестиційних правовідносин.

З огляду на те, що в межах дослідження інвестиційна діяльність розглядається переважно в соціально значущих сферах, інтереси суб'єктів інвестиційних правовідносин можуть бути такими:

1) для держави – досягнення певних стратегічних цілей шляхом залучення якомога більшого обсягу інвестицій у конкретну сферу, створення сприятливих для інвестування умов;

2) для інвестора – використання пільгових умов функціонування, досягнення певного рівня прибутку;

3) для одержувачів інвестицій – оптимальна кількість вкладених коштів, майна й інших інвестицій для реалізації відповідних завдань і функцій.

Отже, правовому механізму організації регулювання захисту інвестиційних потоків притаманні всі ознаки складних систем, зокрема неоднорідність, ієрархічність, багатофункціональність, гнучкість, адаптивність і надійність.

Зокрема, О. О. Мироненко пропонує одну з найбільш повних концепцій механізму адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності, але лише стосовно іноземних інвестицій. Так, він пропонує розглядати механізм адміністративно-правового регулювання іноземних інвестицій як систему форм, методів засобів, спрямованих на застосування адміністративно-правових норм, регулюючих відносини з іноземними інвесторами, для створення умов ефективного використання іноземних інвестицій з метою досягнення позитивних соціально-економічних результатів, забезпечення та захисту державні інтереси. Науковець виокремлює такі елементи механізму правового регулювання іноземних інвестицій: цілі, принципи адміністративно-правового регулювання; національний режим іноземних інвестицій; способи й методи адміністративно-правового регулювання; система законодавства, що регулює іноземні інвестиції; адміністративно-правові норми; адміністративні правовідносини; адміністративні процедури; суб'єкти правовідносини. Методи державного впливу, які використовують під час регулювання іноземних інвестицій, учений розділив на три групи: організаційно-правового регулювання; дозвільного характеру; обмежувального характеру. Складовим елементом механізму правового регулювання іноземних інвестицій О. О. Мироненко пропонує вважати адміністративні процедури [262, с. 8, 14].

О. М. Мамай зазначає, що підґрунтям державного регулювання інвестицій слід вважати критерій пріоритетів інвестування. Найважливішим напрямом державного регулювання державної підтримки дослідник пропонує вважати надання державної підтримки високотехнологічним та іншим подібним сферам. Крім того, автор вважає, що найкращим способом регулювання інвестиційних

відносин між приватним інвестором і державою повинна бути договірною формою (з метою вирішення завдань підвищення конкурентоспроможності). Таким чином, державна участь в інвестиційній діяльності (за якої держава діє як інвестор на договірній основі) є формою державного регулювання [250, с. 11–27].

Як було зазначено в розділі 1, систему адміністративно-правового захисту інвестиційної діяльності становлять такі структурні елементи: 1) об'єкти інвестиційної діяльності, що підлягають адміністративно-правовому захисту; 2) суб'єкти адміністративно-правового захисту, або учасники адміністративних правовідносин у сфері здійснення інвестиційної діяльності; 3) адміністративно-правовий механізм захисту інвестицій та інвестиційної діяльності.

Варта уваги думка Д. О. Агапова, у працях якого йдеться про відкриту систему, означену інтенсивною взаємодією із зовнішнім середовищем зі зворотним зв'язком. Такий механізм має досить складну структуру та передбачає сукупність узгоджених форм, методів і засобів цілеспрямованого впливу на суб'єкти процесу управління захистом інвестицій для досягнення заданих цілей. Механізм охоплює кілька підсистем, які розмежовують за цільовою, функціональною та програмною ознаками. З-поміж характеристик основних підсистем вказаного правового механізму можна виокремити нормативні акти, що регламентують діяльність органів з управління процесом захисту інвестицій; професійні стандарти та методики; методологічні та науково-інформаційні матеріали для різних управлінських структур, які здійснюють аналіз інвестицій. Метою функціонування цих структур є підвищення ефективності використання інвестицій шляхом удосконалення складу, функцій і завдань структурних ланок управління захистом інвестицій; прав та обов'язків інвесторів і фахівців з цього управління; технологій виконання окремих процедур та операцій, необхідних для виконання завдань щодо захисту прав інвесторів [4, с. 61].

У механізмі використовують принципи фінансування діяльності інвесторів, органів регулювання інвестицій; нормативи розподілу коштів, що

надходять органам управління; порядок та умови фінансування розроблення нормативних актів та інших документів з регулювання інвестиційних потоків. Складовими механізми є також порядок й умови взаємодії інвесторів та органів системи державного й муніципального управління із фінансово-кредитними організаціями, а також використання фінансових інструментів, що дозволяють мінімізувати ризик втрат інвестицій, гарантувати його ефективне використання. Крім того, елементами зазначеного механізму є порядок та умови фінансування цільових інвестиційних програм; навчання кадрів підприємств, господарських товариств, а також службовців, зайнятих у цій системі інвестиційних відносин [4, с. 61–62].

Водночас складовою механізму є інформація про об'єкти державної та муніципальної нерухомості, їх інвестиційний потенціал, зміну нерухомого майна відповідних підприємств, організацій, результати їх діяльності, доходи від використання інвестицій. У його складі – методики збору, зберігання, обробки інформації про майнові об'єкти, нормативні правові акти щодо відображення в обліку операцій з інвестиціями, методики та порядок проведення економічного аналізу й оцінки результатів використання інвестицій, а також експертизи інвестиційних проєктів і бізнес-планів з точки зору передусім правової захищеності інвестицій. Сюди ж належать інформаційні бази даних, функціонування яких спрямоване на інформаційну підтримку роботи органів з регулювання інвестицій. Тут відображено інформаційні й довідкові матеріали, аналітичні огляди з організації процесу управління нерухомістю, нормативні акти з питань захисту прав інвесторів, процедури опублікування та набрання чинності відомчих актів, перелік відомостей, обов'язкових для публікації суб'єктами управління інвестиціями. Елементами механізму є також звіти про склад інвестицій, відомості про грошові надходження, а також про витрачання грошових коштів, дані про оцінку ефективності управління інвестиційними потоками й захистом прав інвесторів [4, с. 62].

Окрему підсистему механізму становить добір і розстановка керівних працівників та фахівців органів управління, зайнятих в інвестиційному процесі,

а також порядок підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації службовців цих органів, навчання керівних працівників і фахівців з питань, пов'язаних з управлінням, порядок атестації працівників цієї системи управління, правила ліцензування окремих видів діяльності щодо захисту прав інвесторів. У механізмі також ураховують комплекс порушень прав інвесторів (корупція, беззаконня, відсутність правового порядку в діяльності менеджерів на інвестиційному ринку) [506, с. 191].

Самостійний блок інвестиційних правовідносин становлять відносини інвесторів з органами виконавчої влади з приводу здійснення інвестицій у майновій сфері, захисту прав інвесторів, фінансової дисципліни (для регулювання вказаних відносин використовують інструментарій засобів адміністративного та фінансового впливу).

Іншу групу інвестиційних правовідносин, що виникають у механізмі захисту прав інвесторів, становлять правовідносини, урегульовані нормами різних галузей права: відносини щодо вибору об'єктів та обсягу інвестування, відносини, пов'язані із застосуванням методу заохочення, надання пільгового порядку інвестування, побудовані на принципі «влади та підпорядкування». Попри те, що інвестиційні відносини є різнотипними, нерідко їх можна звести до відносин «вертикального» та «горизонтального» змісту, яким відповідає адміністративно-правовий метод правового регулювання. На основі цих відносин діє правовий механізм захисту інвестицій і суб'єктивних прав інвесторів.

У межах майново-інвестиційних відносин активно застосовують перевірені управлінською практикою методи набуття прав та обов'язків, правового стимулювання, матеріального заохочення й гарантій. Важливим компонентом регулювання цих відносин у розглянутій моделі є також юридично значущі акти виникнення адміністративно-правових відносин. В адміністративному праві правовідносини можуть виникати на основі як норм права, так й актів застосування норм права, а також адміністративних договорів, що укладаються рівноправними суб'єктами інвестиційних відносин.

Дослідження форм і методів державно-управлінської діяльності передбачає розгляд основних їх класифікацій. Це дасть змогу надалі визначити ті форми й методи, які найбільш застосовні в регулюванні інвестиційної діяльності. Варто зазначити, що автори, досліджуючи категорію «форма», використовують різні дефініції. Зокрема, цей термін вживають у складі таких понять, як «форма виконавчо-розпорядчої діяльності органів державної влади та їх посадових осіб», «адміністративно-правова форма державного управління», «форма діяльності органу виконавчої влади», «форма виконавчої влади», «форма управлінської діяльності», «форми адміністративно-правового регулювання в державному управлінні». У цьому контексті Д. М. Бахрах слушно зауважує, що поняття форми діяльності державної адміністрації (публічної виконавчої влади) має багатоаспектний характер. Організаційною формою адміністративної влади є її апарат. Юридичною формою державної адміністрації є адміністративне право [36, с. 215].

Класифікацію форм державно-управлінської діяльності переважно здійснюють на підставі наслідків діяльності органів влади або змісту цієї діяльності. Класифікація за наслідками (юридичним значенням) є основною, її використовують усі автори, виокремлюючи правові й неправові (організаційні) форми державно-управлінської діяльності. У правових формах здійснюється діяльність, яка безпосередньо тягне певні правові наслідки та здійснюється на основі досить повної юридичної бази. До таких форм (за їх змістом) відносять правотворчу діяльність (видання актів державного управління нормативного характеру) та правозастосовну діяльність, яка може мати як регулятивний, так й охоронний характер. Формами регулятивної правозастосовної діяльності можуть бути індивідуальні акти, інші дії юридичного характеру (зокрема планові акти, у тому числі цільові програми, концепції, доктрини; акти договірної характеру (адміністративні, цивільні, міжнародні договори)). До форм правоохоронної правозастосовної діяльності належать акти, що закріплюють застосування заходів примусу; результати розгляду спорів; захисту суб'єктивних прав [96, с. 157–158]. Організаційні форми державно-управлінської діяльності називаються

також неправовими, оскільки вони не отримали завершеної правової регламентації. Однак їх значення не можна не дооцінювати, оскільки ці дії можуть ініціювати або бути передумовою вчинення дій, що тягнуть правові наслідки. Саме результативність такої діяльності дозволяє створювати базу, основу для ведення ефективної правової діяльності. До неправових форм державно-управлінської діяльності традиційно відносять організаційні дії та матеріально-технічні операції.

Запропонована класифікація дає змогу припустити, що у сфері інвестиційної діяльності можуть бути представлені будь-які форми державно-управлінської діяльності. Детальний розгляд нормативно-правової бази інвестиційної діяльності, у тому числі актів підзаконного характеру (актів державного управління) як форми регулювання інвестиційної діяльності, засвідчує, що індивідуальну правотворчість навряд чи можна вважати поширеною у сфері інвестиційної діяльності, однак прийняття рішення про допуск конкретного господарюючого суб'єкта в інвестиційну програму можна віднести до такої форми. До інших юридично значущих дій у сфері інвестиційної діяльності можна віднести планові акти, зокрема цільові програми, стратегії, концепції. Планування та програмування, яке проводиться на його основі, є невід'ємною частиною процесу інвестування. Серед форм державно-управлінської діяльності в інвестиційній сфері передусім варта уваги така правова форма, як адміністративно-правова угода. З одного боку, договірні форми державного регулювання у сфері інвестиційної діяльності є пріоритетними в сучасних економічних умовах, а з іншого – адміністративний договір раніше не слугував предметом дослідження як форма управлінської діяльності в інвестиційній сфері.

Чинним законодавством передбачено такі форми державного управління інвестиційною діяльністю, як: законодавча (прийняття актів інвестиційного законодавства); дозвільна (видача ліцензій та дозволів на здійснення певних видів інвестиційної діяльності); реєстраційна (реєстрація суб'єктів інвестиційної діяльності); контрольна (контроль за дотриманням суб'єктами інвестиційної

діяльності приписів чинних нормативних актів, стандартів; за достовірністю інформації, що надається суб'єктами інвестиційної діяльності та щодо зазначених суб'єктів; за діяльністю суб'єктів); обмежувальна (заборона чи зупинення на певний строк здійснення інвестиційної діяльності або окремих її видів); захисна (створення системи захисту прав інвесторів та відновлення їх попереднього стану, що мав місце до порушення їхніх прав) та інші форми [531, с. 218].

Управління інвестиційною діяльністю можна розглядати як виконання загальних функцій, які виникають у процесі інвестиційної діяльності, а за способом здійснення – як владну діяльність. Наявність влади означає, що суб'єкт управління інвестиційною діяльністю може одноосібно визначати поведінку об'єкта управління, підкоряючи волю учасників інвестиційних правовідносин. Таке підкорення волі досягається завдяки різним методам, тобто способам, засобам, прийомам досягнення певної мети, виконання поставленого завдання. Сукупність методів, що застосовуються в процесі управління інвестиційною діяльністю, їх поєднання є одним із найважливіших якісних показників управління інвестиційною діяльністю. Метод можна також розуміти як спосіб цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на свідомість учасників інвестиційних відносин. Суб'єкт управління інвестиційною діяльністю має дібрати найбільш оптимальні та прогресивні методи, шляхи, засоби вирішення поставленого завдання [531, с. 218]. Здійснення державного управління інвестиційною діяльністю передбачає застосування таких методів управління, як:

- адміністративні – полягають у прийнятті рішень, обов'язкових для об'єктів управління;
- організаційні – передбачають здійснення певних управлінських дій щодо об'єктів управління, не пов'язаних із вирішенням того чи іншого питання;
- економічні – полягають у впливі порядку управління на економічний стан об'єктів управління [531, с. 218–219].

Доречним є застосування методів роботи з інформацією про фактично

наявний інвестиційний проєкт, методів виконання та контролю (поточного й наступного, загальних і вибіркового перевірок, документальної та фактичної ревізії), а також методи, запозичені з наукового пізнання (системний і функціональний аналіз, методи теорії стратегічного прийняття рішень, економіко-статистичного моделювання, прогнозування, соціального експериментування).

Окремим компонентом, що визначає метод правового регулювання захисту інвестицій, є заходи впливу, які вживають стосовно порушника правових настанов у сфері інвестиційної діяльності. Санкції, які застосовують до порушника у сфері інвестиційних відносин, є неоднорідними. Вони можуть мати виключно майновий характер (у разі, якщо санкції встановлені сторонами в договорі). Водночас санкції можуть передбачати й більш тяжкі наслідки, зачіпаючи безпеку, права інвесторів, особу правопорушника в разі невиконання адміністративних або кримінальних норм. Адміністративним санкціям закономірно належить чільне місце в інвестиційній діяльності, вони мають імперативний характер (на відміну від цивільно-правових, виконання яких може бути переглянуто, замінено іншими санкціями). Отже, розглядаючи в механізмі правового регулювання захисту інвестицій елементи методу правового регулювання інвестиційних відносин, можна розмежувати способи виникнення прав та обов'язків в адміністративному та цивільно-правовому порядку, а також заходи підпорядкованості суб'єктів цих відносин за вертикаллю. У відносинах, упорядкованих за горизонталлю, наявна рівноправність суб'єктів адміністративно-правових, фінансово-правових, цивільно-правових та інших засобів розвитку інвестицій.

Безперечно, не можна зводити методи правового регулювання інвестицій, їх захисту суто до адміністративних методів. Правовий механізм захисту прав інвесторів нерідко реалізується спільним закріпленням адміністративних і фінансових норм. Лише на основі їх взаємодії можна регулювати інвестиційні процеси.

Механізм державно-правового регулювання захисту й безпеки інвестицій

ґрунтується на таких принципах: функціональному (нормативно-правова, інформаційна, фінансова, виробничо-технологічна, консультаційна, кадрова складові тощо); програмному (використання програмно-цільового підходу). У межах останнього принципу виокремлюють такі основні структурні компоненти: а) розвиток нормативно-правового середовища забезпечення безпеки (законодавство й нормативно-правові акти у сфері оподаткування, ліцензування, реєстрації тощо, системи заходів щодо їх виконання) б) розвиток культури інвестиційного ринку; в) інституційний розвиток (інвестиційних організацій, структур, норм і моделей їх функціонування); г) пряма підтримка суб'єктів інвестиційного ринку (програми прямої виробничо-технічної, навчально-консультаційної, фінансової підтримки та ін.); д) інформація у формі групи правореалізації (прямий та зворотній зв'язок у діяльності об'єднань підприємців, дослідницьких організацій, ЗМІ, груп лобіювання).

Якість адміністративно-правового регулювання процесу захисту інвестицій відповідно до інтересів усіх його учасників пов'язана з декількома аспектами. Сучасна управлінська наука передбачає чотири аспекти якості закону: юридичний, економічний, політичний і соціальний. Отже, основний стан якості інвестиційного закону залежить від ступеня його відповідності вимогам законодавчої техніки й ступеня відображення інтересів суспільства, передусім громадянина-інвестора. Однак високої якості нормативних правових актів, що регулюють інвестиційний процес, недостатньо для захисту інвестицій. Важливим є забезпечення дієвості, тобто реальної роботи правових актів як фінансових норм загалом, так й адміністративно-правових зокрема. У цій ситуації органи державної влади України повинні домагатися суворого дотримання нормативних приписів учасниками інвестиційного процесу. Лише за цієї умови адміністративно-правовий захист інвестицій, як й адміністративно-правове регулювання загалом, уможливить упорядкування організації захисту інвестиційної діяльності. Безперечно, правовий механізм захисту інвестицій з боку виконавчої влади України потребує вдосконалення. Базовим органом, що здійснює адміністративне регулювання захисту інвестицій, є Кабінет Міністрів

України, який уповноважений провадити державну інвестиційну політику, а також державну політику загалом.

Водночас система органів виконавчої влади, що сприяють інвесторам, донині залишається недосконалою. Більшість інвесторів констатують ускладненість системи органів, що регулюють інвестиційну діяльність. Це призводить до неоднозначності розуміння їх статусу, повноважень, форм взаємодії, особливо з питань формування нових правозахисних відносин, що виникли у зв'язку з проведенням адміністративної реформи.

3.2. Види та адміністративно-правовий статус суб'єктів захисту інвестицій в Україні

В умовах подолання інвестиційної кризи, зумовленої переходом до ринку, актуалізувалася потреба в теоретичному осмисленні цілей і завдань правового забезпечення діяльності інвесторів. У межах адміністративної реформи переформатування діяльності органів виконавчої влади, що здійснюють правове регулювання інвестицій, забезпечують управління процесом захисту прав інвесторів та недопущення надмірного втручання в їх діяльність, передбачає визначення єдиних цілей, завдань щодо захисту інвестицій, передусім встановлення змісту таких ключових понять, як «суб'єкти адміністративно-правового захисту інвестицій», «право інвесторів на адміністративний захист». На сьогодні адміністративно-правова наука не запропонувала єдиного формулювання цих інститутів [4, с. 49].

Комплексний характер регулювання інвестиційно-захисних відносин передбачає закріплення в законодавстві не лише цілей, принципів, а й напрямів правового захисту діяльності органів державного та муніципального управління, спрямованої на розвиток інвестиційного ринку. Для визначення заходів адміністративно-правового та фінансово-правового впливу на суб'єкти інвестиційно-захисних відносин необхідно встановити коло суб'єктів і з'ясувати

їх адміністративно-правовий статус [492, с. 203].

Питання про поняття та види суб'єктів захисту інвестицій в економічній та юридичній літературі є дискусійним, що зумовлено відсутністю єдиної юридичної концепції розуміння інвестиційної діяльності, а також тим, що законодавець використовує різну термінологію для позначення осіб, які інвестують власні кошти в ті чи інші види діяльності. Тому поняття та коло суб'єктів захисту інвестицій будуть залежати передусім від змісту, що вкладається в поняття «інвестиційна діяльність». Інвестиційна діяльність в економічній сфері становить процес розміщення капіталу, що має спеціальне цільове призначення (отримання вигоди). Отже, у загальному вигляді поняття «суб'єкти захисту інвестиційної діяльності» охоплюватиме учасників процесу розміщення капіталу, що має спеціальне цільове призначення (з економічної точки зору). Однак таке визначення має узагальнений характер, а отже, його слід конкретизувати в контексті відповідної правової сфери [225, с. 55].

Загальнотеоретичне поняття суб'єкта права, що використовується і в галузевих правових науках, розробив професор С. С. Алексєєв. Учений виокремив дві основні ознаки суб'єкта права, згідно з якими «особа, учасник суспільних відносин (індивіди, організації), за своєю специфікою може бути носієм суб'єктивних прав та обов'язків», «особа, яка реально здатна брати участь у правовідносинах, набула властивості суб'єкта права на підставі юридичних норм» [18, с. 139; 225, с. 55].

Таким чином, суб'єктам захисту інвестиційної діяльності мають бути притаманні зазначені вище ознаки, тобто вони повинні бути носіями певного обсягу прав та обов'язків у сфері інвестиційної діяльності. Водночас слід урахувувати кілька моментів: 1) інвестиційна діяльність може опосередковуватися в одних випадках приватноправовими, а в інших – публічно-правовими формами; 2) інвестиційні процеси регламентуються досить різноманітно, через що існують різні юридичні моделі поняття «інвестиції», відповідно, коло суб'єктів інвестиційної діяльності може відрізнятися. Отже, для встановлення конкретного кола суб'єктів захисту інвестиційної діяльності

необхідно передусім виявити правову природу відносин, які виникли, а потім звернутися до нормативних актів, що їх регламентують, тобто до інвестиційного законодавства [225, с. 56].

Підґрунтям правового регулювання інвестиційної діяльності слугують норми, які регламентують правовий статус її суб'єктів. Це є цілком закономірним, оскільки, по-перше, від визнання особи суб'єктом інвестиційного права залежить надання йому відповідних прав і пільг, які встановлені в нормах інвестиційного права; по-друге, статус суб'єкта має значення під час реєстрації, допуску до здійснення господарської діяльності. По-третє, якщо особу, наприклад, визнано інвестором, на неї можуть поширюватися гарантії та інші умови, передбачені законодавством [225, с. 56].

Науковці виокремлюють різні ознаки суб'єктів захисту інвестиційної діяльності, але більшість з них, на нашу думку, притаманні суб'єктам права та правовідносинам загалом. Специфічними ознаками суб'єктів захисту інвестиційної діяльності, хоча й досить умовно, можна назвати поєднання функції двох або декількох учасників, наприклад, бути одночасно замовником, вкладником, кредитором, покупцем, акціонером тощо. Така ситуація пов'язана з тим, що поняття «суб'єкти інвестиційної діяльності» є збірним та абстрактним, оскільки воно фактично охоплює суб'єкти різних галузей.

У доктрині представлено різні класифікації суб'єктів інвестиційної діяльності [225, с. 56–57]. Наприклад, А. В. Майфат наводить такий перелік суб'єктів ринку інвестицій: організатори інвестування, інвестори, суб'єкти інвестиційної діяльності, професійні учасники ринку інвестицій. Поняття «суб'єкти інвестиційної діяльності», на думку автора, охоплює колективних або інституційних інвесторів, які поділяються на універсальних і спеціалізованих колективних інвесторів [225; 243, с. 104].

Д. С. Ратнікова пропонує розмежовувати поняття «суб'єкти інвестиційної діяльності» та «суб'єкти інвестиційного процесу» [398, с. 10]. До перших вона зараховує інвестора та інших осіб, яким він передає повноваження щодо реалізації своїх функцій (замовник, оператор в угодах про розподіл продукції,

керуючий на ринку цінних паперів, користувач); до других – суб'єктів інвестиційної діяльності, а також інших осіб, які сприяють інвестору в реалізації інвестиційного проєкту (у тому числі підрядників, постачальників обладнання та ін.). Таким чином, на думку науковця, поняття «суб'єкти інвестиційного процесу» є ширшим за змістом [225, с. 57].

У цьому контексті О. М. Вінник виокремлює таких учасників інвестиційної діяльності: виконавці – суб'єкти господарювання, що здійснюють практичні дії стосовно реалізації інвестицій (наприклад, проєктні, будівельні, впроваджувальні та інші організації, що виконують роботи, виготовляють продукцію, надають послуги, необхідні для реалізації інвестицій); банки й інші фінансові структури, що надають кошти для вкладення інвестицій; інвестиційні інститути, серед яких чільне місце посідають інвестиційні фонди й інвестиційні компанії, довірчі товариства (виконують роль фінансових посередників на ринку інвестицій); органи державного, регіонального, галузевого, міжгалузевого тощо господарського управління (міністерства та відомства, виконкоми місцевих рад народних депутатів, господарські об'єднання тощо); органи державного регулювання у сфері інвестиційної діяльності [85, с. 13; 531, с. 97]. Цей перелік доповнює О. Р. Кибенко, виокремлюючи також: одержувача інвестицій – особу, яка отримала від інвестора у власність або в користування майно, майнові права та інші цінності, що мають ринкову вартість, і використовує їх у власній господарській діяльності, включаючи подальше інвестування; інвестиційного посередника – суб'єкт посередницької діяльності, що на договірних підставах отримав від інвестора майно, майнові права та інші цінності для подальшого інвестування, яке здійснюється на професійних засадах [177, с. 220; 531, с. 97].

Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність», суб'єктами інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України та іноземних держав, а також держави [355].

На підставі зазначеного Закону можна виокремити дві категорії суб'єктів інвестиційної діяльності – інвестори та учасники. Водночас вони можуть суміщати ці статуси. Так, інвестори – суб'єкти інвестиційної діяльності, які

приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування (ч. 2 ст. 5). Своєю чергою, учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора (ч. 3 ст. 5) [355].

Слід зауважити, що правозахисні дії суб'єктів інвестиційної діяльності залежать від волі держави. Саме тому особливим правовим статусом в інвестиційно-захисних відносинах, безперечно, наділена *держава*, яка, з одного боку, може діяти безпосередньо як інвестор, а з іншого – як носій владних повноважень. Держава як учасник інвестиційної діяльності, виконуючи роль інвестора, рівноправного суб'єкта цивільно-правових відносин в інвестиційній діяльності, одночасно здійснює управління нею в межах державної території. Водночас держава є власником майна. Своєю чергою, управління державною власністю – це адміністративна, владна діяльність. Організація управління державною власністю становить складну сукупність дій органів держави: виступаючи як власник, держава повинна виконувати завдання з ефективного управління своїм майном, що передбачає наявність інвестиційних захисних відносин, у яких вона виконує роль інвестора. Крім того, держава як особливий суб'єкт, на відміну від інших суб'єктів права, самостійно, через відповідні закони визначає обсяг своєї цивільної правоздатності та майновий статус, тому важливо, щоб закони суворо підтримували баланс публічних і приватних інтересів, забезпечували надійний захист прав учасників інвестиційних відносин [277, с. 27].

Ступінь участі держави в інвестиційній сфері має об'єктивні межі. Ці межі обумовлені, з одного боку, реальними фінансовими можливостями, а з іншого – тим, що присутність держави в економіці має сприяти припливу приватних інвестицій, а не їх витісненню, оскільки в процесі розвитку ринкових відносин доведено, що приватні інвестиції використовуються ефективніше, ніж бюджетні. Державне інвестування та державне регулювання інвестиційної діяльності повинні бути спрямовані на підтримку пріоритетних галузей і виробництв, мати

виважений і системний характер, передбачати орієнтованість інвестиційної стратегії на перенесення центру ваги з державного інвестування на формування інвестиційного середовища, сприятливого для приватних інвесторів, за допомогою вдосконалення грошово-кредитних, податкових, амортизаційних та інших методів. Передусім необхідно орієнтуватися на ефективні програми розвитку життєзабезпечувальних галузей і сфер народного господарства, підтримки вітчизняних виробників і забезпечення внутрішнього попиту в економіці [277, с. 28].

Методи державного регулювання захисту інвестиційних проєктів можна умовно поділити на прямі та непрямі. До непрямих належить створення сприятливих умов для захисту інвестицій, удосконалення системи оподаткування, розширення використання коштів населення та інших позабюджетних джерел фінансування інвестиційної діяльності, вжиття антимонопольних заходів, забезпечення можливості для інвесторів формувати власні інвестиційні фонди. До прямих методів державного регулювання захисту інвестицій належать безпосередня участь держави в інвестиційній діяльності, розроблення, затвердження та фінансування інвестиційних проєктів, формування переліку потенційних об'єктів у списку інвестиційних проєктів. Вагоме значення в державному регулюванні захисту інвестицій має експертиза інвестиційних проєктів, що має на меті запобігання створенню об'єктів, використання яких порушує права фізичних та юридичних осіб та інтереси держави або не відповідає вимогам, затвердженим у встановленому порядку стандартам (нормам і правилам), а також здійснення оцінки ефективності капітальних вкладень [277, с. 28]. Для державного регулювання захисту інвестицій використовують також такі інструменти, як форми здійснення державних інвестицій; експертиза ефективності державних інвестицій; експертиза ефективності бюджетних інвестицій; механізм відбору інвестиційних проєктів для фінансування з державного бюджету, у тому числі в межах державних цільових програм [277, с. 29].

Отже, суб'єктом захисту інвестиційної діяльності можуть бути *публічні*

утворення – держава Україна, органи державної влади, територіальні громади, державні підприємства, установи й навчальні заклади тощо, які є здебільшого суб'єктами публічного права.

Державними органами, наділеними компетенцією в інвестиційній сфері, є Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство фінансів України, Міністерство закордонних справ, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Офіс фінансового контролю, Фонд державного майна України та інші.

Згідно з ч. 1 ст. 113 Конституції України, Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Це означає, що Кабінет Міністрів очолює систему органів державної виконавчої влади і здійснює її як безпосередньо, так і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовуючи, координуючи та контролюючи діяльність цих органів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII, одним з основних завдань Кабінету Міністрів України є забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки й культури, охорони природи, екологічної безпеки та природокористування [358].

Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо стабілізації соціально-економічного становища в країні, зокрема з метою підвищення ефективності правового захисту інвестицій. Основними з них є: посилення інвестиційної активності, передусім за рахунок відновлення власних джерел інвестування на підприємствах, залучення в інвестиційно-будівельний процес позабюджетних коштів, прийняття додаткових нормативно-правових актів, спрямованих на зміну податкової, амортизаційної та тарифної політики; проведення скоординованої політики, орієнтованої на максимальне використання

правозахисного потенціалу, розвиток державної системи нормативних документів і стандартів; поступовий перехід від управління будівництвом окремих об'єктів до управління інвестиційними проєктами; реалізація програми іпотечного кредитування населення на чинній нормативній правовій базі з урахуванням готовності обласних державних адміністрацій брати участь у цьому процесі, вкладаючи власні кошти та матеріальні ресурси; пошук і залучення іноземних інвесторів, відновлення практики роботи українських інвесторів за кордоном, захист інтересів вітчизняних виробників на основі постійного моніторингу динаміки імпорту, кон'юнктури ринку тощо.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Крім того, Міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну інвестиційну політику, зокрема з управління державними інвестиціями (п. 1, 3 Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 459) [312].

Згідно з пп. 58, 59-2 п. 4 Положення про Міністерство фінансів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 375, Міністерство фінансів України (Мінфін) проводить експертизу проєктних пропозицій щодо ініціювання інвестиційних проєктів економічного та соціального розвитку України, що підтримуються іноземними державами, іноземними фінансовими установами й міжнародними фінансовими організаціями, з урахуванням експертного висновку про відповідність інвестиційних проєктів пріоритетам державної політики у відповідній сфері, приймає рішення про доцільність підготовки відповідного проєкту та визначає відповідального за його підготовку й реалізацію; здійснює заходи (у тому числі фінансові операції) щодо забезпечення виконання фінансових та інших зобов'язань держави, що впливають із членства України у міжнародних

фінансових організаціях згідно з угодами про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій, із членства в Європейському банку реконструкції та розвитку, у Чорноморському банку торгівлі та розвитку, з рамкових угод між Україною та Північним інвестиційним банком, між Україною та Європейським інвестиційним банком, між Урядом України та Північною екологічною фінансовою корпорацією [349].

Міністерство закордонних справ України (далі – МЗС) є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує в межах своїх повноважень проведення зовнішньої політики України і здійснює координацію всіх учасників зовнішньополітичних зв'язків держави. У межах своїх повноважень МЗС України організує виконання законодавчих актів держави та здійснює контроль за їх виконанням. Головними завданнями МЗС України є: участь у забезпеченні національних інтересів і безпеки країни шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства; сприяння забезпеченню стабільності міжнародного становища України, піднесенню її міжнародного авторитету, поширенню у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера, у тому числі під час здійснення інвестиційної діяльності; створення сприятливих зовнішніх умов для зміцнення незалежності, державного суверенітету, економічної самостійності та збереження територіальної цілісності України; забезпечення відповідно до наданих повноважень цілісності й узгодженості зовнішньоекономічного курсу України; захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб за кордоном; сприяння розвитку зв'язків з іноземними українськими громадянами та надання цим громадянам підтримки і захисту відповідно до норм міжнародного права та чинного законодавства України. Дипломатична підтримка вітчизняних експортерів є одним з важливих напрямів роботи МЗС, яка спрямована на розширення географії ринків збуту та забезпечення галузевої диверсифікації вітчизняного експорту. Під час своєї діяльності МЗС України: бере участь у

здійсненні зовнішньополітичної діяльності держави; розробляє пропозиції щодо зовнішніх зносин, щодо ініціатив міжнародного характеру та заходів, спрямованих на підвищення ефективності співпраці України з іноземними державами і міжнародними організаціями та у встановленому порядку подає їх Президенту й Кабінету Міністрів України. Крім надання безпосереднього сприяння українським виробникам щодо просування їх продукції на зовнішні ринки, МЗС разом із закордонними дипломатичними установами на постійній основі проводить відповідну інформаційно-роз'яснювальну роботу за кордоном задля популяризації інвестиційного потенціалу України [348].

У контексті забезпечення реалізації національних пріоритетів, сприяння виходу українських експортерів на зовнішні ринки, захисту їхніх економічних інтересів за кордоном і залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України з квітня 2013 року при МЗС діє Рада експортерів та інвесторів (РЕІ) (оновлений склад запрацював з 21 травня 2020 року). РЕІ – це консультативно-дорадчий орган при Міністерстві закордонних справ України, який допомагає українському бізнесу виходити на зовнішні ринки та розвивати експортну діяльність. У межах РЕІ на постійній основі здійснюється моніторинг та оперативне інформування національних виробників стосовно потенційних можливостей розширення української присутності на світових ринках, зацікавленості іноземних компаній у налагодженні контактів з вітчизняними партнерами. Станом на 20 травня 2020 року до складу РЕІ входять 120 компаній. У практичному плані роботи РЕІ запроваджено механізм опрацювання звернень вітчизняних компаній щодо просування їх продукції та пошук партнерів на іноземних ринках з використанням наявних можливостей економічних відділів у складі закордонних диппредставництв. Причому одним з ключових завдань роботи РЕІ є сприяння участі українських підприємств і компаній у тендерах та конкурсах, реалізації інфраструктурних та інвестиційних проєктів за кордоном, участі у виставкових заходах та форумах, що сприяє розвитку міжнародної виробничої кооперації вітчизняних підприємств, збільшенню обсягів українського експорту та просуванню комерційних інтересів наших компаній на

світових ринках загалом [5].

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України. Також комісія здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг у межах, визначених законодавством. Серед її завдань – затвердження методики формування небанківськими фінансовими установами, крім страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, корпоративних інвестиційних фондів та адміністраторів недержавних пенсійних фондів, резервів для відшкодування можливих втрат за всіма видами кредитних операцій (за винятком позабалансових, крім гарантій), придбаними цінними паперами (у тому числі іпотечними сертифікатами з фіксованою дохідністю), іншими активними операціями згідно із законодавством, включаючи нараховані за всіма цими операціями проценти й комісії. Також вона встановлює за погодженням з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку правила підготовки інвестиційних декларацій недержавних пенсійних фондів, вимоги до таких декларацій, порядок їх реєстрації та внесення до них змін і реєструє інвестиційні декларації недержавних пенсійних фондів [361].

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку у сфері інвестування: встановлює порядок здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів іноземними юридичними особами та підприємствами з іноземними інвестиціями; визначає особливості проведення публічного (відкритого) розміщення акцій корпоративного інвестиційного фонду; встановлює порядок прийняття рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів акціонерів корпоративного інвестиційного фонду, шляхом опитування; розглядає рекламні матеріали, що стосуються діяльності конкретного інституту спільного інвестування, які планується розповсюдити, та повідомляє компанію з управління активами про погодження рекламних матеріалів або обґрунтоване заперечення щодо розміщення рекламних матеріалів, які є недостовірними або не відповідають законодавству про цінні

папери та вимогам до реклами цінних паперів, встановленим законодавством про рекламу на ринку цінних паперів; встановлює порядок обов'язкового викупу цінних паперів інституту спільного інвестування; встановлює порядок продовження терміну діяльності строкового інституту спільного інвестування; видає свідоцтво про внесення інституту спільного інвестування до Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування, а також здійснює анулювання цього свідоцтва; встановлює граничну вартість активів корпоративного інвестиційного фонду, які можуть бути вкладені в нерухомість; визначає вимоги до звіту про результати ліквідації інституту спільного інвестування; встановлює порядок ліквідації корпоративного інвестиційного фонду та розрахунків з його акціонерами, порядок припинення пайового інвестиційного фонду в разі його ліквідації; визначає порядок ліквідації пайового інвестиційного фонду та розрахунків з його учасниками; скасовує реєстрацію випуску інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів компаній з управління активами та акцій корпоративних інвестиційних фондів, вилучає інститути спільного інвестування з Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування, анулює свідоцтва про реєстрацію випуску цінних паперів інститутів спільного інвестування та внесення інститутів спільного інвестування до Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування; видає дозволи, встановлює стандарти і правила діяльності, реєструє випуск та проспект емісії (інформацію про випуск) інвестиційних сертифікатів, скасовує реєстрацію випуску інвестиційних сертифікатів інвестиційних фондів, інвестиційних компаній тощо [360].

Натомість Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів та який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю. Ця служба бере участь в інвестиційно-захисних відносинах, реалізує державний фінансовий контроль через здійснення та реалізацію інвестиційних проектів [346].

Слід зазначити, що особливим інструментом державної інвестиційної

діяльності є кредитна політика, за допомогою якої стимулюється вкладення коштів у пріоритетні інвестиційні проекти. Держава здійснює кредитну політику через Фонд державного майна, Державний інноваційний фонд, Пенсійний фонд тощо.

Суб'єктами захисту інвестиційної діяльності можуть також бути такі публічні утворення, як *органи місцевого самоврядування* (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР).

Отже, інтереси держави як суб'єкта захисту інвестицій та її інститутів полягають у:

- розширенні бази оподаткування, що сприяє отриманню значних коштів для виконання державних завдань;

- інвестуванні ефективних програм розвитку життєзабезпечувальних галузей і сфер народного господарства, підтримці вітчизняних виробників та забезпеченні внутрішнього попиту в економіці;

- створенні нових робочих місць, поліпшенні соціального клімату завдяки зростанню добробуту населення;

- створенні сприятливого режиму для діяльності приватних інвесторів, спрямованої на підтримку пріоритетних галузей і виробництв, з метою перенесення центру ваги з державного інвестування;

- створенні проектів, що мають важливе значення для національного престижу [277, с. 28].

У контексті оптимізації функціонування вказаної сфери ключові напрями державного управління полягають у:

- підтриманні макроекономічної стабільності за умови зниження інфляції. Падіння інфляції знижує рівень невизначеності та сприяє падінню номінальних і реальних ставок, підвищуючи доступність кредитних ресурсів для реального сектору економіки;

- необхідності продовження модернізації українського законодавства, що регламентує інвестиційну діяльність, у правозахисному напрямі. Варто позбавити учасників інвестиційного процесу необхідності вдаватися до

сумнівних і «сурогатних» схем. Відсутність прозорості й однозначності в договірних зобов'язаннях нівелює довіру інвесторів, а отже, підриває відчуття захищеності прав і фінансів інвестора;

– прийнятті таких законодавчих актів, які б застосовувалися на практиці без спотворень, зволікань і винятків [492, с. 207].

Можна дійти висновку про те, що інвестиційні процеси в Україні потребують набагато більше правової підтримки й захисту держави у створенні адекватної сучасним умовам законодавчої бази, ніж у вливанні бюджетних коштів у реалізацію інвестиційних проєктів.

Окрему групу суб'єктів захисту інвестиційної діяльності в юридичній літературі становлять *квасисуб'єкти інвестування*, тобто об'єднання осіб, які спільно вкладають матеріальні та фінансові ресурси для досягнення економічних і соціально корисних цілей (такий підхід відображено, наприклад, у ст. 1 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 року № 1039-XIV, відповідно до якої інвестор (інвестори) – громадянин України, іноземець, особа без громадянства, юридична особа України або іншої держави, об'єднання юридичних осіб, створене в Україні чи за її межами, особи, які діють окремо чи спільно, що має (мають) відповідні фінансово-економічні й технічні можливості або відповідну кваліфікацію для користування надрами та визначений переможцем (переможцями) конкурсу; особа, яка набула прав та обов'язків, визначених угодою про розподіл продукції, унаслідок передачі прав та обов'язків [387]).

Залежно від функцій у процесі захисту інвестиційної діяльності суб'єктами можуть бути безпосередньо *інвестори*, передусім такі їх види, як *вкладники, кредиторы та покупці*, а також інші учасники, такі як *замовники, підрядники й користувачі об'єктів інвестиційної діяльності*.

Інвестор є ключовим суб'єктом захисту інвестиційної діяльності, що охоплює осіб, які вкладають власні, позикові або залучені кошти та забезпечують їх цільове використання. Інвесторами можуть бути публічно-правові утворення, державні органи, фізичні та юридичні особи, які не мають

статусу юридичної особи об'єднання юридичних осіб, міжнародні організації [225, с. 59].

Науковці вважають, що суб'єкт стає інвестором тоді, коли він «вкладає капітал у виробництво як засіб отримання ним доходу» [427, с. 36], очікуючи на отримання зазначеного доходу. Розбіжності полягають у тому, хто і як може отримати дохід від використання вкладених коштів, який ступінь участі інвестора [225, с. 59]. Так, низка авторів інвесторами визнають лише тих осіб, «хто реально бере участь у виробничому процесі використання інвестицій або забезпечує їх цільове застосування, з огляду на що він має право брати участь у прибутках, отриманих від використання інвестицій» [68, с. 121]. Інші, навпаки, вважають, що контроль над цільовим розпорядженням коштів – це право інвестора, але не складова його статусу [225, с. 59; 525, с. 43].

Варта уваги точка зору А. В. Майфата щодо сутності інвестора. Зокрема, учений переконує, що «суб'єкт, інвестуючи кошти, може розраховувати на додатковий захист лише в разі, якщо він не має можливості брати участь у процесі створення можливого майбутнього доходу. Якщо суб'єкт має можливість брати участь в управлінні юридичною особою, підприємством і здійснювати прямий контроль за нею (наприклад, володіючи контрольним пакетом акцій), то він спроможний сам захистити власні вкладення, а отже, він не є інвестором, і в доданні йому особливого статусу, відмінного від інших суб'єктів, немає потреби. Натомість інвестор, навпаки, потребує спеціальних механізмів забезпечення реалізації свого інтересу, спеціальному статусі, нормативному його закріпленні» [243, с. 81]. Характерною ознакою інвестора, на думку автора, є наявність «внутрішнього» ризику, що полягає в ризику втрати інвестицій, оскільки в нього немає правової можливості безпосередньо брати участь у процесі використання вкладених коштів, а їх очікування залежить від чесності й компетентності інших осіб [225, с. 60].

Очевидно, що результатом інвестиційної діяльності є не лише отримання прибутку, а й досягнення певного позитивного ефекту (соціального, інноваційного, екологічного, підвищення конкурентоспроможності). Так, у разі,

коли держава слугує інвестором, вона не ставить перед собою цілі максимізації прибутку. Мета держави – створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури, а отже, збільшення таким чином добробуту [277, с. 29].

Питанням правового статусу інвесторів присвячена робота М. М. Бліхар «Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин» (2013), у який правовим статусом суб'єкта інвестиційних правовідносин визнано систему закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення в системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів і порядок взаємовідносин між ними [52, с. 304–305].

Водночас В. В. Поєдинок, досліджуючи основні права інвестора у сфері господарювання, розподіляє їх на: 1) права щодо здійснення інвестування, які обслуговують власне здійснення господарської функції інвестора (право здійснювати інвестиції в будь-яких формах та в будь-яких видах, у будь-які об'єкти та в будь-яких обсягах, з урахуванням обмежень, встановлених законом; право використовувати власні, позичкові й залучені кошти для фінансування інвестиційної діяльності, за винятком випадків, коли використання позичкових та/або залучених коштів обмежене або заборонене законом; право залучати на договірній основі для реалізації інвестицій будь-яких учасників інвестиційної діяльності відповідно до законодавства, а також об'єднувати кошти з коштами інших інвесторів); 2) права щодо інвестицій та результатів їх здійснення (право на володіння, користування, розпорядження, здійснення інших правомочностей щодо об'єктів і результатів інвестиційної діяльності відповідно до закону й умов договору; право передавати за договором свої права та обов'язки щодо здійснення інвестицій з урахуванням обмежень, встановлених законом; право на припинення інвестиційної діяльності відповідно до законодавства та умов договору); 3) права щодо сприятливих умов інвестиційної діяльності (право на отримання суттєвої інформації про господарську діяльність реципієнта інвестицій та/або об'єкти інвестування; право на отримання державної підтримки у формах та випадках, передбачених законодавством, – прямої у вигляді надання бюджетних коштів та непрямої у вигляді надання пільг, а також

додаткових гарантій) [319, с. 13].

З огляду на спрямованість основної господарської діяльності, здійснюваної інвесторами, їх поділяють на індивідуальні й інституціональні інвестори. Індивідуальний інвестор – це фізична або юридична особа, здійснила вкладення власних коштів у формі інвестицій для розвитку основної виробничо-господарської діяльності. Індивідуальний інвестор зазвичай зацікавлений лише в тому, щоб вільні гроші принесли йому прибуток, який стане джерелом доходу на пенсію або ж забезпечить фінансову стабільність його родині [225, с. 60]. Інституційний інвестор – це фінансовий посередник, що акумулює кошти індивідуальних інвесторів та здійснює інвестиційну діяльність від своєї особи. Вони здійснюють свою діяльність за рахунок та в цілях власників коштів і розподіляють результати інвестування між власниками. Інституційними інвесторами слугують банки, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, що спеціалізуються на операціях з цінними паперами, пенсійні фонди, страхові компанії. Діяльність індивідуальних інвесторів можна схарактеризувати двома ознаками: залучення інвестицій за допомогою укладання відповідних інвестиційних договорів пенсійного, довірчого управління, акціонерного та інших; інвестування майна в діяльність інших суб'єктів обороту на підставі договорів інвестиційного характеру [225, с. 60].

Переваги реалізації інвестиційного інтересу через інституційних інвесторів полягають у такому: 1) об'єднання інвестицій, отриманих від безлічі інвесторів, дозволяє взяти участь в інвестуванні на більш вигідних умовах з економічної точки зору та більш захищених – з юридичної (можливість придбання контрольного пакету акцій, отримання інформації про діяльність товариства тощо); 2) інвестиційну діяльність здійснюють суб'єкти, наділені спеціальною правоздатністю; 3) оцінка інвестиційної привабливості, так само як і захист уже здійснених інвестицій, проводиться на професійному рівні; 4) ризик невиконання зобов'язань за інвестиційними договорами колективного інвестора приймає на себе власне інституційний інвестор [225, с. 61]. Залежно від виду інвестицій розрізняють портфельних, фінансових і стратегічних інвесторів, а

також внутрішніх (українських) та іноземних інвесторів. Права інших учасників інвестиційної діяльності законодавством не визначені. Це означає, що всі інші суб'єкти захисту інвестиційної діяльності визначають коло своїх повноважень за домовленістю з інвестором і закріплюють їх у договорі. У зв'язку з цим варто проаналізувати й інші види інвесторів [225, с. 61].

Так, суб'єктом захисту інвестиційної діяльності слід визнати *кредитора*. Згідно з Кодексом України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року [182], кредитор – юридична або фізична особа, а також контролюючий орган, уповноважений відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в межах своїх повноважень, та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника; забезпечені кредитори – кредитори, вимоги яких до боржника або іншої особи забезпечені заставою майна боржника; конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження в справі про банкрутство та виконання яких не забезпечено заставою майна боржника; поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, що виникли після відкриття провадження в справі про банкрутство. У Податковому кодексі України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI встановлено, що кредитор – це юридична або фізична особа, яка має підтвержені у встановленому порядку вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, у тому числі щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також контролюючі органи – щодо податків і зборів [315].

Розглядаючи такого суб'єкта, як *вкладник*, слід зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 1058 Цивільного кодексу України, де йдеться про договір банківського вкладу, вкладник – це сторона договору, яка здійснює передачу грошової суми (вкладу) іншій стороні (банку) з метою отримання процентів або доходу в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором. До відносин банку та вкладника за рахунком, на який внесений вклад, застосовують положення про договір банківського рахунка (глава 72 цього Кодексу), якщо інше не

встановлено цією главою або не впливає із суті договору банківського вкладу [527]. Відповідно до постанови Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» від 3 грудня 2003 року № 516, вкладник – це юридична чи фізична особа, яка здійснила розміщення готівкових (безготівкових) грошових коштів або банківських металів на рахунок у банку чи придбала ощадний (депозитний) сертифікат банку на договірних умовах [351].

Далі розглянемо суб'єкта, визначеного в ч. 2 ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність», – *покупця*. М. М. Бліхар пропонує такий термін, як «інвестиційний покупець» – сторона інвестиційних правовідносин, яка вклала власні позичкові або залучені майнові та інтелектуальні цінності в об'єкти інвестування і приймає або зобов'язується прийняти майно від продавця та сплатити за нього певну грошову суму з метою отримання від операцій з цим майном доходу в майбутньому [51, с. 300]. Про покупця як інвестора безпосередньо йдеться в ч. 5, 6 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність», де передбачено право інвестора на придбання необхідного йому майна в громадян та юридичних осіб, а також право інвестора володіти, користуватися й розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій, включаючи реінвестиції та торговельні операції [355]. Положення ч. 5 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність» набули практичної реалізації в постанові Верховного Суду України від 18 лютого 2015 року, де сформульовано правовий висновок щодо визнання права власності на нежитлові приміщення, зокрема на новостворене нерухоме майно, яке набувають за договором інвестування [521, с. 92].

Учасниками інвестиційно-захисних відносин є також *замовники*. Донедавна найважливішим учасником, що посідав чільне місце в інвестиційній діяльності, вважали інвестора. На сьогодні найбільш значущим учасником інвестиційного процесу є замовник, що зумовлено зміною економічної ситуації в країні, наявністю значної кількості вільних грошових коштів. Саме замовник

вирішує, з яким інвестором брати участь в інвестиційному процесі [487, с. 178].

Замовники – це уповноважені на те інвесторами фізичні та юридичні особи, які здійснюють реалізацію інвестиційних проєктів, не втручаючись у підприємницьку та (або) іншу діяльність інших суб'єктів інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено договором між ними. Замовниками можуть бути інвестори або будь-які інші особи, уповноважені інвесторами. За загальним правилом замовник не повинен втручатись у підприємницьку діяльність учасників інвестицій, крім випадків, коли таке втручання передбачене договором. Якщо замовник не є інвестором, він наділяється правами володіння, користування та розпорядження інвестиціями на період договору. Зазвичай цей період завершується створенням об'єкта інвестиційної діяльності та передачею його інвестору або користувачеві. Замовники безпосередньо реалізують інвестиційні проєкти, тобто підшукують підрядників, постачальників, укладають з ними договори (контракти), контролюють виконання [487, с. 178].

Законодавче визначення поняття «замовники» закріплено в ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII, згідно з яким це – «суб'єкти, які здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг». Перелік суб'єктів наведено в ст. 2 цього Закону, а саме: 1) органи державної влади (орган законодавчої, органи виконавчої, судової влади) та правоохоронні органи держави, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, об'єднання територіальних громад; 2) Пенсійний фонд України, цільові страхові фонди зі страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, медичного страхування та страхування на випадок безробіття (далі – органи соціального страхування); 3) юридичні особи, які є підприємствами, установами, організаціями (крім тих, які визначені в п. 1 і 2 цієї частини) та їх об'єднання, які забезпечують потреби держави або територіальної громади, якщо така діяльність не здійснюється на промисловій чи комерційній основі, за наявності однієї з таких ознак: юридична особа є розпорядником, одержувачем бюджетних коштів; органи державної влади чи органи місцевого

самоврядування або інші замовники володіють більшістю голосів у вищому органі управління юридичної особи; у статутному капіталі юридичної особи державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків; 4) юридичні особи та/або суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, визначених частиною другою цієї статті, та відповідають хоча б одній з таких ознак: органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування або іншим замовникам належить частка в статутному капіталі юридичної особи та/або суб'єкта господарювання в розмірі більш як 50 відсотків або такі органи чи інші замовники володіють більшістю голосів у вищому органі юридичної особи та/або суб'єкта господарювання чи правом призначати більше половини складу виконавчого органу або наглядової ради юридичної особи та/або суб'єкта господарювання; наявність спеціальних або ексклюзивних прав – прав, наданих у межах повноважень органом державної влади або органом місцевого самоврядування на підставі будь-якого нормативно-правового акта та/або акта індивідуальної дії, що обмежують провадження діяльності у сферах, визначених цим Законом, однією чи кількома особами, що істотно впливає на здатність інших осіб провадити діяльність у зазначених сферах. Не вважаються спеціальними або ексклюзивними права, що надані за результатами конкурсів (тендерів, процедур закупівель), інформація про проведення яких разом з критеріями відбору попередньо оприлюднювалася та була наявна в публічному доступі, можливість участі в таких конкурсах (тендерах, процедурах закупівель) не була обмежена та якщо надання таких прав здійснювалося на основі об'єктивних критеріїв [367].

Підрядниками в процесі інвестицій виступають фізичні та юридичні особи, які виконують роботи за договором підряду та (або) державному або муніципальному контракту, що укладається із замовниками відповідно до Цивільного та Господарського кодексів України. Підрядники зобов'язані мати ліцензію на здійснення ними тих видів діяльності, які підлягають ліцензуванню. Відповідно до Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в

капітальному будівництві, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2005 року № 668, за договором підряду підрядник зобов'язується за завданням замовника на свій ризик виконати та здати йому в установленій договором підряду строк закінчені роботи (об'єкт будівництва), а замовник зобов'язується надати підряднику будівельний майданчик (фронт робіт), передати дозвільну документацію, а також затверджену в установленому порядку проєктну документацію (у разі, коли цей обов'язок повністю або частково не покладено на підрядника), прийняти від підрядника закінчені роботи (об'єкт будівництва) та оплатити їх [145]. Однак деякі автори вважають, що підрядники не є суб'єктами інвестиційно-захисних відносин, оскільки вони не завжди беруть участь в інвестиційній діяльності, а є виконавцями певних робіт (беруть участь в інвестиційній діяльності побічно) [23, с. 85]. На нашу думку, така позиція є обґрунтованою, оскільки хоча формально підрядники беруть участь в інвестиційному процесі, вони діють на підставі цивільно-правового договору та їх підприємницький ризик не пов'язаний з очікуваним ефектом інвестування. Їх основне завдання – виконати роботу та згодом отримати за це винагороду [277, с. 32].

Важливим учасником інвестиційно-захисного процесу є *користувач об'єкта інвестиційної діяльності*. Користувачами об'єктів можуть бути безпосередньо інвестори, інші фізичні та юридичні особи, у тому числі іноземні, державні органи, органи місцевого самоврядування, іноземні держави й міжнародні об'єднання та організації, для яких створюється об'єкт інвестиційної діяльності. Це фактично вигодонабувачі, тобто суб'єкти, для задоволення потреб яких створюються об'єкти капітальних вкладень. Користувачами об'єктів інвестиційної діяльності можуть бути інвестори. Користувачем об'єктів капітальних вкладень може слугувати населення (домашні господарства) як споживач результатів інвестиційної діяльності (користувачі виробленої на створених або оновлених потужностях продукції), що водночас є власником заощаджень [277, с. 32].

Таким чином, суб'єкти захисту інвестиційної діяльності взаємодіють між

собою на різних етапах інвестиційного процесу, мають різні цілі та відображають специфічні інтереси, що зумовлює багатовимірність інвестиційного процесу.

Слід зауважити, що основною проблемою організаційно-структурної основи суб'єктів інвестиційно-захисних відносин вважають розосередженість функцій між різними органами, нескоординованість роботи різних рівнів органів державної влади, зокрема відсутність механізмів взаємодії між зазначеними органами, належної моделі управління інвестиційною діяльністю з єдиними стандартами, правил ведення звітності, строків реалізації тощо.

Задля усунення зазначених недоліків різні автори обґрунтовують пропозиції щодо створення єдиного органу виконавчої влади, який би зміг поєднати в собі всю сукупність функцій з державного управління інвестиційною діяльністю. Однак більшість подібних пропозицій стосуються сфери державного регулювання лише іноземних інвестицій [83; 176]. Очевидно, це пов'язано з тим, що всю повноту інвестиційної діяльності ефективно регулювати один державний орган не зможе. Організаційна структура регулювання іноземних інвестицій означена високим ступенем децентралізації функцій, дублюванням і нечіткістю їх розподілу. Відсутність спеціалізованого органу з регулювання іноземних інвестицій ускладнює роботу іноземних інвесторів на території України, призводить до порушень принципів законності у сфері інвестиційних захисних відносин.

З огляду на відсутність належного контролю за іноземними інвестиціями, пропонуємо з метою оптимізації управління стратегічно важливим процесом залучення іноземних інвестицій утворити в структурі Кабінету Міністрів України спеціалізований державний орган – Державну службу (агентство) з питань іноземних інвестицій.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що на державному рівні сформовано досить функціональну систему органів управління інвестиційною діяльністю, що охоплює як державні органи виконавчої влади, так і недержавні. Компетенцію органів, що регулюють інвестиційну діяльність, нормативно

визначено. Водночас у процесі управління інвестиційною діяльністю державними органами наявні фактори, що ускладнюють реалізацію інвестиційних проєктів. Це, передусім, тривалі строки виконання окремих управлінських погоджувально-дозвільних функцій, які можуть тривати впродовж років, що знижує економічну привабливість інвестиційних проєктів для інвесторів.

Недостатньо активне впровадження інституту адміністративної відповідальності за неефективну діяльність управлінського апарату створює значні бар'єри, що також не сприяє поліпшенню інвестиційного клімату та стимулюванню діяльності приватних інвесторів.

Отже, законодавча база потребує вдосконалення в напрямі скорочення нормативно встановлених строків прийняття управлінських рішень за інвестиційними проєктами, виробляти систему заходів з оптимізації структури та підвищенню ефективності роботи державних органів з метою скорочення терміну між розробленням і практичною реалізацією інвестиційних проєктів.

3.3. Адміністративно-правові засоби захисту інвестицій в Україні

Розвиток інвестиційної діяльності зумовлює низку проблем, чільне місце серед яких посідає проблема захисту прав інвесторів. Чинне законодавство містить норми, що регулюють питання захисту прав інвесторів, але вони переважно мають декларативний характер, що потребує вдосконалення наявної нормативно-правової бази та практики застосування цих норм [531, с. 214].

Попри те, що сучасний період означений постійною та безперервною роботою держави з удосконалення контрольно-наглядової діяльності й усунення адміністративних бар'єрів, у прагненні підвищити ефективність державного управління поза увагою залишається те, що наявний механізм адміністративно-правового захисту прав і законних інтересів інвесторів через реалізацію контрольно-наглядових функцій, на жаль, не забезпечує ефективного

попередження порушення прав інвесторів через постійну зміну правового поля, що позначається на умовах реалізації владних повноважень державних органів [300, с. 26].

До механізму адміністративно-правового захисту прав інвесторів, серед іншого, належать адміністративно-правові засоби захисту. Отже, адміністративно-правові засоби є інструментами державного управління, які нарівні із цивільно-правовими та кримінально-правовими й іншими засобами є ваговим сегментом загальної системи захисту прав, включаючи і права інвесторів.

Особливості адміністративно-правових засобів досліджували чимало вчених-адміністративістів, серед яких В. Б. Авер'янов, І. Л. Бородін, Ю. В. Гридасов, С. Д. Гусарев, С. В. Жуков, А. М. Колодій, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, О. В. Негодченко, Т. В. Новікова, А. Ю. Олійник, Є. Б. Ольховський, А. П. Потапчик, І. М. Риженко, З. Д. Чуйко, Г. Ф. Шершеневич, Ю. В. Якимець та інші науковці. Деякі вчені висвітлювали цю проблематику в контексті дослідження розвитку теорії держави та права, зокрема Л. В. Авраменко, М. І. Козюбра, О. В. Малько, О. В. Петришин, С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, Є. Б. Ручкін, О. Ф. Скакун, В. Д. Ткаченко, М. В. Цвік та ін.

Визначення поняття «засіб захисту» в законодавстві відсутнє. У загальнотеоретичній та галузевій літературі немає однозначності не лише щодо змісту цього поняття, а й термінології [521, с. 34].

Зазвичай термін «засіб» тлумачать як певний прийом, спеціальну дію, що дає змогу здійснити що-небудь і досягти чогось, або ототожнюють з поняттям «спосіб» [49, с. 307]. Наприклад, О. В. Малько визначає правові засоби як правові явища, які виявляються в інструментах встановлення суб'єктивних прав, обов'язків, пільг, заборон, заохочування, нагородження, та діями, пов'язаними з технологією реалізації прав і обов'язків [249, с. 326]. Водночас В. М. Хропанюк стверджує, що загалом правові засоби становлять цілісний, системний юридичний механізм, який забезпечує урегульованість суспільних відносин

[249, с. 244].

Натомість М. Л. Белкін зауважує, що правові засоби є найважливішими складовими права, до яких належать: юридичні норми, правовий статус суб'єктів публічного та приватного права, правозастосовні акти, публічні та цивільні договори, заходи заохочення, покарання або заборони, а також інші інститути, які відіграють роль регуляторів суспільних відносин [273; 47, с. 2]. Такі науковці, як В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко, доводять, що завдяки засобам адміністративного права (норми, відносини, законодавство, компетенція суб'єктів, способи реалізації норм) здійснюється зовнішнє вираження та юридичне оформлення публічного інтересу в управлінні [190, с. 31]. Таким чином, юридичні засоби є складними багатограними правовими інститутами, які охоплюють основні ланки суспільного управління, спрямовують, розвивають і забезпечують більшість відносин, які виникають у соціумі, за допомогою законодавчо закріпленого правового інструментарію [273].

Зосереджуючи увагу на багатоманітності адміністративно-правових засобів, А. Т. Комзюк зазначає, що вони є взаємопов'язаними та взаємозалежними, становлять цілісну систему, перетинаються з кримінально-правовими, фінансово-правовими, економічними заходами, різноманітними методами організаційно-масової діяльності. Адміністративно-правовими засобами він визнає всю систему адміністративно-правових норм, яка розглядається з позиції їх функціонального призначення для вирішення певного кола соціальних завдань, регулювання відповідних суспільних відносин [192, с. 44–48]. Така позиція щодо розуміння цих засобів виглядає дещо широкою, адже вони фактично зводяться до норм адміністративного права.

Ю. В. Гридасов ототожнює цю категорію зі способами, за допомогою яких суб'єкти публічного управління та суди здійснюють захист прав і законних майнових інтересів осіб у процесі реалізації адміністративно-правових норм [112, с. 98]. Схожу думку обстоює Ю. В. Якимець, котра зазначає, що правові засоби втілюють у собі узагальнюючі юридичні способи забезпечення інтересів суб'єктів права, досягнення поставлених цілей; відображають інформаційно-

енергетичні якості й ресурси права, що наділяє їх особливою юридичною силою; є складовими механізми правового регулювання; призводять до юридичних наслідків [547, с.151–152]. Отже, зазначені автори зводять сутність засобу до способів, унаслідок чого втрачається їх ідентичність, а фактично – необхідність їх розрізняти.

У цьому контексті слушними слід визнати погляди І. О. Личенко, яка зауважує, що не слід ототожнювати категорії «адміністративно-правовий засіб» та «адміністративно-правовий спосіб», оскільки навіть етимологічно ці терміни різняться та мають різне тлумачення [234, с. 283].

Поняття «засоби захисту» означає, що може вимагати особа в разі порушення її прав, а поняття «способи захисту» – як (яким чином) особа може реалізувати свою вимогу про захист порушеного права [84; 128, с. 32]. В. Ю. Саватєєв зазначає, що, на відміну від способів захисту, засоби захисту мають не матеріальний, а процесуальний і процедурний характер [84; 413, с. 92]. Ю. Д. Притика засіб захисту визначає як безпосередню та первісну реакцію на порушення або заперечення прав (інтересів) [84; 332, с. 22–23]. М. О. Рожкова зауважує, що спосіб захисту права сприймається як певний вияв мети захисту права, її результат, а засіб захисту слугує певним знаряддям, призначеним для досягнення такого результату [84; 403, с. 64].

З огляду на зазначене, способами забезпечення законності називають державний контроль (який вирізняється супідрядністю органів і може бути поділений на зовнішній і внутрішній, загальний та спеціальний), нагляд (що не має властивості супідрядності і класифікується на адміністративний і прокурорський) та оскарження дій рішень органів виконавчої влади та їхніх посадових осіб [483, с. 25].

Охорону прав і законних інтересів забезпечують у судовому й позасудовому (адміністративному) порядку. Формою захисту вважають порядок вирішення конфлікту (спору), який виник, процесуальний або процедурний порядок реалізації тих чи інших способів захисту. У зв'язку з цим розмежовують його юрисдикційні та неюрисдикційні (самозахист, медіація) форми. Причому

юрисдикційні форми можуть бути судовими та позасудовими (останні охоплюють захист за допомогою звернення до компетентних органів (адміністративна форма) та захист за допомогою третейського розгляду). Способами захисту суб'єктивних прав вважають встановлені законом заходи, прийоми, за допомогою яких відновлюють (визнають) порушені (оспорювані) права, виявляють вплив на правопорушника та які спрямовані на охорону законних інтересів. Водночас засобом захисту є правовий інструмент, завдяки якому порушують певну процедуру захисту права (звернення, скарга, позов, вимога та ін.), причому за змістом засіб захисту містить спосіб. Форми захисту залежать від того, виникли чи ні процесуальні правовідносини, тому властивістю юрисдикційної форми є наявність процесуальних норм. У кожній формі захисту є способи захисту прав, і кожен з них реалізується певними засобами [483, с. 25].

Засобами визнають юридичні або фактичні дії суб'єктів права. Наприклад, такий спосіб, як визнання права, може бути реалізований за допомогою такого засобу, як позов (процесуальна дія). Спосіб зміни або припинення правовідносини може бути реалізований за допомогою такого засобу, як цивільно-правовий договір (реальна поведінка сторін – матеріальне забезпечення правовідносин). Таким чином, спосіб захисту фактично є суб'єктивним правом або правомочністю особи.

Засобами захисту низка авторів вважають не лише дії, зараховуючи до них самоуправство та самооборону, а й їх правові підстави [24, с. 236; 483, с. 25].

До адміністративно-правових засобів, які застосовують у механізмі адміністративно-правового регулювання, належать нормативно-правові акти й інші офіційні документи (джерела адміністративного права), правозастосовні адміністративні правові акти та дії, правореалізуючі адміністративно-правові дії фізичних осіб та організацій, адміністративно-правові договори (угоди). До режимних правових засобів зараховують нормативні приписи, акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів правовідносин, правозастосовні акти, заходи заохочення та примусу, юридичні санкції, методи і прийоми адміністративної

діяльності [6, с. 39, 54; 483, с. 26].

Науковці наголошують на тому, що ініціативу щодо застосування захисних заходів може виявляти не лише і не стільки особа, яка потребує захисту, скільки уповноважені посадові особи. Така характеристика адміністративно-правових захисних заходів, що виражаються в діях уповноважених органів, має принципове значення для визначення сутності цього поняття. Завданням держави є забезпечення ефективної та достатньої системи заходів захисту, що включає комплекс правових, організаційних і матеріальних заходів. З метою забезпечення безпеки органи державної влади в сучасних умовах застосовують як процесуальні, так і непроцесуальні заходи захисту, що сприяють адміністративному та кримінальному правосуддю [483, с. 26]. Заходи впливу, що визначають адміністративно-правовий режим, можна розподілити на встановлення та вимоги (обмеження, обмеження, дозволи), цілі, завдання, функції та методи діяльності органів публічної влади. Наведені вище положення дозволяють визначити суть і призначення адміністративно-правових засобів, що виражається в діях обмежувального, стимулюючого та захисного характеру [483, с. 27].

Розглянемо види адміністративно-правових засобів захисту. У виданні «Академічний курс з адміністративного права», підготовленому за редакцією В. Б. Авер'янова, наведено таку класифікацію засобів, за допомогою яких держава гарантує виконання приписів адміністративно-правової норми: примусові засоби (можливість притягнення до відповідальності перед державою); організаційні засоби (видання норм, створення умов для їх застосування, матеріально-технічне забезпечення тощо); роз'яснювальні засоби (доведення змісту норми до адресата, підкреслення її значущості та неминучості відповідальності); стимулюючі засоби (застосування різних заохочувальних заходів до тих, хто точно виконує приписи норм) [13, с. 112]. Слід зауважити, що примусові заходи, на нашу думку, пов'язані не лише з юридичною відповідальністю, а й з вимушеністю на підставі нормативно-правових актів суб'єктів господарювання зазнавати іншого впливу держави.

У своєму дисертаційному дослідженні Д. В. Бекетов зазначає, що адміністративно-правові засоби охоплюють: адміністративно-правові норми; правозастосовні акти й повноваження осіб виконавчої влади; заходи адміністративного переконання та примусу [41, с. 14].

Аналогічну позицію обстоює Н. В. Новікова. Науковець стверджує, що в сучасній науці адміністративного права поняття «адміністративно-правові засоби захисту» найбільш повно розкрито крізь призму категорії адміністративно-правового примусу. До засобів адміністративно-правового примусу вона пропонує відносити як адміністративно-юрисдикційні заходи, застосовувані в разі порушення приписів законодавства, а саме: заходи припинення порушень норм законодавства, заходи процесуального забезпечення встановлення факту та складу правопорушення, заходи щодо відновлення законних прав суб'єктів та заходи адміністративної відповідальності, так і примусові заходи неюрисдикційного характеру, до яких вдаються з метою попередження правопорушень (контроль і нагляд) [282, с. 55]. Вказаний підхід, на нашу думку, не зовсім відповідає принципу гуманізму як ключовій zasadі адміністративного права.

Є. В. Микитенко адміністративно-правові засоби захисту класифікує на такі три групи (на жаль, учений не вказує, за яким критерієм здійснювався цей розподіл): 1) засоби переконання та примусу; 2) засоби безпосереднього, прямого й опосередкованого захисту суб'єктів господарювання; 3) засоби адміністративного судочинства. Водночас засобом безпосереднього, прямого захисту є право на звернення громадян за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів громадянина [261, с. 182].

К. С. Маштак виокремлює такі види адміністративно-правових засобів щодо забезпечення права на доступ до публічної інформації: 1) адміністративно-правові засоби, що регулюють порядок охорони права доступу до публічної інформації; 2) адміністративно-правові засоби захисту права доступу до публічної інформації; 3) процесуальні засоби, пов'язані з відновленням порушеного права доступу до публічної інформації. Варте уваги твердження

вченого щодо цільових ознак вказаних засобів. Головною метою встановлення та застосування адміністративно-правових засобів як структурного елемента механізму адміністративно-правового забезпечення права на доступ до публічної інформації, на його думку, є безперешкодна й ефективна реалізація суб'єктом свого права отримати інформацію про діяльність органів державної влади, яка його цікавить [257, с. 360].

На підставі наявних у вітчизняній юридичній науці позицій можна запропонувати власний підхід до класифікації адміністративно-правових засобів. Передусім слід зазначити, що засоби адміністративно-правового захисту можуть застосовуватися за наявності правового спору або без такого (наприклад, для встановлення юридичних фактів та реалізації прав і законних інтересів, що супроводжується застосуванням заходів державного примусу). Засоби адміністративно-правового захисту можна класифікувати: залежно від адміністративно-правового статусу громадян – пов'язані з визнанням адміністративно-правового статусу (у тому числі в разі його позбавлення) або реалізацією прав і законних інтересів; за характером порушених прав і законних інтересів – матеріальні й нематеріальні; за суб'єктом захисту – індивідуальні, колективні; за характером звернення за захистом – прямі, опосередковані; за цілями – реалізація невикористовуваних прав, відновлення положення, що існувало до порушення прав і законних інтересів тощо [483, с. 28].

На думку Ю. Г. Федотової, зміст адміністративно-правового захисту становить сукупність і адміністративно-правових засобів (пропозиції, заяви, скарги, позовні заяви, адміністративні позовні заяви), способів (визнання прав і законних інтересів, відновлення становища, що існувало до порушення, застосування компенсацій, пільг, покладання інших обов'язків), інститутів (державних, недержавних), заходів (виражених у діях уповноважених органів та спрямованих на реалізацію прав, законних інтересів і гарантій громадян), форм (процесуальної, непроцесуальної), а також механізмів (сукупності засобів, способів та особливостей порядку адміністративно-правового захисту конкретних прав та законних інтересів певних категорій громадян) захисту, що

реалізуються в певному порядку (судовому або позасудовому) [483, с. 28].

Інститутами захисту вважають суб'єкти, уповноважені на застосування захисних адміністративно-правових заходів або інших заходів, що їм сприяють, – державні та недержавні. Причому до державних належать контролюючі (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші державні органи, правоохоронні органи, суди) та наглядові органи (прокуратура). Недержавні можуть бути індивідуальними й колективними, останні можуть бути за державною участю [483, с. 29].

Адміністративно-правовий захист інвестицій є передумовою забезпечення реалізації правового статусу суб'єктів у сфері захисту інвестиційної діяльності. Захист суб'єктивних інвестиційних прав та охоронюваних інтересів здійснюється в передбаченому законом порядку, тобто шляхом застосування належної форми, засобів і способів захисту [483, с. 29]. Для підприємців проблемою часто є правильний вибір, ефективне використання та застосування передбачених законодавством засобів захисту, передусім тих, за допомогою яких можна запобігти, припинити, усунути порушення прав (вони відновлюють, а також компенсують збитки, завдані внаслідок порушення цих прав) [420, с. 1].

Водночас О. А. Ломакіна вважає, що засоби вирішення інвестиційних спорів встановлюються шляхом використання сукупності способів захисту порушених прав інвесторів, передбачених актами господарського законодавства та договорів, закладаючи в правове регулювання відповідних відносин міру юридичної відповідальності, встановлюючи зв'язки між повноваженнями державних органів, що відповідають за налагодження інвестиційного клімату в країні, проведення інвестиційної політики, та інвесторами, встановлюючи норми-стимули для мирного вирішення інвестиційного спору, забезпечуючи виконання інвестиційних зобов'язань державним примусом адміністративного та правоохоронного порядку, а також виконання рішень судів та інших органів, повноважних вирішувати інвестиційні спори [236, с. 169–170].

Розглядаючи проблеми, які виникають у процесі інвестування під час здійсненням господарської діяльності учасниками інвестиційного процесу, О. Г.

Хрімлі дійшов висновку, що захищати права інвесторів необхідно практично на кожному етапі життєдіяльності суб'єкта господарювання (створення суб'єкта господарювання: внесення інвестицій до статутного капіталу; здійснення діяльності суб'єктом господарювання: використання інвестицій з метою отримання прибутку, укладення, зміна, припинення, реалізація господарсько-правових договорів інвесторами; припинення діяльності, наприклад відчуження інвестиції, тощо) [521, с. 36]. У контексті вивчення інвестиційних спорів С. І. Крупко зауважує, що вони, залежно від предмета спору поділяються на три категорії: спори, пов'язані з допуском іноземного інвестора до здійснення інвестиційної діяльності; спори, які пов'язані з реалізацією інвестиційного проекту, тобто виникають безпосередньо під час здійснення інвестиційної діяльності; спори, пов'язані з припиненням інвестиційної діяльності [210, с. 16–17].

Отже, вибір способу захисту є прерогативою особи, право якої порушене. Вибір належного способу захисту – запорука успішного розгляду спору в суді та відновлення порушеного права або стягнення компенсації за його порушення [453, с. 223]. В окремих випадках спосіб захисту безпосередньо визначений законом, яким урегульовано конкретні інвестиційні правовідносини. Однак частіше інвестор чи учасник має змогу обрати спосіб захисту порушеного права [531, с. 252]. Водночас він може скористатися не будь-яким, а конкретним способом захисту свого права. Захист прав інвесторів та учасників здійснюється шляхом визнання їхніх прав; відновлення стану, що існував до порушення права; припинення дій, що порушують право; виконання зобов'язання, зміни чи припинення інвестиційних правовідносин; відшкодування збитків; стягнення неустойки (штрафу, пені) у випадках, передбачених законом чи договором; відшкодування моральної шкоди [531, с. 253].

На підставі зазначеного вище доцільно визначити співвідношення адміністративно-правових способів і засобів захисту інвестицій. Так, *адміністративно-правові засоби захисту інвестицій* є правовим інструментом реалізації передбачених законом або договором способів захисту прав суб'єктів

у сфері захисту інвестиційної діяльності. Натомість *адміністративно-правові способи захисту інвестицій* фактично можуть бути пов'язані з визнанням дій (бездіяльності) незаконними та застосуванням заходів юридичної відповідальності, інших заходів, спрямованих на здійснення таких дій: визнання прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності, відновлення становища, що існувало до порушення, а також застосування компенсацій, пільг, покладання інших обов'язків на осіб, діяльність яких в активній або пасивній формі порушує права й законні інтереси суб'єктів інвестиційної діяльності. Отже, інститут захисту прав та інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності має комплексний характер, оскільки засоби та способи правового захисту забезпечуються нормами як матеріального, так і процесуального права.

На нашу думку, визначення та основний поділ адміністративно-правових засобів захисту інвестицій мають спиратися на запропонований свого часу О. В. Мальком поділ правових засобів на засоби-постанови й засоби-діяння. За такого поділу засоби-постанови є інструментами втілення засобів-діянь. Тому цілком слушним є твердження науковця про те, що «результат неможливо отримати лише через застосування субстанційних явищ, які не сприяють потрібному ефекту. Потрібними є також діяння, зусилля, активність, які пов'язані з використанням визначених законодавством інструментів» [249, с. 8].

Отже, *адміністративно-правові засоби захисту інвестицій* становлять систему субстанційних і діяльнісних правових явищ, за допомогою яких конкретні суб'єкти інвестиційної діяльності здійснюють організацію та реалізацію попередження, припинення адміністративними засобами посягань на гарантовані законом права інвесторів та учасників інвестиційної діяльності, притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення у галузі фінансів та інвестиційної діяльності, відновлення порушених правових потенцій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [491, с. 144].

Вагому частину *субстанційних* засобів становлять захисні адміністративно-правові норми, які визначають заходи державного реагування

на порушення здійснення інвестиційної діяльності, порядок відновлення порушеного права, умови застосування заходів адміністративного покарання до порушників інвестиційного законодавства. До таких належить частина адміністративно-правових норм дванадцятої глави КУпАП. Субстанційним адміністративно-правовим засобам захисту інвестицій притаманні такі ознаки: 1) вони покликані забезпечувати реалізацію загальнообов'язкової визначеної державою моделі можливої та необхідної поведінки осіб у сфері інвестиційної діяльності, фіксації бажаних адміністративно-правових процесів; 2) слугують формою вираження та закріплення прав та обов'язків суб'єктів захисту інвестиційної діяльності, процедур протидії можливим порушенням у цій сфері; 3) є формально визначеними, закріпленими законами, підзаконними нормативно-правовими актами; 3) їх зміст зумовлений сферою захисту інвестицій; 4) зумовлюють виникнення та існування адміністративно-правових відносин щодо захисту інвестицій; 5) ці засоби є системними, перебувають у тісному зв'язку із цивільно-правовими, господарсько-правовими, кримінально-правовими засобами захисту інвестицій, діяльнісними засобами; 6) вони забезпечені силою адміністративного примусу; 7) здатні зумовлювати юридичні наслідки, зокрема припиняти порушення норм інвестиційного законодавства, слугувати засобом покарання винних за вчинення такого проступку. Такими рисами наділені окремі адміністративно-правові норми КУпАП, Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII та інші.

Група *діяльнісних* адміністративно-правових засобів захисту інвестицій охоплює різні вияви правозастосовної діяльності, прийняття індивідуальних юридичних актів. До таких засобів у науці адміністративного права відносять: 1) створення та діяльність уповноважених державних органів, основним завданням яких є захист правопорядку; 2) існування та діяльність незалежних від держави інститутів громадянського суспільства, які здатні здійснювати допомогу громадянам (адвокатура, громадські формування); 3) активну діяльність власне громадян, які використовують надані їм права [37, с. 161]. Діяльнісні адміністративно-правові засоби захисту інвестицій також мають

низку ознак: 1) реалізація діяльнісних адміністративно-правових засобів захисту інвестицій спрямована на індивідуальне регулювання адміністративно-правових відносин; 2) мають форму державно-юридичної захисної діяльності органів публічного управління та захисної діяльності громадян, громадських формувань, юридичних осіб у межах регламентованих адміністративно-правовими актами процедур; 3) здійснюються в межах способів реалізації адміністративно-правових норм; 4) охоплюють різні вияви правозастосовної діяльності, прийняття індивідуальних юридичних актів; 5) стосуються попередження, припинення адміністративних проступків у сфері інвестиційної діяльності, протидії порушених прав, їх відновлення, покарання винних за вчинення адміністративних проступків у сфері інвестиційної діяльності, протидії діяльності суб'єктів владних повноважень, які незаконно порушують суб'єктні інвестиційні права, охоронювані законом інтереси інвесторів та учасників інвестиційної діяльності, відшкодування заподіяної шкоди в адміністративно-правовому порядку; 6) наслідком їх застосування є виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків суб'єктів інвестиційної діяльності.

Водночас діяльнісні адміністративно-правові засоби захисту інвестицій, на нашу думку, доцільно поділити на дві групи: адміністративно-правові засоби запобіжно-відновлювального характеру та адміністративно-правові засоби карально-попереджувального характеру.

Адміністративно-правові засоби запобіжно-відновлювального характеру. Застосування таких засобів адміністративно-публічними органами, а також судами має на меті примусове припинення порушення вимог законності й водночас відновлення, повернення того правового становища (стану), яке було до допущеного порушення [550, с. 138].

Основними характерними рисами адміністративно-правових засобів запобіжно-відновлювального характеру в частині їх застосування з метою забезпечення законності адміністративної правозастосовної діяльності є такі:

1) юридико-фактичною підставою їх застосування слугує вчинення адміністративно-публічним органом, його посадовою особою або іншим

службовцем у межах провадження адміністративної правозастосовної діяльності дій (бездіяльності) або прийняття ними рішення, які не відповідають вимогам законності, припинення реалізації та усунення наслідків яких може бути забезпечено за допомогою застосування зазначених засобів. Так, припинення виконання не відповідного нормам права адміністративного акта й усунення можливих наслідків його дії можуть бути забезпечені шляхом скасування цього акта уповноваженим адміністративно-публічним органом, посадовою особою або шляхом визнання недійсним (незаконним) судом;

2) правові засади застосування таких засобів, що реалізуються в позасудовому порядку, передбачені нормами адміністративного, фінансового права. Наприклад, видача припису про усунення порушень обов'язкових вимог, анулювання виданих ліцензій та інших спеціальних дозволів встановлені нормами адміністративного законодавства про державний контроль (нагляд) та про ліцензування окремих видів діяльності; відновлення в бюджеті коштів, витрачених не за цільовим призначенням, відшкодування заподіяної бюджету шкоди містяться в нормах фінансового права. Правові підстави застосування та зміст засобів запобіжно-відновлювального характеру, реалізованих у судовому порядку в межах адміністративного судочинства, визначені нормами адміністративно-процесуального права, містяться в Кодексі адміністративного судочинства України та Господарському процесуальному кодексі України. До таких засобів, зокрема, належать визнання недійсним оспорюваного адміністративного акта, визнання незаконною оспорюваної дії (бездіяльності) адміністративно-публічного органу або його посадової особи, покладання судом на адміністративно-публічний орган (його посадову особу) обов'язку щодо усунення допущених порушень законності;

3) суб'єктами, які застосовують засоби запобіжно-відновлювального характеру, є суди загальної юрисдикції, господарські суди, компетентні адміністративно-публічні органи, наділені зовнішніми контрольно-наглядовими повноваженнями, а також їхні посадові особи;

4) засоби запобіжно-відновлювального характеру реалізуються в

адміністративних процедурно-процесуальних формах, а саме у формі відповідних адміністративних проваджень (контрольно-наглядового, провадження у вирішенні адміністративних скарг) та у формі адміністративного судочинства (провадження в справах про оскарження рішень, дій (бездіяльності) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів, наділених окремими державними або іншими публічними повноваженнями, посадових осіб, а також державних і муніципальних службовців). Такі засоби спрямовані на захист вкладених інвестором інвестицій, перешкоджання незаконному продовженню строків окупності інвестиційних проєктів, недопущення прийняття інвестиційних програм, що обмежують конкуренцію, тощо [550, с. 138–139].

Адміністративно-правові засоби карально-попереджувального характеру. Застосування засобів карально-попереджувального характеру, на відміну від засобів запобіжно-відновлювального характеру, не тягне безпосереднього й оперативного відновлення порушеного права та режиму законності (у сфері захисту інвестицій, зокрема інвестиційної діяльності). Водночас застосування засобів карально-попереджувального характеру, що фактично слугують заходами юридичної відповідальності (дисциплінарної та адміністративної), стимулює посадових осіб, інших службовців адміністративно-публічних органів до якнайшвидшого усунення допущених порушень вимог законності, відновлення режиму законності та недопущення його порушення в майбутньому [550, с. 139].

Адміністративно-правовим засобам карально-попереджувального характеру притаманні такі риси:

1) юридико-фактичною підставою для застосування таких засобів є вчинення посадовою особою або іншим службовцем адміністративно-публічного органу порушення вимог законності, яке кваліфікують як дисциплінарний проступок, або адміністративного правопорушення, за вчинення якого законодавством України передбачено дисциплінарну або адміністративну відповідальність. Зокрема, заходи дисциплінарної відповідальності можуть бути

застосовані до державного службовця адміністративно-публічного органу за невиконання або неналежне виконання покладених на нього службових обов'язків, що спричинило порушення режиму законності, прав і законних інтересів громадян та організацій. Так, наприклад, до таких порушень можна віднести відмову в розгляді або несвоєчасний розгляд звернень суб'єктів інвестиційної діяльності, незаконну відмову в задоволенні їх заяв тощо;

2) правові підстави застосування таких засобів встановлені нормами адміністративного права, зокрема в законодавстві про державну службу та муніципальну варту, законодавстві про адміністративні правопорушення. Зокрема, ідеться про заходи дисциплінарної відповідальності (дисциплінарні стягнення) та заходи адміністративної відповідальності (адміністративні покарання);

3) суб'єктами застосування засобів карально-попереджувального характеру є компетентні керівники адміністративно-публічних органів, адміністративно-публічні органи, наділені зовнішніми адміністративно-юрисдикційними повноваженнями, їх посадові особи, а також суди загальної юрисдикції;

4) засоби карально-попереджувального характеру реалізуються у визначених адміністративних процедурно-процесуальних формах, а саме у формі відповідних адміністративних проваджень: дисциплінарного провадження та провадження в справах про адміністративні правопорушення [550, с. 140].

Викладене дозволяє констатувати потребу в подальшому системному науковому дослідженні адміністративно-правових засобів захисту адміністративної правозастосовної діяльності, зокрема у сфері захисту інвестицій, а також удосконаленні правового механізму їх застосування [550, с. 140].

Одним з найбільш поширених засобів захисту прав та законних інтересів є право особи на скаргу. Останнім часом це право було значно розширено. Статтею 55 Конституції України [197] закріплено право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до

відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій. Спеціальними законами його деталізовано й гарантовано матеріально та процесуально, а останніми роками, як ми вважаємо, пов'язане з адміністративними послугами. Широкого використання набуло право громадян на адміністративну скаргу, зокрема на бездіяльність державних органів, у тому числі тих, які здійснюють контроль за використанням об'єктів інвестиційної діяльності.

Порядок розгляду загальних адміністративних скарг врегульовано Законом України «Про звернення громадян» [354] від 12 жовтня 1996 року. У його ч. 4 ст. 3 скаргу визначено як звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. Підстави та порядок провадження в спеціальних скаргах регулюється відповідними нормами, які містяться в статутах про дисципліну, КУпАП та інших актах. Чільне місце з-поміж засобів адміністративно-правового захисту прав і законних інтересів громадян посідає судова скарга – скарга на адміністративні акти, яку розглядають у порядку адміністративної юстиції – спеціального правосуддя, спрямованого на вирішення спору про право адміністративне (публічне). Судовий захист громадян – це не лише один з важливих способів забезпечення законності у сфері державного управління та місцевого самоврядування, а й судовий контроль за виконавчою владою. Власне судовий контроль є більш дієвим способом відновлення порушених прав і законних інтересів громадян. Наразі в Україні такий контроль ще неналежно забезпечений судовою владою, тобто спеціальними судами, особливо процесуальною формою вирішення підвідомчих справ, необхідними юрисдикційними повноваженнями, оптимальною організаційною структурою [471, с. 139].

У контексті розгляду судового захисту варте уваги питання про судовий порядок захисту прав великих груп інвесторів (групові позови). У чинному законодавстві питання про групові позови донині не регламентовано. Причина

полягає в специфіці вирішення спорів за участю інвесторів. По-перше, сторону позивача представляє значна кількість людей. По-друге, предмет і підстави заявлених вимог у таких груп громадян переважно спільні. Вони пов'язані зі стягненням вкладених грошових сум на виконання договору, укладеного з відповідачем. Метою групових позовів є захист в одному процесі інтересів усіх або більшості постраждалих від дій (бездіяльності) одного і того самого відповідача. Причому законна сила судового рішення поширюється на всіх учасників групи, незалежно від їх особистої участі в судовому розгляді. Адже не всі громадяни, які вклали, наприклад, свої кошти в побудову фінансових пірамід, звернулися до суду за захистом, визнавши це марною справою.

Модель групових позовів існує в США та Великій Британії. В Україні вказана правова конструкція фігурувала в справах про захист прав споживачів. Застосування норм Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ до інвестиційних відносин у судовій практиці донині однозначно не визначено. Таким чином, в Україні на сьогодні немає спеціального процесуального інституту, що дозволяє розглядати однотипні справи, які випливають з інвестиційних правовідносин. Цивільний процесуальний кодекс України, на жаль, не передбачає порядку розгляду групових позовів. Групові позови можуть пред'являти, наприклад, пайовики до інвестиційної компанії. Крім завідомо недобросовісного підприємництва, поширеною є практика невиконання або неналежного виконання своїх зобов'язань перед пайовиками через радикальну зміну обставин (найбільш вразливим місцем інвестицій у будівництво є надмірна тривалість проєктів). Прикладом може слугувати справа № 910/9962/19 від 21 травня 2020 року, що розглядалася Північним апеляційним господарським судом за позовом Комунального підприємства з питань будівництва житлових будинків «Житлоінвестбуд-УКБ» до публічного акціонерного товариства «Закритий недиверсифікований венчурний корпоративний інвестиційний фонд “Збалансовані інвестиції”» щодо розірвання договору про пайову участь у будівництві від 14 квітня 2016 року № 31/91 через неналежне виконання умов

договору з боку відповідача в частині сплати пайових внесків, що є підставою для розірвання договору в судовому порядку з огляду на приписи ч. 2 ст. 651 Цивільного кодексу України [325]. У таких випадках стає очевидною важливість спрямування зусиль держави на створення умов, коли фінансові ризики буде можливо заздалегідь прорахувати та своєчасно запобігти їх настанню. Держава провадить політику щодо забезпечення стабільності становища інвесторів, підтримання їх сталого розвитку впродовж строку окупності інвестиційного проєкту, отримання чистого прибутку від проєктів, повного повернення позик і кредитів.

Особливим інструментом захисту інвестицій є їх обов'язкове страхування у випадках, передбачених законодавством (щоправда, за рахунок власне інвесторів). Тому захист майнових прав інвесторів через страхування слугує дієвим засобом захисту інвестицій. Згідно п. 4 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції можуть, а у випадках, передбачених законодавством, мають бути застраховані [355]. Питання страхування врегульовано Законом України «Про страхування» від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР [386].

На думку О. Г. Хрімлі, інвестори мають змогу скористатися страховкою, щоб знизити свої ризики. Науковець доходить висновку, що розвиток інвестиційного страхування може забезпечити інвесторам надійний захист від ризиків, які можуть реалізуватися в процесі інвестування. Зважаючи на об'єктивні фактори, пов'язані з нестабільністю фінансових ринків та політичних факторів, в Україні відбувається мінімізація гарантій інвесторів щодо швидкої окупності вкладених коштів й отримання планового прибутку [521, с. 123]. У зв'язку з цим варті уваги положення ст. 979 Цивільного кодексу України. Так, за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується в разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору [527]. За договором майнового страхування можуть бути

застраховані майнові інтереси, які стосуються інвестиційної діяльності, а саме:

– ризик втрати, нестачі або пошкодження певного майна, у тому числі капітальних вкладень;

– ризик відповідальності за зобов'язаннями, що виникають унаслідок заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну інших осіб, а у випадках, передбачених законом, також відповідальності за договорами – ризик цивільної відповідальності;

– ризик збитків від підприємницької діяльності через порушення своїх зобов'язань контрагентами підприємця або зміни умов цієї діяльності за не залежними від підприємця обставинами, у тому числі ризик неотримання очікуваних доходів – підприємницький ризик.

Згідно з переконаннями О. Г. Хрімлі, можна виокремити кілька основних категорій ризиків, до яких схильні інвестори в Україні: по-перше, втрата права власності на об'єкт інвестування; по-друге, заподіяння шкоди майну; по-третє, фінансові збитки; по-четверте, зміна політичної ситуації; по-п'яте, зміна законодавства, що регулює умови господарської діяльності інвестора [521, с. 124].

Майнові інтереси інвесторів, їх ризик, а також заставне забезпечення інвестиційної діяльності підлягають страхуванню в будь-яких страхових компаніях. Страхування об'єктів інвестиційної діяльності здійснюється суб'єктами інвестиційного процесу за їх розсудом. Однак важливим елементом фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності слугує можливість встановлення системи обов'язкового страхування інвестиційної відповідальності. Так, під час будівництва та експлуатації небезпечних виробничих об'єктів суб'єкт інвестиційного процесу зобов'язаний страхувати відповідальність за заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну третіх осіб та навколишньому природному середовищу в разі аварії або іншої події на споруджуваному (експлуатованому) об'єкті [503, с. 161].

Саме тому виникає потреба в забезпеченні єдиного режиму правового регулювання інвестицій шляхом прийняття відповідного нормативно-правового

акта, наприклад Закону України «Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності», у якому, на нашу думку, має бути: 1) окреслено місце обов'язкового інвестиційного страхування в системі обов'язкового страхування в Україні; 2) визначено основні поняття в цій сфері; 3) встановлено умови та порядок здійснення обов'язкового страхування (обов'язок інвесторів щодо страхування цивільної відповідальності, типові умови договору обов'язкового страхування, об'єкт обов'язкового страхування та страховий ризик, страхова сума, засади державного регулювання страхових тарифів, порядок встановлення базових ставок і коефіцієнтів страхових тарифів, термін дії договору обов'язкового страхування, дії страхувальників та потерпілих у разі настання страхового випадку, визначення розміру страхової виплати, право регресної вимоги страховика, порядок здійснення обов'язкового страхування тощо); 4) визначено розміри та порядок виплати компенсаційних виплат у рахунок відшкодування шкоди життю або здоров'ю потерпілих (право на отримання компенсаційних виплат, порядок здійснення компенсаційних виплат, порядок стягнення сум компенсаційних виплат тощо); 5) зафіксовано вимоги до страховиків (коло осіб, які можуть бути страховиками з розглянутого виду обов'язкового страхування, особливості здійснення страховиками операцій з обов'язкового страхування, порядок заміни страховика та інші вимоги); 6) урегульовано роль професійних об'єднань страховиків в обов'язковому страхуванні цивільної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності (у тому числі обов'язки професійного об'єднання зі здійснення компенсаційних виплат) та інші [503, с. 162].

Так, Г. С. Пірумов виокремлює такі основні принципи обов'язкового страхування суб'єктів інвестиційної діяльності: відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю або майну потерпілих, у межах, встановлених законодавством; загальність та обов'язковість страхування цивільної відповідальності суб'єктами інвестиційної діяльності; неприпустимість здійснення на території України інвестицій, суб'єкти яких не виконали обов'язок щодо страхування своєї цивільної відповідальності; економічна

зацікавленість суб'єктів інвестиційної діяльності в підвищенні ступеня захисту їх цивільно-правової відповідальності. Таким чином, вказаний закон покликаний з метою захисту прав потерпілих на відшкодування шкоди, заподіяної їхньому життю, здоров'ю або майну в процесі або в результаті інвестиційної діяльності, визначити правові, економічні та організаційні засади обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності [311, с. 34].

Для розв'язання проблеми захисту прав інвесторів шляхом страхування необхідно створити систему страхування некомерційних ризиків (зміна політичної ситуації, законодавства, що регулює умови господарської діяльності інвестора). Страхове покриття під час страхування інвестицій від політичних ризиків може поширюватись на: зміну валютного законодавства щодо вивезення з країни валютних цінностей; зміну податкового законодавства щодо іноземних інвесторів; націоналізацію компаній з іноземними інвестиціями; зміну податкового законодавства в загальному контексті (збільшення податкових ставок і введення нових податків, що негативно впливатиме на запланований рівень рентабельності підприємства); зміни в законодавстві, які негативно впливають на стан інвестицій і можливість їх виведення з країни. Об'єктами страхування інвестицій від політичних ризиків можуть бути: акції, інші цінні папери, реальні інвестиції (постачання обладнання, будівництво тощо); майнові права, пов'язані з ліцензуванням, патентуванням, використанням торгової марки чи бренду – позики й кредити [521, с. 125].

Державне регулювання інвестиційної діяльності передбачає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності й контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності. Таким чином, державний контроль слугує особливим правообмежувальним адміністративно-правовим засобом захисту інвестицій та складовою державної діяльності, виявом якої є функції та обов'язки відповідного державного органу; здійснюється уповноваженими органами державної влади, їх посадовими особами в межах їх компетенції; має на меті

здійснення перевірки дотримання інвестиційного законодавства та забезпечення правопорядку й захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності; здійснюється постійно чи превентивно; передбачає оперативне втручання контролюючого суб'єкта в діяльність підконтрольного та можливість застосування заходів примусу в разі виявлення порушень законодавства; реалізується шляхом аналізу, перевірки та спрямування діяльності суб'єктів інвестиційної діяльності; включає сукупність різних за формою дій. Основні заходи державного контролю щодо інвестиційної діяльності реалізуються шляхом: подання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв; державних норм і стандартів; заходів щодо розвитку та захисту економічної конкуренції; роздержавлення і приватизації власності; визначення умов користування землею, водою та іншими природними ресурсами; політики ціноутворення; проведення державної експертизи інвестиційних проєктів та інших заходів [355].

На нашу думку, основною особливістю адміністративно-правових засобів захисту інвестиційних відносин є їх недостатня системність, котра виявляється у відсутності належних зв'язків між різними суб'єктами їх застосування (державними органами, посадовими особами, органами місцевого самоврядування, суддями та ін.). Усе це дає змогу дійти висновку про істотну роль адміністративно-правових засобів захисту в механізмі адміністративно-правового захисту інвестицій загалом.

3.4. Проблеми та перспективи адміністративної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності

Основним охоронним правовим інститутом і засобом примусового забезпечення правопорядку в різних сферах суспільного життя є юридична відповідальність. У цьому контексті С. Братусь слушно зауважив, що «поки існує держава і право, потрібне застосування примусу стосовно тих, хто не

підкоряється закону» [67, с. 3].

Аналіз правової літератури дає змогу поділити науковців з огляду на підходи до розуміння поняття юридичної відповідальності на три основні групи: 1) прихильників так званої негативної юридичної відповідальності, які пов'язують юридичну відповідальність лише з учиненням правопорушення [116, с. 5–13; 146, с. 107–109]; 2) прибічників позитивної юридичної відповідальності, які ґрунтують свою позицію на тому, що юридична відповідальність орієнтована не лише на минулу, а й на сьогодишню та майбутню поведінку суб'єкта правовідносин [149, с. 78–88; 465, с. 158–161]; 3) науковців, які розглядають юридичну відповідальність не лише як негативну (ретроспективну) і позитивну (перспективну), а й як цілісне правове явище з різними формами реалізації [53; 162; 388].

Представник широкого багатоаспектного підходу до розуміння юридичної відповідальності О. В. Іваненко переконує, що аналізовану категорію варто розглядати як таку, що реалізується в добровільній та в державно-примусовій формах. Перша форма реалізації – це спосіб закріплення юридичного обов'язку дотримуватися та виконувати вимоги права, що реалізується в правомірній поведінці суб'єктів права, яку заохочує або схвалює держава, а друга, державно-примусова, – це закріплення юридичних обов'язків правопорушника підлягати осуду з боку держави через обмеження матеріального, правового або особистісного характеру під час реалізації конкретних суб'єктивних прав [162, с. 17]. Науковець вважає, що правоохоронна діяльність у сфері реалізації юридичної відповідальності здійснюється в таких формах: 1) поновлення порушених прав, притягнення до юридичної відповідальності, накладення покарання тощо; 2) загальна та індивідуальна профілактика правопорушень, створення умов для реалізації суб'єктивних прав та обов'язків тощо [53; 162, с. 6].

У цьому контексті Н. В. Заяць слушно стверджує, що позитивний і негативний аспекти юридичної відповідальності діалектично взаємопов'язані: що вищий рівень відповідальності в позитивному контексті, то рідше виникає

негативна відповідальність. Якщо негативна (ретроспективна) відповідальність виконує охоронні функції, то позитивна (перспективна) – виражає її демократичний характер і творчу роль. Суб'єкти юридичної відповідальності виконують свої обов'язки не лише під впливом примусових, каральних санкцій, правових заборон, які не виправдано звужують досліджуване поняття, заперечуючи можливість суб'єктів здійснювати вільний вибір та виконувати приписи правових норм не через страх бути покараним, а свідомо та добровільно, керуючись почуттям гідності, особистого та службового обов'язку, отримуючи задоволення від високопрофесійно виконаного обов'язку [53; 149, с. 87].

Ураховуючи наведені думки фахівців, тлумачення в академічних словниках та особливості законодавства, що визначає порядок здійснення інвестиційної діяльності, юридичну відповідальність у сфері інвестиційного права слід розглядати як комплексне правове явище: правовий обов'язок дотримуватися вимог інвестиційного права, що реалізується в правомірній поведінці суб'єктів інвестиційної діяльності, яку заохочує або схвалює держава, та правовідносини, які виникають між державою в особі контролюючих органів та порушником – суб'єктом інвестиційної діяльності, який порушив вимоги, що містяться в нормах права, – у результаті якої можуть настати негативні наслідки для суб'єкта правопорушення в законодавчо встановленій процесуальній формі [53].

Звернувшись до міжнародного досвіду захисту інвестицій, можна зазначити, що усвідомлення міжнародною спільнотою потреби в охороні прав іноземних інвесторів зумовило прийняття 1965 року Вашингтонської конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. 1985 року було прийнято Сеульську конвенцію про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій, а в межах СНД 1997 року – Конвенцію про захист прав інвестора. Важливе значення для міжнародної інвестиційної діяльності України мають численні двосторонні угоди про заохочення і взаємний захист капіталовкладень та інвестицій. Аналіз зазначених

документів дає підстави констатувати наявність міжнародно-правової відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності (наприклад, у формі компенсації) [215, с. 60]. Для забезпечення інтересів України в цій сфері було прийнято Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР, застосування якого призвело до численних корупційних виявів. Так, відповідно до ст. 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування», інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду й моральну шкоду, заподіяну їм унаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями [368].

Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність», у разі невиконання договірних зобов'язань суб'єкти інвестиційної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, передбачену законодавством України та укладеними договорами. Сплата штрафів і неустойки, а також відшкодування заподіяних збитків не звільняє винну сторону від виконання зобов'язань, якщо інше не передбачено законом або договором (ст. 20) [355]. Тлумачення наведеної законодавчої конструкції наводить на думку про відсутність у законодавця комплексного розуміння юридичної відповідальності у відповідній сфері, крім як щодо умов договорів і державних контрактів. Явне прагнення законодавця віддати на розсуд правозастосовника вирішення всіх виникаючих питань реалізації юридичної відповідальності виглядає сумнівним. Розрізнені санкції, що містять заходи конституційно-правової, кримінально-правової, адміністративно-правової, цивільно-правової та інших видів юридичної відповідальності, потребують єдиного сприйняття та системного розуміння всіма учасниками інвестиційних правовідносин [215, с. 61]. Причому ми вважаємо недоцільним виокремлювати як самостійний вид інвестиційно-правову відповідальність.

Отже, подолання наявних проблем у нормативній конструкції відповідальності учасників інвестиційних правовідносин потребує застосування

спільних зусиль правотворчих і правозастосовних органів, а також найбільших інвесторів (власників капіталовкладень), які передбачатимуть:

– адекватне визначення та оцінку з точки соціальної шкідливості (небезпеки) протиправних діянь у галузі інвестиційної діяльності, за які передбачається встановлення заходів юридичної відповідальності, пропорційних цим діям;

– систематизацію заходів юридичної відповідальності (санкцій), їх адаптацію до сформованої соціально-економічної ситуації та економічним потребам учасників інвестиційних відносин;

– подальшу оптимізацію правових механізмів виявлення та припинення правопорушень в інвестиційній сфері, за вчинення яких передбачено заходи юридичної відповідальності, грамотне розмежування відповідних повноважень між компетентними органами;

– удосконалення процесу реалізації юридичної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності [215, с. 61].

Формування інституту юридичної відповідальності у сфері інвестиційних правовідносин, з огляду на зазначені правотворчі напрями, передбачає наявність методики, що дозволяє зробити норми відповідальності застосовними та потенційно ефективними. Так, проекти нормативно-правових актів, що встановлюють або змінюють обов'язки для суб'єктів підприємницької діяльності, а також встановлюють, змінюють або скасовують відповідальність за порушення законодавства, у тому числі стосуються питання здійснення інвестиційної діяльності, підлягають обов'язковій оцінці регулюючого впливу [215, с. 62].

У межах досліджуваної форми відповідальності подібна законодавча технологія може виглядати таким чином:

1) встановлення суб'єктів юридичної відповідальності й особливостей їх діяльності. З урахуванням різноманітності та складності інвестиційної діяльності потрібно в кожній з її різновидів усвідомлювати коло учасників, що мають власні (не завжди законні) інтереси. З огляду на особливості інвестиційно-

будівельної діяльності, Б. В. Деревянко називає її основними учасниками інвесторів, замовників, підрядників і субпідрядників. Причому в процесі ціноутворення інвестори (замовники) та підрядники є сторонами з полярними інтересами [124, с. 99]. Якщо додатково включити в цей перелік неосновних суб'єктів, таких як органи будівельного контролю та нагляду, проектувальники, постачальники обладнання, користувачі будівельної продукції та інші, то необхідність вибудовування вивіреної конструкції відповідальності для кожного з них стає очевидною. Крім того, не можна залишати поза увагою суміжні (забезпечувальні) види діяльності та їх суб'єктів;

2) фіксація в законі порушень, які з огляду на соціальну шкідливість потребують їх забезпечення заходами юридичної відповідальності. Наприклад, рейдерські захоплення підприємств через недосконалість законодавства й бездіяльність (безвідповідальність, безпорадність) правоохоронних органів вкрай негативно впливають на інвестиційну привабливість відповідної держави та конкретної адміністративно-територіальної одиниці. Водночас відповідальність за рейдерство в законодавстві України відсутнє, що знижує ефективність судово-слідчої та прокурорської практики, створює потребу у віднайденні оптимальних механізмів публічно-правового реагування на це явище. Отже, вказане діяння завжди передбачає підвищену суспільну шкідливість, переходячи зазвичай у категорію небезпеки, що передбачає кримінально-правову відповідальність;

3) визначення пропорційного покарання за правопорушення, що відповідає цілям та принципам юридичної відповідальності. З огляду на геополітичні умови та соціально-економічну ситуацію в державі, реальні потреби держави й суспільства в тих чи інших формах інвестиційної діяльності, слід шукати баланс (межу справедливості) між покаранням і вчиненням. З одного боку, важливо дати правозастосовнику можливість максимально індивідуалізувати санкцію, наблизивши її до «інвестиційного правопорушення», а з іншого – не створити позитивну санкцію беззаконня та умови для корупції;

4) визначення обставин, що пом'якшують або обтяжують

відповідальність, а також підстав, що виключають відповідальність і звільняють від неї. Сформована в нашій державі правотворча практика та підходи до встановлення законності засвідчують, що обтяжуючі обставини, зокрема ті, що виключають відповідальність, закріплені в законодавстві імперативно, і в разі їх фіксації вони повинні бути неминуче застосовані відповідним правозастосовним органом. Таким чином, за подібних обставин слід керуватися нормативними положеннями, що обтяжують або виключають певну галузеву форму відповідальності. Водночас ці положення також можуть бути вдосконалені, передусім у контексті інвестиційної діяльності;

5) вибудовування механізму реалізації відповідальності таким чином, щоб його дія забезпечувала виконання принципів, а також досягнення цілей і завдань відповідальності. Так, майнова природа інвестиційних відносин може отримати додаткове відображення в нормах про реалізацію юридичної відповідальності. Відомо, що відповідальність може бути реалізована в добровільній (до винесення акта застосування права, що покладає санкцію) або в примусовій формі (після винесення цього акта). Приватноправова відповідальність може бути реалізована учасниками інвестиційних правовідносин добровільно. Щодо публічно-правової відповідальності реалізація відповідальності без акта примусу – швидше виняток. Вважаємо, що в законодавця є реальні перспективи поліпшити інвестиційний клімат у державі та наповнюваність бюджету, розширивши сферу використання добровільної форми відповідальності адміністративно-фінансового характеру (податкової, бюджетної, валютної, банківської тощо) за вчинені публічно-правові порушення інвестиційного законодавства;

б) результатами реалізації перелічених вище методичних установок має стати видання актів нормативного тлумачення законодавчих положень про юридичну відповідальність і специфіку її застосування. Активний розвиток інвестиційних відносин на сьогодні спонукає до прийняття нового нормативного акта тлумачення права, що містить розширені роз'яснення [215, с. 63–65].

Отже, чинне законодавство не містить визначення поняття «інвестиційне

правопорушення». Сутність такого правопорушення полягає в тому, що поведінка правопорушника спрямована на негативну зміну визначеного в чинному законодавстві порядку здійснення інвестиційної діяльності, порушення правових режимів інвестиційних відносин. Інвестиційна протиправність, своєю чергою, полягає в повному або частковому невиконанні вимог, ігноруванні правил, порядку, закріплених і нормами інвестиційного законодавства, й іншими галузевими нормами, обов'язковими до виконання суб'єктами інвестиційної діяльності [53]. Правовий інститут відповідальності є обов'язковим елементом механізму правового регулювання інвестиційних відносин, адже спонукає дії всіх суб'єктів інвестиційної діяльності (разом з уповноваженими особами контролюючих органів) до правомірної поведінки. Кожен вид юридичної відповідальності за порушення порядку здійснення інвестиційної діяльності є самостійною системою. Систему юридичної відповідальності в галузі інвестиційного права становлять адміністративна, дисциплінарна, кримінальна, цивільно-правова, фінансово-правова та інші види відповідальності [53].

З-поміж адміністративно-правових засобів передусім вартий уваги інститут адміністративної відповідальності. На наш погляд, найбільш вдале визначення адміністративної відповідальності пропонує Ю. М. Козлов, який вважає, що адміністративна відповідальність виражається в застосуванні уповноваженим державним органом (посадовою особою) передбачених чинним законодавством адміністративно-правових санкцій до фізичних та юридичних осіб, які вчинили адміністративне правопорушення [185, с. 274].

Однією з найбільш примітних особливостей законодавства про адміністративні правопорушення та адміністративну відповідальність є переважаючий бланкетний характер диспозицій норм Особливої частини КУпАП. Пояснюється цей факт тим, що адміністративна відповідальність настає за порушення правил і норм поведінки учасників управлінських суспільних відносин, які передбачені в значній кількості нормативних актів різного рівня (як у законах, так і в підзаконних актах). Виняток не становить й адміністративна відповідальність за правопорушення, прямо або опосередковано

пов'язані з інвестиційною діяльністю [501, с. 169].

Юридичний аналіз статей Особливої частини КУпАП засвідчує, що складів, які прямо передбачають відповідальність у сфері інвестиційної діяльності, практично немає. Це пояснюється, на нашу думку, зацікавленістю всіх сторін, усіх учасників інвестиційних відносин будувати їх таким чином, щоб не порушувати інтереси іншої сторони, тобто перевага належить правовим засобам, що мають стимулюючий характер, а не заходам відповідальності [501, с. 169]. Проте низка складів передбачає притягнення до відповідальності за неправомірні дії, які можуть траплятися у сфері інвестиційних правовідносин [183]:

– ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 162-1 КУпАП). Умисне ухилення службових осіб підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності або громадян – суб'єктів підприємницької діяльності від повернення в Україну в передбачені законом строки виручки в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) або інших матеріальних цінностей, отриманих від цієї виручки, а також умисне приховування будь-яким способом такої виручки, товарів або інших матеріальних цінностей – тягне за собою накладення штрафу від шестисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків (ст. 162-2 КУпАП). Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків фізичних осіб, вчинене громадянином України, який постійно проживає на її території, а так само валютних рахунків юридичних осіб, що діють на території України, вчинене службовою особою підприємства, установи чи організації або за її дорученням іншою особою, а також вчинення зазначених дій громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності – тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску або порушення порядку здійснення емісії, цінних паперів (ст. 163 КУпАП). Розміщення цінних

паперів без реєстрації їх випуску в установленому законом порядку або порушення порядку здійснення емісії цінних паперів, учинене уповноваженою особою, – тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 163 КУпАП). Розміщення цінних паперів у значних розмірах без реєстрації їх випуску в установленому законом порядку, учинене уповноваженою особою, – тягне за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 163 КУпАП);

– порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків (ст. 163-1 КУпАП). Відсутність податкового обліку, порушення керівниками та іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій встановленого законом порядку ведення податкового обліку, у тому числі неподання або несвоєчасне подання аудиторських висновків, подання яких передбачено законами України, – тягне за собою накладення штрафу у розмірі від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 163-1 КУпАП);

– приховування інформації про діяльність емітента (ст. 163-5 КУпАП). Ненадання посадовою особою емітента інвестору в цінні папери (зокрема акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації – тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 163-5 КУпАП). Вимагання посадовою особою емітента від акціонера, у тому числі який є працівником цього підприємства, інформації про те, як він голосував на загальних зборах, або інформації про відчуження такою особою своїх акцій – тягне за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 163-5 КУпАП). Порушення посадовою особою емітента порядку скликання або проведення загальних зборів акціонерного товариства, порядку обрання членів органів управління товариства, порядку або строку виплати дивідендів за наявності відповідного рішення загальних зборів – тягне за собою накладення

штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 3 ст. 163-5 КУпАП);

– неподання документів, передбачених законодавством про депозитарну систему України (ст. 163-6 КУпАП). Ненадання посадовою особою депозитарної установи депоненту виписки з рахунка в цінних паперах або інших документів, надання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України, – тягне за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 163-6 КУпАП);

– діяльність на фондовому ринку без ліцензії (ст. 163-7 КУпАП). Здійснення посадовою особою суб'єкта господарювання операції з цінними паперами, яка належить до професійної діяльності на фондовому ринку, без спеціального дозволу (ліцензії), якщо законом передбачено одержання спеціального дозволу (ліцензії) для здійснення такої операції, або з порушенням умов ліцензування, – тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 163-7 КУпАП);

– маніпулювання на фондовому ринку (ст. 163-8 КУпАП). Умисні дії посадової особи учасника фондового ринку, що мають ознаки маніпулювання на фондовій біржі, встановлені відповідно до закону щодо державного регулювання ринку цінних паперів, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 163-8 КУпАП);

– порушення порядку внесення змін до системи депозитарного обліку цінних паперів (ст. 163-10 КУпАП). Порушення посадовою особою Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України або депозитарної установи порядку провадження депозитарної діяльності, яке призвело до втрати інформації, що міститься в системі депозитарного обліку цінних паперів, а також ухилення від внесення змін або внесення завідомо недостовірних змін до системи депозитарного обліку – тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 163-10 КУпАП);

– порушення порядку розкриття інформації на фондовому ринку (ст. 163-11 КУпАП). Несвоєчасне розкриття інформації на фондовому ринку, вчинене посадовою особою емітента чи професійного учасника фондового ринку, – тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 163-11 КУпАП);

– порушення порядку провадження господарської діяльності ринку (ст. 164 КУпАП). Провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без одержання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, чи здійснення таких видів господарської діяльності з порушенням умов ліцензування, а так само без одержання дозволу, іншого документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди), – тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення, чи без такої (ч. 1 ст. 164 КУпАП);

– порушення законодавства з фінансових питань ринку (ст. 164-2 КУпАП). Приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків, відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку, внесення неправдивих даних до фінансової звітності, неподання фінансової звітності, несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризацій грошових коштів і матеріальних цінностей, несвоєчасне подання на розгляд, погодження або затвердження річного фінансового плану підприємства державного сектору економіки та звіту про його виконання, перешкоджання працівникам органу державного фінансового контролю в проведенні ревізій та перевірок, невжиття заходів з відшкодування збитків від нестач, розтрат, крадіжок і безгосподарності – тягнуть за собою накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 164-2 КУпАП);

– порушення порядку зайняття діяльністю з надання фінансових послуг, ринку (ст. 166-8 КУпАП). Здійснення банківської діяльності, банківських операцій або іншої діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи чи без спеціального дозволу (ліцензії), якщо законом передбачено набуття статусу фінансової установи чи одержання спеціального дозволу (ліцензії) для здійснення зазначених видів діяльності, або з порушенням умов ліцензування – тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 166-8 КУпАП);

– порушення законодавства, що регулює фінансові механізми здійснення інвестицій у будівництво житла ринку (ст. 166-13 КУпАП). Затвердження з порушенням вимог закону правил фонду фінансування будівництва або фонду операцій з нерухомістю чи внесення до них змін, що призвело до звуження зобов'язань перед довірительом або власником сертифіката фонду операцій з нерухомістю, – тягнуть за собою накладення штрафу на уповноважених осіб від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 166-13 КУпАП). Ухилення від виконання управителем фонду фінансування будівництва або фонду операцій з нерухомістю чи емітентом сертифікатів фонду операцій з нерухомістю перед довірительами зобов'язань, встановлених правилами фонду фінансування будівництва або фонду операцій з нерухомістю чи договорами про участь у фонді фінансування будівництва або проспектом емісії сертифікатів фонду операцій з нерухомістю, – тягне за собою накладення штрафу на уповноважених осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 166-13 КУпАП). Ненадання управителем фонду фінансування будівництва або фонду операцій з нерухомістю чи емітентом сертифікатів фонду операцій з нерухомістю інформації про їх діяльність на поданий в установленому порядку запит – тягне за собою накладення штрафу на уповноважених осіб від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 3 ст. 166-13 КУпАП).

Водночас не можна стверджувати, що практика залучення до

адміністративної відповідальності за розглянутими складами є істотною (за даними Єдиного державного реєстру судових рішень кількість таких справ у період до 1 січня 2019 року становила близько 71 405 справ, але за деякими складами адмінправопорушень зовсім не міститься інформації про розгляд справ, зокрема за ст. 163-6, 163-7, 163-8, 163-10, 163-11, 166-13 КУпАП). Причин такого становища може бути декілька: або дуже висока ефективність діяльності наглядових органів щодо попередження правопорушень у зазначеній сфері та досконалість законодавства, або, навпаки, низький рівень виявлення таких правопорушень, пов'язаний з поганою якістю методик роботи наглядових органів, зокрема Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Слід зауважити, що посилення адміністративної відповідальності є недостатнім для недопущення протиправних дій недобросовісних учасників інвестиційної діяльності, що призводять до значних збитків інвесторів. Тому в багатьох країнах є кримінальна відповідальність за найбільш серйозні порушення законодавства у сфері інвестиційної діяльності, зокрема ринку цінних паперів. Кримінальна відповідальність передбачена й Кримінальним кодексом України за окремі види злочинів, які значною мірою можуть бути пов'язані з інвестиційною діяльністю. Зокрема, ст. 209 присвячена легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, тобто набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, учинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержане злочинним шляхом. Стаття 222-1 щодо маніпулювання на фондовому ринку, котра передбачає умисні дії службової особи учасника фондового ринку, що мають ознаки маніпулювання на фондовій біржі, встановлені відповідно до закону щодо державного регулювання ринку

цінних паперів, що призвели до отримання професійним учасником фондового ринку або фізичною особою чи третіми особами прибутку в значних розмірах, або уникнення такими особами збитків у значних розмірах, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Також ст. 232-1, яка передбачає покарання за незаконне використання інсайдерської інформації, тобто за умисне незаконне розголошення, передачу або надання доступу до інсайдерської інформації, а так само надання з використанням такої інформації рекомендацій стосовно придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), якщо це призвело до отримання особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами необґрунтованого прибутку в значному розмірі, або уникнення учасником фондового ринку чи третіми особами значних збитків, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Стаття 232-2 стосується приховування інформації про діяльність емітента, а саме про ненадання службовою особою емітента інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації, якщо це заподіяло інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) матеріальну шкоду в значному розмірі [207]. Кримінальна відповідальність в Україні передбачена й за інші злочини у сфері інвестиційної діяльності.

Варта уваги також цивільно-правова відповідальність суб'єктів інвестиційної діяльності. Оскільки інвестиційні правовідносини мають переважно цивільно-правову природу, а основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода) (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність»), то основним видом відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності все ж слугує цивільно-правова, яка є самостійним видом юридичної відповідальності. Форми цивільно-правової відповідальності залежно від сфери їх дії поділяються на

загальні та спеціальні. Загальною формою є відшкодування збитків. Відповідно до ст. 224 Господарського кодексу України, учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської (у тому числі інвестиційної) діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушені. Збитками вважають витрати, зроблені управленою стороною, втрату або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною. Підставою цивільно-правової відповідальності є наявність складу цивільного правопорушення. Для відшкодування збитків, заподіяних інвестору, необхідна наявність передбачених законом підстав: наявність (заподіяння) шкоди; протиправна поведінка; причиновий зв'язок між протиправною поведінкою та збитками; вина правопорушника [108]. У процесі здійснення інвестиційної діяльності можливі різні порушення з боку безпосередніх учасників інвестиційних договірних відносин, органів державної влади й управління, третіх осіб. Таким чином, відповідальність може бути договірною та позадоговірною (деліктною).

На думку Д. В. Бобрової, цивільно-правова деліктна відповідальність становить заснований на імперативних нормах цивільного права новий суб'єктивний обов'язок правопорушника зазнати впливу заходів державного примусу, які включають засудження його поведінки або схилення до суспільно необхідних дій у вигляді обмежень особистого або майнового характеру з метою відновлення порушених абсолютних правовідносин або відновлення майнового стану потерпілого за наявності умов, зазначених у законі [54, с. 147–148].

Таким чином, законодавча конструкція юридичної відповідальності у сфері інвестиційних правовідносин та форми її реалізації становлять надзвичайно актуальну проблематику для теорії права та юридичної практики. Застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності,

безперечно, сприятимуть зниженню ризиків інвесторів, що дозволить поживавити їх інтерес до об'єктів інвестування. Проте цих заходів все ж недостатньо для залучення вільних грошових ресурсів, таких необхідних сьогодні [215, с. 67]. Головна проблема державного регулювання інвестиційної діяльності полягає в недостатній правовій базі щодо захисту прав інвесторів. З цією метою необхідним є: удосконалення системи державного регулювання інвестиційної діяльності шляхом створення єдиного координаційного центру, який регулюватиме всі питання цієї сфери; удосконалення законодавства в галузі захисту прав інвесторів; перегляд системи пруденційного нагляду з метою оперативного виявлення та припинення порушень на ринку цінних паперів, формування трирівневої системи, що включає внутрішній контроль власне учасників, контроль саморегулюючих організацій та державних органів; вжиття заходів щодо посилення прозорості ринку цінних паперів; доопрацювання механізмів надання компенсацій інвесторам і стимулювання створення добровільних компенсаційних систем; посилення адміністративної відповідальності за недобросовісну рекламу фінансових послуг для роздрібних інвесторів та організацію фінансових пірамід, а також за вчинення інших адміністративних порушень [536].

Висновки до розділу 3

Визначено, що юридичні засоби впливу, що застосовуються у сфері правового регулювання суспільних відносин, становлять досить складний механізм, який у теорії права називають механізмом правового регулювання. У межах суспільних відносин, що утворюють предмет галузі адміністративного права, цей механізм визначають як адміністративно-правовий механізм, або механізм адміністративно-правового регулювання.

Доведено, що в адміністративно-правовій організації механізму захисту в різних сферах інвестиційної діяльності аналізу та ретельному опрацюванню

підлягають: 1) механізм адміністративно-правового регулювання (найбільш оптимальний для кожної сфери інвестиційної діяльності набір правових засобів); 2) форми та методи державної управлінської діяльності в досліджуваній сфері (їх перелік має бути найбільш оптимальним і повинен урахувати специфіку різних інвестиційних правовідносин).

Проаналізовано співвідношення понять механізму адміністративно-правового регулювання та адміністративно-правового захисту.

Виокремлено методи державного регулювання захисту інвестиційних проєктів, які поділено на прямі та непрямі. До непрямих належить створення сприятливих умов для захисту інвестицій, удосконалення системи оподаткування, розширення використання коштів населення та інших позабюджетних джерел фінансування інвестиційної діяльності, вжиття антимонопольних заходів, забезпечення можливості для інвесторів формувати власні інвестиційні фонди. До прямих методів державного регулювання захисту інвестицій належать безпосередня участь держави в інвестиційній діяльності, розроблення, затвердження та фінансування інвестиційних проєктів, формування переліку потенційних об'єктів у списку інвестиційних проєктів.

Зазначено, що суб'єкти захисту інвестиційної діяльності взаємодіють між собою на різних етапах інвестиційного процесу, мають різні цілі та відображають специфічні інтереси, що зумовлює багатовимірність інвестиційного процесу.

Схарактеризовано співвідношення адміністративно-правових способів і засобів захисту інвестицій. Так, адміністративно-правові засоби захисту інвестицій є правовим інструментом реалізації передбачених законом або договором способів захисту прав суб'єктів у сфері захисту інвестиційної діяльності. Натомість адміністративно-правові способи захисту інвестицій фактично можуть бути пов'язані з визнанням дій (бездіяльності) незаконними та застосуванням заходів юридичної відповідальності, інших заходів, спрямованих на здійснення таких дій: визнання прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності, відновлення становища, що існувало до порушення, а

також застосування компенсацій, пільг, покладання інших обов'язків на осіб, діяльність яких в активній або пасивній формі порушує права й законні інтереси суб'єктів інвестиційної діяльності.

Наголошено на тому, що правовий інститут відповідальності є обов'язковим елементом механізму правового регулювання інвестиційних відносин, адже спонукає дії всіх суб'єктів інвестиційної діяльності (разом з уповноваженими особами контролюючих органів) до правомірної поведінки. Кожен вид юридичної відповідальності за порушення порядку здійснення інвестиційної діяльності є самостійною системою. Систему юридичної відповідальності в галузі інвестиційного права становлять адміністративна, дисциплінарна, кримінальна, цивільно-правова, фінансово-правова та інші види відповідальності.

РОЗДІЛ 4

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

4.1. Компетенція та повноваження правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні

Завдання залучення інвестицій в економіку країни можуть бути успішно вирішені лише за умови впевненості інвесторів у збереженні своїх коштів. З цієї точки зору забезпечення захисту інвесторів та обслуговуючих їх професійних учасників фінансового ринку є важливим напрямом державної економічної політики. Сучасна правозастосовна практика засвідчує потребу в здійсненні низки політичних, організаційних, соціально-економічних, законодавчих та інших заходів, спрямованих на протидію рейдерським захопленням і корпоративному шантажу, зниження кількості корпоративних конфліктів, захист прав та законних інтересів інвесторів. Ці заходи повинні мати комплексний характер і враховувати охоронні та регулятивні можливості не лише цивільно-правових галузей права, а й права галузей адміністративного циклу, у тому числі правоохоронної діяльності, адміністративної (поліцейської) діяльності органів внутрішніх справ [470, с. 9].

Попри активне позиціонування державною владою вдосконалення умов для залучення інвестицій, бар'єр національної системи права для іноземних інвесторів не знижується. У більшості країн, зокрема в Україні, сформувався звід інвестиційних законів, що закріплюють умови, а також правові гарантії іноземних інвестицій, забезпечення взаємних інтересів країни, що приймає інвестиції, та іноземних інвесторів (фактично йдеться про відсутність дискримінації іноземних інвесторів порівняно з місцевими); надання іноземним інвесторам пільг і привілеїв, адже іноземні інвестиції пов'язані з підвищеними

політичними й комерційними ризиками, додатковими витратами на транспорт, зв'язок тощо (зазвичай такі пільги передбачають звільнення на певний період від податків для іноземних інвесторів); надання пільгового режиму з оподаткування щодо реінвестицій; звільнення від митних зборів тимчасово або постійно ввезених майна, обладнання, сировини та матеріалів, які відсутні на місцевому ринку та йдуть на виробництво експортної продукції; захист від політичних ризиків (націоналізація іноземної приватної власності може здійснюватися лише у виняткових випадках з гарантією справедливої та рівноцінної компенсації); положення про вирішення інвестиційних спорів (якщо раніше їх розглядали на підставі національних господарських інститутів правил, то нині відбуваються зміни на користь міжнародних арбітражних інститутів і правил). Передумовою припливу іноземних інвестицій є економічна, правова й політична стабільність [470, с. 10].

В Україні ключовим фактором у цій сфері залишається відсутність цілісної політики залучення іноземних інвестицій. Чітко не визначено інвестиційний режим (держава йде на преференції; режим є рівноправним чи дискримінаційним, на користь внутрішнього виробника); не визначено пріоритети за галузями й видами інвестицій; не забезпечено належне функціонування механізмів гарантій захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності та прав власності, репатріації прибутку; проблему становить негативна кон'юнктура правозастосовної практики, починаючи від штучно ініційованих банкрутств та закінчуючи невиконанням судових рішень. Тобто наявний в Україні національний режим господарської діяльності є вкрай непривабливим для іноземних компаній. Стратегічним завданням у сфері залучення іноземних інвестицій в економіку нашої держави має стати надання іноземним інвесторам національного режиму, що забезпечує сприятливі умови для припливу інвестицій. Для цього необхідно внести відповідні зміни до податкового, інвестиційного, корпоративного та адміністративного законодавства. Водночас принцип національного режиму повинен охоплювати систему пільг і державних гарантій захисту для іноземних інвесторів. Крім того,

необхідною є адаптація національного законодавства до умов участі в міжнародних інвестиційних і торгових організаціях, розширення практики двота багатосторонніх угод про гарантії та взаємного захисту інвестицій, приєднання України до всіх міжнародних механізмів вирішення інвестиційних спорів. Таким чином, для вдосконалення наявної правової бази слід сфокусуватися на ліквідації формальних обмежень та адміністративних бар'єрів на шляху іноземного капіталу, використанні системи гарантій, орієнтованих на специфіку іноземного інвестування та покликаних компенсувати негативні вияви сформованого інвестиційного клімату [470, с. 11].

Загрози для інвестиційного клімату передусім спричиняє економічна злочинність. Вона зачіпає інтереси суспільства та держави і тягне за собою ризики капіталовкладень. Крім того, несприятлива економічна обстановка відлякує потенційних інвесторів і зарубіжних партнерів. Ризик капіталовкладень зумовлює ситуацію, за якої інвесторами можуть бути іноземні злочинні організації, які володіють механізмом захисту капіталовкладень і готові ризикувати. Фінансові махінації, фіктивне підприємництво, легалізація (відмивання) грошових коштів чи іншого майна, придбаного злочинним шляхом, привласнення державної власності, корупція в банківському секторі, а також інші адміністративні правопорушення у галузі фінансів, підприємницької та інвестиційної діяльності є чинниками, які стримують розвиток інвестиційної привабливості України [286, с. 6].

Детермінанти злочинності в інвестиційній сфері значною мірою відрізняються від загальнокримінальних. Виникнення цього виду злочинності передусім зумовлене змінами в економічному житті країни, появою ринкових відносин. Зростання кількості підприємств з приватною формою власності спричинило виникнення суперечності між інтересами держави та суспільства, з одного боку, і новими власниками – з іншого. Крім того, чинниками активізації злочинності у вказаній сфері є негативне ставлення до наявної економічної системи, низький рівень правової культури, а також корислива мотивація [286, с. 6].

Криміногенний потенціал інвестиційної діяльності зумовлений впливом різних факторів, серед яких: по-перше, фактори, пов'язані зі змістом власне процесу інвестиційної діяльності; по-друге, фактори, пов'язані із соціальними, економічними, політичними умовами реалізації інвестиційних програм в Україні; по-третє, фактори, зумовлені недосконалістю правової бази інвестиційної діяльності; по-четверте, загальні неспецифічні детермінанти економічної злочинності у сфері інвестиційної діяльності. Також криміногенність інвестиційної діяльності виявляється в умисному або необережному створенні системи нормативної та оперативно-виконавчої безконтрольності, котра сприяє масовим розкраданням, хабарництву, корисливим зловживанням, шахрайству, недбалості та вчиненню інших економічних злочинів й адміністративних правопорушень [286, с. 7]. Окреслені фактори визначають структуру та завдання правоохоронних органів. Загострення криміногенної обстановки та зростаючі вимоги суспільства до діяльності правоохоронної системи в умовах побудови демократичної правової держави підтверджують нагальність потреби в приведенні її в стан, що дозволяє забезпечити надійний захист особи, суспільства й держави від злочинних посягань, особливо у сфері захисту інвестиційної діяльності [495, с. 133].

Загалом правоохоронна діяльність спрямована на запобігання виникненню умов і причин можливих та вчинених суспільно небезпечних явищ, припинення їх розвитку та ліквідацію наслідків. Як охоронний інструмент держави правоохоронна діяльність впливає на поведінку суб'єктів правовідносин за допомогою використання дозволів, приписів, заборон, контролю за їх додержанням та реалізації юридичної відповідальності.

Поширеною точкою зору є визначення правоохоронної діяльності як різновиду правозастосування, особливістю якого є виявлення правопорушень, розгляд відповідних юридичних справ та прийняття рішень про застосування заходів відповідальності. Таке розуміння правоохоронної діяльності, на нашу думку, є дещо обмеженим, оскільки відображає лише правові форми її здійснення. Вказана діяльність означена не лише її спрямованістю на охорону

права, а й різноманітністю форм впливу на потенційні та реальні загрози праву (виховна, профілактична робота тощо). Причому правоохоронна діяльність здійснюється не лише державними органами, а й недержавними інститутами (наприклад, адвокатурою).

Згідно з напрацюваннями О. М. Бандурки, правоохоронна діяльність – державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в точній відповідності із законом за неухильного дотримання встановленого ним порядку [29, с. 6–8]. Подібне трактування пропонує К. Ф. Гуценко [121, с. 23]. У цих визначеннях правоохоронна діяльність вже не зводиться до правозастосування, проте обмежується віднесеністю лише до виду державної діяльності й акцентуванням на застосуванні юридичних заходів впливу. Водночас, наприклад, вирішення спорів (зокрема інвестиційних) неможливо віднести до заходів впливу.

О. О. Чувильов та А. О. Чувильов розглядають зазначену діяльність у широкому значенні – як діяльність усіх державних органів, що забезпечують дотримання прав і свобод громадян, їх реалізацію, законність і правопорядок; а у вузькому – як діяльність спеціально уповноважених органів з охорони права від правопорушень, що здійснюється у встановленій законом формі, згідно з компетенцією того чи іншого органу [534, с. 4].

Загалом питання правоохоронної діяльності, адміністративної (поліцейської) діяльності правоохоронних органів опосередковано досліджували у своїх працях такі українські вчені, як С. С. Алексєєв, М. М. Алексєйчук, Д. М. Бахрах, С. М. Братусь, В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. Т. Білоус, І. П. Голосніченко, О. М. Джу́жа, Є. В. Додін, С. Д. Дубенко, П. В. Журавльов, Р. А. Калюжний, С. А. Карташов, В. В. Коваленко, В. К. Колпаков, О. В. Копан, О. В. Кузьменко, Б. М. Лазарев, Н. П. Матюхіна, О. В. Негодченко, В. І. Олефір, В. І. Осадчий, В. М. Плішкін, А. В. Савченко, А. О. Селіванов, В. Д. Суценко, В. І. Шаку́н, М. Я. Швець, В. М. Шкарупа та ін.

Реалізуючись у сфері взаємних правовідносин між громадянами та

державою, яка діє через свої інститути, правоохоронна діяльність виконує роль управлінських (правових) стандартів (регулятивна функція), визначаючи для громадян суспільно визнану модель діяльності (поведінки). Відповідні державні органи, з-поміж яких чільне місце посідають правоохоронні органи та інші повноважні суб'єкти, діючи в межах своєї компетенції, забезпечують захист суспільних правовідносин, що складаються у сфері державного управління, провадять боротьбу з правопорушеннями та злочинами, у тому числі у сфері захисту інвестицій.

У законодавстві немає чіткого визначення поняття правоохоронної діяльності й вичерпного переліку правоохоронних органів. У різних законодавчих актах поняття та перелік правоохоронних органів визначено по-різному. Найширший їх перелік міститься в ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [338], згідно з якою до таких органів належать органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Термін «правоохоронні органи» наведено також у законах «Про громадянство України», «Про державну таємницю», «Про захист суспільної моралі», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про національну безпеку України», «Про поховання та похоронну справу», «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону». Крім перелічених законів, термін «правоохоронні органи» фігурує ще у двадцяти інших законах України й численних нормативних актах Президента та Кабінету Міністрів.

У різних правових актах поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів визначено по-різному. Нерідко ці тлумачення навіть

суперечать одне одному. Так, нечітке й суперечливе вживання законодавцем терміна «правоохоронні органи» свідчить про відсутність єдиного підходу до розуміння його змісту. Це ускладнює розв'язання теоретичних проблем у вказаній сфері, негативно впливає на правове регулювання компетенції правоохоронних органів, правове й соціальне становище їхніх працівників, а отже, на їхню діяльність загалом. Найприйнятніше визначення терміна «правоохоронні органи» містилося у ч. 4 ст. 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (який втратив чинність з прийняттям Закону України «Про національну безпеку України»), згідно з якою «правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [337]. Проте відсутність тлумачення змісту понять «правоохоронні функції» та «правозастосовні функції» свідчить про неповноту цього визначення.

Правоохоронна діяльність, яку здійснюють правоохоронні органи, визначається правоохоронною функцією держави, що є об'єктивною потребою розвитку держави й суспільства та спрямована на забезпечення правопорядку. Забезпечення правопорядку може відбуватися лише в межах законності. Підтримання правопорядку та припинення правопорушень покладено на компетентні державні органи, для яких діяльність із запобігання правопорушенням, дізнання та розслідування злочинів є обов'язковою й полягає в невідкладному та відповідному реагуванні на факти невиконання або неналежного виконання вимог правових норм з боку юридичних або фізичних осіб [316].

Роль правоохоронних органів у забезпеченні економічної безпеки інвестиційної діяльності полягає в захисті її суб'єктів від загроз учинення правопорушень шляхом попередження, виявлення, розкриття, розслідування адміністративних правопорушень та злочинів у галузі фінансів та інвестиційної діяльності, направлення матеріалів адміністративних і кримінальних проваджень до суду з метою застосування справедливого покарання та відшкодування

заподіяної шкоди.

Слід зауважити, що важлива роль у стримуванні криміналу та профілактиці адміністративних правопорушень у сфері економічних відносин належить органам внутрішніх справ на чолі з Міністерством внутрішніх справ України. Саме тому нині пріоритетним напрямом діяльності органів внутрішніх справ є профілактика, попередження, виявлення злочинів та адміністративних проступків у сфері інвестиційної діяльності, активізація роботи із захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності від кримінального впливу та вироблення найбільш ефективних адміністративно-правових засобів і методів щодо протидії економічній злочинності, яка дедалі активніше набуває транснаціонального характеру. У контексті розгляду злочинів, що зачіпають інтереси інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності, варто зазначити, що вони означені підвищеною суспільною небезпекою, оскільки завдають шкоди як суб'єктам інвестиційної діяльності, так й економіці країни загалом. Тому наразі вкрай важливо нарешті зважитися й створити Службу фінансових розслідувань, що займалася б такими злочинами, а також забрати ці функції в інших правоохоронних органів.

Відповідно до Положення про Міністерство внутрішніх справ України від 28 жовтня 2015 року № 878, зазначене Міністерство є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах: забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; міграції (імміграції та еміграції), у тому числі

протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, та у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [347].

МВС України у сфері інвестиційно-захисних правовідносин має низку компетенцій, а саме: узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України; розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; погоджує проекти законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших міністерств та центральних органів виконавчої влади, готує в межах повноважень, передбачених законом, висновки і пропозиції до проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; готує в межах повноважень, передбачених законом, зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентіві України; розробляє проекти державних програм з питань забезпечення публічної безпеки й порядку, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху, охорони державного кордону, захисту об'єктів і територій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій, а також з питань міграції; забезпечує міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань, що належать до його компетенції, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання укладених міжнародних договорів України; проводить відповідно до закону оцінку майна, майнових прав та професійну оцінку діяльність; здійснює інформаційну взаємодію з іншими державними органами,

правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями; бере участь у межах повноважень, передбачених законом, у стандартизації, метрологічному забезпеченні, підтвердженні відповідності встановленим вимогам продукції спеціального призначення (робіт, послуг), яка надходить до МВС; забезпечує у випадках, передбачених законом, ліцензування окремих видів господарської діяльності; організовує у випадках, передбачених законом, надання адміністративних та інших платних послуг; веде облік торговельних організацій, підприємств-виробників і суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форми власності, що реалізують транспортні засоби або номерні складові частини до них; бере участь у формуванні державної політики у сфері технічного регулювання та стандартизації, забезпечує розроблення технічних регламентів, державних стандартів, технічних умов та інших нормативно-правових актів; забезпечує у випадках, передбачених законодавством, захист державних і власних інтересів в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; здійснює відповідно до законодавства функції з управління об'єктами державної власності; веде і формує автоматизовану електронну базу даних Єдиного реєстру об'єктів державної власності, що належать до сфери управління МВС; проводить моніторинг стану публічної безпеки та правопорядку в державі; вивчає, аналізує і узагальнює результати та ефективність реалізації центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Міністр, державної політики у відповідних сферах; аналізує та прогнозує розвиток суспільно-політичних процесів у державі, які впливають на виконання завдань, віднесених до сфери відповідальності МВС тощо [347].

Для зниження рівня економічної злочинності та правопорушень у сфері інвестиційної діяльності на сьогодні Міністерство внутрішніх справ України здійснює роботу за такими напрямками:

– організація виявлення, попередження, припинення та розкриття економічних злочинів та адміністративних проступків в органах виконавчої влади, діяльність яких пов'язана з вирішенням питань щодо економіки та

фінансів, володіння, користування, розпорядження ресурсами, які перебувають у державній власності, та природними ресурсами;

– організація профілактичних та оперативно-розшукових заходів щодо захисту всіх форм власності від злочинних посягань з метою забезпечення сприятливих умов для розвитку підприємництва та інвестиційної діяльності.

До зазначеного комплексу заходів належать забезпечення захисту реалізації інвестиційних проєктів від економічних та інших загроз, протидія криміналізації інвестиційної діяльності з боку правоохоронних органів. Міністерство на постійній основі проводить комплекс організаційних і практичних заходів, спрямованих на виявлення та припинення злочинів й адміністративних правопорушень, що негативно позначаються на інвестиційному кліматі України.

Недостатній захист прав інвесторів є однією з головних причин того, що наш фінансовий ринок належить до категорії ринків, які формуються та є нерегульованими, за оцінками Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). Це зумовлює негативний вплив на залучення іноземних інвестицій в економіку України. Значним кроком у протидії неправомірному використанню інсайдерської інформації та маніпулювання ринком стало доповнення Кримінального кодексу статтею 232-1 згідно із Законом України № 3480-IV від 23 лютого 2006 року. Ця стаття передбачає кримінальну відповідальність за незаконне використання інсайдерської інформації, а саме за умисне незаконне розголошення, передачу або надання доступу до інсайдерської інформації, а так само надання з використанням такої інформації рекомендацій стосовно придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), якщо це призвело до отримання особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами необґрунтованого прибутку в значному розмірі, або уникнення учасником фондового ринку чи третіми особами значних збитків, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [207].

У межах реалізації цього напрямку діяльності МВС України спільно з Національним банком України необхідно виявляти нестандартні угоди з цінними паперами, які укладають на організованому ринку цінних паперів, а також напрацьовувати інструментарій для розкриття злочинів на фондовому ринку. Така система взаємодії має бути спрямована на своєчасне виявлення фактів і попередження спроб шахрайства та інших злочинів, адміністративних проступків у сфері інвестиційної діяльності, реалізацію завдання щодо захисту прав інвесторів, виявлення організацій, які не виконують своїх зобов'язань перед інвесторами, аналіз причин злочинів та адміністративних проступків на фондовому ринку, вироблення пропозицій щодо їх усунення [155, с. 48]. Зазначена взаємодія на практиці має бути реалізована в таких формах:

- взаємне інформування;
- направлення доручень, завдань, запитів;
- створення робочих груп, бригад, тимчасових об'єднаних підрозділів;
- організація єдиних пунктів управління, зв'язку та інформації;
- інструктаж;
- підготовка спільних аналітичних матеріалів;
- видання спільних наказів та інших документів;
- спільне проведення заходів, занять, консультацій та нарад [155, с. 48].

Удосконалення інвестиційного законодавства щодо фінансових ринків, на нашу думку, має розвиватись у таких напрямках:

- проведення спеціальної експертизи діючих нормативно-правових актів, що регулюють порядок діяльності учасників фондового ринку стосовно виявлення протиріч і невідповідностей їх один одному;
- удосконалення норм адміністративного, кримінального, цивільного законодавства, що передбачають заходи відповідальності за правопорушення, які вчиняються на ринку цінних паперів;
- удосконалення юридичних механізмів виконання правових рішень.

Для оптимального регулювання відносин у сфері ринку цінних паперів необхідно ґрунтуватися на тому, що пріоритетними в цьому контексті,

безперечно, є норми цивільного законодавства. Однак окремі порушення на фондовому ринку зумовлюють наслідки, що вимагають більш жорсткої реакції держави, наприклад, у межах адміністративного або кримінального законодавства. У подібних ситуаціях необхідно знайти оптимальне співвідношення видів відповідальності й чітко сформулювати ознаки конкретного порушення в статтях зазначених законодавчих актів.

Аналіз проведених органами внутрішніх справ заходів з профілактики адміністративних правопорушень дає змогу виокремити такі ключові проблеми боротьби з порушеннями у фінансово-економічній сфері [470, с. 12]:

– недостатня спроможність правоохоронних і фінансово-економічних органів належним способом реагувати на зміни фінансово-економічних відносин;

– високі темпи зміни фінансово-економічних відносин та мобільність господарюючих суб'єктів з точки зору здійснення операцій, відкриття рахунків, здійснення експортно-імпортних операцій випереджають розвиток діючих процесуальних норм, які вимагають значних витрат часу на забезпечення необхідних процедур з проведення дізнання та попереднього слідства, збору й оцінки доказу;

– навіть в умовах динамічної зміни законодавство не завжди встигає за реаліями економічного життя, а іноді дозволяє занадто широко трактувати фінансово-економічні взаємини, що може негативно позначитися на правах громадян та юридичних осіб. Таким чином, економічна безпека залежить від виробленої та реалізованої в конкретних діях політики боротьби зі злочинністю і правопорушеннями загалом.

Держава й органи внутрішніх справ можуть протистояти цьому лише через розвиток правомірних правовідносин у цій сфері. Для цього слід переглянути доцільність різноманітних обмежень, які стримують вихід на вказаний ринок нових потенційних інвесторів. Держава та ОВС мають створити систему постійного й ефективного контролю за діяльністю інвесторів з метою недопущення створення штучних бар'єрів для добросовісних учасників.

Практика засвідчує, що корумповані чиновники можуть пред'являти специфічні умови для укладання контрактів. Необхідно жорстко та справедливо боротися з недобросовісністю щодо інвесторів, особливо під час реалізації національних проєктів. Органи внутрішніх справ покликані забезпечувати економічну безпеку у сфері інвестицій шляхом законодавчого розв'язання проблем щодо виправлення помилок і порушень, які допускають стосовно українських та іноземних інвесторів, зокрема адміністративного характеру [470, с. 11]. Також органи внутрішніх справ повинні бути ефективним інструментом забезпечення економічної безпеки у сфері інвестицій. Це потребує застосування спеціальних методів, реалізації програм та відповідної підготовки працівників ОВС для перевірки ефективності функціонування суб'єктів підприємництва та відповідності організації їх діяльності нормативним документам [470, с. 13].

На сьогодні корупційна складова слугує головною загрозою для економічної безпеки України у сфері інвестицій. Для зниження рівня корупції в інвестиційній сфері органи внутрішніх справ, по-перше, мають запропонувати низку заходів зі створення конструкції, яка б репрезентувала інтереси інвесторів та реалізувала підготовку й забезпечення діяльності незалежних експертів. Крім того, слід налагодити впровадження інституту громадського контролю процедур, а також застосовування елементів аудиту в межах забезпечення економічної безпеки. По-друге, органи внутрішніх справ зобов'язані не лише підвищувати ступінь інформованості про специфіку власної діяльності, а й своєчасно та повно інформувати про адміністративно-правові заходи, що сприяють захисту інвесторів. Органам внутрішніх справ доцільно розробити методичні рекомендації для органів державного контролю, а також відповідних незалежних громадських організацій, зацікавлених у прозорості й легітимності інвестиційної діяльності.

4.2. Адміністративна діяльність органів Національної поліції України у сфері захисту інвестицій

Органи внутрішніх справ становлять найбільш численну воєнізовану правоохоронну структуру, що посідає чільне місце в державно-адміністративному апараті. Ключовими цілями вказаної структури є охорона громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та боротьба зі злочинністю. Водночас реалізація зазначених цілей досягається в процесі адміністративної діяльності, яка функціонально притаманна органам внутрішніх справ і слугує пріоритетним напрямом виконавчо-розпорядчого впливу з боку державних органів на публічні відносини [254].

Адміністративна діяльність як управлінська функція має тривалу історію. Термін «адміністрація» в перекладі з латинської мови («administratio») означає управління та застосовується в українській мові для позначення сукупності державних органів, що здійснюють функції управління, а також посадових осіб, зайнятих управлінням. Таким чином, адміністративна діяльність спрямована, передусім, на регулювання суспільних відносин, обов'язковим суб'єктом яких слугує керуючий, організуючий орган [254]. Важливу роль серед правоохоронних органів відіграють органи внутрішніх справ, основними завданнями яких є забезпечення громадської безпеки, охорона життя та здоров'я громадян, протидія злочинним посяганням на власність громадян, організацій, держави. Зазначені завдання вирішуються на основі функціональної діяльності, що має адміністративно-правову природу, тобто адміністративної діяльності [254].

У сучасній теорії адміністративного права наявні різні підходи до розуміння адміністративної діяльності органів внутрішніх справ. Так, О. П. Коренев визначає вказане поняття як цілеспрямовану, організуючу виконавчу та розпорядчу діяльність, що полягає в безпосередньому, повсякденному, практичному здійсненні завдань і функцій держави у сфері внутрішніх справ

[198, с. 38]. Окремі науковці пропонують більш розгорнуту характеристику адміністративної діяльності органів внутрішніх справ, визначаючи її як «самостійний вид діяльності органів внутрішніх справ, що має владний виконавчо-розпорядчий характер та полягає в реалізації ними в межах своєї компетенції зовнішніх адміністративно-процедурних та адміністративно-юрисдикційних повноважень, а також у здійсненні внутрішньоорганізаційної діяльності для забезпечення чіткого функціонування підрозділів органів внутрішніх справ» [123, с. 15]. Дещо інакше визначення адміністративної діяльності наводить О. І. Бекетов: «Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ (міліції) становить виконавчо-розпорядчу діяльність з організації роботи служб і підрозділів зазначених органів та практичного здійснення адміністративно-правовими способами охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю» [42, с. 8]. На думку Д. М. Бахраха, адміністративна діяльність – це систематична, безперервна організація, спрямована на збереження соціальної системи, її зміцнення та розвиток [38, с. 10; 254].

Інші колективи вчених-адміністративістів [254] адміністративною діяльністю вважають врегульовану нормами адміністративного права виконавчо-розпорядчу діяльність з організації роботи служб і підрозділів зазначених органів щодо практичного забезпечення особистої безпеки громадян, захисту їх прав і свобод, охорони громадського порядку, громадської безпеки, попередження й припинення правопорушень [42, с. 9]; «врегульовану зазвичай нормами адміністративного права підзаконну, підзвітну, державно-владну діяльність їх апаратів, служб і підрозділів, яка відбувається в співпраці з населенням і місцевими громадами, спрямована на організацію та практичне здійснення заходів щодо охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, профілактики правопорушень, а також надання правоохоронних й адміністративних послуг» [11, с. 18].

Узагальнюючи зміст численних дефініцій адміністративної діяльності органів внутрішніх справ, можна умовно розділити їх на дві групи залежно від

об'єкта такої діяльності. В одних випадках адміністративною діяльністю науковці вважають будь-яку діяльність, здійснювану в межах компетенції цих органів (широке значення). В інших визначеннях адміністративну діяльність органів внутрішніх справ розмежують з оперативно-розшуковою та кримінально-процесуальною діяльністю (вузьке значення) [254]. Крім того, термін «адміністративна діяльність» активно застосовують не лише в наукових джерелах, а й у законодавстві, причому найбільш часто у зв'язку з характеристикою діяльності правоохоронних органів [254].

Провідним спеціальним суб'єктом, на який покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави, є органи Національної поліції України.

Основними нормативно-правовими актами, що визначають повноваження Національної поліції України як основного суб'єкта реалізації правоохоронної функції держави та регулюють її діяльність, є закони України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року, «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року, «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року, «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» від 23 квітня 1999 року, «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року, «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 року, постанова Кабінету Міністрів Української РСР «Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ» від 29 липня 1991 року № 114, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» від 28 жовтня 2015 року № 877 та ін., а також накази МВС, прийняті в межах повноважень, передбачених законом, обов'язкові для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й

організаціями незалежно від форми власності та громадянами, зокрема органами поліції України. Зокрема, слід виокремити такі затверджені наказами МВС та Національної поліції України акти:

- Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України від 10 жовтня 2004 року;

- Інструкція з організації діяльності чергових частин і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, від 29 квітня 2009 року;

- Положення про патрульну службу МВС від 2 липня 2015 року;

- Положення про Департамент патрульної поліції від 6 листопада 2015 року;

- Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції від 6 листопада 2015 року;

- Інструкція з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, від 7 листопада 2015 року;

- Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, від 9 листопада 2015 року;

- Інструкція з організації контролю за виконанням документів у Національній поліції України від 13 червня 2016 року;

- Інструкція з автоматизованого обліку адміністративних правопорушень від 4 липня 2016 року;

- Порядок організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку від 10 серпня 2016 року [488, с. 181].

Слід зауважити, що з огляду на реформування правоохоронної системи України, зокрема органів поліції, надзвичайно актуальними є питання

забезпечення соціально-сервісної орієнтації діяльності поліції, спрямування її на забезпечення повної та безпосередньої реалізації прав і свобод людини та громадянина, розроблення нових форм і методів діяльності органів та підрозділів поліції у сфері реалізації правоохоронної функції держави з урахуванням загальновизнаних міжнародних стандартів [12, с. 37]. Серед основних завдань Національної поліції України можна виокремити: 1) реалізацію державної політики у сферах забезпечення охорони прав та свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку; 2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики в зазначених сферах; 3) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [12, с. 37].

Виконання завдань, покладених на Національну поліцію України, щодо реалізації правоохоронної функції держави здійснюється в межах чітко визначених функцій [12, с. 38]. Функціями слід вважати основні напрями діяльності органів поліції в процесі вирішення поставлених перед ними завдань, тобто функції органу поліції охоплюють сукупність методів, способів, прийомів, дій, за допомогою яких виконуються завдання й досягаються цілі, що ставляться перед органами поліції [217, с. 164]. Кожна із функцій органів поліції конкретизується у функціях їх структурних підрозділів, які своєю чергою відображаються у функціональних обов'язках конкретного працівника [30, с. 165]. Отже, функції поліції можуть реалізовуватися в діяльності органів Національної поліції як спеціального суб'єкта правоохоронної функції держави, а також у діяльності його окремих структурних елементів і працівників. Функції органів Національної поліції за значенням завдань, для виконання яких вони здійснюються, можна поділити на такі три групи: основні, забезпечувальні та функції загального керівництва [10, с. 28–32; 12, с. 38].

Діяльність Національної поліції України щодо реалізації правоохоронної функції держави здійснюється у відповідних формах. У межах формування та

реалізації державної політики у правоохоронній сфері органи Національної поліції України здійснюють правотворчу, правозастосовну, правоохоронну, освітню та правовиховну діяльність. Зазначені форми діяльності різняться між собою не лише за змістом, а й суб'єктами, що уповноважені їх реалізовувати в системі Національної поліції України, способами реалізації, досягнутими результатами тощо [12, с. 38].

Однією зі складових правоохоронної діяльності органів поліції є адміністративна діяльність, яка вирізняється за обсягом і змістом виконуваних завдань відповідними органами та підрозділами поліції. Адміністративна діяльність здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів і спрямована на охорону публічного порядку, забезпечення публічної безпеки [12, с. 38]. Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року та Положення про Національну поліцію від 28 жовтня 2015 року, до основних заходів, які вживають органи Національної поліції України в межах адміністративної діяльності, належать такі [350]:

- здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;
- виявлення причин та умов, що сприяють учиненню адміністративних правопорушень, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- вжиття заходів з метою виявлення та припинення адміністративних правопорушень;
- вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;
- здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
- у випадках, визначених законом, здійснення провадження в справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішення про застосування адміністративних стягнень і забезпечення їх виконання;
- доставлення у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб,

які вчинили адміністративне правопорушення;

– вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки й порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

– регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

– видання відповідно до закону дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видання та погодження дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху;

– вжиття всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

– у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснення контролю за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

– вжиття заходів щодо запобігання та припинення насильства в сім'ї;

– здійснення контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання та використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів і речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

– вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), а також вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю і здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у

вчиненні виконавчих дій, здійснення приводу у виконавчому провадженні;

– здійснення розгляду звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Національної поліції, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, тощо [12, с. 39–40].

На підставі аналізу змісту правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності органів поліції України можна дійти висновку, що зазначені форми діяльності мають бути обов'язково збалансованими, розвиватися паралельно одна з одною та орієнтуватися на досягнення єдиної кінцевої мети діяльності органів поліції.

Таким чином, *адміністративна діяльність органів поліції України* становить самостійний вид діяльності органів поліції, що має владний виконавчо-розпорядчий характер і полягає в реалізації ними в межах своєї компетенції зовнішніх адміністративно-процедурних та адміністративно-юрисдикційних повноважень, а також у здійсненні внутрішньоорганізаційної діяльності для забезпечення чіткого функціонування підрозділів органів поліції [12, с. 41].

Структура Національної поліції України передбачає наявність таких підрозділів: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення. Водночас систему Національної поліції становлять центральний орган управління поліцією та територіальні органи поліції. До складу апарату центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань. Територіальні органи поліції утворюються як юридичні особи публічного права в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах та як міжрегіональні (повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць) територіальні органи в межах граничної чисельності поліції та коштів, визначених на її утримання. Територіальні органи поліції утворює, ліквідує та реорганізовує Кабінет

Міністрів України за поданням міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника поліції. Структуру територіальних органів поліції затверджує керівник поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України [362]. Зокрема, 29 жовтня 2015 року Міністерство внутрішніх справ України запровадило зміну організаційної структури місцевих органів та підрозділів Національної поліції. Це було пов'язано передусім з тим, що в малих містах країни і в сільській місцевості (430 міст, 880 селищ, 28 тис. сіл) проживає 24,5 млн громадян, кожен з яких має бути впевнений, що за потреби отримає кваліфіковану допомогу поліцейського [2].

Отже, поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці й порядку або припинення їх порушення застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені ст. 29–46 Закону України «Про Національну поліцію».

Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним. Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності в подальшому застосуванні такого заходу [9, с. 85].

До превентивних поліцейських заходів належать: 1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка й огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце та обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 10)

перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування.

До заходів примусу належать: 1) фізичний вплив (сила); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї.

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», основними завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Запровадження терміна «надання послуг» дозволило зробити значний крок до переосмислення ролі, завдань і призначення Національної поліції, наближення її діяльності до європейських стандартів. Це повинно сприяти поліпшенню реагування на всі звернення громадян, виконанню публічно-сервісної функції поліції шляхом надання якісних послуг населенню [126, с. 72].

Використання терміна «поліцейські послуги» для характеристики завдань Національної поліції свідчить про намагання змінити філософію цього виду правоохоронного органу – трансформувати його функції з контрольно-репресивних на сервісні. Закон України «Про Національну поліцію» спрямовує в правильне русло процес формування правоохоронного органу нової якості, хоча, безперечно, від тексту цього Закону та назви органу така якість залежить не настільки суттєво, наскільки на неї впливатиме подальша практика добору кадрів, організації їх роботи, матеріально-технічного забезпечення та комунікації поліцейських із суспільством [362].

Правовим підґрунтям публічно-сервісної діяльності Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України є: постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 року № 1098 «Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг» (назва – у редакції 2015 р.), від 4 червня 2007 року №

795 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання», від 28 жовтня 2015 року № 889 «Про утворення територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ», від 23 грудня 2015 року № 1138 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ», від 2 листопада 2016 року № 770 «Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції», наказ МВС України від 18 січня 2016 року № 28 «Про організацію взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС». Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 року № 609 «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», МВС України визнано органом ліцензування у відповідних видах господарської діяльності, зокрема таких як:

- виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 мм і швидкістю польоту кулі понад 100 м/с;

- торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 мм і швидкістю польоту кулі понад 100 м/с;

- виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж;

- охоронна діяльність.

Отже, багато з цих публічних послуг, що надаються Національною поліцією та Міністерством внутрішніх справ України, використовуються суб'єктами інвестиційної діяльності в процесі інвестиційно-захисних відносин.

Упродовж останніх років характер загроз інтересам суспільства та держави суттєво ускладнився, а стан захищеності їх потребує вжиття невідкладних заходів, особливо у сфері захисту інвестицій. Аналіз діяльності

підрозділів Національної поліції України щодо захисту суспільства та держави засвідчує потребу в запровадженні на функціональному й організаційному рівнях системного підходу до протидії загрозам, які посягають на інтереси суспільства та держави. У зв'язку з цим, згідно з наказом Національної поліції України від 12 березня 2020 року № 202, було створено Департамент захисту інтересів суспільства і держави [475] в складі кримінальної поліції центрального органу управління поліції. Положення про Департамент захисту інтересів суспільства і держави затверджене наказом Національної поліції України від 15 квітня 2020 року № 297 (далі – Положення). У своїй діяльності Департамент керується Конституцією України та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції України та законів України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, які набрали чинності відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України», а також іншими нормативно-правовими актами, зокрема нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України та Положенням.

Отже, завдання новоствореного відділу – це забезпечення громадської безпеки та порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави, протидії злочинності. Новий підрозділ має запобігати: злочинам з мотивів расової, національної, релігійної, політичної та іншої нетерпимості; порушенням виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; злочинам проти довкілля, які посягають на життя та здоров'я людей; порушенню громадського порядку; поширенню матеріалів із закликами до насильства, жорстокості, розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі у тому числі з використанням засобів масової інформації; злочинам проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян; злочинам проти безпеки та незалежної діяльності журналістів; злочинам, які перешкоджають діяльності державного чи громадського діяча; порушенням нормальної роботи об'єктів інфраструктури та життєзабезпечення населення; створенню та діяльності не передбачених законом

воєнізованих чи збройних формувань; порушенню прав і свобод громадян України, які перебувають на тимчасово окупованих територіях [258].

Водночас відомості про структуру, загальну чисельність, функції Департаменту становлять службову інформацію, а отже, є засекреченими. Хоча в Національній поліції України пообіцяли, що з метою забезпечення принципів відкритості та прозорості планується звітування про результати діяльності Департаменту на її офіційному сайті. Причому фахівці Центру протидії корупції переконані, що функції цього підрозділу мало відрізнятимуться від функцій розформованого Департаменту захисту економіки. «Цілком імовірно, що поліція вирішила продовжити займатися тиском на бізнес та економіку, – запевняє голова правління центру В. Шабунін. – За нашою інформацією, цей департамент успадкував функції економічного, але покриватиметься за ширмою “службової інформації”» [475]. Отже, цілком можливо, що діяльність цього підрозділу Національної поліції буде стосуватися й інвестиційної діяльності суб’єктів господарюванням.

На нашу думку, найбільшу соціальну цінність з усього комплексу правоохоронних дій, реалізованих поліцією під час виконання адміністративної діяльності, становлять виявлення та припинення, які, з одного боку, дозволяють вжити заходів з припинення адміністративних правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності, а з іншого – забезпечити невідворотність настання адміністративної відповідальності за їх учинення [229, с. 78].

Самостійним напрямом протидії адміністративним правопорушенням у зазначеній сфері, здійснюваним поліцією, слугує попередження. Попередження є багаторівневою системою державних та громадських заходів, спрямованих на виявлення, ослаблення й нейтралізацію причин і умов вчинення правопорушень та злочинності загалом, її окремих видів, а також на утримання від переходу або повернення на злочинний шлях осіб з асоціальним (протиправним) минулим чи сьогоденням. Отже, зміст попередження становлять виявлення, обмеження або усунення в межах своєї компетенції причин та умов конкретних видів адміністративних правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності,

виявлення осіб, здатних здійснити зазначені правопорушення та проведення з ними необхідної роботи. Єдність природи правопорушень і злочинів у сфері фінансів та інвестиційної діяльності дозволяє дійти висновку про те, що попередження може бути орієнтоване і на профілактику злочинів у цій сфері [229, с. 78].

Загалом можна виокремити такі рівні (стадії) попередження правопорушень і злочинів:

- 1) профілактика;
- 2) запобігання вчиненню правопорушень та злочинів;
- 3) припинення правопорушень і злочинів.

Отже, *профілактика* становить сукупність спеціальних заходів, спрямованих на мінімізацію криміногенних факторів, виявлення осіб, схильних до вчинення адміністративних правопорушень та злочинів, а також причин й умов виникнення та поширення окремих видів (форм) протиправної діяльності.

Профілактика злочинів та інших правопорушень може бути таких видів:

а) загальна профілактика, котра спрямована на виявлення, усунення, мінімізацію причин та умов учинення правопорушень і злочинності загалом, а також підвищення рівня правосвідомості населення. Вона орієнтована на неперсоніфіковане коло осіб (громадян країни, регіону, населеного пункту);

б) спеціальна профілактика – система впливу на причини й умови злочинності та правопорушень, що стосується окремих соціальних груп, сфер діяльності та об'єктів, що означені підвищеною ймовірністю вчинення протиправних дій;

в) індивідуальна профілактика, яка здійснюється щодо конкретних осіб, чия поведінка вказує на можливість учинення злочину або іншого правопорушення. До заходів індивідуальної профілактики зараховують: профілактичну бесіду (ознайомчу, виховну, попереджувальну); винесення подання про усунення причин та умов, що сприяють учиненню злочинів та адміністративних правопорушень; направлення інформації про протиправну поведінку особи за місцем її навчання або роботи для вжиття до нього заходів

громадського (колективного) впливу; профілактичний облік і контроль; встановлення особливих вимог до поведінки правопорушника; адміністративний нагляд; примусові заходи медичного характеру та виховного впливу; надання соціальної та психологічної допомоги.

Методами індивідуального попереджувального впливу органів Національної поліції у сфері фінансів та інвестиційної діяльності є переконання, надання допомоги та примус.

Переконання – це сукупність виховних, пропагандистських, роз'яснювальних заходів, здійснюваних з метою зміни асоціальної спрямованості особистості та переорієнтування її на суспільно схвалювані форми поведінки. До таких форм, що здійснюються посадовими особами органів Національної поліції, належать: проведення виступів і звітів перед населенням за місцем проживання, на об'єктах здійснення інвестиційної діяльності з питань стану протидії адміністративним правопорушенням; профілактичних бесід із суб'єктами інвестиційної діяльності й тими, хто раніше вчиняв адміністративні правопорушення в цій сфері; обговорення поведінки інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності, які допустили вчинення адміністративного правопорушення, на засіданнях асоціацій (спілок) інвесторів [538, с. 79].

Надання допомоги в адаптації (ресоціалізації) особистості полягає в сприянні у працевлаштуванні, визначенні місця проживання, надання психологічних, педагогічних, медичних, консультативно-правових послуг тощо.

Примус реалізується в тому випадку, якщо перші два методи виявляються неефективними або того вимагає ситуація, що склалася. До заходів примусу належать попереджувальні, запобіжні, процесуально-забезпечувальні, відновлювальні заходи, а також заходи юридичної відповідальності.

У сфері захисту інвестицій примус може реалізовуватися, наприклад, через: внесення подань (приписів) і пропозицій до органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичним особам, громадським об'єднанням та громадянам, які здійснюють інвестиційну діяльність, про усунення обставин, що сприяли вчиненню адміністративних правопорушень; внесення попереджень

власникам ліцензій (дозволів); відмову у видачі, продовженні ліцензій (дозволів) [538, с. 79].

Запобігання вчиненню правопорушень і злочинів – це така діяльність правоохоронних органів, що спрямована на недопущення вчинення правопорушень і злочинів на етапі їх задуму й підготовки. Виявлення адміністративних правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності представляє знаходження та юридичну фіксацію в адміністративно-процесуальних документах ознак конкретних адміністративних правопорушень уповноваженими на те підрозділами органів Національної поліції України у ході здійснення функцій адміністративного нагляду за додержанням законодавства про інвестиційну діяльність. Особливість виявлення адміністративних правопорушень як правового явища полягає в тому, що воно обов'язково пов'язане з юридичною фіксацією ознак конкретних адміністративних деліктів у сфері інвестиційної діяльності [538, с. 79]. Це підтверджується і включенням окремих положень до КУпАП, а саме ст. 222, що закріплює адміністративно-юрисдикційні повноваження значної кількості посадових осіб поліції щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення у сфері фінансів та інвестиційної діяльності. Оскільки протокол є єдиною формалізованою підставою для подальшого провадження в справі про адміністративне правопорушення, то від того, наскільки грамотно його складено, залежить правильність розгляду справи по суті й обґрунтованість прийнятого рішення. Перелік відомостей, які мають бути відображені в протоколі про адміністративне правопорушення, вказано в ст. 256 КУпАП і деталізовано в наказах МВС України від 6 листопада 2015 року № 1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції», від 6 листопада 2015 року № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події», від 7 листопада 2015 року № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері

забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі».

Під час складання протоколу особливе значення має викладення обставин учиненого правопорушення, від якого в подальшому буде залежати правильна кваліфікація діяння і застосування до порушника відповідних заходів впливу. У протоколі передбачено, що під час викладення обставин правопорушення вказують число, місяць, рік, час його вчинення, суть правопорушення, які саме протиправні дії вчинила особа, яку притягують до адміністративної відповідальності. Також до протоколу вносять прізвища, імена та по батькові двох свідків правопорушення, адреси їх місця проживання і ставлять підписи свідків. Якщо в результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі чи організації, то в протоколі зазначають прізвище, ім'я та по батькові потерпілого, адресу місця його проживання або назву підприємства, установи, організації, їх місцезнаходження, ставлять підпис потерпілого або представника підприємства, установи, організації та вказують розмір заподіяної правопорушенням матеріальної шкоди. Важливе значення для закріплення доказів і правильного вирішення справи часто мають різні матеріали, які додають до протоколу [229, с. 80].

Стаття 258 КУпАП України передбачає низку винятків із загального правила, коли протокол про адміністративне правопорушення можна не складати. Це допускається у випадках вчинення малозначних правопорушень, за які на місці вчинення правопорушення може бути винесено усне або письмове попередження, також можна сплатити штраф на місці вчинення правопорушення, якщо факт учинення зафіксувала відеокамера. Посадова особа, яка виявила правопорушення, може сама приймати рішення про накладення стягнення згідно із законодавством [183].

Припинення правопорушень і злочинів спрямоване на недопущення закінчення протиправного або злочинного діяння та є попередженням суспільно небезпечних наслідків учинення проступку чи злочину. Найбільш повно цей

напрям протидії адміністративним правопорушенням у розглянутій сфері розкривається за допомогою адміністративних запобіжних заходів, які позбавляють правопорушника фактичної можливості продовжувати розпочате адміністративне правопорушення. З-поміж запобіжних заходів, які застосовує поліція, можна виокремити такі: вимога від громадян і посадових осіб щодо припинення адміністративного правопорушення; призупинення дії ліцензій; вилучення необхідних речей і документів (наприклад, зразків сировини та продукції); призупинення діяльності суб'єктів господарювання, а також інвесторів та учасників, які здійснюють інвестиційну діяльність, тощо [538, с. 81].

Аналіз наукової літератури дозволяє класифікувати застосовувані органами Національної поліції заходи захисту щодо виявлення адміністративних правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності на такі групи [229, с. 80]:

1. Перевірка документів (наприклад, перевірка у фізичних та юридичних осіб дозволів (ліцензій) на вчинення певних дій або заняття певною діяльністю).
2. Здійснення особистих оглядів та оглядів, наприклад, приміщень, територій, речей і документів, які належать суб'єкту інвестиційної діяльності, а також транспортного засобу.
3. Проведення перевірок (проведення перевірок інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності).

Отже, на сьогодні переглядають підходи до змісту правоохоронних функцій держави та діяльності правоохоронних органів, зокрема адміністративної діяльності органів Національної поліції. Раніше вважалося, що правоохоронні органи покликані охороняти, передусім, інтереси держави, а потім лише права громадян і організацій. Визнання, дотримання та захист прав і свобод повинні забезпечуватися всіма органами держави, які здійснюють попередження, розкриття та розслідування злочинів, а також провадження в справах про адміністративні правопорушення. Звідси випливає висновок щодо необхідності створення ефективної, законодавчо визначеної сукупності правил

поведінки: громадян, юридичних осіб щодо реалізації ними своїх прав та обов'язків з метою забезпечення та підтримки необхідного рівня безпеки особистості; посадових осіб державних і громадських підприємств, установ та організацій, щодо попередження адміністративних правопорушень.

Таким чином, виконати завдання з профілактики адміністративних правопорушень у сфері захисту інвестицій можливо лише комплексним способом, що поєднує в собі [229, с. 81]: систему правових норм, які охоплюють виявлення та усунення причин, умов учинення правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; боротьбу з антигромадськими вчинками, які зумовлюють адміністративні правопорушення у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; переконання осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність та раніше вчиняли адміністративні правопорушення у цій сфері; виявлення та припинення адміністративних правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; примус осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність і злісно порушують встановлені норми інвестиційного законодавства.

Ці заходи можуть здійснюватися лише в належному середовищі, чому, на нашу думку, може сприяти спрощення процесу затвердження ліцензій та проектної документації для реалізації інвестиційних та економічних проєктів, встановлення балансу між приватними інтересами інвесторів і публічними інтересами суспільства, економічною ефективністю та соціальною справедливістю, а також коли розробка та реалізація ефективних правових заходів протидії адміністративним правопорушенням у галузі фінансів та інвестиційної діяльності стане пріоритетним завданням держави. Для вирішення цієї проблеми доцільно використовувати систему засобів, передбачених різними галузями права. Чільне місце серед них належить адміністративно-правовому регулюванню, що дозволяє упорядкувати й організувати управлінські суспільні відносини, що виникають між органами виконавчої влади та суб'єктами інвестиційної діяльності [229, с. 81].

Боротьба з адміністративними правопорушеннями у сфері фінансів та інвестиційної діяльності вимагає ефективності діяльності не лише органів

Національної поліції як одного з видів їх правоохоронної діяльності, а й усіх гілок державної влади, а також підвищення почуття обов'язку та відповідальності перед державою власне громадян.

4.3. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні

Одна з основних проблем адміністративно-правового забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні виникає саме в процесі їх інформаційної взаємодії. Це пов'язано як з недостатнім нормативно-правовим регулюванням, так і з незадовільним виконанням нормативно-правових актів, які вже розроблені, прийняті та діють у сфері інформаційної взаємодії на місцях. Подібний досвід роботи спільних баз даних правоохоронних і контролюючих органів давно є в розвинених західних країнах. Наприклад, у Великій Британії 1993 року було створено єдину інформаційну мережу, що забезпечує протидію фінансовому шахрайству. Її учасниками є лише фінансові та правоохоронні органи (комісія з цінних паперів, Банк Англії, поліція та ін.). Ця мережа дозволяє швидко обмінюватися інформацією про факти шахрайства та більш ефективно припиняти злочинні дії [155, с. 50]. Таким чином, необхідність вказаної взаємодії зумовлена низкою факторів: наявністю загальних цілей і завдань щодо забезпечення законності інвестиційної діяльності, а також стосовно попередження, виявлення та розкриття правопорушень, що вчиняються суб'єктами фінансово-господарської діяльності; реальною можливістю успішного використання в боротьбі зі злочинністю у сфері фінансів та інвестиційної діяльності засобів і методів оперативно-розшукової діяльності; вимогами законів та підзаконних нормативних актів щодо взаємодії правоохоронних органів, передусім органів внутрішніх справ (поліції) та контролюючих органів [155, с. 50].

Об'єднання зусиль у діяльності державних органів під час здійснення

інвестиційної діяльності та розмежування їх повноважень важливі для забезпечення економічної та інвестиційної безпеки нашої держави.

Для цього необхідно паралельно зі зростанням інвестицій, фондового ринку, ринку цінних паперів забезпечити вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, розкриття, розслідування правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності (наприклад, випуску й обігу цінних паперів) [155, с. 50]. Так, ефективне виконання покладених на поліцію завдань можливе лише за умови тісної співпраці з іншими органами виконавчої влади. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Національну поліцію», поліція в процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів. Національна поліція під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими й іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями [12, с. 341].

Аналізуючи взаємодію поліції з органами виконавчої влади, слід передусім визначити зміст поняття «взаємодія». У широкому значенні взаємодія – це процес взаємного впливу тіл одне на одного, зв'язок і співвідношення між матеріальними об'єктами та явищами. Взаємодію можна розуміти і як узгодження зусиль (дій) двох або більше учасників для спільного вирішення конкретного завдання. Зі змістової точки зору взаємодія полягає в узгоджених за метою, місцем і часом зусиллях та у взаємній допомозі для досягнення завдань, що стоять перед суб'єктами, які взаємодіють. Для нас прийнятним буде і таке визначення: «Взаємодія – певна організаційна діяльність, що передбачає узгоджені за завданнями, напрямками і часом різноманітні дії в інтересах

досягнення спільної мети» [40, с. 97].

Попри те, що саме на поліцію законом покладається забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку, без належної взаємодії з іншими органами виконавчої влади різних рівнів, у тому числі з іншими правоохоронними органами України, досягнути зазначеної мети і повністю реалізувати покладені на поліцію завдання досить складно. Розглянемо, яким чином може відбуватися така взаємодія. Органом виконавчої влади вищого рівня є Кабінет Міністрів України. Саме він, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», спрямовує та координує діяльність поліції. Згідно з Основним Законом, Кабінет Міністрів України серед інших завдань також забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності й національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; спрямовує і координує роботу міністерств (у тому числі й Міністерства внутрішніх справ). У сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина Кабінет Міністрів України: забезпечує проведення державної правової політики; здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами; вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби зі злочинністю, запобігання і протидії корупції; організовує фінансове і матеріально-технічне забезпечення діяльності правоохоронних органів, соціальний захист працівників зазначених органів та членів їхніх сімей; забезпечує координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції тощо [358]. Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій міністра внутрішніх справ України призначає на посаду та звільняє з посади

керівника поліції, який здійснює безпосереднє керівництво поліцією [362]. Водночас накази МВС, прийняті в межах повноважень, передбачених законом, обов'язкові для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форми власності та громадянами.

Серед органів виконавчої влади чільне місце у взаємодії з поліцією належить правоохоронним органам – державним органам, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Законодавство України не закріплює ні однозначного визначення цього поняття, ні вичерпного переліку правоохоронних органів України. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» відносить до правоохоронних органів органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи та установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Завдання, функції, засади організації та діяльності, компетенція та структура кожного правоохоронного органу регламентуються відповідним нормативно-правовим актом [490, с. 157].

Поліція взаємодіє з іншими правоохоронними органами як на центральному, так і на місцевому рівнях. Органами виконавчої влади місцевого рівня є місцеві державні адміністрації та територіальні органи центральних органів виконавчої влади. Серед основних організаційних форм взаємодії між органами поліції та органами місцевого самоврядування слід виділити такі: засідання (організаційні та робочі); спільні наради; міжвідомчі робочі групи; доповіді; спільна діяльність з підготовки проєктів нормативних правових актів, що стосуються питань боротьби зі злочинністю та правопорушеннями; спільне

розроблення проєктів нормативно-правових документів (у тому числі двосторонніх планів взаємодії) та управлінських рішень; спільна реалізація управлінських рішень; проведення узгоджених заходів (зокрема круглих столів, семінарів, конференцій); обмін інформацією про стан законності, боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, щодо запобігання злочинам та інших питань правоохоронної діяльності; аналітична діяльність тощо. Прикладами співпраці органів місцевого самоврядування з органами поліції є розроблення Комплексної програми профілактики правопорушень у Харківській області на 2011–2015 роки (рішення обласної ради від 17 лютого 2011 року № 82-VI), Регіональної програми забезпечення публічної безпеки і порядку в Харківській області на період 2016–2017 років (рішення обласної ради від 14 квітня 2016 року № 104-VII), Регіональної програми забезпечення територіальної оборони Харківської області на 2016–2017 роки (рішення обласної ради від 14 квітня 2016 року № 105-VII), прийняті з метою забезпечення умов для зменшення рівня злочинності; запровадження поетапних змін у структурі злочинності регіону до рівня мінімальної небезпеки для суспільства. Варті уваги також Регіональна програма запобігання та протидії корупції в Харківській області на 2013–2015 роки та Програма правової освіти населення Харківської області на 2011–2015 роки, розроблені з метою вивчення й узагальнення матеріалів судової практики та практики правоохоронних органів Харківської області про корупційні злочини і правопорушення, визначення комплексу організаційно-методичних та інших заходів, спрямованих на підвищення рівня правової освіти населення Харківської області. Зазначені документи є результатом спільної роботи обласної ради з територіальними підрозділами правоохоронних органів (у тому числі органів поліції) над їх проєктами. У цих програмах передбачено низку спільних заходів, які повинні здійснювати суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави на місцевому рівні [400].

Реалізуючи визначені законом повноваження, місцеві державні адміністрації взаємодіють з іншими органами державної влади, зокрема з поліцією, у межах Конституції та законів України. Головна мета взаємодії –

забезпечення єдності дій, взаємодопомоги й об'єднання зусиль для успішного виконання спільних завдань. Причому взаємні дії повинні бути чітко узгоджені як за цілями та завданнями, так і за місцем та часом проведення спільних заходів. Під час здійснення взаємодії поліція, з одного боку, сприяє органам виконавчої влади в забезпеченні захисту прав і свобод громадян, законності та правопорядку, боротьбі зі злочинністю, а з іншого – може використовувати органи виконавчої влади для виконання поставлених перед нею завдань у порядку, встановленому законодавством. Взаємодія поліції з органами виконавчої влади забезпечується:

- єдиним розумінням поставлених перед ними завдань;
- досконалим знанням учасниками взаємодії своїх обов'язків і компетенції;
- чітким розподілом відповідних повноважень;
- знанням оперативної обстановки та своєчасним реагуванням на зміни в цій обстановці;
- постійним і безперервним зв'язком, взаємним обміном інформацією [8, с. 202].

З-поміж форм взаємодії поліції з органами виконавчої влади можна виокремити такі:

- планування та реалізація спільних заходів (прикладом може слугувати регіональна Програма запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013–2015 роки, розробником якої було Управління забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян Харківської обласної державної адміністрації, а учасниками – Харківська обласна державна адміністрація, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», Харківський національний університет внутрішніх справ, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, Головне управління МВС України в Харківській області,

прокуратура Харківської області, Управління Служби безпеки України в Харківській області, Державна податкова служба у Харківській області [400]);

- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства;

- обмін інформацією, необхідною для реалізації повноважень суб'єктів взаємодії;

- інші форми (проведення спільних нарад, круглих столів, семінарів, конференцій, спільна участь у робочих групах, комісіях тощо). Порядок взаємодії поліції з органами виконавчої влади регламентується законом та підзаконними нормативно-правовими актами. Такими актами, наприклад, є Інструкція про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події затверджена наказом МВС України від 22 серпня 2016 року № 859, а також Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України, затверджений наказом МВС України від 25 листопада 2016 року № 1250. Цей Порядок визначає організаційні та процедурні питання взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з Національною поліцією України, Державною міграційною службою України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України, у процесі формування та реалізації державної політики у відповідних сферах [12, с. 347].

Аналіз сучасної нормативно-правової бази України та зарубіжних країн щодо інвестиційної діяльності засвідчує, що з можливих 35 складів правопорушень в українському законодавстві передбачена відповідальність за 27, з них за 13 – за статтями КК України та за 14 – за статтями КУпАП. Така слабка розвиненість кримінально-правових та адміністративно-правових

інститутів лише посилює корупційно-кримінальні загрози та зловживання в процесі реалізації інвестицій на фондовому ринку й ринку цінних паперів. Це вкотре підтверджує не лише нагальність удосконалення засобів і методів оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності в боротьбі з економічними злочинністю та правопорушеннями, а й необхідність модернізації системи підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних протистояти злочинності та правопорушенням у сфері фінансів та інвестиційної діяльності, на фондовому ринку та ринку цінних паперів. Зазначене актуалізує питання отримання відповідної кваліфікації працівниками правоохоронних органів для виявлення економічних злочинів та адміністративних проступків [155, с. 52].

Так, нині в правоохоронних органів назріла потреба у фахівцях, що володіють знаннями у сфері організації діяльності професійних учасників інвестиційної діяльності та ринку цінних паперів (інвесторів, вкладників, кредиторів, покупців, брокерів, дилерів, представників клірингових організацій і депозитаріїв, реєстраторів) та здатні застосувати їх на практиці під час виявлення та розкриття злочинів й адміністративних проступків, що здійснюються за допомогою інсайдерської інформації та маніпулювання. Крім того, правоохоронні органи відчують дефіцит фахівців, що володіють спеціальними знаннями у сфері фінансового ринку. Навіть за тими рішеннями, які ґрунтуються на наявних нормах кримінальної та адміністративної відповідальності, правозастосовна практика поки що незначна, що зумовлює труднощі аналітичних узагальнень і висновків [155, с. 52].

Таким чином, проблемним аспектом функціонування правоохоронних органів є відсутність системи регуляторів, які дозволяють ефективно попереджати, виявляти, розкривати й розслідувати правопорушення у сфері фінансів та інвестиційної діяльності. Зокрема, не створено умови й інструментарій для розкриття злочинів та адміністративних проступків на ринку цінних паперів, бракує спеціальних знань і кваліфікації працівників правоохоронних органів у сфері фондового ринку [155, с. 52]. Таку ситуацію можна поліпшити шляхом розроблення окремих програм навчання діючих

працівників правоохоронних органів для роботи в цій сфері на базі діючих закладів вищої освіти МВС України спільно з освітніми установами та навчальними центрами, акредитованими Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Навчальні заняття з розкриття та розслідування злочинів та адміністративних проступків, що здійснюються у сфері фінансів та інвестиційної діяльності, необхідно проводити на базі матеріалів взаємодії підрозділів МВС щодо захисту економіки (зараз такого спеціального підрозділу немає, адже 2 вересня 2019 року було ліквідовано Департамент захисту економіки Національної поліції України) за підтримки Корпусу оперативнорепривної дії (котрий було створено після ліквідації УБОЗ, КМСД та всіх спецпідрозділів) з органами виконавчої влади, які здійснюють контролюючі функції в певній адміністративно-територіальній одиниці, зокрема з урахуванням:

- порушень законодавства про інвестиції та правопорушень (злочинів) у сфері інвестиційної діяльності;
- вжитих заходів щодо їх припинення;
- результатів проведених перевірок, існуючих злочинних схем.

З метою досягнення найбільш позитивного ефекту щодо адміністративно-правового захисту інвестицій діяльність правоохоронних органів має здійснюватися за такими чотирма напрямками [155, с. 53–54]:

1. Попередження, оперативне виявлення та припинення правопорушень (злочинів) на фондовому ринку, ринку цінних паперів, включаючи факти фінансового шахрайства, підробки цінних паперів, порушення практики ведення реєстру власників цінних паперів.

2. Протидія використанню інвестиційної діяльності, фондового ринку та ринку цінних паперів для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та направлення їх на фінансування організованої злочинності й тероризму. Фондовому ринку в сучасних умовах загалом притаманні легкість, з якою може

проходити торгівля цінними паперами (наприклад, електронні торги), та можливість проводити транзакції на ринках, які практично не визнають національні кордони країн. Такі властивості роблять фондові операції привабливим механізмом для «відмивання» грошей з кримінальних джерел. Нелегальні грошові кошти, що легалізуються через ринок цінних паперів, можуть бути сформовані як поза ринком, так і всередині нього. Для злочинних фондів, утворених поза ринком, рух цінних паперів використовують як механізм приховування джерел цих фондів. У межах злочинних дій всередині ринку (маніпулювання цінами, привласнення, крадіжка, розтрата фондів, використання інсайдерської інформації у власних цілях) кошти, отримані злочинцями, надалі повинні бути легалізовані. Боротьба з відмиванням грошей полягає в припиненні легалізації коштів кримінального походження з використанням інструментів ринку цінних паперів, у тому числі шляхом демонстрації доходів, нібито отриманих за рахунок курсової різниці внаслідок вдалого продажу акцій підприємств, які котируються на біржовому та позабіржовому ринках [71]. Проводити аналіз легалізації доходів через ринок цінних паперів досить складно з огляду на брак відповідної інформації. Попри те, що професійні учасники фондового ринку зобов'язані повідомляти про підозрілі транзакції, їхні звіти часто не відповідають реальному обсягу ринку.

3. Попередження рейдерських захоплень підприємств через ринок цінних паперів. Цей напрям діяльності є актуальним з огляду на те, що рейдерські захоплення дедалі найчастіше здійснюють шляхом маніпуляцій з реєстром власників цінних паперів за допомогою інституту номінальних власників акцій. Захоплення підприємств з використанням фондових інструментів призводить до нестійкості інституту власності на ринку цінних паперів, створює значні ризики для інвесторів і руйнівним чином впливає на акціонерну власність, послаблюючи стійкість ринку [138, с. 41].

4. Попередження та протидія маніпулюванню фондовим ринком, використанню інсайдерської інформації на фондовому ринку та інших правопорушень (злочинів) у цій сфері, включаючи нові склади правопорушень

(злочинів), передбачені законодавством.

Реалізація цього напрямку значною мірою ускладнена у зв'язку з відсутністю юридичного розуміння масштабу криміналізації інвестицій, фондового ринку та ринку цінних паперів, суспільної небезпеки та шкоди від учинених на ньому фінансових правопорушень (злочинів). З огляду на мінливу ситуацію на фондовому ринку й ринку цінних паперів, багато питань адміністративно-правового та кримінально-правового, кримінологічного характеру залишаються невирішеними. Особлива роль правоохоронних органів у попередженні подібних правопорушень визначається широким спектром повноважень щодо здійснення оперативно-розшукової, адміністративно-правової та кримінально-процесуальної діяльності. Однак ці повноваження використовують недостатньою мірою в профілактиці правопорушень, що здійснюються у сфері фінансів та інвестиційної діяльності. Основними завданнями працівників правоохоронних органів щодо адміністративно-правового захисту інвестицій на сьогодні є: аналіз і прогнозування оперативної обстановки у сфері боротьби з економічними правопорушеннями, що здійснюються у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; формування спеціальних підрозділів, діяльність яких спрямована на виявлення, розслідування та розкриття правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; удосконалення нормативно-правової бази українського законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері захисту прав майнових інтересів інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності; визначення цільових установок, ціннісних пріоритетів і ключових принципів кримінальної політики в інвестиційній сфері на сучасному етапі; аналіз, узагальнення та застосування зарубіжного досвіду ефективної правоохоронної діяльності в межах розслідування та розкриття правопорушень (злочинів), що вчиняються під час здійснення інвестиційної діяльності; удосконалення інформаційного забезпечення працівників правоохоронних органів; організація профілактичних та оперативно-розшукових заходів щодо захисту всіх форм власності від злочинних посягань з метою забезпечення сприятливих умов для розвитку

підприємництва та інвестиційної діяльності [155, с. 54].

Підсумовуючи викладене вище, варто наголосити на необхідності здійснення правоохоронними органами низки практичних заходів з метою забезпечення законності та безпеки у сфері захисту інвестиційної діяльності. До таких заходів належать:

– по-перше, систематичне проведення узгоджених заходів щодо забезпечення адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. Тісна взаємодія підрозділів МВС щодо боротьби з економічними злочинами й адміністративними правопорушеннями та органів виконавчої влади, які здійснюють контролюючі функції в цій сфері [155, с. 54]. У цьому контексті закономірною є потреба в розробленні відповідного Положення про взаємодію та координацію діяльності органів внутрішніх справ та органів виконавчої влади у сфері захисту інвестиційної діяльності. Вказаний документ дасть змогу здійснювати інформування один одного про наявні матеріали щодо порушень законодавства про інвестиції та правопорушення (злочини) у сфері фінансів та інвестиційної діяльності, вжиті заходи щодо їх припинення, проведені перевірки, а також здійснення обміну іншою необхідною інформацією з метою виконання покладених завдань [155, с. 54];

– по-друге, здійснення заходів з профілактики та прогнозування щодо вчинення адміністративних проступків у сфері цінних паперів та на фондовому ринку. Для профілактики злочинів та адміністративних проступків на ринку цінних паперів слід розробити міжвідомчу інформаційну систему централізованого обліку – Електронний банк даних про професійних учасників ринку цінних паперів, їх ділової активності та платоспроможності, що сприятиме забезпеченню контролю на фондовому ринку та профілактиці фінансового шахрайства;

– по-третє, розроблення програми протидії економічній злочинності та правопорушенням на фондовому ринку та ринку цінних паперів, у сфері інвестиційної діяльності, що враховуватиме інтереси держави та учасників ринку, а також буде спрямована на захист законних прав та інтересів інвесторів.

У межах цієї програми необхідно сформувати технологію аналізу протиправних дій та оцінки збитку, завданого внаслідок їх учинення на фондовому ринку, включаючи чітку юридичну кваліфікацію всіх правопорушень і злочинів на фондовому ринку та ринку цінних паперів. Крім того, актуальним є розроблення методів ситуаційного аналізу, спрямованих на виявлення ознак і доказів правопорушень, визначення причиново-наслідкових зв'язків, що призводять до завдання різних видів збитку, встановлення джерел інформації для аналізу протиправних дій, а також розгляд типових ситуацій у цій галузі та судових прецедентів [155, с. 55];

– по-четверте, запровадження підвищення професійної підготовки працівників правоохоронних органів, що задіяні у сфері захисту інвестиційної діяльності.

Висновки до розділу 4

Наголошено на тому, що для зниження рівня економічної злочинності та правопорушень у сфері інвестиційної діяльності на сьогодні Міністерство внутрішніх справ України здійснює роботу за такими напрямками: організація виявлення, попередження, припинення та розкриття економічних злочинів та адміністративних проступків в органах виконавчої влади, діяльність яких пов'язана з вирішенням питань щодо економіки та фінансів, володіння, користування, розпорядження ресурсами, які перебувають у державній власності, та природними ресурсами; організація профілактичних та оперативно-розшукових заходів щодо захисту всіх форм власності від злочинних посягань з метою забезпечення сприятливих умов для розвитку підприємництва та інвестиційної діяльності. До зазначеного комплексу заходів належать забезпечення захисту реалізації інвестиційних проєктів від економічних та інших загроз, протидія криміналізації інвестиційної діяльності з боку правоохоронних органів.

Доведено, що адміністративна діяльність поліції спрямована: по-перше, на надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, забезпечення публічної безпеки та порядку, протидії злочинам та іншим правопорушенням, надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги; по-друге, на впорядкування внутрішньосистемних поліцейських відносин і забезпечення чіткої організації та функціонування всієї системи підрозділів і служб Національної поліції України.

РОЗДІЛ 5

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

5.1. Шляхи оптимізації адміністративно-правового регулювання захисту інвестицій в Україні

До найважливіших факторів, що визначають оптимальний інвестиційний клімат держави та сприяють удосконаленню процесу інвестування, належить забезпечення адміністративно-правового захисту інвестиційної діяльності.

Проведене дослідження дає змогу обґрунтувати пропозиції та рекомендації щодо покращення інвестиційного клімату в Україні, зокрема розроблення та прийняття концепції його поліпшення, яка повинна відображати такі напрями:

1. Нагальною є потреба в поліпшенні інвестиційного клімату, оскільки він, попри очевидні позитивні зрушення, нині залишається досить непривабливим. Так, 2019 року обсяги прямих іноземних інвестицій (зокрема, М&А-транзакцій) були невисокими. У першій десятці трансакції, вартість яких становила лише 1,5 млрд доларів США за рахунок іноземних придбань з таких країн: Азербайджан – придбання Bakcell компанії Vodafone (734 млн доларів США); Німеччина – придбання Stada Group компанії «Біофарма» (70 млн доларів США); Сінгапур – придбання Delta Wilmar компанії «Чумак» (70 млн доларів США), що становить трохи більше половини цієї суми [457].

Відповідно до інфляційного звіту за січень 2020 року, зробленого Національним банком України (далі – НБУ), власні кошти підприємств залишалися ключовим джерелом фінансування інвестиційної діяльності. За січень–вересень 2019 року прибуток великих і середніх підприємств до оподаткування збільшився на 28,9 % р/р, тоді як збитковість підприємств зменшилася (на 28,3 % р/р). Серед інших чинників, такі результати стали

наслідком здешевлення сировини та комплектуючих як унаслідок зниження світових цін на сировину, так і зміцнення гривні. Тому поліпшення фінансових результатів демонстрували передусім види діяльності зі значною часткою імпорту в проміжному споживанні – хімічна, харчова промисловість, машинобудування, ІТ та інші сектори послуг. Як відмічає НБУ, значним був приріст прибутку фінансової та страхової діяльності внаслідок помітного збільшення комісійних доходів банківської системи. Це зумовило поліпшення результатів фінансової та страхової діяльності, а також підтримувало зростання ВВП 2019 року [164, с. 188].

НБУ спрогнозувало, що інвестиції 2020 року продовжать зростати чималими темпами (6–7 %) з усіх компонентів ВВП унаслідок потреби в модернізації виробництв, оновлення транспортної інфраструктури, а також інвестицій у відновлювальну енергетику. Упровадження ринку землі створить додаткові стимули для інвестицій у сільське господарство та пов'язані з ним види виробництв. Підтриманню інвестиційної активності також сприятиме нарощування кредитування бізнесу через пом'якшення монетарної політики та поліпшення інвестиційної привабливості країни. Висока потреба в інвестиційному імпорті й помірні темпи нарощування експорту визначатимуть збереження від'ємного внеску чистого експорту у ВВП [164].

Попри позитивні новини щодо зменшення торговельного протистояння між США і Китаєм, що розглядалися як основні стримувальні фактори для світової економіки, посилюються ризики уповільнення економічного розвитку для решти світу, пов'язані з переорієнтацією китайського попиту на американські товари. За такого сценарію світовий попит на українську продукцію суттєво скоротиться, а його негативний вплив на платіжний баланс посилиться зниженням цін на сировинні товари. Відповідно НБУ вдасться до більш жорсткої монетарної політики для усунення надлишкового інфляційного тиску, що може виникнути через послаблення обмінного курсу гривні на тлі зменшення пропозиції валюти від експортерів [505].

Вагомим чинником погіршення інвестиційного клімату України стала

світова пандемія, спричинена коронавірусом, що призвела до економічного хаосу. Обмеження подорожей, запровадження карантину та соціальне дистанціювання вимагають від компаній припинення чи зміни способу ведення бізнесу. Також це негативно вплинуло на поточний економічний та інвестиційний цикл. Втім, на нашу думку, як не дивно, імовірно, коронавірус матиме довгостроковий позитивний ефект для українських інвестицій. Дві ключові галузі України (сільське господарство та ІТ) будуть найбільш привабливими для інвесторів. Навіть якщо спалахне нова хвиля пандемії, ці галузі отримають переваги від більшого прагнення до продовольчої безпеки та розвитку ефективного інтернет-бізнесу. Окрім того, пандемія змусила деякі країни (особливо США) звернутися до бізнесу з проханням переглянути свій ланцюг поставок, який за останні десятиліття став дуже залежним від Китаю. Це надає українським компаніям унікальну можливість диверсифікувати ланцюги поставок у таких галузях виробництва, як фармацевтична, автомобільна та промислова [457].

Ще одним негативним фактором є те, що зберігаються ризики ескалації військового конфлікту на Сході країни та нових торговельних обмежень з боку Росії. Ризики військового характеру здатні підірвати інвестиційну привабливість країни та очікування всіх економічних агентів. Натомість прогрес у відновленні української влади на тимчасово непідконтрольних територіях сприятиме суттєвому поліпшенню інвестиційного клімату та зниженню ризику для країни.

Після подолання конфлікту розпочнеться робота з відновлення: розвиток інфраструктури вимагатиме залучення інвестицій у розмірі десятків мільярдів, необхідних для реконструкції [457].

Слід зазначити, що після затвердження нового складу уряду восени 2019 року Україна дещо сповільнила курс на реформи. Водночас уряд постійно наголошує на своєму прагненні залучити іноземні інвестиції з цільовим обсягом 7 млн доларів США за 18 місяців. Попри труднощі, уряд продовжує реалізацію програми реформ, досягнувши певних успіхів у прийнятті закону про банківську діяльність та впровадженні земельної реформи. Вони мали вирішальне значення

для розблокування фінансування МВФ, що є вкрай важливим для стабілізації економіки. Окрім того, попри девальвацію після рекордного року зміцнення, українська валюта залишалася порівняно стабільною. Це має сприяти зміцненню впевненості в інвестиційному кліматі. Уряд залишається публічно прихильним до реформ, необхідних для залучення інвестицій. Він продовжуватиме наполягати на скасуванні державного регулювання та створенні сприятливого інвестиційного середовища в Україні. Створення «інвест-нянь» та податкових пільг на інвестиції – це хороший знак. Отже, час покаже, як реалізуються такі ініціативи та чи будуть вони ефективними [457].

2. Наведені вище дані засвідчують, що швидко змінити ситуацію практично неможливо. Багато процесів, таких як, наприклад, налагодження корпоративного управління, забезпечення надійної роботи судової системи, подолання корупції та інші інституційні зміни мають тривалий характер. Звідси принциповий висновок: розумна політика полягає в тому, щоб забезпечити якщо не швидке, то постійне та неухильне поліпшення ситуації. В інвесторів повинна сформуватися впевненість, що сьогодні ситуація є кращою, ніж була вчора, а завтра буде краще, ніж сьогодні; що ця тенденція не залежить від політичної кон'юнктури. Таким чином, потрібна довгострокова стратегія стимулювання заощаджень і залучення інвестицій, у тому числі іноземних, закріплена в державній економічній політиці. Ураховуючи нестійкість української політичної ситуації, бажаним є її підтримання всіма основними суспільно-політичними силами, які можуть претендувати на владу в країні [551].

3. Важливим напрямом перспективних дій щодо поліпшення інвестиційного клімату є подолання слабкості держави. Ідеться, зокрема, про:

- удосконалення законодавства, що регулює відносини в інвестиційній сфері;
- здійснення судової реформи з метою забезпечення незалежності судів, збільшення ефективності та пропускної здібності судової системи;
- реформування державної служби;
- продовження боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, зокрема з

корупцією. Ефективна судова система необхідна як для виконання контрактних зобов'язань, так і для реалізації залишкових прав власності. Це, безперечно, свідчить про необхідність фінансування судової системи в повному обсязі, необхідному для повноцінної роботи судів, для зниження можливостей регіональних органів виконавчої влади впливати на суди. Для цього слід передбачити фінансування судової системи (зокрема фінансування таких статей витрат, як оплата телефонів, послуг комунальних служб, ремонт приміщень тощо) виключно за рахунок коштів державного бюджету. Також потрібна спеціалізація судочинства за напрямками, які потребують спеціальної професійної підготовки суддів: спори, фондовий ринок, ринок цінних паперів тощо [163].

Крім того, слід модернізувати систему державного управління. Доцільно здійснити поділ державного апарату за функціональним принципом: структури, що займаються наданням послуг, варто відокремити від регулятивних органів, а політичні підрозділи – від технологічних. Структура державних органів повинна формуватися під виконання конкретних функцій і завдань, а не за принципом заповнення штатного розпису. Політичні позиції повинні заповнюватися згідно з процедурами, передбаченими законодавством. Технологічні позиції слід заповнювати шляхом відкритих конкурсів, з рівним правом участі громадян незалежно від попереднього досвіду роботи в держапараті. Посадове просування також має здійснюватися на базі відкритих конкурсів [163].

В Україні функціонує Національне агентство України з питань державної служби, місією якого є розвиток професійної, ефективної, стабільної, політично неупередженої державної служби, що відповідає принципам належного врядування та стандартам і кращим практикам держав-членів ЄС, країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), забезпечення якісного та ефективного функціонального управління державною службою в державних органах. Попри це, невирішеними залишаються питання, що стосуються координування кадрової політики, набору кадрів та моніторингу ринку праці. Отже, між собою регулятивні органи повинні бути пов'язані в

єдину структуру з прозорою ієрархією, чітко сформульованими критеріями взаємодії та відносинами з об'єктами регулювання. Уряд України має демонструвати готовність розв'язувати проблеми, які найбільш привертають увагу інвесторів: захист прав власності (зокрема інтелектуальної), виконання контрактних зобов'язань.

У межах здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, слід у середньостроковій перспективі:

- сформулювати міжвідомчі антикорупційні структури;
- розробити антикорупційні програми на державному та регіональному рівнях, включаючи останні у відповідні державні програми;
- організувати взаємодію зі спільнотою України, професійними організаціями та міжнародними антикорупційними структурами, розробити відповідні акції за їх участю;
- приєднатися до міжнародних антикорупційних конвенцій;
- прийняти Закон України «Про підстави та умови передачі Президентом України, народними депутатами України, особами, що займають керівні посади в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, державними службовцями керівної ланки та іншими представниками влади в трастове управління належної їм власності» тощо.

Визначальною метою регулюючого впливу органів державної влади на інвестиційний процес у будь-якій країні, імовірно, є забезпечення стабільного та неухильного розвитку економіки, що досягається, по-перше, створенням належних умов для вигідного вкладення інвестицій і, по-друге, шляхом утворення ефективного механізму захисту прав і законних інтересів як власне інвесторів, так й інших учасників інвестиційної діяльності. Звісно, на цей процес впливає безліч факторів, таких як політична стабільність у кон'юнктурі на світовому ринку, але найбільш істотна роль належить якості правової бази, що забезпечує інвестиційну діяльність.

Якість правової бази визначається не лише наявністю необхідних законів, а й передусім умінням застосувати регулюючий вплив стосовно всіх сторін

інвестиційного процесу.

Підсумовуючи викладене вище, можна окреслити такі аксіоми адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні:

– державі слід офіційно декларувати свою відмову від застосування конфіскаційних заходів стосовно майна як громадян України, так й іноземних громадян;

– на основі цієї декларації необхідно створити умови для вигідного вкладення коштів громадян України;

– доцільно підготувати й реалізувати освітню програму для населення, яка дозволить залучати заощадження громадян України до виконання завдань, що стоять перед державою та суспільством. Адже обізнаність населення в питаннях ведення інвестиційної діяльності нині є важливою передумовою позитивних зрушень у цій сфері. Вказана обставина обумовлює потребу в запровадженні в середньо-спеціальних та вищих закладах освіти факультативної дисципліни «Інвестиційне право»;

– доречно створити в країні мережу фондових бірж не лише в центрі, а й у регіонах, налагодивши взаємодію між ними. Крім того, слід налагодити взаємодію між фондовими біржами та позабіржовим ринком;

– в організаційному забезпеченні інвестиційної діяльності слід активізувати використання сучасних технологій управління;

– доцільно створити систему заохочення інвестицій в інтелектуальну власність;

– на законодавчому рівні необхідно затвердити механізм концесій, який дозволить державі після закінчення договірних відносин, пов'язаних з реалізацією інвестиційних проєктів, набувати право власності на інвестиції;

– необхідно створити єдиний виконавчий орган державної влади, який визначатиме та координуватиме пріоритетні напрями інвестиційної політики в країні [456, с. 84], або принаймні в межах іноземного інвестування. Цьому нині сприяють певні зміни в структурі державних органів влади в Україні. Так, 5 червня 2020 року Верховна Рада створила тимчасову спеціальну комісію з

питань захисту прав інвесторів. За відповідний проєкт постанови № 2601 проголосували 319 депутатів на засіданні. Згідно з документом, комісія має підготувати та надати на розгляд парламенту законодавчі ініціативи щодо захисту прав інвесторів, а також забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також ефективного інвестування в українську економіку, розвитку міжнародного економічного співробітництва й інтеграції. Комісія також визначатиме пріоритетні напрями вдосконалення законодавства щодо створення умов для інвестиційної діяльності, забезпечуватиме захист прав інвесторів (бізнесу), здійснюватиме парламентське співробітництво з бізнес-асоціаціями та профільними структурами для сприяння створенню безперешкодних умов для залучення інвестицій. До складу тимчасової спеціальної комісії увійшли 13 народних депутатів. Термін її діяльності – один рік [81].

Показником належної якості юридичної техніки в законотворчості є високий ступінь конкретизації створюваних правових норм. Зазначеній вимозі навряд чи відповідають чинні закони в досліджуваній нами сфері діяльності. Вони рясніють неоднозначними формулюваннями, які можна трактувати по-різному. Так, ч. 2 ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» містить вказівку на об'єкти, інвестувати в які заборонено. Критерій таких заборон законодавець визначив відповідність створення та використання цих об'єктів «вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм» [355]. Саме використання в правових формулюваннях слів типу «інші» передбачає досить вільну інтерпретацію законів, чим нерідко займаються органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. На нашу думку, у цьому разі замість слів «та інших норм» доцільніше було вказати ще на одну вимогу, якій повинні відповідати створення та використання інвестиційних об'єктів, – це умова відповідності нормам суспільної моралі та моральності. Адже виконання санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та моральних норм – це такі обов'язкові речі, на дотримання яких повинна бути спрямована будь-яка діяльність у кожній сфері.

Науковий та практичний інтерес становлять прогалини третього розділу Закону України «Про інвестиційну діяльність», який присвячений питанням державного регулювання інвестиційної діяльності. Передусім слід зауважити, що розділ не містить чітко сформульованих принципів регулюючого впливу держави на інвестиційний процес, а також визначення цілей такого впливу. Водночас це питання є досить важливим. Вивчення відповідної нормативної бази в першому розділі дослідження засвідчує, що акти законодавчого органу, Президента, Уряду, окремих державних органів нерідко не узгоджуються між собою. У президентських указах, урядових постановах, які по суті мають деталізувати, уточнювати наявні закони, навіть не йдеться про це. Багато актів лише дублюють один одного. Таким чином, в Україні, зокрема у сфері інвестиційної діяльності, сформувалася хибна нормотворча практика, коли вже прийнятий нормативний акт або зовсім не виконується, або виконується неналежним чином, а владні структури замість того, щоб домогтися від учасників правовідносин виконання правових приписів, приймають нові нормативні документи, що регулюють ті самі питання, що й перші, попри те, що вони не скасовані та не втратили чинності. Виникає ситуація, за якої одні норми перекривають інші, та стає незрозумілим, якими з них керуватися [505, с. 190].

Зазначені недоліки Закону насторожують вітчизняних інвесторів, а зарубіжних і поготів. Єдиний правильний шлях – це декларування неприпустимості прийняття нових нормативних актів та внесення змін, доповнень до вже діючих правових документів, які погіршують положення інвесторів, під яким би слушним приводом це не робилося.

З огляду на наведені міркування, перегляду потребує зміст ст. 21 вказаного Закону, яка регулює питання припинення та зупинення інвестиційної діяльності. По-перше, необхідно передбачити вичерпний перелік випадків, у яких інвестиційна діяльність підлягає або припиненню, або зупиненню, причому окремо за кожною підставою. По-друге, слід визначити органи, які можуть вирішувати питання про припинення або зупинення інвестиційної діяльності. Цілком очевидно, що коло цих органів не настільки великий, щоб його не можна

було окреслити. Їх власне й не повинно бути надто багато. Необхідно зрештою сформуванню чіткої ієрархічної системи державних органів, які будуть займатися безпосередньо інвестиційними питаннями. Включити в систему, звісно ж, варто й судові органи, оскільки саме їм слід довірити вирішувати по суті суперечки як між учасниками інвестиційної діяльності, так і між ними й органами державної влади.

Певні недоліки містить також Закон України «Про режим іноземного інвестування». Потребує чіткого визначення порядку реєстрації підприємств з іноземними інвестиціями. Адже реєстраційна, як і ліцензійна діяльність, – це форма державно-правового регулювання, котра є досить дієвим засобом організації та впорядкування правовідносин, що виникають у будь-якій галузі.

Масштаби бюрократичної машини нашої країни відомі не лише її громадянам, а й далеко за її межами, що призводить до формування негативного іміджу України на міжнародній арені. Сприяти припливу капіталу можна шляхом руйнування сформованих стереотипів, що характеризують негативним чином Україну. Це цілком можливо, якщо в повному обсязі задіяти правовий інструментарій. Державно-правовий регулятивний механізм повинен бути простим, гнучким й ефективним, позбавленим будь-яких суперечностей.

З цієї позиції необхідно змінити і ст. 3 Закону України «Про режим іноземного інвестування», котра визначає форми діяльності, у яких можуть здійснюватися іноземні інвестиції. Стаття вказує, що це може бути у формі: часткової участі у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними та фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств; створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю; придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів; придбання самостійно чи за участю українських

юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України; придбання інших майнових прав; господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції та в інших формах, які не заборонені законами України, зокрема без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України [368]. Тут також вжито формулювання «в інших формах». Проте, на нашу думку, не слід з будь-якого, навіть малозначного, приводу осіб, які застосовують закон, відсилати до іншого законодавства, причому навіть не визначаючи, до якого саме. Це також зумовлює складнощі не лише для підприємств з іноземними інвестиціями, а й тих органів, які будуть цю діяльність контролювати.

На нашу думку, у Законі України «Про режим іноземного інвестування» слід закріпити необхідність проведення процедури оцінки іноземних інвестицій у частині загрози національній безпеці та соціально-економічному розвитку України. Для цього Закон доцільно доповнити окремою главою, присвяченою створенню та діяльності системи з оцінки угоди за участю іноземного інвестора щодо національної безпеки (так званий National Security Review). У цьому розділі доцільно визначити перелік факторів проведення процедури перевірки угоди, зокрема:

- вплив на основні виробничі фонди, обладнання, ресурси, у тому числі кадри, інфраструктуру з виробництва вітчизняної продукції, необхідної для забезпечення національної оборони, функціонування систем житлово-комунального господарства;
- вплив на наукові дослідження та розробки для ключових технологій, пов'язаних з національною безпекою;
- вплив на провідні позиції України в технологіях, пов'язаних з національною безпекою;
- вплив на предмети подвійного призначення та розповсюдження технології, які підлягають експортному контролю;
- вплив на ключові об'єкти інфраструктури України;

- вплив на безпеку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні;
- вплив на безперебійне забезпечення народного господарства України в частині енергоносіїв, зерна й інших ключових ресурсів;
- визначення країни походження підконтрольних державі господарюючих суб'єктів, що здійснюють іноземні інвестиції;
- вплив на сталий розвиток національної економіки;
- вплив на громадський порядок, культурні цінності та інші фактори, визначені спеціалізованим уповноваженим державним органом виконавчої влади.

Крім того, необхідно передбачити добровільний, а не обов'язковий характер процедури перевірки іноземних інвестицій щодо відповідності вимогам національної безпеки. Дискреції сторін щодо подання документів на перевірку та права уповноваженого органу ініціювати перевірку за відсутності клопотання більш ніж достатньо для захисту національної безпеки. Добровільна система процедури перевірки дозволяє органам державної влади розглядати лише ті угоди, які дійсно тягнуть за собою загрозу безпеці. У законодавстві України доцільно передбачити покладання відповідальності на іноземних інвесторів щодо самостійної оцінки загроз, пропонованих ними інвестицій у стратегічні галузі народного господарства, які зачіпають інтереси національної безпеки, якщо вони здійснюються в сектори з негативного списку.

З метою прозорості вимог до забезпечення відкритого національного режиму для іноземного інвестора, забезпечення єдиних правил і зрозумілості адміністративних процедур Антимонопольному комітету України спільно із зацікавленими органами державної влади варто розробити окремий документ, що міститиме перелік галузей вітчизняної промисловості з розмежуванням на такі категорії:

- галузі, у яких заборонено здійснювати будь-які іноземні інвестиції;
- галузі, для яких діють винятки обмежувального характеру (наприклад, частка в капіталі) щодо здійснення прямих іноземних інвестицій;
- галузі, для яких діють винятки стимулюючого характеру (державна

підтримка тощо).

Ми вже неодноразово констатували необхідність створення державного органу з відповідним державним статусом, який би спеціально займався питаннями регулювання інвестиційної діяльності. Такому органу можна було б доручити здійснення загального керівництва в цій галузі, визначення перспектив розвитку інвестиційної діяльності, розробку відповідних державних програм та організацію розробки програм регіонального рівня, здійснення роботи щодо залучення інвестицій в економіку країни, їх розподіл, виконання ролі гаранта цим інвестиціям, випуск державних цінних паперів тощо.

Доцільно принаймні створити єдиний орган державної виконавчої влади з чітко визначеним статусом і повноваженнями, що надаватиме комплекс послуг зі сприяння іноземним інвесторам, виконуючи регулюючі, контрольні, облікові, експертні та інші функції з безпосереднього регулювання діяльності іноземних інвесторів, – наприклад, Державну службу (агентство) з питань іноземних інвестицій. Доречність створення в Україні єдиного органу управління іноземними інвестиціями підтверджує досвід успішної роботи так званих «one-stop-office» у країнах, що розвиваються, тобто централізованих органів управління, що виконують нормотворчі, контрольні, консультативні та інші функції. У межах цього органу доцільно створити установи зі здійснення комплексної експертизи інвестиційних проєктів, а також підприємств з іноземними інвестиціями, яка передбачатиме проведення санітарно-епідеміологічної, екологічної та інших експертиз, а також експертизи доцільності реалізації будь-якого проєкту або створення підприємства з іноземними інвестиціями. Отже, державі слід не лише активізувати участь в управлінні підприємствами з державною формою власності, а й сприяти діяльності деяких комерційних організацій.

Розглянувши поточний стан і проблеми забезпечення захисту адміністративно-правового регулювання інвестицій, можна сформулювати такі висновки:

– нормативно-правові акти, що регулюють сферу інвестицій, є

недосконалими, адже означені численними прогалинами та суперечностями;

– система органів виконавчої влади, яка здійснює регулювання іноземних інвестицій, є ускладненою, а взаємна координація дій цих органів – неналагодженою;

– оптимізувати адміністративно-правове регулювання інвестицій можливо шляхом удосконалення інвестиційного законодавства, реорганізації системи органів управління діяльністю інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності.

5.2. Зарубіжний досвід адміністративно-правового захисту інвестицій та можливості його використання в Україні

Адміністративно-правовий захист прав інвесторів, як і правового механізму захисту інвестицій загалом, передбачає розгляд взаємозв'язку адміністративних і фінансових норм інвестиційного законодавства, зокрема норм, які регулюють захист прав інвесторів у різних державах світу.

Проблеми адміністративно-правової та фінансово-правової регламентації інвестиційних відносин притаманні не лише нашій державі. Інвестування, наприклад, нерухомості, як процес подвійний, характерний для економіки будь-якої держави. У межах правового забезпечення захисту інвестицій кожна держава набула власний досвід, який, водночас, підлягає певній типізації та узагальненню, виявленню особливостей процедур, зокрема ліцензування, встановлення різних стандартів, а також специфіки дії органів виконавчої влади, що регулюють приплив інвестицій у нерухомість [493, с. 148].

Механізм правового регулювання захисту інвестицій у зарубіжних країнах, функціонування системи виконавчих органів, що здійснюють захист інвесторів, суттєво різняться. У низці розвинених країн діють спеціальні органи державного управління інвестиціями: Рада з іноземних інвестицій у США, Рада з іноземних інвестицій при Генеральній дирекції зовнішніх зносин в Іспанії,

Служба з інвестицій казначейства Міністерства економіки, фінансів і бюджету у Франції [493, с. 148].

В економічно розвинених країнах активно використовують податкові пільги, преференції та інші адміністративні процедури для інвесторів. Так, наприклад, у США діють знижені ставки оподаткування на федеральному рівні та пільгові ставки прискореної амортизації для зарубіжних інвесторів; законодавство Великої Британії, Німеччини, Іспанії, Франції передбачає низку податкових пільг інвесторам, а також пільгове надання позик.

Процедура допуску зарубіжних інвестицій у національній економіці розвинених країн зазвичай передбачає попереднє отримання дозволу або ліцензії. Загалом на зарубіжних інвесторів поширюється загальний режим інвестування, встановлений для вітчизняних інвесторів. Однак існують нормативні акти, що обмежують або забороняють участь іноземних інвесторів в окремих галузях економіки або на окремих територіях, що зумовлено інтересами захищеності прав інвесторів та національної безпеки.

У деяких державах інвестиційно-правові норми містяться в нормативних актах, що регулюють окремі сфери діяльності. Такими є, наприклад, Гірський та Нафтовий кодекси Аргентини, Нафтовий і Гірський закони Мексики. Деякі країни розвивають інвестиційну нормотворчість у правозахисній сфері за допомогою законів про загальні питання інвестицій. Нерідко ці закони існують у вигляді інвестиційних кодексів (Республіка Білорусь, Алжир, Центральноафриканська Республіка та інші). У деяких країнах інвестиційні кодекси регулюють питання залучення та функціонування інвестицій як з боку національних, так і з боку іноземних інвесторів.

Практика зарубіжного законодавства також засвідчує, що інституційний підхід до інвестування надано в більш однозначній формі, і основну увагу приділено опису конкретного механізму дії пільг, що дозволяє врахувати і виключити прогалини в правовому регулюванні механізму захисту прав інвесторів.

Складність встановлення дієвої моделі захисту прав інвесторів полягає в

розосередженості його нормативного матеріалу. На сьогодні нагальною є потреба в систематизації нормативних актів про інвестиції та порядок їх державної підтримки. Нормативна база у сфері інвестицій, з одного боку, є надлишковою, адже багато нормативних положень дублюються в законодавчих актах, а з іншого – недостатньою, оскільки продовжують залишатися нерегульованими багато питань діяльності інвесторів та органів виконавчої влади з регулювання та захисту інвестицій.

Згідно з матеріалами Доповіді про світові інвестиції 2019 року, минулого року глобальні потоки прямих іноземних інвестицій скоротилися на 13 % і становила 1,3 трлн доларів. Щоб створити сприятливі умови для збільшення довгострокових і стійких інвестицій, необхідно активізувати боротьбу зі зміною інвестиційного клімату, вирішувати проблеми боргової уразливості та знижувати напруженість у торгівлі. Однак багато держав, попри декларовані принципи відкритої глобальної економіки, лібералізації системи інвестиційного контролю та стимулювання інвестицій, активно використовують правові механізми щодо захисту стратегічних галузей, ресурсів і продукції від впливу іноземного капіталу. Найбільш важливими інструментами залучення інвестицій є особливі економічні зони. У цьому десятилітті кількість зон по всьому світу суттєво зросла та перевищила 5 000, причому в майбутньому їх планується створити ще більше [131].

Сполучені Штати Америки – країна з відносно молодою законодавчою історією. Попри це, правове регулювання більшості галузей її суспільного життя представлено повною та чіткою законодавчою базою та є прикладом для створення та вдосконалення власного національного законодавства інших світових держав. До таких галузей належить і сфера захисту інвестицій [22, с. 75]. Однак говорити про те, що на сьогодні американська законодавча база цілком сформувалася і є незмінною, досить складно. Вагому роль у збільшенні кількості й ускладненні змісту процесів зі злиття і поглинання відіграють зміни, яких зазнає законодавча база тієї чи іншої країни. У загальному вигляді регулювання процесів щодо злиття та поглинань у США відбувається з

використанням законодавчо закріплених правил про ринок цінних паперів, фондовий ринок, антимонопольне законодавство, норм про цивільну, адміністративну, кримінальну відповідальність, а також сформовану правозастосовну практику [22, с. 75; 484]. До Великої депресії 1929–1933 років американський ринок цінних паперів характеризувався фактичним невтручанням держави в його діяльність. На тлі стрімкого зростання інвестиційної активності, що спостерігалася після Першої світової війни, пропозиції про необхідність розкриття компаніями фінансової інформації з метою попередження шахрайства з цінними паперами, серйозно не розглядалися. Падіння фондового ринку в жовтні 1929 року та подальша економічна депресія суттєво підірвали зацікавленість інвесторів до операцій з цінними паперами [22, с. 75].

У цей період серед експертів сформувалося стабільна думка про те, що для відродження економіки необхідно повернути довіру громадян до фондового ринку. Це питання широко обговорювалося на спеціальних слуханнях у Конгресі, який 1933-го та 1934 року послідовно затвердив два закони – Закон «Про ринок цінних паперів» (Securities Act of 1933), також відомий як «Закон про довіру цінних паперів» (Truth in securities law), та Закон «Про цінні папери і біржі», які якраз і були покликані зміцнити довіру інвесторів до ринку цінних паперів шляхом введення контролю над цим ринком з боку держави. Закон «Про ринок цінних паперів» (Securities Act of 1933) вимагав, щоб інвестори отримували доступ до інформації про цінні папери, що пропонуються для публічного продажу. Також цей закон забороняв у ході продажу цінних паперів шахрайство, обман та помилкову інтерпретацію даних і містив у собі методи розподілу та продажу, які визнавалися законними і справедливими. Норми цього Закону містили найбільш детальну регламентацію злиттів, оплачуваних цінними паперами. Що ж стосується Закону «Про цінні папери і біржі», то його положення застосовувалися до таких злиттів, які оплачувалися лише грошима або цінними паперами, що не підлягали реєстрації, на підставі винятків, передбачених Законом «Про ринок цінних паперів», у яких хоча б одна з

компаній була публічною. Загалом зміст цих законів зводився до двох основоположних принципів. По-перше, компанії, що пропонують свої цінні папери для продажу, мали надати достовірну інформацію про власну діяльність. По-друге, структури, які продають і купують цінні папери, – брокери – дилери і біржі – повинні були діяти передусім в інтересах інвесторів, працюючи з ними чесно та справедливо. Головним досягненням у прийнятті Закону «Про ринок цінних паперів» стало посилення державного регулювання первинного ринку цінних паперів [22, с. 75; 484]. Крім того, 1935 року було прийнято Закон «Про холдингові компанії в комунальній сфері» (Public Utility Holding Company Act of 1935), спрямований на регулювання діяльності компаній електро- і газопостачання, що займаються бізнесом у деяких штатах, у сфері випуску та обігу цінних паперів, запозичень, злиттів і поглинань та низки інших фінансових угод [22, с. 75].

Після падіння більшості взаємних фондів закритого типу, що активно діяли впродовж 1920-х років, Конгрес прийняв Закон «Про інвестиційні компанії» 1940 року (Investment Company Act of 1940). Першочергова мета цього закону полягала в тому, щоб звести до мінімуму конфлікти інтересів, які зазвичай виникають як наслідок складності операційних структур компаній цього типу. Вказану мету було досягнуто за допомогою встановлення жорстких вимог щодо публічної звітності та розкриття інформації, що стосується інвестиційної політики та методів фонду, його фінансового становища та подання результатів інвестиційної діяльності. Закон 1940 року також встановив стандарти, що визначають оптимальні методи ведення операцій, та зажадав від інвестиційних компаній асигнувати інвестовані кошти відповідно до інвестиційних цілей, зазначених у їх проспектах [22, с. 76]. У Законі «Про інвестиційні консультанти» 1940 року (Investment Advisors Act of 1940) встановлено, що фірми або практикуючі приватні особи, які отримують матеріальну компенсацію за консультування інших осіб щодо інвестицій у цінні папери та управляють активами в розмірі не менше 25 млн доларів за дорученням клієнтів або є радниками зареєстрованої інвестиційної компанії [22,

с. 76]. Прийнятий 1968 року Закон Вільямсона мав на меті впорядкування дій у частині злиття і поглинань компаній. Слід зазначити, що найважливішою законодавчою новелою стало Положення про захист інвестора від можливого збитку, викликаного зміною власника компанії. Центральним органом, що здійснює контроль за діяльністю будь-якої компанії, традиційно була Комісія з цінних паперів і бірж США (Securities and Exchange Commission, SEC). Закон Вільямсона зобов'язав претендентів на участь у бізнесі компанії повідомляти про деталі їх тендерної пропозиції до зазначеної комісії, надаючи тим самим можливість акціонерам компанії обміркувати всі «за» і «проти». Комісія з цінних паперів та бірж США отримала ще ширші повноваження у всіх аспектах, пов'язаних з індустрією цінних паперів, зокрема, право реєструвати, регулювати і контролювати всі саморегулюючі організації, а також американські фондові біржі, застосовувати дисциплінарні повноваження стосовно цих установ та пов'язаних з ними осіб. У міру розвитку ринків цінних паперів, збільшення їх масштабів, залучення в їх діяльність технологічних нововведень, появи нових продуктів і послуг Комісія з цінних паперів і бірж розробляла поправки до існуючих законів та вносила пропозиції про прийняття нових правил, що відповідають мінливим умовам, з метою підтримки стабільності ринків і захисту інвесторів [22, с. 76].

1975 року було прийнято поправки до Закону «Про цінні папери» з метою створення загальнонаціонального фондового ринку з єдиними правилами проведення угод та уніфікованою системою розрахунків і платежів. Факти злиття і поглинання компаній з позиції захисту прав американських інвесторів є предметом регулювання багатьох інших законодавчих актів у США, у тому числі актів, що належать до антитрестовського законодавства. З точки зору законів ринку злиття, поглинання або придбання компаній – це звичайне явище, пов'язане з розвитком конкурентної боротьби між компаніями, підприємцями. Однак держава зберігає за собою право контролю над перетвореннями національних компаній, якщо в реорганізації компаній беруть участь іноземні особи [22, с. 76]. Державне втручання в процес вільної конкурентної боротьби

між іноземними та національними підприємцями в законодавстві США забезпечується особливими повноваженнями вищих органів виконавчої влади, які наділені правами проводити розслідування порушень законодавства та здійснювати коригування умов вільної конкурентної боротьби за допомогою процедури розслідування. Підґрунтям цього методу державного регулювання підприємницької діяльності слугує детальна регламентація процедури прийняття рішення органами влади як на рівні закону, так і на рівні підзаконних актів. Законом США «Про конкуренцію і торгівлю» 1988 року, положення якого (ст. 5021 Закону 1988 р.) доповнюють та розвивають норми Закону «Про захист промисловості» 1950 року, вперше запроваджено обмеження в правилах вільної конкуренції для тих випадків, коли учасником конкурентної боротьби є іноземний підприємець. Президенту було надано право проводити розслідування, коли придбання, злиття або поглинання компаній іноземними особами створює загрозу національній промисловості (президент або уповноважена ним особа може проводити розслідування з метою виявлення зв'язку між національною безпекою (national security) і злиттям, поглинанням або придбанням компанії). Закон стосується лише тих злиттів, поглинань і придбань компаній, у яких беруть участь іноземні особи і до цих осіб переходить контроль за діяльністю компанії, що піддалася реорганізації. Президент вживає заходів і призупиняє процедуру злиття, поглинання або придбання компанії особою, зайнятою в торгівлі між штатами США. Президент вживає заходів у формі проєкту рішення про заборону вчинення відповідних дій (injunction relief) або про повернення інвестицій (divestment) [22, с. 76].

Крім того, США залишаються привабливим місцем для прямих іноземних інвестицій з огляду на низку причин, включаючи їх велику споживчу базу, продуктивну робочу силу, ділове середовище, що заохочує інновації, і їхній правовий захист. Однак іноземні інвестори стикаються з істотними обмеженнями, що містяться в законодавстві США, які забороняють іноземним громадянам купувати у власність об'єкти в таких галузях промисловості, як морський і повітряний транспорт, гірничодобувна, енергетична промисловість,

землекористування, зв'язок, банківська справа і забезпечення державних контрактів [566]. Зазвичай ці галузі повністю закриті з метою запобігання зниження якості надання суспільно значущих послуг і мінімізації загроз суспільним інтересам, викликаних діяльністю іноземного інвестора.

Деякі вилучення обмежувального характеру з Національного інвестиційного режиму для іноземних інвесторів у законодавстві США містяться в поправці Ексон-Флоріо (Exxon-Florio), що застосовується до іноземних інвестицій у діючих американських підприємствах шляхом злиттів, придбань або поглинань, проте вони не поширюються на іноземних інвесторів, які створюють нові фірми, так звані Green Field-інвестиції. Поправка Ексон-Флоріо надає Президенту США великі повноваження для прийняття рішучих дій для недопущення або блокування можливих придбань, злиттів або поглинань іноземними господарюючими суб'єктами підприємств, що займаються внутрішньою торгівлею в Сполучених Штатах, які безпосередньо пов'язані з інтересами національної безпеки [412; 570].

Співробітники Комітету з іноземних інвестицій США (CFIUS) також зазначають, що для того, щоб забезпечити безперешкодний приплив іноземних інвестицій, необхідно реалізувати поправку Ексон-Флоріо такою мірою, щоб максимально захистити інтереси національної безпеки та водночас повністю відповідати міжнародним зобов'язанням США [571]. Крім того, Міністерство оборони США розробило Національну програму промислової безпеки, де запропонувало визначення терміна «іноземна власність, контроль і вплив». У цій програмі встановлено норми, які обмежують або забороняють іноземним господарюючим суб'єктам отримання несанкціонованого доступу до критичної (стратегічної) технології, і спеціальним класам секретної інформації через придбання підприємств США. Цей тип розгляду працює незалежно та паралельно з оцінкою Комітету CFIUS [412].

Розглянемо питання захищеності об'єктів критичної інфраструктури та доступу до ключових ресурсів відповідно до законодавства США. Після терористичних атак 11 вересня 2001 року Конгрес США прийняв, а президент

Буш підписав Патріотичний Акт США від 2001 року (USA PATRIOT Act of 2001) [580]. У цьому акті Конгрес встановив спеціальну підтримку для галузей, які визначаються як системи та засоби, фізичні чи віртуальні, життєво важливі для забезпечення національних інтересів США, порушення або знищення яких буде мати згубний вплив на національну економічну безпеку або громадський порядок [585]. Це визначення конкретизуються певним чином в інших положеннях законодавства вказаної країни, у яких конкретно визначено сектори економіки, які Конгрес США вважає належними до елементів критичної інфраструктури (телекомунікації, енергетика, фінансові послуги, виробництво й розподіл води, транспортний сектор, послуги у сфері інформаційних технологій і фізичної інфраструктури – критично важливі для забезпечення національної оборони, наступності влади, економічного процвітання та якості життя в США) [412; 558].

2002 року Конгрес США передав відповідальність за визначення об'єктів критичної інфраструктури до Департаменту внутрішньої безпеки США, відповідно до Закону «Про національну безпеку» (Homeland Security Act of 2002). Причому цей Закон додав ключові ресурси до списку критично важливих об'єктів інфраструктури та визначив такі ресурси як приватні: державні, істотні для мінімальних операцій в економічній сфері та державному управлінні [562]. Через низку директив Департамент національної безпеки визначив 17 секторів економіки, що становлять підґрунтя критичної інфраструктури: сільське господарство і харчове виробництво; оборонна промисловість; енергетика; громадське здоров'я та охорона здоров'я; пам'ятники й монументи; банківський і фінансовий сектор; питна вода та системи очищення води; хімічне виробництво; послуги підприємствам; дамби; служби з надзвичайних ситуацій; комерційні ядерні реактори, матеріали та сміття; інформаційні технології; телекомунікації; поштові служби; транспортний сектор; державні послуги [412].

2007 року Конгрес США змінює способи розгляду прямих іноземних інвестицій шляхом прийняття закону PL 110-49 (Закон «Про іноземні інвестиції та національну безпеку», або Foreign Investment and National Security Act of

2007). Завдяки йому Конгрес США зміцнив свою роль за двома основними напрямками. По-перше, посилив свою наглядову функцію, підвищивши вимоги до звітності Комітету з іноземних інвестицій (CFIUS) про свої дії протягом розгляду Угоди або після її закінчення. По-друге, Конгрес США докорінно змінив розуміння національної безпеки, закладеного в поправці Ексон-Флоріо шляхом включення критично важливої інфраструктури та питань внутрішньої безпеки як проблемних областей, порівняно з національною обороною. Закон також вимагає від директора Національної розвідки (Director of National Intelligence) проводити аналіз усіх інвестицій, які можуть становити загрозу національній безпеці США. Закон надає додаткові можливості Президенту і Комітету США, необхідні для оцінки іноземних інвестицій, і їх наслідків для функціонування критично важливої інфраструктури країни [412; 562].

У межах цієї роботи особливий інтерес становить дослідження діяльності Комітету з іноземних інвестицій у США в частині розгляду угод за участю іноземного інвестора. Як ми вже зазначали, Президент США делегував початковий розгляд і повноваження з аналізу іноземних інвестицій та прийняття рішень комітету з іноземних інвестицій у США (CFIUS) [561]. Комітет CFIUS є Міжвідомчою організацією, яка надає Президенту США результати аналізу загроз інтересам національної безпеки, які можуть нести в собі прямі іноземні інвестиції. Комітет з іноземних інвестицій має 30 днів для збору інформації, 45 днів для розслідування, після чого в Президента США є 15 днів для прийняття остаточного рішення. Лише Президент США має право призупинити або заборонити операції зі злиття, придбання та поглинання. Комітет CFIUS очолюється Міністерством фінансів США і має одинадцять інших постійних членів, у тому числі Державний департамент США (Department of State), Міністерство оборони США, Міністерство юстиції США, Міністерство торгівлі США, Міністерство внутрішньої безпеки США, управління торгового представника США та інші установи [412].

Таким чином, у структуру Комітету з іноземних інвестицій входять як силові відомства (правоохоронні органи та органи у сфері оборони і

національної безпеки), так й інші відомства, орієнтовані на стимулювання відкритої торгівлі та інвестиційної політики. Така неоднорідність і деяка суперечливість серед органів державної влади – членів Комітету призначена для вироблення продуманих і виважених рішень, що враховують різні економічні питання та інтереси національної безпеки за допомогою дорадчого та консультативного процесу. На практиці такий різноманітний склад членів Комітету з іноземних інвестицій, де кожен має змогу висловити власну думку, дозволяє виконавчим органам державної влади ретельно зважити всі наслідки для національної безпеки угод за участю прямих іноземних інвестицій, і прийняти рішення, узгоджені із загальною державною політикою із заохочення та стимулювання надходження іноземних інвестицій. Тобто для будь-якої угоди комітет CFIUS починає свій аналіз з припущення, що всі прямі іноземні інвестиції «вітаються» в Сполучених Штатах. Після цього CFIUS виявляє рівень потенційної загрози інтересам національної безпеки, що виходить від конкретної угоди, аналізує позитивні ефекти від надходження іноземних інвестицій для економіки і приймає зважене рішення допуску, щодо заборони або блокування інвестицій [575].

Процедура оцінки Комітету з іноземних інвестицій є досить гнучкою. Низка факторів, у тому числі відсутність строку давності для перегляду рішення, нормативного визначення національної безпеки і неоднозначність трактування терміна «іноземний контроль» у законодавстві США, наділяють органи виконавчої влади широкими повноваженнями щодо розгляду інвестицій в аспекті потенційного впливу на інтереси національної безпеки, надаючи сторонам угоди можливість аргументації відсутності загроз національній безпеці від передбачуваної операції. Процедура розгляду Комітету CFIUS становить формування єдиного майданчика між усіма сторонами угоди з метою досягнення домовленостей щодо пом'якшення та мінімізації будь-яких негативних наслідків угоди й допуску інвестицій на ринок з максимальним соціально-економічним ефектом. Найчастіше ці переговори відбуваються до офіційної подачі заявки, з якої починається офіційний відлік часу процедури

розгляду.

Процес перевірки національної безпеки щодо іноземних інвестицій у США було значно реформовано внаслідок прийняття в серпні 2018 року Закону «Про модернізацію оцінки ризиків іноземних інвестицій» (Foreign Investment Risk Review Modernization Act – FIRRMA) [17]. До прийняття FIRRMA в Сполучених Штатах процес перевірки угод з точки зору національної безпеки був цілком добровільним і застосовувався до операцій, які могли призвести до того, що іноземна особа отримувала повний контроль над американською компанією (покрита угода). Статут і супроводжуючі його положення не вимагали, щоб будь-які конкретні іноземні інвестиції підлягали процесу добровільної оцінки щодо загрози національній безпеці, але давали Комітету з іноземних інвестицій (або президенту Сполучених Штатів, або обом, залежно від обставин) повноваження блокувати або накладати обмежувальні заходи щодо будь-якої покритої угоди, яка не була заявлена й затверджена. Після прийняття FIRRMA Комітет з іноземних інвестицій як і раніше має повноваження перевіряти угоди з придбання американських активів іноземними інвесторами. Водночас FIRRMA розширив юрисдикцію Комітету, включивши в неї окремі покупки, договори довгострокової оренди або концесії нерухомого майна, а також інші інвестиції іноземними особами в американські активи в певних ключових галузях, особливо в критичну інфраструктуру, критичні технології або в компанії, що обробляють конфіденційні особисті дані [17]. Закон FIRRMA вперше ввів обов'язковий режим реєстрації щодо певних трансакцій, тоді як щодо всіх інших трансакцій, що підпадають під юрисдикцію Комітету з іноземних інвестицій, повідомлення залишається добровільним. Відповідно до цього закону, про інвестиції, зроблені іноземними особами або компаніями в американські активи, пов'язані з критичною інфраструктурою, критичними технологіями або конфіденційними особистими даними, обов'язково має бути поінформований комітет [17].

Вартий уваги добровільний характер процедури розгляду іноземних інвестицій. На практиці добровільна система процедури перевірки дозволяє

органам державної влади розглядати лише ті угоди, які дійсно тягнуть за собою загрозу безпеці, не відволікаючи свою увагу на угоди, що не мають жодного стосунку до національної безпеки. Водночас обов'язкова система узгодження може стати досить громіздкою і незручною, оскільки перевірка угод, лише малий відсоток яких релевантні цілям перевірки, може перевантажувати органи державної влади, стати істотним адміністративним бар'єром та призвести до непотрібної затримки інвестицій. Потік заявок, що супроводжує обов'язкову систему, ускладнює виявлення угод, що загрожують національній безпеці, зумовлює брак часу й ресурсів на їх дослідження і вироблення належних механізмів мінімізації можливих загроз.

Важливим є те, що потенційні заявки від іноземних інвесторів, які дійсно здатні завдати шкоди національній безпеці, блокуються на початковому етапі. Можливість перегляду рішення Комітетом з іноземних інвестицій, безперечно, запобігає потенційно спірним пропозиціям. Крім того, сторони інших угод, стикаючись з опором Комітету, відкликають угоду, не маючи формального рішення про блокування. Цей стримувальний фактор пояснює незначну кількість угод, що стали об'єктом аналізу та подальшого блокування.

Специфічною рисою захисту інвестицій у США є також суворі конфіденційність в межах процедури інвестиційного розгляду, котра має важливе значення для формування атмосфери довіри інвесторів до органів державної влади та регуляторних механізмів, забезпечення нерозголошення конфіденційної комерційної та службової інформації. Крім того, урахуовуючи власне суть інвестиційного розгляду в контексті національної безпеки, забезпечення конфіденційності є вкрай важливим для збереження інтересів уряду. У США інформація, представлена CFIUS через процедуру Ексон-Флоріо, звільняється від публічного розголошення. Згідно із законом, Президент повинен раз на чотири роки доповідати Конгресу США, а також звітувати перед ним у будь-який час, коли він особисто приймає рішення про конкретну угоду, проте він не зобов'язаний надавати докладні відомості про таку угоду. Комітет CFIUS надає зведені дані Конгресу (наприклад, кількість заявок на реєстрацію,

кількість відмов на розгляд, дані про походження інвестицій тощо) для забезпечення високого рівня проведення брифінгів з ключовими комітетами Конгресу з різних питань національної безпеки, CFIUS не надає конфіденційну ділову інформацію Конгресу. Однак члени Конгресу завжди активно виступають за складові угоди. Відповідно, надання Конгресу конфіденційної ділової інформації, отриманої в процесі розгляду Комітетом, підвищить ризик того, що інформація може бути використана для просування конкретної політичної мети.

Вагоме значення має прозорість законодавства, розробленого для захисту певних галузей економіки для потенційних іноземних і внутрішньодержавних інвесторів [569]. Як було зазначено вище, практично кожна країна обмежує іноземні інвестиції в певні сектори. Попри такі галузеві обмеження, невід'ємною рисою адекватної зовнішньої інвестиційної політики повинна бути ясність. Така ясність має життєво важливе значення для створення умов, що сприяють припливу інвестицій. Невизначеність може стати однією з найбільших перешкод, з якою стикаються країни під час залучення інвестицій. Відсутність ясності в законах, що обмежують інвестиції навіть у кілька секторів, здатні загальмувати інвестиційні процеси в інших галузях. Відповідно, якщо країна визначить необхідність вилучень обмежувального характеру в аспекті національної безпеки або з інших причин, вкрай важливо, щоб такі обмежувальні заходи були настільки прозорими, наскільки це можливо [411, с. 85].

Для імплементації зазначених пропозицій у законодавство України необхідно враховувати відповідність описаної добровільної системи українським реаліям, адже вказаний підхід означений високим рівнем правової дисципліни в умовах загальної прозорості ринку злиттів і поглинань у США. Водночас вітчизняний законодавець має бути зацікавлений у якнайшвидшій лібералізації процедури узгодження іноземних інвестицій у стратегічних галузях [411, с. 85].

Ключовими напрямками такої лібералізації слід визнати:

– скорочення переліку видів діяльності, що мають стратегічне значення;

– виключення необхідності узгодження будь-яких інвестицій, що здійснюються іноземними компаніями, які підконтрольні українським громадянам;

– зміна наслідків здійснення інвестицій без узгодження з уповноваженим органом виконавчої влади (наприклад, оскарження виключно угод, що загрожують національній безпеці, і лише за позовом антимонопольного органу) [477].

Ще однією державою, яка варта уваги в контексті проблематики дослідження, є Китай. Так, згідно з Доповіддю про світові інвестиції за 2019 рік, опублікованій ЮНКТАД, Китай посів друге місце у світі з-поміж одержувачів іноземних інвестицій після США та Гонконгу.

Економіка Китаю посіла друге місце за привабливістю для транснаціональних компаній у 2017–2019 рр., поступаючись лише США зі стійким зростанням протягом декількох років. Приплив іноземних інвестицій тут продовжував збільшуватись у період з 2017-го до 2018 року з 136 до 139 млрд доларів США (+3,7 %, рекордно високий рівень). Цьому зростанню сприяли плани щодо лібералізації, стрімкий розвиток високотехнологічного сектору та створення зон вільної торгівлі. Попри торговельну напруженість із США, 2018 року іноземні інвестори створили понад 60 тис. компаній, що на 70 % більше, ніж 2017 року. Країна продовжувала поглинати потоки з азійських країн і розвинених країн (Велика Британія, Німеччина) завдяки угодам M&A. Основними угодами стали придбання контрольного пакету акцій компанії Diageo в провінції Сичуань Swellfun (9 млрд доларів США), інвестиції BMW в країну становили 4 млрд доларів США. Однак приплив коштів із США скоротився з 10 до 6 млрд доларів 2018 року. Запаси зросли на 9 %, досягнувши 1 627 млрд (12,1 % ВВП). Прогнози на 2019 рік були позитивними: низка проектів у сфері автомобілебудування та електронного обладнання в Східній Азії збільшили вартість заявлених проектів у Китаї. 2017 року Гонконг став найбільшим інвестором у Китаї. Іншими великими інвесторами стали Сінгапур, Віргінські острови, Південна Корея, Японія, Сполучені Штати, Кайманові

острови, Нідерланди, Тайвань і Німеччина. Інвестиції здебільшого були спрямовані на виробництво, комп'ютерні послуги, нерухомість, лізинговий бізнес і послуги, оптову й роздрібну торгівлю, фінансове посередництво, наукові дослідження, транспорт, електроенергетику та будівництво [559].

Згідно з Доповіддю Світового банку про ведення бізнесу, 2020 року Китай посів 31-ше місце з-поміж 190 країн, що є значним поліпшенням порівняно з 2019 роком, коли він знаходився на 46-му місці зі 190. Китай належить до десятка країн з найвищим розвитком економіки. Цей прогрес відображає поліпшення в широкому спектрі підкомпонентів, починаючи від процедур для початку бізнесу до заходів щодо поліпшення доступу до електроенергії та отримання дозволів на будівництво. Протягом декількох років країна реалізувала програми реформ, спрямовані на поліпшення умов регулювання підприємницької діяльності. Реформи переважно були спрямовані на підвищення ефективності бізнес-процесів, таких як зниження податків, торгівля зі зниженням тарифів і зниження бар'єрів для іноземних інвесторів. З метою подальшого залучення іноземних інвестицій у країні впроваджено механізми підвищення ефективності реалізації великих іноземних інвестиційних проєктів, зниження імпорتنих тарифів, упорядкування митного оформлення та створення електронної системи подачі заявок для регулювання надходження іноземних інвестицій. Маючи значну кількість співробітників і потенційних партнерів, які прагнуть вчитися та розвиватися, країна є базою для виробництва дешевої продукції, що робить її привабливою для інвесторів. Водночас у Китаї деякі фактори перешкоджають інвестиціям, такі як відсутність прозорості, правова невизначеність, низький рівень захисту прав інтелектуальної власності, корупція або протекціоністські заходи, які супроводжують місцевий бізнес [559].

У Китаї останніми роками спостерігається зміщення акцентів державної політики на обмеження іноземного капіталу. Так, 13 березня 2015 року Комісія з національного розвитку і реформ та Міністерство комерції Китаю офіційно опублікували шостий драфт інвестиційного каталогу Китаю (Foreign Direct Investment Industries Guidance Catalogue), який набрав чинності 10 квітня

2015 року.

Крім того, 2015 року Міністерство комерції Китаю опублікувало новий проєкт Закону «Про іноземні інвестиції в КНР», покликаний істотною оновити систему управління іноземними інвестиціями в Китаї. У ст. 1 визначено мету цього Закону – розширення стимулювання, заохочення та регулювання іноземних інвестицій, забезпечення захисту законних прав та інтересів іноземних інвесторів, забезпечення національної безпеки та захисту суспільних інтересів, а також прискорення здорового розвитку соціалістичної ринкової економіки. У ст. 4 прямо встановлено заборону на вплив іноземних інвесторів і підприємств з іноземними інвестиціями на національну безпеку та суспільні інтереси. Причому тут наголошено, що іноземні інвестори повинні дотримуватися суспільної моралі й ділової етики, діяти в дусі доброї волі та довіри, не перешкоджати контролю з боку громадськості, а також забезпечувати соціальну відповідальність своїх інвестицій і підприємницької діяльності.

За своєю суттю ст. 6 Закону встановлює національний режим здійснення інвестицій у межах території Китаю, якщо інше не передбачено в каталозі спеціальних адміністративних заходів з іноземних інвестицій. У ст. 22 визначено, що всі вилучення обмежувального характеру (закони, адміністративні правила або рішення Державної Ради КНР) з національного режиму для іноземного інвестора повинні бути включені в Каталог спеціальних адміністративних заходів. Цей каталог має бути підготовлений і оприлюднений Державною радою. Регулюючі органи з іноземних інвестицій при Держраді КНР спільно з іншими зацікавленими органами повинні сформулювати або скорегувати Каталог спеціальних адміністративних заходів відповідно до багатосторонніх, двосторонніх або регіональних інвестиційних договорів, конвенцій і угод, що укладаються державою, а також адміністративними положеннями та рішеннями Державної ради КНР.

Каталог спеціальних адміністративних заходів містить дві складові: каталог заборонених галузей для інвестицій та каталог галузей з обмеженнями на іноземні інвестиції. У каталозі обмежених галузей детально описані

вилучення обмежувального характеру для іноземних інвесторів. У ст. 25 перелічені галузі народного господарства, у які іноземні інвестори не можуть вкладати кошти. У разі, якщо іноземний інвестор прямо або побічно володіє акціями, частками, голосами або іншими правами в місцевому підприємстві, то таке підприємство також не може інвестувати у сфери економіки, зазначені в цьому каталозі. Каталог галузей, для яких існують вилучення обмежувального характеру, сформований з урахуванням таких обставин. По-перше, іноземні інвестиції перевищують поріг, встановлений Державною радою КНР. По-друге, галузі, обмежені для іноземних інвестицій.

Важливою новелою китайського законодавства є прийняття Закону «Про іноземні інвестиції Китайської Народної Республіки», який було прийнято на 2-й сесії 13-го Всекитайських зборів народних представників 15 березня 2019 року (набрав чинності 1 січня 2020 року) [563]. У ст. 1 Закону визначено, що основою цього акта є подальше розширення сфери відкритості, активне заохочення іноземних інвестицій, захист законних прав та інтересів іноземних інвестицій, стандартизація регулювання іноземних інвестицій, створення нових підстав для відкритості та сприяння здоровому розвитку соціалістичної ринкової економіки.

У ст. 2 вказаного вище Закону іноземні інвестиції визначено як інвестиційну діяльність у континентальному Китаї, здійснювану прямо або опосередковано фізичними особами, підприємствами або іншими організаціями іноземних держав, у тому числі за таких обставин: 1) коли іноземні інвестори індивідуально або спільно з іншими інвесторами створюють підприємства з іноземними інвестиціями в Китаї; 2) коли іноземні інвестори купують акції, акціонерний капітал, майнові акції або інші аналогічні права та інтереси на підприємствах материкового Китаю; 3) коли іноземні інвестори вкладають кошти в нові проекти Китаю індивідуально або спільно з іншими інвесторами; 4) інші способи інвестування, передбачені законами, адміністративними регламентами або Державною радою.

Згідно зі ст. 4 Закону, держава здійснює управління за схемою «встановлений національний режим плюс негативний список щодо іноземних

інвестицій». Причому, «встановлений національний режим» означає надання іноземним інвесторам та їх інвестиціям на етапі доступу до інвестицій не менш сприятливого режиму, ніж режим, що надається китайським внутрішнім інвесторам та їх інвестиціям. Натомість «негативний список» означає застосування спеціальних адміністративних заходів із забезпечення доступу, які здійснюються в певних галузях для іноземних інвестицій згідно з приписами держави. Держава надає національний режим іноземним інвестиціям, не включеним до негативного списку. Негативний список публікується Державною радою або видається за її дозволом. У разі, коли міжнародні договори або угоди, які Китайська Народна Республіка укладає або до яких приєднується, містять більш сприятливі положення щодо режиму доступу іноземних інвесторів, можуть застосовуватися відповідні положення [563].

Сферу захисту прав іноземних інвесторів регламентовано в ст. 5 зазначеного Закону. Так, держава захищає інвестиції, доходи й інші законні права та інтереси іноземних інвесторів у континентальному Китаї відповідно до Закону, проте з певними винятками. Іноземні інвестори та підприємства з іноземними інвестиціями, що здійснюють інвестиційну діяльність у континентальному Китаї, повинні дотримуватися китайських законів і правил та не мають ставити під загрозу національну безпеку Китаю або завдавати шкоди суспільним інтересам (ст. 6).

Департамент торгівлі та інвестицій при Державній раді КНР здійснює роботу із заохочення, захисту та управління іноземними інвестиціями. Такі саме зобов'язання мають й органи місцевого самоврядування.

Законом «Про іноземні інвестиції Китайської Народної Республіки» визначено засади державного регулювання іноземних інвестицій, відповідно до яких:

- держава створює та вдосконалює систему обслуговування іноземних інвестицій, а також надає консультації і послуги іноземним інвесторам, підприємствам з іноземними інвестиціями щодо законів і нормативних актів, політичних заходів, інформації про проекти та інші подібні сфери;

– держава створює багатосторонні або двосторонні механізми співпраці в галузі заохочення інвестицій з іншими країнами і регіонами або міжнародними організаціями, зміцнює міжнародні зв'язки та співробітництво в галузі інвестицій;

– за потреби держава може створювати спеціальні економічні зони або здійснювати експериментальні заходи щодо політики іноземних інвестицій у певних галузях для заохочення іноземних інвестицій;

– з огляду на потреби національного економічного й соціального розвитку, держава заохочує та спрямовує іноземних інвесторів на інвестування в певні галузі, сфери або регіони. Іноземні інвестори або підприємства з іноземними інвестиціями можуть користуватися преференційним режимом відповідно до положень законів, адміністративних регламентів або рішень Державної ради;

– держава забезпечує рівну участь підприємств з іноземними інвестиціями в розробленні стандартів, забезпечуючи належний громадський контроль у цьому процесі;

– держава забезпечує участь іноземних підприємств у державній закупівлі на основі добросовісної конкуренції відповідно до Закону. Так, державні закупівлі повинні забезпечувати рівний режим для товарів, вироблених або наданих підприємствами з іноземними інвестиціями в материковому Китаї;

– підприємства з іноземними інвестиціями можуть залучати капітал шляхом публічної емісії акцій, корпоративних облігацій та інших цінних паперів відповідно до закону, а також в інший спосіб [493, с. 152].

Захист іноземних інвестицій у КНР забезпечується шляхом встановлення гарантій захисту. По-перше, Китай на законодавчому рівні закріпив заборону експропріації інвестицій іноземних інвесторів (ст. 20 Закону «Про іноземні інвестиції КНР», 2019 р.). Як виняток у Законі передбачено, що за особливих обставин держава може в інтересах суспільства експропріювати або реквізувати інвестиції іноземних інвесторів. Експропріація та реквізиція повинні проводитися відповідно до встановленої законом процедури, передбачаючи

негайне надання справедливої та розумної компенсації [563].

По-друге, закріплено гарантію переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних унаслідок здійснення іноземних інвестицій. Згідно зі ст. 21 зазначеного Закону, внески іноземних інвесторів у капітал, прибуток, приріст капіталу, дохід від вибуття активів, прав інтелектуальної власності, роялті, винагороди або відшкодування збитків, отриманих відповідно до Закону, ліквідаційний дохід тощо, які зроблені або отримані в материковому Китаї, можуть бути вільно переведені в або з материкового Китаю в юанях та іноземній валюті відповідно до законодавства. Також КНР захищає права інтелектуальної власності іноземних інвесторів і підприємств з іноземними інвестиціями; захищає законні права та інтереси правовласників інтелектуальної власності та відповідних правовласників. Китай також заохочує технологічне співробітництво, яке має здійснюватися в межах іноземних інвестицій, на підставі принципу добровільності та правил ведення бізнесу. Умови для технологічного співробітництва повинні визначатися шляхом консультивання між різними учасниками процесу інвестування на основі принципу рівності й справедливості.

По-третє, гарантованою є конфіденційність комерційної таємниці іноземних інвесторів або підприємств з іноземними інвестиціями, про яку адміністративні органи та їхні посадові особи дізнаються під час виконання своїх обов'язків і яку не повинні розголошувати або незаконно надавати іншим особам (ст. 23).

По-четверте, передбачено гарантію компенсації іноземним інвесторам або іноземним інвестованим підприємствам будь-яких збитків, завданих у разі зміни політичних зобов'язань або договірних угод у національних або публічних інтересах відповідно до законодавчо встановлених процедур.

По-п'яте, КНР гарантує можливість оскаржувати незаконні дії чи адміністративні акти адміністративних органів та їхніх співробітників, якщо ті порушують їхні законні права й інтереси через робочі механізми, а також клопотати про адміністративний перегляд або порушувати адміністративне

провадження в судовому порядку [563]. Законом закріплено право підприємств з іноземними інвестиціями засновувати й добровільно вступати в торгові палати або асоціації (ст. 27).

Отже, законодавство КНР щодо захисту інвестицій є прикладом відповідального підходу до забезпечення інвестиційної діяльності та допуску іноземного капіталу на ринок.

Розглянувши різні державні моделі захисту інвестицій, зокрема прямих іноземних інвестицій, можна дійти висновку про існування значної кількості регуляторних норм, що обмежують доступ іноземного капіталу на свої ринки, особливо якщо це стосується стратегічних активів, інвесторів з державною участю, а також осмислити сутність адміністративної процедури розгляду іноземних інвестицій щодо загроз національній безпеці, визначити й, можливо, законодавчо закріпити систему розгляду таких інвестицій, конкретизувавши суб'єкти, завдання та критерії оцінки.

Висновки до розділу 5

Наголошено на тому, що до найважливіших факторів, які визначають оптимальний інвестиційний клімат держави та сприяють удосконаленню процесу інвестування, належить забезпечення адміністративно-правового захисту інвестиційної діяльності.

Доведено, що в межах здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, слід у середньостроковій перспективі: сформувати міжвідомчі антикорупційні структури; розробити антикорупційні програми на державному та регіональному рівнях, включаючи останні у відповідні державні програми; організувати взаємодію зі спільнотою України, професійними організаціями та міжнародними антикорупційними структурами, розробити відповідні акції за їх участю; приєднатися до міжнародних антикорупційних конвенцій; прийняти Закон України «Про підстави та умови передачі Президентом України,

народними депутатами України, особами, що займають керівні посади в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, державними службовцями керівної ланки та іншими представниками влади в трастове управління належної їм власності».

Запропоновано доповнити Закон України «Про режим іноземного інвестування» окремою главою, присвяченою створенню та діяльності системи з оцінки угоди за участю іноземного інвестора щодо національної безпеки, що дасть змогу закріпити необхідність проведення процедури оцінки іноземних інвестицій у частині загрози національній безпеці та соціально-економічному розвитку України. У цьому розділі доцільно визначити перелік факторів проведення процедури перевірки угоди, зокрема: вплив на основні виробничі фонди, обладнання, ресурси, у тому числі кадри, інфраструктуру з виробництва вітчизняної продукції, необхідної для забезпечення національної оборони, функціонування систем житлово-комунального господарства; вплив на наукові дослідження та розробки для ключових технологій, пов'язаних з національною безпекою; вплив на провідні позиції України в технологіях, пов'язаних з національною безпекою; вплив на предмети подвійного призначення та розповсюдження технології, які підлягають експортному контролю; вплив на ключові об'єкти інфраструктури України; вплив на безпеку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні; вплив на безперервне забезпечення народного господарства України в частині енергоносіїв, зерна й інших ключових ресурсів; визначення країни походження підконтрольних державі господарюючих суб'єктів, що здійснюють іноземні інвестиції; вплив на сталий розвиток національної економіки; вплив на громадський порядок, культурні цінності та інші фактори, визначені спеціалізованим уповноваженим державним органом виконавчої влади. Крім того, необхідно передбачити добровільний, а не обов'язковий характер процедури перевірки іноземних інвестицій щодо відповідності вимогам національної безпеки.

На підставі результатів розгляду поточного стану та проблем забезпечення захисту адміністративно-правового регулювання інвестицій сформульовано такі

висновки: нормативно-правові акти, що регулюють сферу інвестицій, є недосконалими, адже означені численними прогалинами та суперечностями; система органів виконавчої влади, яка здійснює регулювання іноземних інвестицій, є ускладненою, а взаємна координація дій цих органів – неналагодженою; оптимізувати адміністративно-правове регулювання інвестицій можливо шляхом удосконалення інвестиційного законодавства, реорганізації системи органів управління діяльністю інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності.

Обґрунтовано положення, згідно з яким практика зарубіжного законодавства засвідчує, що інституційний підхід до інвестування надано в більш однозначній формі, і основну увагу приділено опису конкретного механізму дії пільг, що дозволяє врахувати і виключити прогалини в правовому регулюванні механізму захисту прав інвесторів. Складність встановлення дієвої моделі захисту прав інвесторів полягає в розосередженості його нормативного матеріалу. На сьогодні нагальною є потреба в систематизації нормативних актів про інвестиції та порядок їх державної підтримки. Нормативна база у сфері інвестицій, з одного боку, є надлишковою, адже багато нормативних положень дублюються в законодавчих актах, а з іншого – недостатньою, оскільки продовжують залишатися неврегульованими багато питань діяльності інвесторів та органів виконавчої влади з регулювання та захисту інвестицій.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності, особливостей та шляхів удосконалення адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Здійснено класифікацію інвестицій, відповідно до якої вони поділяються за такими ознаками: за об'єктами вкладення, характером участі в інвестуванні, періоду інвестування, за формами власності інвестиційних ресурсів, регіональною ознакою. Визначено та охарактеризовано методи, котрі покликані вирішити основні завдання із вкладення державних інвестицій (метод чистих витрат, митний, ринковий та прибутково-монопольний методи).

Здійснено відмежування інвестиційної діяльності від схожих з нею юридичних конструкцій та категорій через низку ознак, властивих інвестуванню і, відповідно, відсутніх повністю або частково в інших юридичних конструкціях, зовні подібних з інвестиційною діяльністю – від підприємницької діяльності та від приватизації державного майна. Розкрито зміст питання щодо співвідношення понять «державна інвестиційна діяльність» та «державна підтримка інвестиційної діяльності».

2. Охарактеризовано радянський та сучасний періоди розвитку інституту інвестицій в Україні. Приділено увагу дискусійності підходів існування самостійного характеру комплексних галузей права та комплексних правовідносин, у тому числі галузі інвестиційного права та інвестиційних правовідносин. Узагальнюючи вищезазначені думки вчених щодо сутності та змісту інвестицій, зроблено висновок, що інвестиції як правову категорію варто розглядати як відносини із вкладення капіталу або майнових відносин, заснованих на рівності, автономії волі та майновій самостійності учасників, врегульованих нормами права. При цьому їх законодавче легальне визначення в цілому досить повно відображає сутність, форми та порядок ведення.

3. Обґрунтовано, що система адміністративно-правового захисту інвестиційної діяльності включає в себе три основні структурні елементи: 1) об'єкти інвестиційної діяльності, що підлягають адміністративно-правовому захисту; 2) суб'єкти адміністративно-правового захисту, або учасники адміністративних правовідносин у сфері здійснення інвестиційної діяльності; 3) адміністративно-правовий механізм захисту інвестицій та інвестиційної діяльності. При цьому адміністративно-правовий механізм правового регулювання являє собою механізм, цілісну конструкцію правового впливу на суспільні відносини певним чином за допомогою різних правових та організаційних засобів.

4. Автором виокремлено: 1) принципи інвестиційної діяльності, яких необхідно дотримуватися при оцінці реалізації державної інвестиційної політики; 2) інституційні принципи; 3) субінституційні принципи (існують у трьох формах); 4) принципи адміністративно-правового захисту іноземних інвестицій.

5. Визначено, що під інвестиційним законодавством слід розуміти сукупність нормативно-правових актів, прийнятих органами державної влади різної компетенції, що здійснюють регулюючий вплив на інвестиційні відносини щодо організації, здійснення (реалізації), умов припинення та їх правових наслідків, управління й контролю за належним здійсненням інвестиційної діяльності.

Зазначено, що нормативно-правова база інвестиційної діяльності містить нормативні акти трьох рівнів: I рівень – законодавчі нормативні акти, що включають акти вищої юридичної сили (Конституцію України, закони та кодекси України), та міжнародні договори; II рівень – підзаконні акти: укази Президента України; міжурядові постанови; урядові постанови; зовнішньоекономічні угоди; відомчі акти – накази центральних органів виконавчої влади України; рішення органів місцевого самоврядування; III рівень – локальні, представлені системою актів індивідуального характеру: адміністративні акти учасників інвестиційної діяльності; нормативно-правові

договори (на основі міжнародного публічного та приватного права, адміністративного, цивільного, фінансового, господарського та трудового права України).

Висловлено власну думку відносно необхідності кодифікації інвестиційного законодавства та зазначається, що прийняття такого акта в нашій державі, на сучасному етапі розвитку не є цілком доречним. Для вирішення цієї проблеми доцільно в єдиному законодавчому акті передбачити норми права для захисту прав і законних інтересів як іноземних, так і українських інвесторів. Таким єдиним законодавчим актом може стати Закон України «Про інвестиційну діяльність» (даний нормативно-правовий акт виконує функцію кодифікованого акта в системі інвестиційного законодавства), але лише після приведення його у відповідність до чинного міжнародного законодавства та потреб сучасних ринкових відносин шляхом внесення до нього змін та доповнень. Цей Закон після викладення його у новій редакції відповідно до сучасних вимог може стати доцільним та економним способом вирішення цієї проблеми.

6. На основі підходів до диференціації допуску іноземних інвестицій в економіку держави-реципієнта, залежно від рівня відкритості запропонованих ЮНКТАД і Т. Поланом, вироблено власні варіанти державної інвестиційної політики: варіант 1 – для використання моделі контролю інвестицій необхідно досить надійну і ефективну систему контролю «скринінгу» всіх вхідних іноземних інвестицій; варіант 2 – для використання моделі селективної лібералізації необхідно на законодавчому рівні прийняти акти, що містять перелік галузей, відкритих для іноземних інвестицій (позитивний список); варіант 3 – для слідування моделі регіональної промислової індустріалізації необхідно стимулювати створення регіональних багатонаціональних підприємств шляхом формування наднаціональних форм організації бізнесу, спрямованих на заохочення економічного розвитку регіонального інтеграційного об'єднання; варіант 4 – для повної лібералізації допуску ПІІ на основі взаємного національного режиму необхідно закріпити відповідні правові

норми в законодавстві цих держав, спрямовані на реалізацію взаємних інтересів від регіональної інтеграції, але які не обов'язково спрямовані на всебічну лібералізацію; варіант 5 – використання моделі «національний режим + режим найбільшого сприяння» і відкриття доступу для інвесторів з договірних держав на основі вибору кращого з цих двох правових режимів, враховуючи лише «негативний список» певних видів діяльності та галузей економіки. Існування негативного списку галузей свідчить про те, що деякі стратегічні галузі можуть бути виведені із загальних заходів щодо лібералізації; варіант 6 – щоб застосування комбінації цих моделей необхідно звернути увагу, що деякі з варіантів виявляються несумісними або важко сумісними.

7. Запропоновано під адміністративно-правовими відносинами у сфері інвестування розуміти врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають у сфері інвестування, коли один із суб'єктів інвестиційної діяльності або всі суб'єкти інвестиційної діяльності є носіями владних повноважень та перебувають під захистом (охороною) держави. Розкрито основні ознаки адміністративно-правових відносин у сфері інвестування.

Надано власну дефініцію поняття «інвестиційні правовідносини у сфері інвестиційної діяльності» як врегульовані нормами фінансового та адміністративного права суспільні відносини, що мають владно-майновий характер та виникають у процесі планомірного розподілу та вкладення публічних інвестицій у діяльність іншого публічно-правового утворення або приватної особи з метою отримання прибутку (доходу) і досягнення іншого корисного соціального та екологічного ефекту. Структуру інвестиційних правовідносин утворюють такі елементи: суб'єкти правовідносин, об'єкти правовідносини та юридичний зміст правовідносини, тобто суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Розкрито їх сутність.

Виокремлено власну класифікацію інвестиційних правовідносин, котрі згруповано за певними критеріями.

8. Розкрито зміст таких міжнародних стандартів захисту інвестицій як:

міжнародного стандарту ISO 26000:2010, який являє собою керівні вказівки щодо соціальної відповідальності; міжнародного мінімального стандарту, який формувався під впливом концепції відповідальності держави за заподіяння шкоди іноземним громадянам та їхній власності; національного стандарту; інституту дипломатичного захисту; двосторонніх угод про взаємне заохочення та захист іноземних інвестицій, так звані двосторонні інвестиційні угоди (ДІУ) та стандарти ставлення до інвестицій.

9. Здійснено поділ державних гарантій захисту інвестицій, які передбачено законодавством України, на 6 видів: 1) гарантії від примусових вилучень, а також від незаконних дій державних органів та їхній посадових осіб; 2) гарантії компенсації та відшкодування збитків інвесторам; 3) гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності; 4) гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних у результаті здійснення іноземних інвестицій; 5) гарантії захисту інвестицій у разі зміни законодавства. До складу цієї групи можна віднести також гарантії стабільності умов законодавства при здійсненні інвестиційної діяльності; 6) гарантії захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності. До цієї групи гарантій можна віднести й гарантію державної підтримки самозахисту прав суб'єктами інвестиційної діяльності.

10. Визначено, що, пов'язуючи економічну й правову сутність інвестицій та інвестиційної діяльності, державні інструменти регулювання інвестиційної діяльності умовно можна розділити на три групи: макроекономічні, мікроекономічні та інституційні.

Сформульовано поняття механізму адміністративно-правового регулювання. Це система адміністративно-правових засобів, організованих найбільш оптимальним чином з метою реалізації інтересів суб'єктів права. Відповідно, механізм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері інвестиційної діяльності може бути визначений як система адміністративно-правових засобів, оптимізованих з метою найбільш ефективного досягнення інтересів суб'єктів інвестиційних правовідносини.

Визначено, що механізм державно-правового регулювання захисту та

безпеки інвестицій заснований на таких принципах: функціональному (нормативно-правова, інформаційна, фінансова, виробничо-технологічна, консультаційна та кадрова складові та ін.) і програмному (використання програмно-цільового підходу).

11. Охарактеризовано суб'єктів захисту інвестиційної діяльності, та здійснено їх поділ на такі групи: 1) публічні утворення – держава Україна, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, територіальні громади, державні підприємства, установи й навчальні заклади тощо, які є здебільшого суб'єктами публічного права; 2) «квазісуб'єкти інвестування», тобто об'єднання осіб, які спільно вкладають матеріальні та фінансові ресурси для досягнення економічних та соціально корисних цілей; 3) інвестори й такі їхні різновиди, як вкладники, кредитори та покупці, а також інші учасники – як замовники, підрядники й користувачі об'єктів інвестиційної діяльності. Зазначено, що суб'єкти захисту інвестиційної діяльності взаємодіють між собою на різних етапах інвестиційного процесу, мають та переслідують різні цілі і відображають специфічні інтереси, що обумовлює багатовимірність інвестиційного процесу.

12. Розкрито співвідношення адміністративно-правових способів та засобів захисту інвестицій.

Запропоновано авторське визначення адміністративно-правових засобів захисту інвестицій – системи субстанційних та діяльнісних правових явищ, за допомогою яких конкретні суб'єкти інвестиційної діяльності здійснюють організацію та реалізацію запобігання та припинення адміністративними засобами посягань на гарантовані законом права інвесторів та учасників інвестиційної діяльності, притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення у галузі фінансів та інвестиційної діяльності, відновлення порушених правових потенцій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Серед адміністративно-правових засобів захисту інвестицій виокремлено субстанційні та діяльнісні, розкрито їхню сутність. Зазначено, що особливим

інструментом захисту інвестицій є їх обов'язкове страхування у випадках, передбачених законодавством (щоправда, за рахунок самих інвесторів). Тому захист майнових прав інвесторів через страхування є дієвим засобом захисту інвестицій. Обґрунтовано пропозицію прийняти Закон України «Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності».

13. На підставі юридичного аналізу статей Особливої частини КУпАП зроблено висновок, що складів, які прямо передбачають відповідальність у сфері інвестиційної діяльності, небагато. Це пояснюється, на погляд автора, заінтересованістю всіх сторін, всіх учасників інвестиційних відносин будувати їх таким чином, аби не порушувати інтереси іншої сторони, тобто перевага належить правовим засобам, що мають стимуляційний характер, а не заходам відповідальності. Проте за деякими складами передбачено притягнення до відповідальності за неправомірні дії, які так чи інакше можуть мати місце у сфері інвестиційних правовідносин, розгляд яких і здійснено здобувачем.

14. Висловлено власну думку щодо поширеної точки зору на визначення правоохоронної діяльності як різновиду правозастосування, особливістю якого є виявлення правопорушень, розгляд відповідних юридичних справ та прийняття рішень про застосування заходів відповідальності. Таке розуміння правоохоронної діяльності, на думку автора, є дещо обмеженим, оскільки відображає лише правові форми її здійснення, однак ця діяльність характеризується не тільки її спрямованістю на охорону права, а й різноманітністю форм впливу на потенційні і реальні загрози праву (виховна, профілактична робота тощо). При цьому правоохоронна діяльність здійснюється не лише державними органами, а й недержавними інститутами (наприклад, адвокатурою).

15. Сформульовано поняття «адміністративної діяльності органів поліції України» як самостійного виду діяльності органів поліції, що має владний виконавчо-розпорядчий характер і полягає в реалізації ними в межах своєї компетенції зовнішніх адміністративно-процедурних та адміністративно-

юрисдикційних повноважень, а також у здійсненні внутрішньоорганізаційної діяльності для забезпечення чіткого функціонування підрозділів органів поліції.

Констатовано, що вирішення завдання з профілактики адміністративних правопорушень у сфері захисту інвестицій можливе лише в комплексний спосіб, що поєднує в собі: систему правових норм, що охоплюють виявлення та усунення причин, умов вчинення правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; боротьбу з антигромадськими вчинками, котрі підживлюють адміністративні правопорушення у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; переконання осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність та раніше вчиняли адміністративні правопорушення у цій сфері; виявлення та припинення адміністративних правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; примус осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність та злісно порушують встановлені норми інвестиційного законодавства.

Наголошено на доцільності модернізації системи підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних поставити заслін на шляху розростання злочинності та правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності, фондовому ринку та ринку цінних паперів. У зв'язку з цим вельми актуальним є питання отримання відповідної кваліфікації працівниками правоохоронних органів для виявлення економічних злочинів та адміністративних проступків.

16. Акцентовано увагу на тому, що одним із напрямків перспективних дій щодо поліпшення інвестиційного клімату є подолання слабкості держави через такі заходи, як: удосконалення законодавства, що регулює відносини в інвестиційній сфері; здійснення судової реформи з метою забезпечення незалежності судів, збільшення ефективності та пропускну здатності судової системи; реформу державної служби; продовження боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, зокрема з корупцією.

17. Виокремлено низку заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, в середньостроковій перспективі, а саме: сформувати міжвідомчі антикорупційні структури; розробити антикорупційні програми на державному та регіональному рівнях, включаючи останні у відповідні державні програми; організувати

взаємодію з громадськими організаціями України та міжнародними антикорупційними структурами й розробити відповідні акції за їх участю; приєднатися до міжнародних антикорупційних конвенцій; запропоновано прийняти Закон України «Про підстави та умови передачі Президентом України, народними депутатами України, особами, що займають керівні посади в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, державними службовцями керівної ланки та іншими представниками влади у трастове управління належної їм власності».

Запропоновано доповнити Закон України «Про режим іноземного інвестування» окремою главою щодо створення та діяльності системи з оцінки угоди за участю іноземного інвестора на предмет національної безпеки, чим закріпити необхідність проведення процедури оцінки іноземних інвестицій в частині загрози національній безпеці та соціально-економічному розвитку України.

18. У результаті аналізу досвіду Сполучених Штатів Америки та Китаю як світових лідерів останніх тридцяти років за темпами зростання промислового й фінансового потенціалу, найбільших світових експортерів, кредиторів та інвесторів щодо забезпечення адміністративно-правового захисту інвестицій сформульовано пропозиції щодо запровадження зарубіжного досвіду в Україні, виходячи з того, що вітчизняний законодавець має бути заінтересований у якнайшвидшій лібералізації процедури узгодження надходження іноземних інвестицій у стратегічні галузі, зокрема, в частині: 1) скорочення переліку видів діяльності, що мають стратегічне значення; 2) виключення необхідності узгодження будь-яких інвестицій, що здійснюються іноземними компаніями, які підконтрольні українським громадянам; 3) зміни наслідків здійснення інвестицій без узгодження з уповноваженим органом виконавчої влади (наприклад, оскарження виключно угод, що загрожують національній безпеці, і лише за позовом антимонопольного органу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашидзе А. Х., Кравцов И. Г. Режим защиты иностранных инвестиций на основе двусторонних инвестиционных соглашений. *Вестник Российского университета дружбы народов*. 2003. № 1. С. 30–39. (Серия «Юридические науки»).
2. Аваков А. Поліція. Як це буде працювати: від найменших сіл і невеликих міст – до столиці. *Українська правда*: [сайт]. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/5631fd1e5a588>.
3. Агамагомедова С. А. Административно-правовой механизм защиты прав интеллектуальной собственности таможенными органами в условиях Евразийского экономического союза : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14. М., 2015. 56 с.
4. Агапов Д. А. Правовое обеспечение защиты инвестиций в Российской Федерации (Управленческий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2004. 173 с.
5. Административное право Украины : онлайн учеб. URL: <http://pravoznavec.com.ua/books/1/5#chlist>.
6. Административное право. Практикум : учебник / под ред. А. И. Стахова. М. : Юрайт, 2019. 439 с.
7. Административно-правовые режимы: понятие, виды, структура. *Инфоградия* : [сайт]. URL: <http://infopedia.su/12x19ab.html>.
8. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навч. посіб. / [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князев та ін.]; передм. О. М. Бандурки ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : ХНУВС, 2017. 242 с.
9. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ: загальна частина : підручник / за ред. В. В. Коваленка, Ю. І. Римаренко, В. І. Олефір. 2-ге вид. Київ : Директ Лайн, 2012. 816 с.
10. Адміністративна діяльність міліції : підручник / за заг. ред.

О. М. Бандурки. Харків : Ун-т внутр. справ, 2004. 448 с.

11. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : підручник / [В. Я. Настюк та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Настюка. Харків : Право, 2013. 471 с.

12. Адміністративна діяльність органів поліції України : підручник / [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. А. Троян та ін.] ; передм. В. В. Сокурєнка ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : ХНУВС, 2017. 432 с.

13. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1 : Загальна частина. 584 с.

14. Адміністративне право України : навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевської. Київ : Істина, 2007. 216 с.

15. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

16. Адміністративне право : підручник / [Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богуцький та ін.] ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2013. 656 с.

17. Аксенов П. А. Регулирование иностранных инвестиций в США: ограничения в условиях торговой войны. *Международная торговля и торговая политика*. 2019. № 4 (20). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/regulirovanie-inostrannyh-investitsiy-v-ssha-ogranicheniya-v-usloviyah-torgovoy-voyny>.

18. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. М. : Юрид. лит., 1981. Т. 1. 583 с.

19. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. М. : Статут, 1999. 712 с.

20. Алексеев С. С. Проблемы теории права : курс лекций : в 2 т. Свердловск : Свердл. юрид. ин-т, 1972. Т. 1. 396 с.

21. Алехин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации : учебник. М. : Зерцало-М, 2003. 608 с.

22. Алехина А. В. Защита прав инвесторов в Соединенных штатах Америки: исторический аспект. *Юридическая техника*. 2011. № 5. С. 75–76.
23. Алпацкая Е. Г. Инвестиционная деятельность: институциональный аспект. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2010. № 14. С. 82–89.
24. Анненков К. Н. Самоуправство и самооборона как средства защиты гражданских прав. *Вестник гражданского права*. 2018. № 4. С. 235–252.
25. Антипова О. М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности: (анализ теоретических и практических проблем). М. : Волтерс Клувер, 2010. 236 с.
26. Аушева О. В. Захист прав суб'єктів господарювання від порушень органами державної влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2007. 18 с.
27. Ашмарина Е. М. Некоторые аспекты расширения предмета финансового права в Российской Федерации: проблемы и перспективы : монография. М. : Полиграф ОПТ, 2004. 128 с.
28. Байтин М. И. Сущность права (современное нормативное правопонимание на грани двух веков). 2-е изд., доп. М. : Право и государство, 2005. 544 с.
29. Бандурка А. М. Судебные и правоохранительные органы Украины : учебник. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. 350 с.
30. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 780 с.
31. Банківська енциклопедія / [кол. авт. : М. І. Савлук, А. М. Поддєрьогін, А. А. Пересада та ін.] ; за ред. А. М. Мороза. Київ : Ельтон, 1993. 328 с.
32. Баранчик П. О. Принципи адміністративного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2012. 19 с.
33. Баратова М. А. Инвестиционные споры: понятие, виды, способы разрешения. *Законодательство*. 1998. № 4. С. 66–68.

34. Барихин А. Б. Большая юридическая энциклопедия: более 30 000 терминов и определений. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Кн. мир, 2010. 960 с.
35. Барышев М. А. Инвестиционная деятельность государства: проблемы финансово-правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Саратов, 2010. 264 с.
36. Бахрах Д. Н. Административное право России : учебник. 5-е изд., перераб. и доп. М. : Эксмо, 2010. 607 с.
37. Бахрах Д. Н., Российский Б. В., Стариков Ю. Н. Административное право : учебник. 2-е изд., изм. и доп. М. : НОРМА, 2005. 800 с.
38. Бахрах Д. Н., Хазанов С. Д., Демин А. В. Административное право России : учебник. М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. 623 с.
39. Бевз С. І. Підприємницьке право в схемах : навч. посіб. Київ : Фірма Гранмна, 2012. 292 с.
40. Беспалова О. І. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо реалізації правоохоронної функції держави та шляхи її удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 2. С. 96–100. (Серія «Право»).
41. Бекетов Д. В. Предупреждение преступности административно-правовыми средствами: теоретические и методологические вопросы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ростов н/Д, 2004. 172 с.
42. Бекетов О. И., Бочаров С. Н. Административная деятельность органов внутренних дел. Общая часть : учебник. М. : ЦОКР МВД России, 2009. 264 с.
43. Беляева Г. С. Правовой режим: общетеоретические аспекты : монография. Курск : Юго-Зап. гос. ун-т, 2013. 128 с.
44. Беляневич О. Про форми захисту прав суб'єктів господарювання. *Українське комерційне право*. 2007. № 8. С. 62–70.
45. Березніченко Н. О. Зарубіжні інвестиції в системі факторів економічної модернізації України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01. Київ, 2002. 21 с.

46. Берлач А. І. Безпека бізнесу : навч. посіб. Київ : Україна, 2007. 280 с.
47. Белкін М. Л. Єдність принципів застосування адміністративно-правових засобів у сфері публічного управління. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 2. С. 1–10.
48. Бігняк О. В. Захист корпоративних прав: співвідношення категорій «форми захисту», «способи захисту» та «засоби захисту» (сучасні погляди та концепції). *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 43–48.
49. Білодід І. К., Бурячок А. А. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1972. Т. 03. 744 с.
50. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент : учеб. пособие. М. : Эльга ; Ника-Центр, 2001. 171 с.
51. Бліхар М. М. Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 488 с.
52. Бліхар М. М. Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин. *Митна справа*. 2013. № 4 (88). С. 296–305.
53. Бліхар М. М. Фінансово-правова відповідальність суб'єктів інвестиційної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 865. С. 169–176. (Серія «Юридичні науки»). URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/43342/2/2017n865_Blikhar_M-Financial_and_legal_responsibility_169-176.pdf.
54. Боброва Д. В. Деликтная ответственность и ее роль в охране прав граждан и социалистических организаций. *Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций*. Киев, 1988. С. 147–148.
55. Богатырев А. Г. Государственно-правовой механизм регулирования инвестиционных отношений (вопросы теории) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. М., 1996. 303 с.
56. Богатырев А. Г. Инвестиционное право / ред. Л. И. Рябова М. : Рос. право, 1992. 272 с.
57. Богуславский М. М. Иностранные инвестиции: правовое

регулирование. М. : БЕК, 1996. 462 с.

58. Богуславский М. М. Правовое положение иностранных инвестиций. М. : Совинтерюр, 1993. 175 с.

59. Богуцький В. В., Богуцька А. В. Адміністративне право України як галузь права : навч. посіб. Харків : ФІНН, 2010. 64 с.

60. Бокова М. Н., Завражина Д. В. Административно-правовой механизм защиты конкуренции. *Ученые записки Тамбовского отделения РСОМУ*. 2018. № 9. С. 118–121.

61. Болгова В. В. Формы защиты субъективного права: теоретические проблемы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Уфа, 2000. 38 с.

62. Борисов Г. А. О системе принципов, действующих в правовой сфере. *Проблемы правоведения*. 1976. Вып. 34. С. 14–15.

63. Борисов Д. Ю., Гончаров А. И. Защита прав и законных интересов участников размещения заказа при проведении торгов для государственных нужд. *Закон*. 2008. № 11. С. 122–130.

64. Бородин І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 38 с.

65. Бочаров В. В., Попова Р. Г. Финансово-кредитный механизм регулирования инвестиционной деятельности предприятий : учеб. пособие. СПб. : С.-Петербург. ун-т экономики и финансов, 1993. 85 с.

66. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права. М. : Госюриздат, 1963. 197 с.

67. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории). М. : Юрид. лит. 1976. 215 с.

68. Бублик В. А. Гражданско-правовое регулирование внешнеэкономической деятельности в Российской Федерации: проблемы теории, законотворчества и правоприменения : монография. Екатеринбург : УрГЮА, 1999. 226 с.

69. Булатов К. Г. Административно-правовая защита физических и

юридических лиц в Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. М., 1998. 349 с.

70. Булатов К. Г. Административно-правовая защита физических и юридических лиц в Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. М., 1998. 43 с.

71. Буткевич С. А. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, як правовий феномен. *Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского*. 2009. № 2. (Серия «Юридические науки»). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/legalizatsiya-vidmivannya-dohodiv-oderzhanih-zlochinnim-shlyahom-yak-pravoviy-fenomen>.

72. Бутко М. П., Акименко О. Ю. Інвестиційна домінанта сталого розвитку регіону в умовах інтеграції : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. 230 с.

73. Бюджетный кодекс Украины : Закон Украины від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572.

74. В ЕСПЧ – уже более 4 тысяч жалоб на Украину из-за последствий агрессии РФ. *Украинская правда*. 24 янв. 2019 г. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2019/01/24/7204720>.

75. Василенко В. Н., Зельдина Е. Р. Реализация специального режима хозяйствования в регионе НАН Украины. Донецк : ИЭПИ НАН Украины, 2000. 167 с.

76. Васильев А. М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. М. : Юрид. лит., 1976. 264 с.

77. Великий енциклопедичний юридичний словник: А-Я / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. 992 с.

78. Венедиктов А. В. Новая система управления промышленностью. *Правовые вопросы управления промышленностью и строительством в СССР* : сб. ст. М. : Госюриздат, 1960. С. 3–53.

79. Венецька М. В. Захист цивільних прав. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. С.

290–291.

80. Веремко В. Колесо Фемиды. *Галицкие контракты*. 2005. № 30. URL: <http://www.kontrakty.com.ua/show/rus/article/2/3020055864.html>.

81. Верховная Рада создала ВСК по защите прав инвесторов. 2020. *Корреспондент.biz* : [сайт]. URL: <https://korrespondent.net/business/economics/4237485-verkhovnaia-rada-sozdala-vsk-po-zaschyte-prav-ynvestorov>.

82. Видобора В. В. Іноземні інвестиції як фактор економічного зростання : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Одеса, 2004. 20 с.

83. Виноградова Г. В. Міжнародне приватно-правове регулювання іноземного інвестування в позиковій формі в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2002. 211 с.

84. Висоцька Т. М. Сутність господарсько-правових засобів захисту суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/63845/%D2>.

85. Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. Київ : Юрид. думка, 2005. 568 с.

86. Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. Київ : Атіка, 2000. 252 с.

87. Вінцова Д. С. Співвідношення принципів фіскальної достатності та економічності оподаткування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2015. 205 с.

88. Вовк С. В., Аванесова І. Б. Фінанси інтернаціоналізації діяльності підприємств : монографія. Тернопіль : Підруч. і посіб., 2014. 208 с.

89. Вознесенская Н. Н. Иностранные инвестиции: Россия и мировой опыт (сравнительно-правовой комментарий). М. : Инфра-М, 2002. 220 с.

90. Вознесенская Н. Н. Иностранные инвестиции и смешанные предприятия в странах Африки. М. : Наука, 1975. 186 с.

91. Волова Л. И. Международное финансовое и международное

інвестиційне право в системі загального міжнародного права : навч. посібник. М. : Юрлітінформ, 2014. 182 с.

92. Волощук М. Г., Карабін Т. О., Менджул М. В. Фінансове право : навч. посіб. Вид. 3-тє, доповн. та переробл. Ужгород : Гаркуша О., 2017. 244 с.

93. Ворожевич А. С. Экспроприация иностранных инвестиций: проблемные аспекты теории и практики. *Современные научные исследования и инновации*. 2012. № 6. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2012/06/15628>.

94. Воронин И. К. Административно-правовой механизм государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним в Российской Федерации: эффективность функционирования и правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2011. 227 с.

95. Габричидзе Б. Н., Чернявский А. Г., Кузнецов С. М. Административное право Российской Федерации : учебник. М. : Дело и Сервис, 2001. 624 с.

96. Галуцько В. В. Адміністративне право України : навч. посіб. : у 2 т. / [В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон : Херсон. міська друк., 2011. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.

97. Ганьба Б. Системний підхід та його застосування в дослідженні державно-правових явищ. *Право України*. 2000. № 3. С. 41–44.

98. Гіда Є. О. Права людини (охорона і захист). *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. Київ : Ін Юре, 2005. Т. 2 : Права людини у контексті поліцейської діяльності. 759 с.

99. Головань І. В. Правова робота у механізмі захисту прав суб'єктів підприємництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2003. 16 с.

100. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). Київ : МАУП, 1998. 52 с.

101. Голубцов В. Г. Публично-правовые элементы в отношениях, регулируемых гражданским. *Правоведение*. 2006. № 5. С. 79–83.

102. Гордієнко Т. Договір про спільну інвестиційну діяльність як форма

міжнародного господарського виробництва. *Юридичний журнал*. 2005. № 12. С. 4–8.

103. Горохов Е. А. Правовое обеспечение инвестиционной деятельности в Российской Федерации (финансово-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2005. 167 с.

104. Горшунов Д. Н. Нормы частного права и их реализация : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Казань, 2003. 23 с.

105. Горягин А. А. Административно-правовое регулирование инвестиционной деятельности в Российской Федерации : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2001. 23 с.

106. Господарське право : підручник / [Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.] ; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. Харків : Право, 2012. 696 с.

107. Господарське право : підручник / [О. П. Подцерковний та ін.] ; за ред. О. П. Подцерковного. Харків : Одісей, 2010. 640 с.

108. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

109. Грачева Е. Ю., Щекин Д. М. Комментарий к диссертационным исследованиям по финансовому праву. М. : Статут, 2009. 1055 с.

110. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. М. : Статут, 2000. 411 с.

111. Григорчук М. В. Защита прав и охраняемых законом интересов субъектов хозяйствования: материальный и процессуальный аспект. *Теорія і практика правознавства*. 2017. № 1 (11). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zaschita-prav-i-ohranyaemyh-zakonom-interesov-subektov-hozyaystvovaniya-materialnyu-i-protsessualnyu-aspekt>.

112. Гридасов Ю. В. Адміністративно-правові засоби захисту права власності суб'єктів господарювання в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 225 с.

113. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і

практична реалізація : монографія. Київ : Ін Юре, 2004. 388 с.

114. Гриценко С. Основні напрями історичного розвитку вчення про систему адміністративного права (від поліцейського до адміністративного). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/493-stetsenko/21338-2012-06-15-20-01-09.html>.

115. Грищенко Г. Законодавчі гарантії захисту іноземних інвестицій. *Право України*. 1996. № 7. С. 27–31.

116. Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстави. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 5–13.

117. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі : монографія. Київ : Наук. думка, 1998. 390 с.

118. Гуменная Е. Р. Система нормативно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Вестник государственного и муниципального управления*. 2013. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-normativno-pravovogo-regulirovaniya-investitsionnoy-deyatelnosti-v-ukraine>.

119. Гуревич И. С. Правовые проблемы расчетных и кредитных отношений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14. Л. : [б. и.], 1972. 38 с.

120. Гуткевич С. О., Пугачов М. І., Завадських Г. М., Занозовська О. Г. Стратегія розвитку: інвестиційний вимір : монографія / за ред. С. О. Гуткевич. Харків : Діса плюс, 2016. 162 с.

121. Гуценко К. Ф. Правоохранительные органы : учебник. 5-е изд., стер. М. : КНОРУС, 2016. 368 с.

122. Гуцин В. В., Овчинников А. А. Инвестиционное право : учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. М. : Эксмо, 2009. 623 с.

123. Демидов Ю. Н., Костенников М. В., Куракин А. В. Административная деятельность органов внутренних дел : учебник : в 2 ч. Домодедово : ВИПК МВД России, 2016. Ч. 1 : Общая часть. 285 с.

124. Деревянко Б. В. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності : навч. посіб. Донецьк : Кальміус, 2012. 204 с.
125. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. / [Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов та ін.] ; за заг. ред. Г. С. Одінцової. Харків : ХарПІ УАДУ, 2002. 492 с.
126. Джафарова О. В. Щодо розуміння категорії «публічно-сервісна діяльність» Національної поліції. *Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти* : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 22 листоп. 2016 р.). Кривий Ріг, 2017. С. 72–75.
127. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2001. 21 с.
128. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 255 с.
129. Дідікін А. І. Сутність сучасного міжнародного права: основні підходи. *Аналітика*. 2011. № 1 (103). С. 35–38.
130. Долан Э. Д., Домненко Б. И. Economics : англ.-рус. сл.-справ. М. : Лазурь ; Бух. учет, 1994. 542 с.
131. Доповідь про світові інвестиції 2019 року. *ЮНКТАД* : [сайт]. URL: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2460>.
132. Доронина Н. Г. Комментарий к Закону об иностранных инвестициях (постатейный). *Право и экономика*. 2000. № 4. С. 60–70.
133. Доронина Н. Г., Семилютин Н. Г. Государство и регулирование инвестиций : монография. М. : Городец-издат, 2003. 272 с.
134. Дребот Н. Інвестиційна стратегія підприємств: засади і особливості її формування в сучасних умовах. *Регіональна економіка*. 2000. № 1. С. 63–69.
135. Дробышев Е. Ю. Правовые основы бюджетного инвестирования в сфере строительства платных автомобильных дорог в РФ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2007. 159 с.
136. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум*

права. 2013. № 2. С. 123–128.

137. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. *Інвестування* : навч. посіб. Київ : Каравела, 2007. 424 с.

138. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз : монографія / [О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова, О. М. Заєць та ін.] ; за наук. ред. О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова. Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.

139. Єрмошенко Н. Н., Скворцов Н. Н. Словарь-справочник предпринимателя. Киев : УкрИНТЭИ, 1993. 168 с.

140. Железнов Б. Л. Механизм государственной защиты основных прав и свобод. 2002. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1217511>.

141. Жимов А. И. Интересы и право в социалистическом обществе. Л. : Ленингр. ун-т, 1984. 134 с.

142. Жорнокуй Ю. М. Інвестиційне право : підручник. Харків : Схід.-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив, 2011. 192 с.

143. Заверуха О. Б. Бюджетні повноваження органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Чернівці, 2001. 223 с.

144. Загальна теорія держави і права : підручник / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

145. Загальні умови укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві : постанова Кабінету Міністрів України від 1 серп. 2005 р. № 668. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/19527103>.

146. Задорожня Г. В. Щодо конституційно-правової відповідальності. *Право України*. 2007. № 9. С. 107–109.

147. Законодавство України в сфері іноземних інвестицій. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/law/10209>.

148. Запольский С. В. Дискуссионные вопросы теории финансового права : монография. М. : РАП ; Эксмо, 2008. 160 с.

149. Заяць Н. В. Особливості прояву позитивної конституційно-правової

відповідальності в діяльності інститутів народного представництва. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 79–88.

150. Зеленський підписав закон про стимулювання інвестиційної діяльності. URL: <http://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2797883-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-stimuluvanna-investicijnoi-dialnosti.html>.

151. Зельдіна О. Правові можливості захисту прав інвесторів по Господарському кодексу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 12. С. 60–63.

152. Зимин В. А. Инвестиции: правовое регулирование. 2-е изд., доп. Самара : Науч.-техн. центр, 2005. 209 с.

153. Злакоман І. М. Господарсько-правові засоби та форми вирішення інвестиційних спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2011. 199 с.

154. Зорькин В. Д. Ценностный подход в конституционном регулировании прав и свобод. *Журнал российского права*. 2008. № 12 (144). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsennostnyy-podhod-v-konstitutsionnom-regulirovanii-prav-i-svobod>.

155. Зуева А. С. Роль правоохранительных органов в обеспечении экономической безопасности рынка ценных бумаг России. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. 2014. Вып. 4. С. 47–55.

156. Зюнькін А. Г. Фінансове право : навч. посіб. 4-те вид., доповн. Київ : Персонал, 2008. 561 с.

157. Илларионова Т. И. Система гражданско-правовых охранительных мер. Томск : НУ, 1982. 168 с.

158. Ильин И. А. Теория права и государства / под ред. В. А. Томсинов. М. : Зерцало, 2003. 400 с.

159. Инвестиции. *Справочник финансиста*. URL: <https://economy-ru.info/article/66432>.

160. Иоффе О. С., Шаргородский М. Д. Вопросы теории права. М. : Госюриздат, 1961. 381 с.

161. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве. М. : Юрид. лит., 1984. 144 с.
162. Іваненко О. В. Сутність юридичної відповідальності та роль правоохоронних органів у її забезпеченні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 20 с.
163. Інвестиції та економічне зростання в перехідній економіці. URL: <http://www.ur.co.ua/113/1691-8-investicii-i-ekonomicheskiiy-rost-v-perehodnoiy-ekonomike.html>.
164. Інфляційний звіт Національного банку України. Січень 2020 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2020-Q1.pdf?v=4.
165. Іщенко Н. І. Проблема систематизації інвестиційного законодавства України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2017. Вип. 26. С. 76–82. (Серія «Право»).
166. Кабатов В. А. Некоторые правовые вопросы дальнейшего совершенствования управления капитальным строительством. *Правовые вопросы управления промышленностью и строительством в СССР*. М. : Госюриздат, 1960. С. 285–302.
167. Калинина С. В. Административно-правовая защита права граждан Российской Федерации на обращение в органы государственной власти и органы местного самоуправления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2010. 24 с.
168. Калинина С. В. Административно-правовая защита права граждан Российской Федерации на обращение в органы государственной власти и органы местного самоуправления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2011. 197 с.
169. Канунникова Н. Г. Теоретические аспекты механизма административно-правового регулирования : монография. Краснодар : Краснодар. ун-т МВД России, 2017. 92 с.
170. Карасева М. В. Финансовое правоотношение : монография. М. : НОРМА, 2001. 288 с.
171. Карпинская Е. В. Унификация, стандартизация, кодификация

терминов. Понятие о гармонизации терминов и терминосистем. *Культура русской речи* : учебник / под ред. Л. К. Граудиной, Е. Н. Ширяева. М., 2003. § 27. Гл. IV. С. 207–210.

172. Карро Д., Жюйар П. Международное экономическое право : учебник / науч. ред. В. М. Шумилов. М. : Междунар. отношения, 2002. 603 с.

173. Качур Р. П. Державне регулювання інвестиційної діяльності в трансформаційній економіці України : дис. ... канд. юрид. наук : 08.00.03. Львів, 2015. 237 с.

174. Квятковська Л. А., Таловер В. А. Структурні елементи формування державної інвестиційної політики. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 17. Ч. 1. С. 46–50.

175. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / отв. ред. М. С. Строгович М. : АН СССР, 1958. 187 с.

176. Кибенко Е. Р. Особенности правового регулирования иностранных инвестиций в Украине (международно-частно-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харьков, 1998. 192 с.

177. Кібенко О. Р. Інвестиційна діяльність: визначення, суб'єкти, класифікація та співвідношення з підприємницькою діяльністю. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 6. С. 217–221.

178. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. 3-тє вид., переробл. і доповн. Одеса : Юрид. літ., 2006. 488 с.

179. Ковалев В. В. Инвестиции : учебник / под ред В. В. Ковалева, В. В. Иванова, В. А. Лялина. М. : ТК Велби, 2003. 440 с.

180. Коваль Л. В. Адміністративне право України : курс лекцій. Київ : Основи, 1994. 154 с.

181. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36. № 37. Ст. 446.

182. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.

183. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради України*. № 51. Ст. 1122.

184. Кожура Л. О. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Библиофонд* : [сайт]. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=898761>.

185. Козлов Ю. М. Административное право : учебник. М. : Юристъ, 2005. 554 с.

186. Козюк М. П. Правовое равенство в механизме правового регулирования : учеб. пособие. Волгоград : ВЮИ МВД России, 1998. 168 с.

187. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

188. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

189. Колпаков В. К. Адміністративно-правові відносини: поняття і види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 102–104. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf.

190. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

191. Комаров С. А. Механизм правового воздействия. Общая теория государства и права : академ. курс : в 2 т. / под ред. М. Н. Марченко. М. : Зерцало, 2000. Т. 2 : Теория права. 639 с.

192. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 345 с.

193. Коммерческое право : учебник : в 2 ч. / под ред. В. Ф. Попондопуло, В. Ф. Яковлевой. СПб. : С.-Петербург. ун-т, 1998. Ч. 2. 518 с.

194. Конвенція про захист прав інвестора : міжнар. док. від 28 берез. 1997 р. № 997_047. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_047.

195. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
196. Кондакова И. В. Правовая реформа инвестиционной деятельности в Российской Федерации и зарубежных странах: Украина и Республика Беларусь : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2009. 29 с.
197. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
198. Коренев А. П. Административная деятельность органов внутренних дел. Особенная часть : учебник. 2-е изд., с изм. и доп. М. : Щит, 1999. 384 с.
199. Коренев А. П. Административное право России : учебник. М. : Щит, 1999. 280 с.
200. Коссак В. Гарантії захисту інвестицій : коментар науковця. *Юридична газета*. 2003. № 7. С. 15–17.
201. Коссак В. Правове регулювання іноземних інвестицій : підручник. Київ : Укр. центр правничих студій, 1999. 176 с.
202. Костилюв О. М. Багатостороння система інвестиційних спорів як інституціонально-правовий механізм захисту іноземних інвестицій. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2013. Вип. 5. С. 211–215. (Серія «Право»).
203. Котюк В. О. Теорія права : курс лекцій. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
204. Коюда В. О., Коюда О. П., Лепейко Т. І. Основи інвестиційного менеджменту : навч. посіб. Київ : Кондор, 2008. 340 с.
205. Кравців В. С., Мельник М. І., Антонов В. Б. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2011. 368 с.
206. Кравченко Ю. Ф. Актуальні проблеми реформування ОВС України (організаційно-правові питання) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 1998. 19 с.
207. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. №

2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 13.

208. Кропотов Л. Г. Коммерческие инвестиции в объекты капитального строительства. Правовое регулирование. М. : Инфотропик Медиа ; Берлин : [б. и.], 2012. 199 с.

209. Кропотов Л. Г. Очерк истории правового регулирования инвестиционной деятельности в России. *Вестник СПбГУ*. 2011. № 3. (Серия 14 «Право»). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ocherk-istorii-pravovogo-regulirovaniya-investitsionnoy-deyatelnosti-v-rossii>.

210. Крупко С. И. Инвестиционные споры между государством и иностранным инвестором : учеб.-практ. пособие. М. : БЕК, 2002. 272 с.

211. Крупко С. Инвестиционные соглашения и споры между государством и частным иностранным инвестором. URL: <http://docplayer.ru/77456070-S-krupko-investicionnye-soglasheniya-i-spory-mezhdu-gosudarstvom-i-chastnym-inostrannym-nvestorom.html>.

212. Крупчан О., Перепелюк В. Деякі питання адміністративно-правового захисту прав власності. *Юридична Україна*. 2010. № 5. С. 3–9.

213. Кудрявцева В. До питання кодифікації інвестиційного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 11. С. 114–116.

214. Кудряшов Е. М. Стан та перспективи інвестиційного забезпечення розвитку підприємств. *Торгівля і ринок України*. 2009. Вип. 28. Т. 1. С. 363–373.

215. Кузьмин И. А. Проблемы и перспективы совершенствования законодательной конструкции юридической ответственности в сфере инвестиционных правоотношений. *Юридический вестник Самарского университета*. 2019. Вып. 5. № 3. С. 60–67.

216. Кузьмина С. А. Защита интересов субъектов хозяйствования от недобросовестной конкуренции : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецк, 2000. 194 с.

217. Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 432 с.

218. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 416 с.
219. Кутик А. Б., Никольская Е. Г. Инвестиции и экономический рост предпринимательства : монография. СПб. : Лань, 2000. 544 с.
220. Кучеренко А. В. Конституційне право людини на підприємництво. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2013. № 2 (5). С. 38–44. (Серія «Юридичні науки»).
221. Кучерявенко М. П. Актуальні питання науки фінансового права : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.
222. Кучерявенко М. П. Податкове право України : підручник. Харків : Право, 2013. 536 с.
223. Лаврін О. Захист прав суб'єктів господарювання, його форми та способи. *Підприємництво, господарство та право*. 2002. № 11. С. 56–59.
224. Лаптев В. В. Защита хозяйственных прав и интересов. М. : Наука, 1983. 288 с.
225. Лаптева А. М. Понятие и виды субъектов инвестиционной деятельности. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 2014. № 1. С. 55–61. (Серія «Право»).
226. Лахметкіна Н. І. Інвестиційна стратегія підприємства : навч. посіб. М. : 2006. 184 с.
227. Лебедев В. А. Финансовое право : учебник / сост. А. А. Ялбулганов ; науч. ред. А. Н. Козырин. М. : Статут, 2000. 461 с.
228. Левчинський Д. Л. Суть та економічна природа інвестицій та інвестиційного процесу. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 138.
229. Леднева И. В. Проблема профилактики административных правонарушений в сфере предпринимательской деятельности. *Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2012. № 20. С. 78–81. (Серія «Юридическая наука и практика»).
230. Лившиц Р. З. Теория права : учебник. 2-е изд. М. : БЕК, 2001. 224 с.

231. Лисенкова О. С. Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2001. 228 с.

232. Литягин Н. Н. Инвестиционная деятельность государства и муниципальных образований. Правовой режим публичных инвестиций. *Вестник Финансового университета*. 2011. №. 1. С. 56–60.

233. Лихолет В. Г. Правопорушення: правова і моральна оцінка. Київ : ИАВСУ, 1994. 302 с.

234. Личенко І. О. Захист законних інтересів громадян України у сфері власності засобами адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 340 с.

235. Лісніченко С. М. Фінансово-правове регулювання іноземного інвестування в Україні (за законодавством України та країн ЄС і США) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 1999. 18 с.

236. Ломакіна О. А. Господарсько-правові засоби та форми вирішення інвестиційних спорів. *Гуманітарний вісник НУК*. 2013. Вип. 6. С. 162–171.

237. Лончаков А. П. Административно-правовая организация механизма управления собственностью в сфере экономики : учеб. пособие. Хабаровск : ДВЮИ ХГТУ, 1999. 249 с.

238. Лончаков А. П. Проблемы административно-правовой организации механизма управления собственностью в промышленности : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Хабаровск, 1990. 408 с.

239. Лучина С. В. Взаимодействие субъектов, обладающих тождественными материально-правовыми интересами в гражданском процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Волгоград, 2001. 28 с.

240. Ляхівненко С. М. Значення доктринальних підходів до розуміння правової природи міжнародних стандартів. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2013. № 5. (Серія «Право»). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/znachennya-doktrinalnih-pidhodiv-do-rozuminnya-pravovoyi-prirodi-mizhnarodnih-standartiv>.

241. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2004. 376 с.
242. Майфат А. В. Гражданско-правовые конструкции инвестирования : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Екатеринбург, 2006. 40 с.
243. Майфат А. В. Гражданско-правовые конструкции инвестирования : монография. М. : Волтерс Клувер, 2006. 328 с.
244. Макаренко А. В. Адміністративне право : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2008. 264 с.
245. Макаренко Є. Міжнародний інвестиційний арбітраж: як це працює? *Юридична газета* : [сайт]. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/mizhnarodniy-investiciyniy-arbitrazh-yak-ce-pracyue.html>.
246. Макшанцева Ю. С. Международные способы правовой защиты иностранных инвестиций. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2011. № 3 (122). С. 78–82.
247. Малейн Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР. М. : Юрид. лит., 1981. 216 с.
248. Малий І. Й. Теорія розподілу суспільного продукту : монографія. Київ : КНЕУ, 2000. 248 с.
249. Малько А. В. Проблемы правовых средств. *Проблемы теории государства и права* : сб. науч. исслед. М. : Проспект, 1999. 509 с.
250. Мамай А. Н. Государственное регулирование деятельности иностранных инвесторов в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2006. 28 с.
251. Мамутов В. К. Детская болезнь прожектерства. *Закон и Бизнес*. 2007. № 46. С. 10.
252. Манаєнко І. М. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств електроенергетики : монографія. Київ : КПІ, 2016. 157 с.
253. Маркелов Ф. В., Покачалова Е. В., Журавлева С. В., Тагашева О. В. Правовое регулирование инвестиционной деятельности: проблемы и

перспективы развития / под ред. Е. В. Покачаловой. Саратов : СГАП, 2009. 238 с.

254. Матвеев С. П., Матвеева Т. А. Содержание административной деятельности полиции. *Вестник ВГУ*. 2018. № 1. С. 66–73. (Серия «Право»).

URL: <https://docplayer.ru/80956508-Soderzhanie-administrativnoy-deyatelnosti-policii-s-p-matveev-voronezhskiy-institut-mvd-rossii-t-a-matveeva.html>.

255. Матраева Л. В., Филатова Ю. М., Ерохин С. Г. Иностранные инвестиции : учебник. М. : Дашков и К, 2014. 248 с.

256. Матузов Н. И. Правовая система и личность. Саратов : Саратов. ун-т, 1987. 293 с.

257. Маштак К. С. Поняття механізму адміністративно-правового забезпечення права на доступ до публічної інформації. *Право України*. 2012. № 8. С. 356–361.

258. МВС створило новий департамент Нацполіції з функціями спецслужби. URL: <http://thebabel.com.ua/news/44737-mvs-stvorila-noviy-departament-nacpolicii-z-funkciyami-specsluzhbi>.

259. Мельник О. М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 362 с.

260. Мережко О. О. Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права. Київ : Юстиніан, 2010. 320 с.

261. Микитенко Є. В. Актуальні питання захисту прав громадян в міграційній діяльності правоохоронних органів України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2012. № 1. С. 179–187.

262. Мироненко А. А. Административно-правовое регулирование иностранных инвестиций в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2009. 23 с.

263. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45. № 46–47. № 48. Ст. 552.

264. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010. Керівництво з соціальної

відповідальності. URL: http://smartcons.org/photoz/downloadfiles/ISO_26000_%28Rus%29-draft.pdf.

265. Мініч В. Г. Державне управління інвестиційною діяльністю як об'єкт наукових досліджень. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2010-2/doc/2/05.pdf>.

266. Мороз С. П. Инвестиционное право Республики Казахстан : науч. изд. Алматы : НИИ частного права КазГЮУ, 2006. 509 с.

267. Мороз С. П. Принципы инвестиционного права : курс лекций. Алматы : КОУ, 2008. 168 с.

268. Мороз С. П. Принципы инвестиционного права. *Журнал российского права*. 2003. № 3. С. 55–61.

269. Мороз С. П. Теоретические проблемы инвестиционного права (гражданско-правовой аспект) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Алматы, 2005. 54 с.

270. Мосьондз С. О. Адміністративне право України у визначеннях та схемах : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2006. 176 с.

271. Муніципальне право України : підручник / [В. Ф. Погорілко, М. О. Баймуратов, Ю. Ю. Бальций та ін.]. 2-ге вид., доповн. Київ : Правова єдність, 2009. 720 с.

272. Муромцев С. А. Определение и основное разделение права. М. : Тип. А. И. Мамонтова и Ко, 1879. 250 с.

273. Мхитарян А. М. Адміністративно-правові засоби протидії дискримінації за ознакою інвалідності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. URL: <https://webdissertation.com/obespecheniya-sotsialnogo-pravo/administrativno-pravovi-zasobi-protidiji.html>.

274. Надходження та освоєння інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку України. Статистичний бюлетень. Київ : Держ. служба статистики України, 2017. 51 с.

275. Немеш П. Ф. Поняття та співвідношення правової охорони і правового захисту торговельних марок. *Часопис Київського університету права*.

2010. № 3. С. 207–209.

276. Несвит Е. А. Субъекты административно-правовой защиты прав граждан. *Бюллетень науки и практики*. 2016. № 11 (12). С. 388–393.

277. Никишина М. Г. Субъекты инвестиционной деятельности и их экономические связи. *Ученые записки Орловского государственного университета*. 2011. № 6. С. 26–33. (Серия «Гуманитарные и социальные науки»).

278. Нилов К. Н. Особые (специальные) правовые режимы как средство дифференциации правового регулирования предпринимательства. *Вестник Балтийского федерального университета имени И. Канта*. 2015. № 9. С. 37–42. (Серия «Гуманитарные и общественные науки»).

279. Нилов К. Н. Правовые гарантии осуществления иностранных инвестиций по законодательству РФ. *Международное сотрудничество: юридические аспекты*. URL: <http://bankfs.ru/mortgage/garantii-inostrannyh-investicii-soglasno-zakonodatelstvu-rf.html>.

280. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 слів і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк ; за ред. Л. І. Шевченко. Київ : АРІЙ, 2008. 672 с.

281. Новий тлумачний словник Української мови : у 4 т. / В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконт, 1998. Т. 2. 910 с.

282. Новікова Т. В. Суб'єкти реалізації права судового захисту місцевого самоврядування. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 1. С. 50–56.

283. Ноздрачев А. Ф. Современное содержание понятия «Административно-правовой режим». *Журнал российского права*. 2017. № 2 (242). С. 98–110.

284. Нор В. Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве. Киев : Вища шк., 1989. 273 с.

285. Носова О. В. Проблемы привлечения иностранного капитала в Украине. *JER*. 2012. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-privlecheniya-inostrannogo-kapitala-v-ukraine>.

286. Нургалиев Р. Г. Профилактика преступности в сфере инвестиционной деятельности как важное направление модернизации деятельности органов внутренних дел. *Вестник экономической безопасности*. 2010. № 7. С. 5–11.

287. О дальнейшем развитии внешнеэкономической деятельности государственных, кооперативных и иных общественных предприятий, объединений и организаций : постановление Совета Министров СССР от 2 дек. 1988 г. № 1405. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901700166>.

288. О порядке создания на территории СССР и деятельности совместных предприятий с участием советских организаций и фирм капиталистических и развивающихся стран : постановление Совета Министров СССР от 13 янв. 1987 г. № 49. URL: <http://docs.cntd.ru/document/9026950>.

289. Об инвестиционной деятельности в Республике Беларусь : Закон Республики Беларусь от 29 мая 1991 г. № 824-ХІІ. URL: https://belzakon.net/Законодательство/Закон_РБ/199/2121.

290. Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений : Закон Российской Федерации от 25 февр. 1999 г. № 39-ФЗ. URL: <https://zakonbase.ru/content/base/6466>.

291. Обущак О. О., Обущак С. А. Адміністративне регулювання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 36. С. 75–86.

292. Общая теория права и государства : учебник / В. С. Афанасьев, С. В. Липень, Т. Н. Радько ; под ред. В. В. Лазарева. 5-е изд., перераб. и доп. М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2010. 592 с.

293. Олійник О. Б. Реформування юридичної риторики в Україні: євроінтеграція та адаптація національного законодавства і права України до законодавства та права Європейського Союзу. *Віче*. 2010. № 18 (279). С. 27–29.

294. Омельченко А. В. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. Київ : ЮРІНКОН. 1996. 288 с.

295. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : монографія.

Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.

296. Органи державної влади України : монографія / за ред. В. Ф. Погорілко. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. 595 с.

297. Орешин В. П. Государственное регулирование инвестиций : учеб. пособие. М. : Наука, 2000. 150 с.

298. Орехов В. Ю. Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 20 с.

299. Осадчий В. С. Поняття, цілі та принципи інвестиційних стратегій в інноваційному бізнесі. Інноваційно-інвестиційна політика. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 11 (162). С. 87–92.

300. Осауленко Л. Н. Административно-правовой механизм обеспечения права потребителя на защиту (вопросы превенции нарушений законодательства в сфере защиты прав потребителей). *Здоровье населения и среда обитания*. 2011. № 8. С. 26–30.

301. Основи економічної теорії : підручник / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2008. 448 с.

302. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.

303. Охотнікова О. М., Гафинець О. І. Роль державного управління в механізмі гарантій захисту іноземних інвестицій в Україні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2013. № 5. С. 110–116.

304. Павлов А. П. Таможенно-правовое регулирование иностранных инвестиций в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Тюмень, 2008. 261 с.

305. Паламарчук В. О., Семерак О. С. Фінансово-економічна і правова основа іноземних інвестицій. *Фінанси України*. 2000. № 6. 108–112.

306. Паращенко В. В. Правовой режим иностранных инвестиций в республике Беларусь. *Вестник Московского университета МВД России*. 2013. № 4. С. 72–78.

307. Парыгина В. А., Тедеев А. А. Налоговое право Российской Федерации : учебник. Ростов н/Д : Феникс, 2002. 479 с.
308. Перелік нормативно-правових актів, які впливають на умови інвестиційної діяльності. URL: <http://www.if.gov.ua/page/19345>.
309. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : посібник. Київ : Лібра, 2002. 472 с.
310. Пиголкин А. С. Отрасль права. Российская юридическая энциклопедия / гл. ред. А. Я. Сухарев. М. : Инфра-М, 1999. 1110 с.
311. Пирумов Г. С. Экономический механизм управления инвестиционной деятельностью государства в бюджетной сфере в современных условиях : дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.05. М., 2005. 163 с.
312. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014>.
313. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.
314. Податкове право України : навч. посіб. / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2010. 256 с.
315. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
316. Подоляка А. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи. Вересень, 2009 р. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/1643>.
317. Подшиваленко Г. П. Инвестиции : учеб. пособие / [Г. П. Подшиваленко, Н. И. Лахметкина, М. В. Макарова и др.]. 4-е изд., стер. М. : КНОРУС, 2007. 200 с.
318. Поєдинок В. В. Гарантії для інвесторів у разі примусових вилучень інвестицій. *Вісник господарського судочинства*. 2004. № 2. С. 236–244.
319. Поєдинок В. В. Правове становище інвестора як суб'єкта господарських відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2004. 20 с.

320. Поєдинок В. До питання про систематизацію інвестиційного законодавства України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. Вип. 80. С. 27–30. URL: https://studwood.ru/1461403/pravo/do_pitannya_pro_sistematizatsiyu_investitsiyного_zakonodavstva_ukrayini.

321. Поколотний В. В. Економічний механізм регулювання інвестиційної діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03. Харків, 2005. 21 с.

322. Полюхович В. Адміністративно-правовий захист особи у відносинах з органами державної влади. *Право України*. 2003. № 5. С. 41–46.

323. Поляк О. І. Державні гарантії захисту інвестицій в Україні в умовах членства в СОТ. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 22. С. 109–112.

324. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та їх анулювання : постанова Кабінету Міністрів України від 6 берез. 2013 р. № 139. *Офіційний вісник України*. 2013. № 19. Ст. 649.

325. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 21 трав. 2020 р. по справі № 910/9962/19. URL: <https://opendatabot.ua/court/89537224-86ea4247404a2c05c32d9ac7d5115549>.

326. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту : монографія / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. 588 с.

327. Права и свободы человека и гражданина. *Конституционное право РФ* : онлайн учеб. URL: <http://mydocx.ru/12-22296.html>.

328. Правила Манделы. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными / сост. А. П. Букалов. Харьков : Права человека, 2015. 40 с.

329. Правове регулювання інвестиційної діяльності в податкових правовідносинах. URL: http://revolution.allbest.ru/law/00828293_0.html.

330. Прадід Ю. Ф. Вступ до юридичної лінгвістики : навч. посіб. / за ред. О. Н. Ярмиша. Сімферополь : Доля, 2002. 104 с.

331. Притика Ю. Д. Поняття і диференціація способів і захисту цивільних прав та інтересів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2004. № 60–62. С. 16–19.

332. Притика Ю. Д. Проблема захисту цивільних прав та інтересів у третейському суді : монографія. Київ : Ін Юре, 2006. 636 с.

333. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

334. Про внесення змін до деяких законів України з метою стимулювання інвестиційної діяльності : Закон України від 15 лип. 1999 р. № 977-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 39. Ст. 357.

335. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів : Закон України від 19 черв. 2020 р. № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20>.

336. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні : Закон України від 20 верес. 2019 р. № 132-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 46. Ст. 299.

337. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366 (втратив чинність).

338. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

339. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2404-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 524.

340. Про державну програму заохочення іноземних інвестицій : Закон України від 17 груд. 1993 р. № 3744-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 6. Ст. 28.

341. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : Закон України від 13 жовт. 1992 р. № 2673-XII.

Відомості Верховної Ради України. 1992. № 50. Ст. 676.

342. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : Закон України від 13 жовт. 1992 р. № 2673-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text>.

343. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : постанова Пленуму Верховного суду України від 1 листоп. 1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

344. Про затвердження переліку будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію : постанова Кабінету Міністрів України від 7 черв. 2017 р. № 406. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/250057520>.

345. Про затвердження Переліку об'єктів будівництва, для проектування яких містобудівні умови та обмеження не надаються : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 6 листоп. 2017 р. № 289. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE31305.html.

346. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 3 лют. 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016>.

347. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п>.

348. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 30 берез. 2016 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016>.

349. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014>.

350. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п>.

351. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами : постанова Національного банку України від 3 груд. 2003 р. № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>.

352. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні : постанова Кабінету міністрів України від 2 лют. 2011 р. № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF>.

353. Про захист іноземних інвестицій в Україні : Закон України від 10 верес. 1991 р. № 1540а-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text>.

354. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовт. 1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

355. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1560-12>.

356. Про іноземні інвестиції : Закон України від 13 берез. 1992 р. № 2198-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 26. Ст. 357 (втратив чинність).

357. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5080-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 29. Ст. 337.

358. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

359. Про концесію : Закон України від 3 жовт. 2019 р. № 155-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 48. Ст. 325.

360. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23 листоп. 2011 р. № 1063/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.

361. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23 листоп. 2011 р. № 1070/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.

362. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-

VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

363. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» : Закон України від 21 жовт. 2010 р. № 2623-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 11. Ст. 70.

364. Про право власності на окремі види майна : постанова Верховної Ради України від 17 черв. 1992 р. № 2471-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 35. Ст. 517.

365. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 верес. 2011 р. № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 179.

366. Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18 січ. 2018 р. № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.

367. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

368. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19 берез. 1996 р. № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 19. Ст. 80.

369. Про режим іноземного інвестування : декрет Кабінету Міністрів України від 20 трав. 93 р. № 55-93. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 28. Ст. 302 (втратив чинність).

370. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова : Закон України від 11 трав. 2000 р. № 1714-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 32. Ст. 259.

371. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області : Закон України від 18 листоп. 2003 р. № 1251-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 10. Ст. 112.

372. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2354-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 113.

373. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області : Закон України від 15 лип. 1999 р.

№ 970-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 38. Ст. 351.

374. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області : Закон України від 3 груд. 1999 р. № 1276-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 2. Ст. 15.

375. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону «Порт-Крим» в Автономній Республіці Крим : Закон України від 21 груд. 2000 р. № 2189-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 9. Ст. 40.

376. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області : Закон України від 18 листоп. 2003 р. № 1250-IV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 27. С. 91.

377. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області : Закон України від 24 груд. 1998 р. № 357-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 7. Ст. 51.

378. Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області : Закон України від 24 груд. 1998 р. № 356-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 7. Ст. 50.

379. Про спеціальну економічну зону «Закарпаття» : Закон України від 22 берез. 2001 р. № 2322-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 111.

380. Про спеціальну економічну зону «Інтерпорт Ковель» : Указ Президента України від 22 черв. 1999 р. № 702/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 25. С. 38.

381. Про спеціальну економічну зону «Миколаїв» : Закон України від 13 лип. 2000 р. № 1909-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 42. Ст. 349.

382. Про спеціальну економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торговельного порту : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1607-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 26. Ст. 208.

383. Про спеціальну економічну зону «Рені» : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1605-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 196.

384. Про спеціальну економічну зону «Славутич» : Закон України від 3 черв. 1999 р. № 721-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 32. Ст. 263.

385. Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортполіс Трускавець» : Закон України від 18 берез. 1999 р. № 514-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 18. Ст. 139.

386. Про страхування : Закон України від 7 берез. 1996 р. № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

387. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14 верес. 1999 р. № 1039-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.

388. Про українське право. *Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київського національного університету імені Тараса Шевченка* / за ред. І. Безклубого. Київ, 2010. Число V. 367 с.

389. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження : Закон України від 17 лют. 2000 р. № 1457-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 12. Ст. 97.

390. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16 груд. 1997 р. № 723/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 16. Ст. 68.

391. Проблемы развития международного права в условиях глобализации. URL: <http://law.edu.ru/script/cntSource.asp?cntID=100089151>.

392. Протопопова П. О. Всемирная торговая организация и иностранные инвестиции. *Океанский менеджмент*. 2019. № 1 (4). С. 16–18.

393. Прочанкина И. В. Согласование интересов участников корпоративных отношений как фактор повышения эффективности управления корпорацией : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. М., 2009. 23 с.

394. Пузанова Г. Деякі підходи визначення поняття «інвестиція». *Юридичний вісник*. 2013. № 4. С. 68–75.

395. Пушкин А. В. Правовой режим иностранных инвестиций в Российской Федерации. М. : Альпина Паблишер, 2012. 376 с.

396. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права і держави : посібник. Вид. 2-ге, зі змін. і доповн. Київ, 1994. 236 с.
397. Разіна Т. І. Адміністративно-правове забезпечення позитивного інвестиційного клімату в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 200 с.
398. Ратникова Д. С. Правовое регулирование инвестиционной деятельности в Российской Федерации: теоретические основы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2011. 26 с.
399. Реверчук С. К. Інвестологія: наука про інвестування : навч. посіб. / [С. К. Реверчук, Н. Й. Реверчук, І. Г. Скоморович та ін.]. Київ : Атіка, 2001. 264 с.
400. Регіональна Програма запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013–2015 роки : рішення Харківської обласної ради від 25 квіт. 2013 р. № 686-VI. URL: http://www.ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=8407&base=77.
401. Римарчук Г. С. Адміністративно-правове забезпечення права інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2013. 20 с.
402. Рішення від 12 жовтня 1984 року у справі про делімітацію морського кордону в районі затоки Мен. Короткий виклад рішень, консультативних висновків та постанов Міжнародного Суду 1948–1991 / Організація Об'єднаних Націй. Нью-Йорк, 1993. С. 163.
403. Рожкова М. А. Средства и способы защиты сторон коммерческого спора. М. : Волтерс Клувер, 2006. 416 с.
404. Розанов И. С. Административно-правовые режимы по законодательству Российской Федерации, их назначение и структура. *Государство и право*. 1996. № 9. С. 84–91.
405. Ромащенко І. Співвідношення термінів «охорона» та «захист»: теоретичний та практичний цивільно-правові аспекти. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 57–60.
406. Ромовська З. В. Особисті немайнові права фізичних осіб. *Українське*

право. 1997. № 1 (6). С. 11–13.

407. Российская юридическая энциклопедия / [Т. Е. Абова и др.] ; гл. ред. А. Я. Сухарев. М. : Инфра-М, 1999. 1110 с.

408. Рум'янцев А. П., Рум'янцева Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : Центр учб. літ., 2012. 296 с.

409. Рыбаков О. Ю. Личность. Права и свободы. Правовая политика : монография. М. : РПА МЮ РФ, 2004. 260 с.

410. Рыцев К. О. Административно-правовое регулирование допуска прямых иностранных инвестиций в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2016. 26 с.

411. Рыцев К. О. Административно-правовое регулирование допуска прямых иностранных инвестиций в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2016. 168 с.

412. Рыцев К. О. Правовое регулирование прямых иностранных инвестиций в контексте обеспечения национальной безопасности. URL: <http://ra-journal.igsu.ru/articles/r46/966>.

413. Саватеев В. Ю. Гражданско-правовая защита прав участников предпринимательских отношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Самара, 2007. 170 с.

414. Салия М. Р. Понятие «международный стандарт» в теории международного права. *Актуальные проблемы российского права*. 2018. № 9 (94). С. 187–192.

415. Сальникова Ю. Н. Правовой режим прибыли коммерческих организаций : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Екатеринбург, 2009. 185 с.

416. Самарходжаев Б. Б., Ахадова М. А. Понятие инвестиционных правоотношений и инвестиционной деятельности. *Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан*. 2013. № 1–2 (29). С. 176–181.

417. Самотоєнкова О. В. Інвестиційна діяльність в Україні: тенденції та перспективи. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/48.pdf.

418. Самощенко И. С. Понятие правонарушения по советскому законодательству. М. : Юрид. лит., 1963. 286 с.
419. Саниахметова Н. А. Предпринимательское право Украины : практикум. Харьков : Одиссей, 1999. 416 с.
420. Саниахметова Н. О. Правовий захист підприємництва в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 317 с.
421. Сас Н. М. Механізм регулювання інвестиційних процесів в національній економіці : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Краматорськ, 2016. 210 с.
422. Сафронова Е. В., Алонцева Д. В. В. А. Лебедев об истоках науки финансового права. *Образование. Наука. Научные кадры*. 2019. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/v-a-lebedev-ob-istokah-nauki-finansovogo-prava>.
423. Свердлык Г. А. Принципы советского гражданского права. Красноярск : Красноярск. ун-т, 1985. С. 105–192.
424. Севостьянов М. В., Шаронов С. А. Гражданско-правовое регулирование концертных услуг и охрана прав их участников : монография. Волгоград : Волгогр. науч. изд-во, 2009. 300 с.
425. Семерак О. Державно-правові гарантії захисту іноземних інвестицій. *Право України*. 2001. № 5. С. 71–79.
426. Семерак О. С. Цивільно-правові аспекти регулювання та взаємного захисту іноземних інвестицій на практиці України, Угорщини, Польщі та Словаччини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 1999. 19 с.
427. Семилютин Н. Г. Инвестиции и рынок финансовых услуг: проблемы законодательного регулирования. *Журнал российского права*. 2003. № 2. С. 30–42.
428. Середа В. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В. В. Адміністративне право : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 520 с.
429. Скаун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Эспада, 2007. 840 с.
430. Скаун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков :

Консум, 2000. 704 с.

431. Скурко Е. В. Принципы права : монография. М. : Ось-89, 2008. 192 с.

432. Слесарев Л. Ю. Правоотношения в системе инвестиционной деятельности (теоретико-правовой аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. СПб., 2002. 21 с.

433. Слепушкіна А. Деформація залучення та інвестиційний процес. *Економіка України*. 1997. № 9. С. 47–54.

434. Словник іншомовних слів / уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наук. думка, 2000. 680 с.

435. Смирнов А. П. О соотношении понятий «охрана прав» и «защита прав». *Вестник Томского государственного университета*. 2010. № 331. С. 123–125.

436. Смирнова И. Г. Интерес – понятие уголовно-процессуальное. *Государство и право*. 2008. № 8. С. 14–18.

437. Смітюх А. В. Правові основи інвестиційної діяльності : курс лекцій. Одеса : Одес. Нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2009. 208 с.

438. Смітюх А. В. Правові основи інвестиційної діяльності : навч. посіб. Київ : Істина, 2013. 420 с.

439. Солощук М., Капінос М., Лерантович Е. Захист прав інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність*. 2008. № 11. С. 51–62.

440. Сопільник Л. І., Остапенко О. І. Стандартизація, якість продукції, метрологія, сертифікація в системі адміністративного права : навч. посіб. Львів : Львів. ун-т бізнесу та права, 2011. 124 с.

441. Сочнева Е. Н., Федотов В. М. Внедрение международных стандартов в России. *Сибирский федеральный университет*. 2016. № 33 (77). С. 28–32.

442. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения : монография. Харьков : Право, 1998. 256 с.

443. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади : практ. посіб. / Л. Б. Сало, І. Я. Сенюта, Н. Є. Хлібороб, А. М. Школик. Дрогобич : Коло, 2009. 112 с.

444. Становлення доктрини фінансової системи України : монографія / за ред. С. І. Юрія, О. М. Десятнюк. Тернопіль : Екон. думка, 2008. 192 с.
445. Старилов Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. Т. 1 : История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. 728 с.
446. Старцев О. В. Підприємницьке право : навч. посіб. Київ : Істина, 2006. 208 с.
447. Стойка В. М. Защита прав субъектов инвестиционной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецк, 2003. 156 с.
448. Столбовий В. М. Адміністративне право України : посібник. Київ : Ліпкан О. С., 2010. 160 с.
449. Стоякин Г. Н. Понятие защиты гражданских прав. *Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав*. 1973. Вып. 27. С. 33–35.
450. Сухарев О. С., Шманев С. В., Курьянов А. М. Синергетика инвестиций : учеб.-метод. пособие / под ред. О. С. Сухарева. М. : Финансы и статистика ; Инфра-М, 2008. 368 с.
451. Сухарева Н. В. Административно-правовые споры в сфере экономики. *Право и экономика*. 2001. № 4. С. 55–63.
452. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : ШКОЛА, 2009. 1008 с.
453. Сушкова И. А. Общие и специальные способы защиты нарушенных гражданских прав. *Теория и практика общественного развития*. 2011. № 6. С. 220–223.
454. Татаренко Н. О., Поручник А. М. Теорії інвестицій : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2000. 160 с.
455. Тедеев А. А. К вопросу о понятии и способах защиты прав налогоплательщиков. URL: <https://www.lawmix.ru/bux/117222>.
456. Тедтоев А. С. Государственно-правовое регулирование инвестиционной деятельности в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид.

наук : 12.00.02. М., 1999, 165 с.

457. Телюк П. Український ринок інвестицій: тенденції та перспективи на 2020 рік та майбутнє. *Юридична газета online*. 2020. № 11. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/ukrayinskiy-rinok-investiciy-tendenciyi-ta-perspektivi-na-2020-rik-ta-maybutne.html>.

458. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. 3-е изд., перераб. и доп. М. : НОРМА ; НИЦ Инфра-М, 2012. 640 с.

459. Теорія держави і права : підручник / кол. авт. ; кер. авт. кол. Ю. А. Ведерніков. 3-тє вид., переробл. і доповн. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. 480 с.

460. Терещенко В. Л. Проблеми та перспективи покращення інвестиційного клімату в Україні. URL: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/195.pdf>.

461. Тертышников В. И., Тертышников Р. В. Формы защиты и осуществления субъективных прав граждан, иностранных граждан, лиц без гражданства и юридических лиц : учеб. пособие. Харьков : Консум, 1999. 176 с.

462. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса. М. : Юринформцентр, 1998. 798 с.

463. Тихомирова Л. В., Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия / под ред. М. Ю. Тихомирова. М. : Юринформцентр, 1997. 526 с.

464. Тихонова Б. Ю. Субъективные права советских граждан, их охрана и защита : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 710. М., 1972. 22 с.

465. Топорович Г. В. До сутності поняття «юридична відповідальність державних службовців». *Держава та регіони*. 2011. № 2. С. 158–161.

466. Транковская Е. Д., Алексеенко А. П. Основные правовые гарантии защиты иностранных инвестиций в международном праве. *Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса*. 2015. № 2 (29). С. 80–87.

467. Трапезников В. А. Особенности правового статуса государства как участника инвестиционных отношений. *Право и политика*. 2006. № 1. С.

110–119.

468. Трифонова Т. А. Правовой режим охраны. *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*. 2011. № 1. С. 54–64.

469. Трифонова Т. А. Техника правотворческого установления режима охраны. *Юридическая техника*. 2012. № 6. С. 560–565.

470. Трофимов М. Н. Совершенствование деятельности ОВД в сфере обеспечения безопасности инвестиций. *Известия Тульского государственного университета*. 2013. № 2–1. С. 9–15. (Серия «Экономические и юридические науки»).

471. Троцюк Н. В. Адміністративно-правовий захист авторських прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 238 с.

472. Трояновська О. Б. Конспект лекцій з курсу «Інвестування» (для студентів 4 курсу денної і заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, усіх форм навчання за напрямком 6.030504 «Економіка підприємства»). Харків : ХНАМГ, 2009. 118 с.

473. Тулаева М. Ю. Правовой режим иностранных инвестиций в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2005. 222 с.

474. Турагин В. Ю. Проблемы и перспективы унификации терминологии. *Журнал российского права*. 2002. № 11. С. 46–48.

475. У Нацполіції створено Департамент «Захисту інтересів суспільства й держави». Його функції таємні. Травень 2020. *Слідство.інфо* : [сайт]. URL: <https://www.slidstvo.info/news/u-natspoli-stvoreno-departament-zahystu-interesiv-suspilstva-j-derzhavy-jogo-funktsiyi-tayemni>.

476. Угода між Україною та Іспанією про сприяння та взаємний захист інвестицій : Закон України від 10 лют. 2000 р. № 1441-III. URL: <http://cons.parus.ua/map/doc/00F3X82351/Ugoda-mizh-Ukrayinoyu-ta-Ispaniieyu-pro-spriyannya-ta-vzaiemnii-zakhist-investitsii.html>.

477. Ударная пятилетка: иностранные инвестиции в стратегические отрасли. URL: <http://www.kiap.com/press-centr/public/547.html>.

478. Удовиченко А. Разграничение юрисдикции требует научного

критерия. *Судебно-юридическая газета*. 2009. № 7. URL: http://sug.kiev.ua/articles.php?id_article=319.

479. Фархутдинов И. З., Трапезников В. А. Инвестиционное право : учеб.-практ. пособие. М. : Волтерс Клувер, 2006. 432 с.

480. Фархутдинов И. З. Доступ и защита иностранных инвестиций в международном праве. *Журнал российского права*. 2005. № 2. С. 119–130.

481. Федоренко В. Г., Гойко А. Ф. Инвестознавство : підручник / за наук. ред. В. Г. Федоренка. Київ : МАУП, 2000. 408 с.

482. Федоренко І. А. Механізм державного регулювання і планування залучення інвестицій : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03. Харків, 2002. 20 с.

483. Федотова Ю. Г. Административно-правовая защита прав и законных интересов военнослужащих и иных граждан, участвующих в обеспечении обороны и безопасности государства. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. 2019. № 3 (49). С. 24–35.

484. Федулова Л. І. Світові тенденції інвестування у контексті реалізації завдань сталого розвитку. URL: <https://docviewer.yandex.ua/view/429981037/?page=1>.

485. Фесенко А. Н. Нормативные основы административно-правовой защиты инвестиций в Украине. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 3. С. 110–115 (Словацька Республіка).

486. Фесенко А. Н. Отдельные вопросы административно-правовой защиты прав инвестора. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 122–128 (Кыргызская Республика).

487. Фесенко О. М. «Учасники» як суб'єкти захисту інвестиційної діяльності. *Юридична наука*. 2019. № 1. С. 178–184.

488. Фесенко О. М. Адміністративна діяльність органів національної поліції України у сфері захисту інвестицій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 5. С. 178–184.

489. Фесенко О. М. Адміністративні відносини у сфері інвестування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. С. 126–130.
490. Фесенко О. М. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. Т. 2. С. 155–160.
491. Фесенко О. М. Види адміністративно-правових засобів захисту інвестицій в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 2. С. 144–150.
492. Фесенко О. М. Види та адміністративно-правовий статус суб'єктів захисту інвестицій в Україні. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. Т. 2. С. 203–209.
493. Фесенко О. М. Зарубіжний досвід адміністративно-правового захисту інвестицій та можливості його використання в Україні. *KELM*. 2020. № 3. С. 148–153 (Республіка Польща).
494. Фесенко О. М. Інвестиції та інвестиційна діяльність як об'єкт правового захисту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 132–136.
495. Фесенко О. М. Компетенція та повноваження правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 4. С. 131–136.
496. Фесенко О. М. Міжнародно-правові стандарти захисту інвестицій. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 123–127.
497. Фесенко О. М. Поняття та види адміністративно-правових режимів інвестицій. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 11. С. 118–123.
498. Фесенко О. М. Поняття та зміст механізму адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 2. Т. 2. С. 111–116.
499. Фесенко О. М. Поняття, особливості та система адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 144–148.
500. Фесенко О. М. Принципи адміністративно-правового захисту

інвестицій в Україні. *Правова позиція*. 2020. № 2. С. 119–124.

501. Фесенко О. М. Проблеми та перспективи адміністративної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності. *Юридична наука*. 2019. № 3. С. 166–172.

502. Фесенко О. М. Розвиток інституту інвестицій в Україні та їх правового захисту. *Наукові записки*. 2019. Вип. 6. Спецвипуск. С. 88–93.

503. Фесенко О. М. Страхування як дієвий адміністративно-правовий засіб захисту інвестицій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 161–165.

504. Фесенко О. М. Сучасний стан адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. Т. 31 (70). № 3. С. 149–155. (Серія «Юридичні науки»).

505. Фесенко О. М. Шляхи оптимізації адміністративно-правового регулювання захисту інвестицій в Україні. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6\3. С. 188–192 (Словацька Республіка).

506. Фесенко О. М. Щодо механізму адміністративно-правового регулювання та захисту інвестиційної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 190–194.

507. Филатова Ю. М. Генезис развития инвестиционного права в области иностранных инвестиций в мировой экономике (часть 1). *Проблемы современной науки и образования*. 2015. URL: <https://scienceproblems.ru/genezis-razvitiya-investitsionnogo-prava-v-oblasti-inostrannyh-investitsij-v-mirovoj-ekonomike-chast-1/5.html>.

508. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку : монографія / [І. Я. Чугунов, Я. Я. Дьяченко, В. І. Міщенко та ін.] ; за ред. І. Я. Чугунова. Київ, 2009. 848 с.

509. Фінанси : підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.] ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с.

510. Фінансове право : підручник / [уклад. О. М. Бандурка та ін.] ; відп.

ред. О. П. Гетманець. Харків : Еспада, 2008. 416 с.

511. Фінансове право : підручник / [Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки, О. П. Гетманець. Харків : Екограф, 2015. 500 с.

512. Фінансове право : підручник / [М. П. Кучерявенко та ін.] ; за ред. М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2016. 438 с.

513. Фінансове право України : навч. посіб. / [Ю. В. Боднарук та ін.] ; за заг. ред. Т. А. Латковської, С. В. Пархоменко-Цироцяниц. Одеса : Фенікс, 2012. 189 с.

514. Фінансове право України : навч. посіб. / [В. К. Шкарупа та ін.] ; заг. ред. В. К. Шкарупа, Т. О. Коломoeць. Київ : Істина, 2007. 254 с.

515. Фінансове право України : підручник / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький ; за ред. М. П. Кучерявенка. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 320 с.

516. Франк Ф. Философия науки. Связь между наукой и философией / пер. с англ. Н. В. Воробьева. М. : Иностран. лит., 1960. 544 с.

517. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2004. 328 с.

518. Химичева Н. И. Принцип экономического стимулирования как инструмент современной финансово-правовой политики в России. *Реализация финансовой, банковской и таможенной политики: современные проблемы экономики и права* : сб. науч. тр. (Саратов, 18 апр. 2008 г.) / под ред. Е. В. Покачаповой, О. В. Бакаевой. Саратов : Саратов. гос. акад. права, 2008. С. 130–133.

519. Химичева Н. И. Проблемы финансового права на новом этапе развития Российского государства. *Финансовое право*. 2006. № 4. С. 26–29.

520. Химичева Н. И. Финансовое право : учебник / отв. ред. Н. И. Химичева. 4-е изд., перераб. и доп. М. : НОРМА, 2008. 768 с.

521. Хрімлі О. Г. Захист прав інвесторів у сфері господарювання: теоретико-правовий аспект : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 320 с.

522. Хрімлі О. Державні гарантії як спосіб захисту прав інвесторів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 60–65.

523. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : учебник. М., 1993. 344 с.
524. Худяков А. И. Финансовое право Республики Казахстан. Общая часть : учебник. Алматы : НОРМА-К, 2002. 272 с.
525. Цепов Г. В. Инвестиции в строительство: проблемы гражданско-правового регулирования. *Юридический мир*. 2001. № 2. С. 42–46.
526. Цёхла С. Ю., Черноротов А. В. Особенности инвестиционных процессов в Украине на современном этапе. *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского*. 2010. Т. 23 (62). № 3. С. 302–309. (Серия «Экономика и управление»).
527. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
528. Чабаева И. С. Понятие принципов права в общей теории права и в международном публичном праве. *Актуальные проблемы российского права*. 2010. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-printsipov-prava-v-obschey-teorii-prava-i-v-mezhdunarodnom-publichnom-prave>.
529. Чарахчьян Д. М. Административно-правовые механизмы реализации публичных интересов в процессе приватизации в России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2008. 26 с.
530. Черваньов Д. В., Нейкова Л. І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України : монографія. Київ : Знання ; КОО, 1999. 514 с.
531. Чернадчук В. Д., Сухонос В. В., Чернадчук Т. О. Основи інвестиційного права України : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Княгиня Ольга, 2005. 384 с.
532. Чернуха М. Шляхи вдосконалення інвестиційного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 65–68.
533. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 217 с.

534. Чувилев А. А., Чувилев Ан. А. Правоохранительные органы: вопросы и ответы. М. : Новый юрист, 1998. 160 с.
535. Шаров О. Державне управління інвестиціями у світлі міжнародного досвіду. *Журнал європейської економіки*. 2006. № 5 (3). С. 299–316.
536. Шашина И. А. Защита прав инвесторов на фондовом рынке в условиях финансовой глобализации. *Известия СПбГЭУ*. 2009. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zaschita-prav-investorov-na-fondovom-rynke-v-usloviyah-finansovoy-globalizatsii-1>.
537. Шевченко Е. О. Визначення поняття адміністративно-правових відносин з урахуванням пріоритетного значення та ролі в них суб'єкта адміністративного права (на прикладі адміністративного суду). *Форум права*. 2011. № 1. С. 1116–1122. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_180.pdf.
538. Шемшученко С. О. Двосторонні інвестиційні договори: типова структура, поняття і формулювання положень. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 457–461. URL: <http://docplayer.ru/46620674-Dvustoronnie-investicionnye-soglasheniya-tipichnaya-struktura-ponyatiya-i-formulirovki-polozheniy.html>.
539. Шемякін О. В. Двосторонні інвестиційні договори: типова структура, поняття і формулювання положень. URL: <http://studfile.net/preview/5287775/page:51>.
540. Шиленко М. В. Поняття адміністративно-правової охорони суб'єктів малого підприємництва. *Форум права*. 2013. № 1. С. 1171–1186.
541. Шишка Р. Б. Инвестиционное право Украины : учеб. пособие. Харьков : Эспада, 2000. 172 с.
542. Шишка Р. Б. Инвестиционное право Украины : учеб. пособие : 2-е изд., доп. и испр. Харьков : Эспада, 2003. 160 с.
543. Шундииков К. В. Юридические средства реализации правовой политики. *Правоведение*. 1997. № 4. С. 149–150.
544. Щербина В. С. Господарське право : підручник. 5-те вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 600 с.

545. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2018 рік. URL: <http://www.univ.kiev.ua/content/upload/2019/-697223196.pdf>.

546. Юридична енциклопедія : у 6 т. / під ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004. 4429 с.

547. Якимець Ю. В. Публічне адміністрування сферою культури : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 228 с.

548. Якуба О. М. Административная ответственность. М. : Юрид. лит., 1972. 152 с.

549. Ямненко Т. М. Фінансове право: галузь права, навчальна дисципліна і наука : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 19 с.

550. Ярковой С. В. Административно-правовые способы восстановления законности административной правоприменительной деятельности: понятие и виды. *Вестник Университета имени О. Е. Кутафина*. 2019. № 6 (58). С. 135–144.

551. Ясин Е. Новая эпоха старые тревоги: политическая экономия. URL: http://dom-knig.com/read_230179-32.

552. Abbott K. W., Snidal D. International standards and international governance. *Journal of European Public Policy*. 2001. No. 8 (3). P. 345–370.

553. Austin M. T., Milner H. V. Strategies of European standardization. *Journal of European Public Policy*. 2001. No. 8 (3). P. 411–431.

554. Biwater Gauff (Tanzania) Ltd. v. United Republic of Tanzania, Award and concurring and dissenting opinion, ICSID Case No. ARB/05/22, IIC 330 (2008), 18th July 2008, despatched 24th July 2008, United Nations [UN] ; World Bank; International Centre for Settlement of Investment Disputes [ICSID]. Para. 452. URL: <https://www.italaw.com/cases/157>.

555. Brealey R. A., Harry M. Markowitzs Contributions to Financial Economics. *Scandinavian Journal of Economics*. 1991. Vol. 93. Nb 1. P. 71.

556. Chen Chung, Lawrence Chang, Yimin Zhang. The Role of Foreign Direct

Investment in China's Post – 1978 Economic Development. *World Development*. 1995. Vol. 23. No. 4. P. 691–703.

557. Chuang Yih-Chyi, Chi-Mei Lin. Foreign Direct Investment, R&D, and Spillover Efficiency: Evidence from Taiwan's Manufacturing Firms. *Journal of Development Studies*. 1999. Vol. 35. No. 4. P. 117–134.

558. Critical Infrastructures Protection Act of 2001. 42 U.S. Code § 5195 c. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42/5195c>.

559. Doing Business 2020. World Bank Group, October 24, 2019. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020>.

560. Dunning John H., Rowan D. C. Inter-firm Efficiency Comparisons: US and UK Manufacturing Enterprises in Britain / In: John H. Dunning (Ed.). London : George Allen & Unwin, 1970. P. 345–400.

561. Executive Order 12661 of December 27, 1988, 54 F.R. 779. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Executive_Order_12661.

562. Foreign Investment and National Security Act of 2007, (Public Law 110-49, 121 Stat. 246, enacted July 26, 2007). URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/PLAW-110publ49/summary>.

563. Foreign investment law of the Republic of China. 15/3/2019. URL: http://www.npc.gov.cn/npc/xinwen/2019-03/15/content_2083532.htm.

564. Gordon K., J. Pohl, Bouchard M. Investment Treaty Law, Sustainable Development and Responsible Business Conduct: A Fact Finding Survey. *OECD Working Papers on International Investment*. 2014. No. 2014/01. Paris : OECD Publishing. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/content/paper/5jz0xvvgx1zlt-en>.

565. Hesser W., Siedersleben W. Standardization goes East. The European-Asian academic network. *International and multi-media based*. ISO Focus November 2007. P. 21–24.

566. Howard Schilit, Jeremy Perler, Yoni Engelhart. Financial Shenanigans : Fourth Edition : How to Detect Accounting Gimmicks and Fraud in Financial Reports. McGraw-Hill Education, 2015. 336 p.

567. Howse R. Adjudicative legitimacy and treaty interpretation in

international trade law: the early years of WTO jurisprudence / In: Weiler JHH (Ed.). *The EU, the WTO, and the NAFTA: towards a common law of international trade?* Oxford : Oxford University Press, 2001. P. 35–69.

568. Kleinlein T Judicial lawmaking by judicial restraint? The potential of balancing in international economic law / In: von Bogdandy A., Venzke I. (Eds.). *International judicial lawmaking: on public authority and democratic legitimation in global governance*. Springer, Berlin, 2012. P. 251–292.

569. Marchick D. M., Plotkin M. E., Fagan D. N. Foreign Investment Laws and National Security: Lessons from Exon-Florio. URL: <https://studyres.com/doc/7991370/foreign-investment-laws-and-national-security>.

570. Michael V. Seitzinger. Foreign Investment in the United States: Major Federal Statutory Restrictions, June 17, 2013. URL: <https://fas.org/sgp/crs/misc/RL33103.pdf>.

571. Omnibus Trade and Competitiveness Act of 1988, Pub. L. No. 100-418, 102 Stat. 1107 (Aug. 23, 1998). URL: https://www.piiie.com/publications/chapters_preview/3918/02iie3918.pdf.

572. Pelkmans J. The GSM standard: Explaining a success story. *Journal of European Public Policy*. 2001. No. 8 (3). P. 432–453.

573. Pohl J., Mashigo K., Nohen A. Dispute Settlement Provisions in International Investment Agreements: A Large Sample Survey. *OECD Working Papers on International Investment*. 2012. No. 2012/02. Paris : OECD Publishing. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2187254.

574. Pollan. T. Legal framework for the admission of FDI. *Eleven International Publishing*. 2006. 321 p.

575. Regulations Pertaining to Mergers, Acquisitions, and Takeovers by Foreign Persons. 31 C.F.R. Part 800. URL: <https://www.treasury.gov/resource-center/international/foreign-investment/Documents/CFIUS-Final-Regulations-new.pdf>.

576. Schartzberger G. *Foreign Investment and International Law*. L., 1969.

(The Library of World Affairs No. 68. London : Stevens & Sons, 1969 XXIII. 237 p. Including Index. £3 18 s.).

577. Shawcross L. The Problems a Foreign Investment in International Law. *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*. 1961. Vol. 102. P. 333–363.

578. Sornaragah M. The International Law on Foreign Investment. Cambridge University Press, 2010. 556 p.

579. Strange S. States and Markets. An Introduction to International Political Economy. London : Pinter Publishers, 1988. P. 94.

580. The Committee on Foreign Investment in the United States (CFIUS), CRS Report RL33388, by James K. Jackson. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL33388>.

581. The Modigliani-Miller Propositions after Thirty Years. *Journal of Economic Perspectives*. Fall 1988 b. No. 2. P. 99–120.

582. U.S. Code: Definitons, 6 U.S.C. Sec. § 101(9). URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/6/101>.

583. UNCTAD, Bilateral Investment Treaties in the Mid-1990s (United Nations, New York and Geneva 1998). P. 73–80.

584. UNCTAD. Admission and Establishment. UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements. New York and Geneva, 2002. URL: <https://unctad.org/en/Pages/Publications/Intl-Investment-Agreements---Issue-Series-I.aspx>.

585. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001. Public Law 107-56, title X, Sec. 1014, October 26, 2001. URL: <https://www.sec.gov/about/offices/ocie/aml/patriotact2001.pdf>.

586. Werle R. Institutional aspects of standardization – Jurisdictional conflicts and the choice of standardization organizations. *Journal of European Public Policy*.

2001a. No. 8 (3). P. 392–410.

587. West J. The economic realities of open standards: Black, white and many shades of gray / In: S. Grrenstein & V. Stango (Eds.). *Standards and public policy*. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. P. 87–122.

588. Wiegmann P. M., De Vries H. J., Blind K. Multi-mode standardisation: A critical review and a research agenda. *Research Policy*. 2017. No. 46 (9). P. 1370–1386.

ДОДАТКИ

Додаток А

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДМОСТІ ПРО АПОБАЦІЮ***Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації:**Монографія:*

Фесенко О. М. Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні [Текст] : монографія. Київ : Гельветика, 2020. 462 с.

Статті у періодичних фахових виданнях України:

1. Фесенко О. М. Страхування як дієвий адміністративно-правовий засіб захисту інвестицій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1. Том 5. С. 161–165.
2. Фесенко О. М. Поняття та зміст механізму адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 111–116.
3. Фесенко О. М. Щодо механізму адміністративно-правового регулювання та захисту інвестиційної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 1. Том 2. С. 190–194.
4. Фесенко О. М. Види та адміністративно-правовий статус суб'єктів захисту інвестицій в Україні. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. Том 2. С. 203–209.
5. Фесенко О. М. «Учасники» як суб'єкти захисту інвестиційної діяльності. *Юридична наука*. 2019. №1. С. 178–184.
6. Фесенко О. М. Види адміністративно-правових засобів захисту інвестицій в Україні. *Юридична наука*. 2019. №2. С. 144–150.
7. Фесенко О. М. Проблеми та перспективи адміністративної

відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності. *Юридична наука*. 2019. №3. С. 166–172.

8. Фесенко О. М. Інвестиції та інвестиційна діяльність як об'єкт правового захисту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 6. С. 132–136.

9. Фесенко О. М. Розвиток інституту інвестицій в Україні та їх правового захисту. *Наукові записки*. 2019. Випуск 6. Спецвипуск. С. 88–93.

10. Фесенко О. М. Поняття, особливості та система адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 144–148.

11. Фесенко О. М. Принципи адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Правова позиція*. 2020. № 2. С. 119–124.

12. Фесенко О. М. Поняття та види адміністративно-правових режимів інвестицій. *Юридичний бюлетень*. 2019. №11. С. 118–123.

13. Фесенко О. М. Адміністративні відносини у сфері інвестування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 5. С. 126–130.

14. Фесенко О. М. Міжнародно-правові стандарти захисту інвестицій. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 123–127.

15. Фесенко О. М. Сучасний стан адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Том 31 (70) № 3. С. 149–155.

16. Фесенко О. М. Компетенція та повноваження правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 4. С. 131–136.

17. Фесенко О. М. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 3. Том 2. С. 155–160.

18. Фесенко О. М. Адміністративна діяльність органів національної поліції України у сфері захисту інвестицій. *Науковий вісник публічного та приватного*

права. 2020. Випуск 5. С. 178–184.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Фесенко А. Н. Отдельные вопросы административно-правовой защиты прав инвестора. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 122–128. (Киргизька Республіка).

6. Фесенко А. Н. Нормативные основы административно-правовой защиты инвестиций в Украине. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 3. Р. 110–115. (Словацька Республіка).

7. Фесенко О. М. Шляхи оптимізації адміністративно-правового регулювання захисту інвестицій в Україні. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/3. Р. 188–192. (Словацька Республіка).

8. Фесенко О. М. Зарубіжний досвід адміністративно-правового захисту інвестицій та можливості його використання в Україні. *KELM*. 2020. № 3. С. 148–153 (Республіка Польща).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Фесенко О. М. Щодо питання відмежування інвестиційної діяльності від схожих з нею юридичних конструкцій та категорій. Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1–2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 78–80 (очна участь).

10. Фесенко О. М. Окремі аспекти інвестиційної політики держави. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 9–10 березня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 60–63 (очна участь).

11. Фесенко О. М. Принципи правового регулювання інвестиційної діяльності держави. Теорія і практика сучасної юриспруденції: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 7–8 грудня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 77–80 (очна участь).

12. Фесенко О. М. Методи інвестиційної діяльності держави. Актуальні

питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 березня 2019 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 56–59 (очна участь).

13. Фесенко О. М. Щодо моделі допуску прямих іноземних інвестицій в рамках адміністративно-правового режиму інвестицій. Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 14–15 лютого 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47 (очна участь).

14. Фесенко О. М. Державно-правове регулювання прямих іноземних інвестицій. Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 березня 2019 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 88–90 (заочна участь).

15. Фесенко О. М. Державна гарантія адміністративно-правового захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності. Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20–21 жовтня 2017 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 89–92 (заочна участь).

16. Фесенко О. М. Щодо погляду МВФ на ефективність державних інвестицій. Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1–2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 78–80 (очна участь).

Додаток Б

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, доцент

Сергій КОРОЄД

26 серпня 2020 р.

А К Т

**впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня
доктора юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного
права Фесенка Олександра Миколайовича на тему «Адміністративно-
правовий захист інвестицій в Україні» у науково-дослідну діяльність
Науково-дослідного інституту публічного права**

Комісія у складі: заступника директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, доцента Сороки Л.В., головного наукового співробітника відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук Трофімцова В.А., склала цей акт про те, що матеріали дисертації Фесенка Олександра Миколацовича на тему «Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, а саме для подальшого розроблення наукових питань щодо адміністративно-правового захист інвестицій в Україні і використовуються Інститутом в межах реалізації теми науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності наукових працівників наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Фесенка Олександра Миколацовича на тему «Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права.

Члени комісії

Лариса СОРОКА

Владислав ТРОФІМЦОВ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівецький, 4. тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/658-1/15

„16” 05 2014 р.

АКТ

**впровадження у практичну діяльність
Інституту законодавства Верховної Ради України
результатів дисертаційного дослідження докторанта Науково-дослідного
інституту публічного права Фесенка Олександра Миколайовича на тему
«Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні»**

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що наукові положення, розроблені докторантом Науково-дослідного інституту публічного права Фесенком Олександром Миколайовичем під час підготовки дисертаційного дослідження за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» на тему: «Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні», які стосуються комплексного наукового аналізу правових аспектів адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні, мають необхідний теоретичний та методологічний рівень, наукову та практичну значимість та можуть бути використані Інститутом законодавства Верховної Ради України у підготовці відповідних законопроектів.

Заслужують на увагу розроблені Фесенком Олександром Миколайовичем зміни та доповнення до чинного законодавства України; у першу чергу це пропозиція доповнити Закон України «Про режим іноземного інвестування» окремою главою, присвяченою створенню та діяльності системи з оцінки угоди за участю іноземного інвестора щодо національної безпеки, що дасть змогу закріпити необхідність проведення процедури оцінки іноземних інвестицій у частині загрози національній безпеці та соціально-економічному розвитку України.

На основі вивчення аналізу досвіду США та Китаю як світових лідерів останніх тридцяти років за темпами зростання промислового й фінансового потенціалу, найбільших світових експортерів, кредиторів та інвесторів щодо забезпечення адміністративно-правового захисту інвестицій сформульовано пропозиції стосовно впровадження зарубіжного досвіду в Україні. Так, вітчизняний законодавець, на думку автора, має бути зацікавлений у якнайшвидшій лібералізації процедури узгодження іноземних інвестицій у

стратегічних галузях, зокрема в частині: 1) скорочення переліку видів діяльності, що мають стратегічне значення; 2) виключення необхідності узгодження будь-яких інвестицій, що здійснюються іноземними компаніями, які підконтрольні українським громадянам; 3) зміни наслідків здійснення інвестицій без узгодження з уповноваженим органом виконавчої влади (наприклад, оскарження виключно угод, що загрожують національній безпеці, і лише за позовом антимонопольного органу).

Крім того, автор доводить, що в межах здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, слід у середньостроковій перспективі: сформувати міжвідомчі антикорупційні структури; розробити антикорупційні програми на державному та регіональному рівнях, включаючи останні у відповідні державні програми; організувати взаємодію зі спільнотою України, професійними організаціями та міжнародними антикорупційними структурами, розробити відповідні акції за їх участю; приєднатися до міжнародних антикорупційних конвенцій; прийняти Закон України «Про підстави та умови передачі Президентом України, народними депутатами України, особами, що займають керівні посади в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, державними службовцями керівної ланки та іншими представниками влади в трастове управління належної їм власності».

Констатовано, що виконати завдання з профілактики адміністративних правопорушень у сфері захисту інвестицій можливо лише комплексним способом, що поєднує в собі: систему правових норм, які охоплюють виявлення та усунення причин, умов учинення правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; боротьбу з антигромадськими вчинками, які зумовлюють адміністративні правопорушення у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; переконання осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність і раніше вчиняли адміністративні правопорушення у цій сфері; виявлення та припинення адміністративних правопорушень у сфері фінансів та інвестиційної діяльності; примус осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність і злісно порушують встановлені норми інвестиційного законодавства.

Наголошено на доцільності модернізації системи підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних протистояти злочинності та правопорушенням у сфері фінансів та інвестиційної діяльності, на фондовому ринку й ринку цінних паперів. Зазначене актуалізує питання

отримання відповідної кваліфікації працівниками правоохоронних органів для виявлення економічних злочинів та адміністративних проступків.

Наведені вище висновки та рекомендації Фесенка Олександра Миколайовича прийняті до уваги Інститутом законодавства Верховної Ради України і будуть враховуватись при підготовці експертно-аналітичних матеріалів для відповідних Комітетів Верховної Ради України, з метою удосконалення адміністративного законодавства України.

Директор,
академік НАН України

О. Л. Копиленко

Заступник проректора Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Олександр Миколайович Гусарєв

АКТ
впровадження результатів дисертації докторанта
Науково-дослідного інституту публічного права
Фесенка Олександра Миколайовича
на тему «Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні»
в освітній процес
Національної академії внутрішніх справ

Комісія в складі: проректора Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України **Сербина Руслана Андрійовича** (голова комісії), завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, кандидата юридичних наук, доцента **Пастуха Ігоря Дмитровича**, завідувача кафедри поліцейського права, кандидата юридичних наук, доцента **Кулікова Володимира Анатолійовича** склала цей акт про те, що результати дисертації докторанта Науково-дослідного інституту публічного права Фесенка Олександра Миколайовича на тему «Адміністративно-правовий захист інвестицій в Україні» впроваджені в освітній процес академії, зокрема:

1. Матеріали дисертації застосовуються в освітньому процесі під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Адміністративне право і процес», «Публічне адміністрування», «Адміністративна реформа в Україні», «Сучасні аспекти адміністративного права», «Фінансове право», «Правове регулювання інвестиційної діяльності».

2. Результати дисертації О.М. Фесенка відображені в наукових статтях і матеріалах науково-практичних конференцій для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

Фесенко О. М. Страхування як дієвий адміністративно-правовий засіб захисту інвестицій. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2017. Випуск 1. Том 5. С. 161-165.

Фесенко О. М. Поняття та зміст механізму адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2017. Випуск 2. Том 2. С. 111-116.

Фесенко О.М. Поняття, особливості та система адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2018. Випуск 2. Том 2. С. 144-148.

Фесенко О. М. Щодо механізму адміністративно-правового регулювання та захисту інвестиційної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2019. Випуск 1. Том 2. С. 190-194.

Фесенко О. М. «Учасники» як суб'єкти захисту інвестиційної діяльності. *Юридична наука*, 2019, №1. С. 178-184.

Фесенко О. М. Види адміністративно-правових засобів захисту інвестицій в Україні. *Юридична наука*, 2019, №2. С. 144-150.

Фесенко О. М. Проблеми та перспективи адміністративної відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності. *Юридична наука*, 2019, №3. С. 166-172.

Фесенко О.М. Адміністративні відносини у сфері інвестування. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2019. Випуск 3. С. 126-130.

Фесенко О.М. Інвестиції та інвестиційна діяльність як об'єкт правового захисту. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2019. Випуск 6. С. 132-136.

Фесенко О.М. Розвиток інституту інвестицій в Україні та їх правового захисту. *Наукові записки*, 2019. Випуск 6. Спецвипуск. С. 88-93.

Фесенко О.М. Поняття та види адміністративно-правових режимів інвестицій. *Юридичний бюлетень*, 2019, №11. С. 118-123.

Фесенко О.М. Принципи адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Правова позиція*, 2020, № 2. С. 119-124.

Фесенко О.М. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2020. Випуск 3. Том 2. С. 155-160.

Фесенко О. М. Сучасний стан адміністративно-правового захисту інвестицій в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*, 2020. Том 31 (70) № 3. С. 149-155.

Фесенко О. М. Компетенція та повноваження правоохоронних органів у сфері захисту інвестицій в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2020. Випуск 4. С. 131-136.

Фесенко О. М. Адміністративна діяльність органів національної поліції України у сфері захисту інвестицій. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2020. Випуск 5. С. 178-184.

Фесенко О. М. Міжнародно-правові стандарти захисту інвестицій. *Правові новели*, 2020, № 11. С. 123-127.

Фесенко О. М. Види та адміністративно-правовий статус суб'єктів захисту інвестицій в Україні. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*, 2019. Спецвипуск. Том 2. С. 203-209.

Фесенко А.Н. Отдельные вопросы административно-правовой защиты прав инвестора. *Право и Закон*, 2019, № 3. С. 122-128. (Кыргызская Республика).

Фесенко А.Н. Административно-правовые средства защиты. *Право и Закон*, 2019, № 4. С. 78-83. (Кыргызская Республика).

Фесенко О. М. Шляхи оптимізації адміністративно-правового регулювання захисту інвестицій в Україні. *Visegrad journal on human rights*, 2019, № 6/3, Р. 188-192. (Словацька Республіка).

Фесенко А.Н. Нормативные основы административно-правовой защиты инвестиций в Украине. *Visegrad journal on human rights*, 2020, № 3, Р. 110-115. (Словацька Республіка).

Фесенко О.М. Зарубіжний досвід адміністративно-правового захисту інвестицій та можливості його використання в Україні. *КІІМ*, 2020, № 3, С. 148-153 (Республіка Польща).

Фесенко О.М. Державна гарантія адміністративно-правового захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності. Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20-21 жовтня 2017 р. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 89-92.

Фесенко О.М. Окремі аспекти інвестиційної політики держави. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 9-10 березня 2018 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 60-63.

Фесенко О.М. Принципи правового регулювання інвестиційної діяльності держави. Теорія і практика сучасної юриспруденції: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 7-8 грудня 2018 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 77-80.

Фесенко О.М. Методи інвестиційної діяльності держави. Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15-16 березня 2019 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 56-59.

Фесенко О.М. Державно-правове регулювання прямих іноземних інвестицій. Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15-16 березня 2019 року). – Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 88-90.

Фесенко О.М. Щодо питання відмежування інвестиційної діяльності від схожих з нею юридичних конструкцій та категорій. Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1-2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 78-80.

Фесенко О.М. Щодо погляду МВФ на ефективність державних інвестицій. Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 1-2 листопада 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 55-58.

Фесенко О.М. Щодо моделі допуску прямих іноземних інвестицій в рамках адміністративно-правового режиму інвестицій. Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали міжнародної науково-практичної

конференції, м. Львів, 14–15 лютого 2020 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

3. Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення всіх видів занять.

Голова комісії

Руслан СЕРБИН

Члени комісії:

Ігор НАСТУХ

Володимир КУЛІКОВ